

ირაკლი გაბისონია, რევაზ მიშველაძე, სოსო სიგუა,
მურმან თავდოშვილი, თამარ გლიაძე

კულტურა და სამართალი

დამხმარე სახელმძღვანელო საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტისა და ყველა იმ უმაღლესი სასწავლებლისათვის, სადაც კულტუროლოგია ისწავლება (დამტკიცებულია სტუ-ის სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის საბჭოზე 2021 წლის 01.03, ოქმი № 4)

გამოცემულია საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის
სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის
მხარდაჭერით

თბილისი, 2021
გამომცემლობა „მერიდიანი“

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტი
კულტურის მეცნიერებათა დეპარტამენტი
კულტუროლოგიის კვლევითი ინსტიტუტი

დამხმარე სახელმძღვანელო გამოცემულია საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის სამეცნიერო-კვლევითი პროექტის „კულტურის სამართლის“ ფარგლებში

დამხმარე სახელმძღვანელოში განხილულია კულტუროლოგიისა და სამართლის ურთიერთობის რამდენიმე აქტუალური საკითხი. იგი განკუთვნილია სტუდენტების, მეცნიერ-სპეციალისტებისა და მკითხველთა ფართო წრისათვის.

რედაქტორი: პროფ. ჯემალ გახოკიძე
რეცენზენტი: პროფ. კოკა კუტუბიძე

© ი. გაბისონია, რ. მიშველაძე, ს. სიგუა,
მ. თავდიშვილი, თ. ბლიაძე, 2021

© საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტი

საბნის არსი და ამოცანა

საზოგადოებრივ ცხოვრებაში თანამედროვე ეტაპზე სიტყვა „სამართალი“ ლამის ყველაზე ხშირად გაისმის.

მოქალაქეთა უმრავლესობამ სამართალს აპკი-და საერთოდ სახელმწიფო მოწყობის კანონთა ერთობლიობა და კონკრეტულად თითოეული მათგანის ბედი.

ამიტომაც დღეს წამდაუნუმ გაისმის: „სამართალი უნდა გატარდეს,“ „სამართალმა პური უნდა ჭამოს,“ „სამართლიანობა უნდა აღდგეს“ და ა.შ.

ამ პოლიტიზებულ საზოგადოებაში ახალი შინაარსი მიეცა საუკუნეთა წინათ არისტოტელეს ნათქვამს: „ადამიანი სახელმწიფოებრივი ცხოველია“.

არც ერთი ტერმინი არ არის მეცნიერებაში დღეს ისე მრავალგანმარტებითი ფრაზებით დაზუზღული, როგორიცაა „სამართალი“.

სამართალს განსაზღვრავენ როგორც ქვეყნის პროგრესული, თანამედროვეობასთან მისადაგებული მმართველობითი, ეკონომიური და სამართლებრივი შეხედულებების მოსაწესრიგებლად მიმართულ კანონთა კრებულს.

ხელისუფლებაში მოსული ჯგუფი, რა უცნაურიც უნდა იყოს, თავის „სამართალს“ ატარებს, მაგრამ მას იმთავითვე უპირისპირდება სხვა „სამართალი“, ანუ ის პოზიცია, რომელიც სახელმწიფოს სრულყოფაზე სხვაგვარად მოაზროვნეთა რაზმისაგან შედგება.

ესე იგი, სამართალი, ამავე დროს, დაპირისპირებულ შეხედულებათა ცოცხალი, მღელვარე პროცესია და ამიტომაც იგი, სამწუხაროდ, ხშირად იცვლება.

საერთოდ, კანონი და სამართალი უნდა მიისწრაფოდნენ შერიგებისკენ, კონსესუსისკენ.

მაგრამ არის შეხედულებები და პრინციპები, რომელთაც საყოველთაოობის კატეგორიას ვერ მიანიჭებ.

მონარქიულ სახელმწიფოში ან ერთპიროვნული, ტირანული მართვის ვითარებაში სამართალს უჭირს. „შესაძლებლის ხელოვნება“ ან პლურალიზმი ამ დროს მოდაში აღარ არის.

სამართალი ჰყვავის დემოკრატიის პირობებში. მოისპობა დემოკრატია და დამთავრდება „სამართალი“.

თუმც მონარქები და რკინის ხელის მქონე ხელისუფალნიც (საბჭოთა იმპერია) ატარებენ თავიანთ „სამართალს“, რომელსაც ძალიან სუსტი კავშირი აქვს ჭეშმარიტებასთან.

ეს „სამართალი“ მეცნიერული, პროგრესული აზრების გაცვლა-გამოცვლით კი არ მიიღწევა, იგი კონსერვატიულია, გაყინული, წინსვლის უნარმოკლებული და ადგილზე მბრუნავი ბორბლის მსგავსად გამოიყურება.

ურთიერთგამომრიცხავი შეხედულებებით ტვინი რომ არ ვიღრძოთ, შევთანხმდეთ იმაზე, რომ სამართალი სახელმწიფოს, ცხოვრების უკეთ მოწყობისკენ მავალი გზების დაუცხრომელი ძიებაა და, ამავე დროს, მმართველი ელიტის ხელში სახელმწიფოს მოწესრიგებისკენ მიმართული ხან სწორი და ხანაც ხარვეზებიანი საქმიანობა გახლავთ.

ცნების განსაზღვრის დაუხვეწაობამ შექმნა ის გარემოება, რომ ხშირად ვსაუბრობთ „მკაცრ სამართალზე“, „ლმობიერ სამართალზე“ და, თქვენ წარმოიდგინეთ, „მახინჯ სამართალზეც“.

რაკი სამართალი დღეს მსოფლიოში ყველაზე მოდური და ყველაზე აქტუალური მეცნიერებაა (თუ კანონთა სისტემაა), მისი შესწავლის გააქტიურებისკენ მიმართულმა მცდელობამ შექმნა პრობლემათა ცალ-ცალკე შესწავლის სურვილი, გაჩნდა „კულტურა და სამართალი“, „სამართალი და ეკონომიკა“, „პოლიტიკა და

კულტურა“ და ა.შ.

ეს წიგნი სამართლისა და კულტურის პრობლემებს შეისწავლის. ის შეეცდება მკითხველი გაარკვიოს, რით განსხვავდება აზროვნების ეს ორი სფერო ერთმანეთისგან, რა არის მათ შორის საერთო და როგორი უნდა იყოს ამ ურთიერთობის ჰარმონიული მომავალი.

ამრიგად, სამართალი ცოდნაა, მეცნიერებაა სხვადასხვა დარგთა და შეხედულებათა, ფორმაციების თავისებურებათა, სისტემების ურთიერთ შედარება-შეჯერების შედეგად მიღებული, კულტურა კი ფასეულობაა, რომელიც მხატვრული აზროვნების შედეგადაა შექმნილი.

მხატვრული აზროვნების უნარი თანდაყოლილი ნიჭია.

ხელოვანებად (კულტუროსნებად) იბადებიან, სამართალმცოდნეებად – არა. წარმატებული სამართალმცოდნე რომ გახდეს, ამისთვის საჭიროა, უპირველესად ქვეყნის შეცვლის სურვილი გქონდეს და არა ძალაუფლების ხელში ჩაგდების აკვიატებული ჟინი. ამასთან ერთად, უნდა იყო ქარიზმატული, ზომიერად უშიშარი, გქონდეს კარგი მეხსიერება, ანალიტიკური გონება, მოვლენებში სწრაფად გარკვევის და ლოგიკური მსჯელობის უნარი.

კულტურის სფეროს სრულიად სხვა პროცესები მართავს.

აქ ჯიუტი ნება, ახირება, აჩემებული ქმნადობა, აჩქარება, მასებთან ურთიერთობის სიმძაფრე ჭეშმარიტი მხატვრული ნაწარმოების შექმნის გზაზე, სამედვიცინო ტერმინი რომ ვიხმაროთ, უკუნაჩვენებია.

მშვიდად უნდა დაელოდო შთაგონებას და სწორედ ის ამოუხსნელი, გრძნეული შთაგონება გიკარნახებს, რა უნდა აკეთო.

სამართალი ბრძოლაა ხელისუფლებისათვის, ბრძოლაა ქვეყნის ეკონომიკის გაძლიერებისათვის, ბრძოლაა სახელმწიფოს ადმინისტრაციული მოწყობისათვის, ბრძოლაა სახელმწიფოს საზღვრების დაცვისათვის, კულტურა კი ადამიანთა კეთილი ინსტინქტების გაღვივებისკენ, მათი ზნეობრივი აღზრდისკენ, მშვიდობისა და საყოველთაო ჰარმონიის დამკვიდრებისკენ მიმართული სამშვიდობო საქმიანობაა.

ერთი შეხედვით, ურთიერთსაპირისპირო ფუნქციები, ძირები და მეთოდები აქვთ სამართალსა და კულტურას, მაგრამ ისინი უერთმანეთოდ ვერ შეასრულებენ თავიანთ მაღალ ისტორიულ მისიას. მათი შედარებითი სინთეზი, ურთიერთპატივისცემა, შეთანხმებული ქმედება, თუნდაც პირობითი დაზავება აუცილებელია პროგრესის გზაზე.

რაკი კულტურა სწორედ რომ ინდივიდუალური მოვლენაა, თანდაყოლილი ნიჭით დაპურებული და კოლექტიური საქმიანობისგან აბსოლუტურად შორს მდგარი, ამიტომაც ყოველი ხელოვანი კულტურის საკუთარ ნიმუშს, საკუთარ მხატვრულ სამყაროს ქმნის.

ჭეშმარიტი სამართალი კი სხვადასხვა აზრთა და შეხედულებათა ჭიდილში იბადება და შემდეგ ჩამოიქნება კანონთა სისტემად.

ამრიგად, თუ სამართალი, ერთი შეხედვით, დაპირისპირების, ვნებათა გამძაფრების მომენტს აძლიერებს, კულტურა მაღამოდ ედება მტრულ ინსტინქტებს. იგი უპირატესად მოფერების, დაყვავების, სიკეთის გაღვივების ხელოვნებაა.

სამართალს თავისი კანონები აქვს. ეს კანონები გაპირობებულია მმართველი ელიტის შეხედულებებით და წამდაუნუმ იცვლება იმის მიხედვით, თუ რას კარნახობს კანონშემოქმედებით ორგანოს (პარლამენტს)

ხელისუფლება. შეიცვლება ხელისუფლება და, შესაბამისად, პარლამენტს ახალი თავსატეხი უჩნდება; მან ახალი ხელისუფლების შეხედულებებს უნდა მოარგოს კანონთა სისტემა. კანონი იცვლება ეკონომიკის მართვის პრინციპების, სამართლებრივი პოლიტიკის, პიროვნების თავისუფლების, განათლების ცალკეული პრობლემების შესაბამისად, მაგრამ არსებობენ კანონები, რომელთა შეცვლაც არ შეიძლება ეპოქის კონიუნქტურის მიხედვით, რადგანაც ამ კანონთა საფუძველი საუკუნეთა გამოცდილებითაა ლიბოჩაკირული. მაინც რა კანონებია, ოცდამეერთე საუკუნემდე რომ მყარზე მყარია?

1. სახელმწიფოთა საყოველთაოდ აღიარებული საზღვრების ხელშეუხებლობა
2. რელიგიური შემწყნარებლობა
3. ადამიანის ღირსების დაცვა და პატივისცემა
4. სხვადასხვა პოლიტიკურ-სამართლებრივი და თუნდაც მორალური შეხედულებებისადმი გულისყურიანი დამოკიდებულება
5. დიპლომატიური მოლაპარაკების დროს სიმართლის, თანასწორობის პრინციპით მოქმედება და ცრუ დაპირებებისათვის თავის არიდება
6. ხალხური ტრადიციების მიმართ ლოიალური დამოკიდებულება და ა.შ.

კულტურა, როგორც აღვნიშნეთ, მიწიერ, ე.წ. საამქვეყნო ურთიერთობების წესრიგს ნაკლებად ემორჩილება, რაკილა ხელოვანის საქმიანობას შთაგონება განაპირობებს, მაგრამ ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ კულტურა სახელმწიფოს პრობლემებზე ზრუნვისგან, ყოველდღიური ჭირ-ვარამისგან თავისუფალია.

ზემოთ ჩამოთვლილი კანონები, რომელთა საერთო

სახელწოდება სახელმწიფოებრივი იდეოლოგიაა, განა ყველა ჭეშმარიტი ხელოვანის სულს არ აფორიაქებს?

წარმოიდგინეთ მსოფლიოში ცნობილი ნებისმიერი კულტუროსანი, რომელიც არად დაგიდევდათ სამშობლოს დაცვისა და თავისუფლებისათვის ბრძოლას, ქადაგებდა ადამიანთა ჩაგვრას და ღირსების შეურაცხყოფას, უგულვებელყოფდა თანასწორობისა და სიკეთის დამკვიდრების პრინციპებს.

პროგრესულ შემოქმედთა შორის ასეთს ვერ იპოვით!

ასე რომ, სამართალი და კულტურა საერთოდ ერთ საქმეს აკეთებენ (ლაპარაკია ჭეშმარიტ სამართალსა და ჭეშმარიტ კულტურაზე).

სწორედ ამიტომ, რომ მმართველი წრეები ყოველთვის ცდილობდნენ ახლოს ყოფილიყვნენ მხატვრული შემოქმედების პოპულარულ წარმომადგენლებთან, უფრო მეტიც, შემპარავად, გეგმაზომიერად თავს მოეხვიათ მათთვის თავიანთი შეხედულებანი.

ამას ზოგ შემთხვევაში ახერხებდნენ კიდეც.

სადაც შეგონება და „მოთვინიერების“ ხერხი ვერ ჭრიდა, ძლიერნი ამა ქვეყნისანი რეპრესიების, მუქარის, დაშინების მეთოდსაც იყენებდნენ.

სამართალსა და კულტურას შორის ამ გაუკუღმართებული ურთიერთობების შედეგად დაიბადა არაერთი ყალბი „ნაწარმოები“, ანუ პარტიის „მიზანდასახულობათა“ შიშველი ილუსტრაცია, რამაც საშუალება მისცა ზოგიერთ კრიტიკოსს, საბჭოთა ეპოქაში შექმნილი არაერთი წიგნისათვის „უტოპიური ლიტერატურის ნიმუში“ ეწოდებინა.

ასე რომ, აუცილებელია ჭეშმარიტმა მწერალმა იცოდეს პოლიტიკის კანონები და მხატვრული აზროვნების ქურაში გაატაროს ისინი: მისაღები მიიღოს

და მიუღებელი გააკრიტიკოს.

ძნელი წარმოსადგენია ნამდვილი, საქმიანი, განსწავლული სამართალმცოდნე, თუ მან კარგად არ იცის იმ ქვეყნის კულტურა, სადაც მოღვაწეობა უხდება, ხოლო ზოგადად კი წარმოდგენა არა აქვს მსოფლიო კულტურის მწვერვალებზე.

ერთი სიტყვით რომ ვთქვათ, სამართალი და პოლიტიკა ერთმანეთს ავსებენ და აუცილებელია მათი ხელჩაჭიდებული სვლა კაცობრიობის პროგრესის გზაზე.

ჭკვიანი ხელისუფლების ეპოქაში კულტურა ჰყვავის, რადგან შემოქმედს საშუალება ეძლევა ცენზურის, ანუ „გრძნობა-გონების მარწუხის“, გარეშე იაზროვნოს და თავისუფლად მიიტანოს ხელოვნების ნიმუში ხალხამდე.

ბეცი ხელისუფლების დროს კულტურა იჩაგრება. როცა მთავრობამ არ იცის ჭეშმარიტი შემოქმედის ფასი და გულგრილად უცქერის ყოველგვარ მხატვრულ ნაწარმოებს, იწყება კულტურის დევალაცია, რასაც საზოგადოებრივი გემოვნების დაქვეითება და ადამიანთა სულიერი აღზრდის საქმის გაუკუღმართება მოსდევს.

სამართალს რამდენიმე განშტოება აქვს: სისხლის სამართალი, საჯარო სამართალი, სამოქალაქო სამართალი, საერთაშორისო სამართალი და ა.შ. სამართლის ყველა ეს სახე შესაბამისად შეიძლება მიესადაგოს კულტურის სფეროში ჩადენილ სხვადასხვა დანაშაულს.

სამართლისა და კულტურის ურთიერთობების ამ ურთულეს საკითხებზე გიამბობთ წინამდებარე წიგნი.

გვჭირდება კულტურის სამართალი

ცხოვრების ტემპის დაჩქარებამ და სოციალურ-ტექნიკური აზროვნების გამრავალფეროვნებამ დღის წესრიგში სამართლის დარგთა დიფერენციაციის საკითხი დააყენა.

სისხლის სამართლისა და სამოქალაქო სამართლის კოდექსები ველარ აუდის სხვადასხვა სფეროს დანაშაულთა სამართლებრივი მონესრიგების ურთულეს საქმეს. ამიტომაც მსოფლიოში გაჩნდა საინჟინრო სამართლის, სამედიცინო სამართლის, საოჯახო სამართლის, საგანმანათლებლო სამართლის, სპორტული სამართლის, კულტურის სამართლის და სხვა სახის საგანგებო სამართლის კოდექსების საჭიროება.

სპეციალისტები ამ მხრივ კანონთა დასახვეწად ძალღონეს არ იშურებენ და ამიტომაც დღითი დღე ჩნდება მართლმსაჯულების კოდექსებში ქვემდებარე მუხლები და დამატებითი პუნქტები, თუმცა ეს გარემოება საქმეს უფრო ართულებს და მოსამართლეს „ფანტაზიის გაშლის“ უნაპირო თავისუფლებას აძლევს.

საზოგადოებაში რაკი დიფერენცირებული სამართლის კანონთა საჭიროება დადგა, სრულიად ბუნებრივია, რომ ამ მიმართულებით სპეციალისტთა კადრებიც უნდა მომზადდეს.

2018 წლის მაისში ტექნიკური უნივერსიტეტის სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობის ფაკულტეტის დეკანი, პროფესორი ირაკლი გაბისონია სამეცნიერო-სპეციალური მივლინებით ავსტრალიაში გაემგზავრა, რათა შეესწავლა მელბურნის უნივერსიტეტში საინჟინრო სამართლის სპეციალისტთა მომზადების მდგომარეობა. მეცნიერმა ფრიად საინტერესო მასალები ჩამოიტანა და უახლოეს ხანებში ტექნიკუ-

რი უნივერსიტეტი დაიწყებს საინჟინრო სამართლის სწავლებას სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობათა ფაკულტეტზე, რათა საფუძველი ჩაეყაროს სამართალმცოდნეობაში ახალი უნიკალური სპეციალობის ინჟინერ-იურისტის მომზადებას. ამგვარი სპეციალისტების საჭიროება ახლაც დიდია და მომავალში ჩვენს ტექნიზებულ საზოგადოებაში უფრო და უფრო გაიზრდება.

არანაკლებ ესაჭიროება სამართლის კოდექსთა სპეციალიზებული კრებული ადამიანთა სულიერი ცხოვრების ისე ფაქიზ სფეროს, როგორიცაა კულტურა.

კულტურის სფეროში იურიდიულ და საავტორო უფლებებს ადრე საბჭოური უწყება – საავტორო უფლებათა სააგენტო – აგვარებდა, თუმცა მხოლოდ ნაწილობრივ. უფრო კონკრეტულად რომ ვთქვათ, ეს სააგენტო გაფაციცებული იყო მხოლოდ ხელოვანთა საზღვარგარეთულ ჰონორარებზე, რომ ამ ჰონორართა დიდი ნაწილი (დაახლოებით 80 პროცენტი) ავტორისთვის წაერთმია და სახელმწიფო ბიუჯეტში გადაერიცხა.

საბჭოთა იმპერიის დამხობის შემდეგ „საავტორო უფლებათა სააგენტოს“ საავტორო უფლებათა „ეროვნული სააგენტო“ ეწოდა. თუმცა სიტყვა „ეროვნულის“ ჩამატებით ამ სააგენტოს ფუნქციონირებაში ბევრი არაფერი შეცვლილა. ეს გარემოება თვით სააგენტოს თანამშრომლების ბრალი ნაკლებად არის. საქმე ის გახლავთ, რომ მათ არ გააჩნიათ მოქმედებისთვის მკაცრად, კონკრეტულად განერილი კოდექსი – კულტურის სამართალი. ამიტომაც მათი „საქმიანობა“ ვეგეტარიანული რიტორიკის ფარგლებს არ შორდება და ბევრმა ხელოვანმა არც იცის, იცავს თუ არა მის უფლებებს ქვეყნის რომელიმე უწყება.

არადა, კულტურის სფეროს სამართლებრივი მოწ-

ესრიგების მიმართულებით ჩვენში სრული განუკითხაობაა.

ასე განსაჯეთ, თითქმის არავინ ამონმებს სამუსიკო ნაწარმოების სხვადასხვა უწყებაში შესრულების რაოდენობას, თუნდაც ავტორისათვის ფინანსური მხარის მოწესრიგების სასარგებლოდ. მით უმეტეს არავინ აგებს პასუხს მუსიკალური ნაწარმოების თვითნებური დამახინჯებისათვის, რასაც უნიჭო, საქმოსანი „სპეციალისტები“ „იმპროვიზაციას“ ეძახიან, ხოლო ამ „იმპროვიზებულ“ ნაწარმოებს ხშირ შემთხვევაში თვით ავტორიც ძლივს იცნობს, მაგრამ მის გაგულისებას ყურად არავინ იღებს.

კლასიკური ნახატის საზღვარგარეთ გატანის შემჩნევისთანავე სამართალდამცავები განგაშს ტეხენ, თუმცა შედარებით ნაკლებად ცნობილი მხატვრის ან მოქანდაკის ნამუშევრები შედარებით იოლად ხვდება უცხოეთში ხელოვნების „შავ ბაზარზე“ და, როცა ქართული „ხელოვნებათმცოდნეების“ მიერ ვერშემჩნეული მშვენიერი ნაწარმოები საზღვარგარეთ გახმაურდება (ირაკლი ფარჯიანის მაგალითიც კმარა), მერე გამოვიფხეკთ ყურებს და საავტორო უფლებებზე ავლაპარაკდებით.

მსოფლიოს არაერთ ქვეყანაში და განსაკუთრებით ჩრდილოკავკასიურ ტომებში ხელალებით ხდება ქართული ქორეოგრაფიის ეროვნული მიღწევების მისაკუთრება. ქართულ ილეთებს (მცირეოდენი სახეცვლილებით) შეხვდებით ჩერქეზული, დაღესტნური, ჩეჩნური, ყაბარდოული, თურქული... ცეკვების სახელწოდებით. გამკითხავი კი არავინ არის.

ასეთივე ვითარებაა ქართულ კინოში და ქართული ხელოვნების ნებისმიერ სხვა დარგში.

არ არსებობს კანონი, რომელიც ცრუ ავტორს პლა-

გიატისტვის პასუხს მოსთხოვდა.

მხატვრულ ლიტერატურაში ზოგჯერ ხელაღებით ხდება თემის, სიუჟეტის, პასაჟის, რითმის მისაკუთრება და მაშინაც კი, როცა კანონიერი ავტორი ან ლიტერატურული კრიტიკა განგაშს ატეხს, ლიტერატურული ქურდი (ზრდილობიანად პლაგიატს რომ უწოდებენ) ქურდობისათვის მორალურ პასუხსაც კი არ აგებს.

არა მარტო ცალკეული პასაჟების მისაკუთრების მაგალითები იცის ლიტერატურის ისტორიამ, არამედ მთლიანი დასრულებული ნაწარმოებისაც. მაგალითად, ამას წინათ ერთ-ერთ ავტორს პიესისათვის პრემია „საბა“ მიანიჭეს. გამოხდა ხანი და აღმოჩნდა, რომ ის პიესა, არც მეტი, არც ნაკლები, მსოფლიოში ცნობილი დრამატურგის ჰენრიკ იბსენისა გახლდათ.

საბას პრემიის პლაგიატი ქართველი ლაურეატი ამ მხილებამ როდი დააბნია, მეო, ჰენრიკ იბსენის ეს პიესა ვთარგმნე. თარგმანის ხელნაწერი მაგიდაზე მედო. ვილაცას აუღია და საბას პრემიის მოსაპოვებლად წარუდგენია ისე, რომ მე არაფერი ვიცოდით, – უტიფრული ღიმილით განაცხადა ახალგამოჩენილმა ლაურეატმა.

შედეგი? სასაცილოზე სასაცილო.

„საბას“ ჟიურიმ თავისი არაკომპეტენტურობა იმით დამალა, რომ სიტყვა უკან არ წაიღო და ქურდობაში მხილებულ ავტორს პრემია არ ჩამოართვა. ასე რომ, ხახვივით შერჩა ლიტერატურულ პლაგიატს „საბას“ პრემიის ლაურეატის სახელიც და იმ პრემიაში აღებული ფულიც. დიახ, ხდება ამგვარი კურიოზები ხელოვნებაში და პასუხს არავინ აგებს. უფრო მეტიც, კულტურის არც ერთ სფეროში და, საერთოდ, ჩვენს საზოგადოებაშიც მასმედიით გავრცელებული ცილისწამებისათვის არავინ ისჯება. ამგვარ შემთხვევას ყურიდან ყურში

გაატარებენ ხელისუფალნი – თითქოსდა არც არაფერი მომხდარიყოს. ცილისწამებისათვის საკანონმდებლო აქტის შექმნის მხარდასაჭერად ამას წინათ ხმა აღიმალლა პროფესორმა შოთა ფაფიაშვილმა, მაგრამ ყურადღება არავინ მიაქცია.

პრესის თავისუფლება გინებისა და ცილისწამების თავისუფლებას როდი ნიშნავს. არადა, გაივსო გაზეთები ჭორებითა და უხამსი გამონათქვამებით. თუ მოხდა გამონაკლისი და ხელისუფლების რომელიმე წარმომადგენელმა გაკვრით ახსენა, ესა და ეს სატელევიზიო არხი ან გაზეთი სიცრუეს ავრცელებსო, მასმედიის წარმომადგენლები იმწამსვე აიპოპრებიან და შენიშვნის მიმცემს პრესის თავისუფლების ხელყოფაში დასდებენ ბრალს. სასამართლო ხშირ შემთხვევაში პრესაში ცილისწამებისათვის სარჩელს არ ღებულობს.

ერთი ცილისწამება ჩვენში კურიოზული „სიბრძნის“ მაგალითად გახლავთ ქცეული: კონსტანტინე გამსახურდია ერთმა კრიტიკანმა პლაგიატში დაადანაშაულა – „დიდოსტატის მარჯვენა“ კონსტანტინემ ვასილ ბარნოვს მოჰპარაო. როგორ დაამტკიცებო? რომ ჰკითხეს, ცინიკურად უპასუხა: მე რა უნდა ვამტკიცო, მე ვთქვი და აწი თვითონ ამტკიცოს, რომ არ მოუპარავსო.

ნებსით თუ უნებლიეთ ყოფით შეურაცხყოფას რომ თავი გავანებოთ, ლამის წესად იქცა საქართველოს საპარლამენტო ორგანოში, იქ, სადაც დეპუტატები ეთიკური ნორმების დაცვის მაგალითს უნდა იძლეოდნენ, ფიზიკური შეურაცხყოფისა და გინების ყურიდან ყურში გატარება. მსგავსი ქმედებისთვის ჯერ არავინ დაუსჯიათ. თავს სულელური მიზეზით ინუგეშებენ: აქაოდა, თავი ვერ შევიკავეო. რალა შორს წავიდეთ, ახლახან პრემიერ—მინისტრმა კვირიკაშვილმა პარლამენტის წევრს საჯაროდ კეთილები შეაგინა და ამ თავ-

ხედობისთვის ბოდიშიც არ მოუხდია.

მით უმეტეს, ვერ მოთხოვთ იმ მაღალჩინოსანს, იცოდეს ძველთაძველი ბრძნული ანდაზა: „რაც ეპატიება ხარს, არ ეპატიება იუპიტერს“.

მაგალითების მოყვანა შორს წაგვიყვანს. ვფიქრობ, დადგა დრო, ჩვენმა კანონშემოქმედებმა, იურისტებმა და სხვა სფეროს წარმომადგენლებმა (რასაკვირველია, ვისაც ჭკუა მოეკითხება) ერთობლივი ძალისხმევით შექმნან კულტურის სამართალი სათანადო კოდექსითურთ.

კულტურის სამართლის კოდექსის შესაქმნელად სასურველია ამგვარი სამეცნიერო თემატიკის დამუშავება:

1. კულტურის სამართლის ისტორიიდან;
2. საავტორო უფლებების დაცვის მდგომარეობა ყოფილ საბჭოთა კავშირში და დღეს;
3. სახელოვნებო გავლენა თუ პლაგიატობა;
4. მხატვრული ლიტერატურა და სამართალი;
5. კინო და სამართალი;
6. თეატრი და სამართალი;
7. მუსიკა და სამართალი;
8. სახვითი ხელოვნება და სამართალი;
9. საჭიროა თუ არა ცენზურა?
10. სახელოვნებო ინტერნეტი და სამართალი;
11. ქორეოგრაფია და სამართალი;
12. დიზაინი და სამართალი.

მყარ მეცნიერულ საფუძველზე დამყარებული კულტურის სამართლის კოდექსის შექმნა ბოლოს მოუღებს იმ ქაოსს, რაც ამ მხრივ კულტურის სფეროშია გამეფებული; ერთხელ და სამუდამოდ მოანესრიგებს ურთიერთობას, ერთის მხრივ, ავტორსა და რეალიზატორს შორის და, მეორეს მხრივ, ხელოვნების წაწარმოების

„საზღვარგარეთულ“ პრობლემებსაც მოაგვარებს. მსოფლიოს თითქმის არც ერთ ქვეყანაში არ არსებობს ნიჭის აღიარების იმგვარი მახინჯი „ტრადიცია“, როგორც საქართველოშია. თუ ავტორმა „არ იმარჯვა“ და თვით არ გაარღვია კედელი, შეიძლება მისი ნაწარმოები სიცოცხლეში (და სიცოცხლის შემდეგაც) შეუმჩნეველი დარჩეს ფართო საზოგადოებისთვის. ეს „სიმარჯვე“ კი ხელისუფლებისთვის ჯიუტად „ყურის გახედნით“ ან ტელესივრცეში გასაღწევად ჭეშმარიტი ხელოვანისთვის არასაკადრისი საშუალებების მომარჯვებით გამოიხატება. აი, რას წერს უცხოეთში მცხოვრები კომპოზიტორი, უკვდავი ალექსი მაჭავარიანის შვილი ვახტანგ მაჭავარიანი:

„უცნაური ქვეყანაა საქართველო. მე უკვე დავრწმუნდი ამაში. თუ უცხოეთში გაღიარებენ, შენს ქვეყანაში მერე ხდები აღიარებული. ალექსი მაჭავარიანი გავიდა საქართველოდან. მოიხვეჭა უზარმაზარი სახელი რუსეთში და მსოფლიოს სხვა ქვეყნებში. მისი ბაღეტი „ოტელო“ მსოფლიოს სცენებზე დაიდგა. მილანის „ლა სკალასთან“ არსებული ხელოვნების გალერეის ოქროს მედლით პოსტსაბჭოთა სივრცეში მხოლოდ სამი კომპოზიტორი დაჯილდოვდა: პროკოფიევი („რომეო და ჯულიეტა“), შოსტაკოვიჩი („ლედი მაკბეტი“) და მაჭავარიანი („ოტელო“). მამა თავის მემუარებში „შემოქმედი და დრო“ წერს: დაჯილდოების ცერემონიაზე საბჭოთა კავშირის კომპოზიტორთა კავშირში „ლა სკალადან“ მოწვევა მოვიდა. კავშირს მაშინ ტიხონ ხრენიკოვი ხელმძღვანელობდა — მამაჩემის ტალანტის დიდი თაყვანისმცემელი. კომპოზიტორთა კავშირმა მოწვევა თბილისში გამოგზავნა, მაგრამ აქ მოწვევა გადამალეს. მეორედაც გამოგზავნეს და იგივე გამეორდა. „ლა სკალას“ ადმინისტრაციისთვის ეს

უპასუხო მოწვევა გაუგებარი დარჩა, იფიქრეს, რომ მამა უტაქტოა და მათ პასუხსაც ამაღლის. მაშინ გად-
ანწყვიტეს, ჯილდო საბჭოთა საელჩოსთვის გადაეცათ.
რეზო გაბრიაძე სწორედ იმ დროს ჩავიდა რომში და ეს
ჯილდოც მან ჩამოიტანა. ასე შეიტყო მამამ ეს ამბავი.

სრული პასუხისმგებლობით მოგახსენებთ, რომ
ალექსი მაჭავარიანის მუსიკის ქართველ მსმენელამდე
მიტანის „მონიტორი“ რომ არ აღმოვჩენილიყავი, მისი
მუსიკა საქართველოში დღესაც არ იჟღერებდა. მამაჩე-
მის ოპერა „ჰამლეტი“ ჯერაც არ დადგმულა ქართულ
სცენაზე, მიუხედავად იმისა, რომ ეს ოპერა ასი წლისაა.
ამათ, გარდა ინტრიგებისა, ეტყობა, არაფერი აინტერ-
ესებთ. ქართველებს ნიჭის და წარმატებისა ყველაზე
მეტად შურთ. კაშკაშა ნიჭის გარდა, ყველაფერს გა-
პატიებენ. ამას აბსოლუტურად სერიოზულად ვაცხა-
დებ. პუშკინი დუელში მოკლეს, ოლონდ პუშკინს ხელში
იარაღი ეჭირა და ეს იყო ორი ადამიანის შერკინება
თანაბარ პირობებში; ფრანგებმა რევოლუციების დროს
ადამიანებს თავები დააყრევინეს, მაგრამ არ მოუკ-
ლავთ ვოლტერი, არ მოუკლავთ ჰიუგო; იტალიელებს
არ მოუსპიათ დანტე ან პეტრარკა. სამწუხაროდ, საქა-
რთველოში მოკლეს ილია ჭავჭავაძე. დიდი უვიცობისა
და უნიგნურობის სივრცეში ვართ. ჩვენი საზოგადოება
ძალიან ცოტას კითხულობს" (ჟურნალი „COPYRIGHT“,
№1, გვ. 55, 56. ვახტანგ მაჭავარიანი, 2013).

ეს შედარებით ვრცელი ამონაწერი იმისთვის მო-
ვიტანეთ, რომ იგი შედარებით ტიპური გახდა ჩვენს
სახელოვნებო ცხოვრებაში კულტურის საერთო სურა-
თის დასახასიათებლად. ვგრძნობთ, რომ სურათი შე-
დარებით უტრირებულია, მაგრამ, მწარე სიმართლის
ელემენტებს რომ შეიცავს, ამკარაა. რაკი მუსიკო-
სზე ჩამოვარდა სიტყვა, აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ

ჩვენში თვითდინებაზეა მიშვებული ელექტრომუსიკის, ელექტროინსტრუმენტების და, საერთოდ, ახალი ტექნოლოგიების სამართლებრივი დამკვიდრების საქმე. მუსიკოსი ნათია სართანია წერს: „ლონდონიდან რომ დავბრუნდი და ჩემი მუსიკის პარტიტურის გაკეთება დამჭირდა, კონსერვატორიაში შესაბამისი ადამიანი ვერ ვიპოვე. გავვოცდი იმის აღმოჩენით, თუ რამდენად იყო დაცილებული ერთმანეთისგან კლასიკური განათლება და ახალი ტექნოლოგიები, უფრო მეტიც, ელექტრონული მუსიკის მიმართ არასერიოზული, აგდებული დამოკიდებულებაც კი ვიგრძენი“ (ნათია სართანია, ჟურნალი „COPYRIGHT“, №1, გვ. 37, 2013).

„იმ ქვეყანაში, სადაც საავტორო სამართალი და ინტელექტუალური საკუთრება დაცული და გარანტირებულია, – წერს პროფესორი ირაკლი ბურდული („ინტელექტუალური საკუთრების დაცვა დემოკრატიის სინონიმია“, საქართველოს საავტორო უფლებათა ასოციაცია, 2013, გვ. 68), – საუბრობენ დემოკრატიის მაღალ ხარისხზე, სამართლებრივ სახელმწიფოზე. მეორე მხრივ, საზოგადოების განათლების დონე ამალღდება, თუ მე, პროფესორს, კანონი დამავალდებულებს სამეცნიერო ნაშრომის შექმნისას დავიცვა აკადემიური პატიოსნება, კეთილსინდისიერება, სხვას არ მოვპარო. ნააზრევი, ხოლო სხვის მეცნიერულ მიგნებათა საფუძველზე ჩემი შეხედულების განვითარებისას შესაბამისი წყაროები მივუთითო; სხვა სიტყვებით, თუ მე არ მივმართავ პლაგიატს, არამედ ვიქნები კეთილსინდისიერი მეცნიერი ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის თვალსაზრისით, საზოგადოების განათლებისა და კულტურის დონე, რა თქმა უნდა, ამალღდება. იგი უფრო განათლებული და გათვითცნობიერებული გახდება. ვიტყვოდი, რომ სამართალი,

საზოგადოდ, კულტურული საზოგადოებისთვისაა დამახასიათებელი. საზოგადოებაში, სადაც კულტურა არ არსებობს, არც სამართლის შეგნება და განცდა არსებობს. ყოველივე ეს ერთმანეთზე ლოგიკური ჯაჭვით არის აკინძული და გადაჯაჭვული, რაც შეეხება ეკონომიკურ ეფექტს, წიგნის დაწერა მოგებიანი გახდება, ვინაიდან განათლებულ საზოგადოებაში გაჩნდება მოთხოვნა კარგ წიგნზე. ამდენად, როგორც ზემოთ აღვნიშნე, საავტორო სამართლის დანერგვა მრავალმხრივ სასარგებლო ეფექტს მოიტანს და ვიმეორებ, რომ ინტელექტუალური საკუთრების დაცვა და სამართალი პირდაპირპროპორციულია იმისა, რამდენად შემდგარია ქვეყანა დემოკრატიული, სახელმწიფოებრივი განვითარების თვალსაზრისით“.

საავტორო უფლებების აშკარა დარღვევა შეინიშნება სახელმძღვანელოებთან დაკავშირებით. აქ, შეიძლება ითქვას, სრული ქაოსი და განუკითხაობაა.

დაწერა მეცნიერმა სახელმძღვანელო. მას ფინანსური საშუალება არა აქვს, თავისი სახსრებით გამოსცეს იგი. მიმართავს შესაბამისი უმაღლესი სასწავლებლის (თუ სახელმძღვანელო უმაღლესი სასწავლებლისთვისაა განკუთვნილი) ან განათლების სამინისტროს (თუ სახელმძღვანელო სკოლისთვისაა განკუთვნილი) გამომცემლობას. გამომცემლობა თუ კეთილსინებებს, უკეთეს შემთხვევაში გამოსცემს სახელმძღვანელოს თვითრეალიზაციის უფლებით. ეს იმას ნიშნავს, რომ გამომცემლობა ავტორის მიერ წვითა და დაგვით შექმნილ სახელმძღვანელოს თვითვე დაადებს ფასს და თვითვე ყიდის, რათა გამოცემაზე გაწეული ხარჯები აინაზღაუროს. ავტორს რაღა რჩება? ავტორს, რომ იტყვიან – „ვირის თავ-ფეხი“. გამომცემელი თუ კარგ ხასიათზე იქნება, მისცემს მხოლოდ ათ (!) ეგ-

ზემპლარს კოლეგებისა და უახლოესი ადამიანებისთვის სასაჩუქროდ. ჰონორარზე კი ლაპარაკიც ზედმეტია. ახლა განსაჯეთ: რა დაინტერესება უნდა ჰქონდეს ავტორს სახელმძღვანელოს შესაქმნელად, როცა ურთიერთობა ავტორსა და გამომცემელს შორის სამართლებრივად არ რეგულირდება, როცა სახელმწიფო არავითარ ვალდებულებას არ იღებს ავტორის წინაშე? ფინანსური დაინტერესება ნულის ტოლია, რჩება მხოლოდ ენთუზიაზმი. სანამ ეყოფათ ენთუზიაზმი ჩვენს სახელოვან მეცნიერებს? დასკვნის გამოტანა მკითხველისათვის მიგვინდვია. ამას ისიც უნდა დავუმატოთ, რომ გამომცემლობასაც უჭირს ამ ბოლო დროს სახელმძღვანელოს რეალიზება, რადგან მასა და სტუდენტს შორის ჩადგა კიდევ ერთი არამკითხე — ქსეროასლის გადამღები, რომელიც უფრო იაფად სთავაზობს სტუდენტს იმავე ნამუშევარს.

სამართლიანობა მოითხოვს აქვე აღინიშნოს: საავტორო უფლებათა სააგენტო ცდას არ აკლებს, რათა ავტორის უფლება-მოვალეობანი დაცულ იქნეს საქართველოში და მის ფარგლებს გარეთ. ის მჭიდროდ თანამშრომლობს პარლამენტთან საავტორო კანონდებლობის ოპტიმიზაციის მიმართულებით, ატარებს თეორიულ კონფერენციებსა და პრესკონფერენციებს, წევრებს ყოველწლიურად წარუდგენს ანგარიშს განუღლი მუშაობის შესახებ; მართავს სემინარებს ლიტერატურული ნაწარმოებების მფლობელობაში გადაცემის სფეროს ლიცენზირების მიზნით; სააგენტოსთან ფუნქციონირებს კომპიუტერული პროგრამა, რომელიც ხელს უწყობს ქართული მხატვრული ნაწარმოებების მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნისათვის შეთავაზებას, აგრეთვე ქართული რეპერტუარის ამოცნობასა და ჰონორარის სწორად განაწილებას.

ისიც უნდა შევნიშნოთ, რომ სათანადო, სრულყოფილი სამართლებრივი პაკეტის უქონლობის გამო შესაბამისი უწყებები (მაგ., კულტურის სამინისტრო) ვერ ახერხებენ საზოგადოებისთვის კულტურის პოლიტიკის ობიექტური სურათის შეთავაზებას. მაგალითად, სრულიად არაობიექტურად, ქართული კულტურის ნიმუშების გაუთვალისწინებლად ჩატარდა 2018 წელს ფრანკფურტის წიგნის ბაზრობა, რომელზეც საქართველო საპატიო სტუმრის სტატუსით იყო მიწვეული. კულტურის უწყებებმა ტენდენციურად, ხელოვანთა სხვადასხვა დარგის წარმომადგენელთა დამსახურების გაუთვალისწინებლად შეადგინეს ქართული დელეგაცია და შედეგიც სავალალო ვიზილეთ: ბაზრობაზე ქართული კულტურა ფრიად უფერულად და უღიმღამოდ წარმოჩინდა.

უკანასკნელ წლებში არაერთი მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადაიდგა საავტორო უფლებათა საკანონმდებლო მოწესრიგების მიმართულებით. მაგალითად, 2017 წლის დეკემბერში საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი „საავტორო და მომიჯნავე უფლებების შესახებ“. ეს კანონი ემყარება „ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარმოებების დაცვის 1886 წლის ბერნის კონვენციას“ და მასში ბევრი რამაა ერთხელ და სამუდამოდ გადაწყვეტილი ავტორის მემკვიდრეობის, აგრეთვე ხელოვნების ნაწარმოების ცრუინტერპოლათორთაგან დასაცავად, მაგრამ, როგორც სათაურიდანვე ჩანს, იგი ჯერჯერობით არასრულყოფილია; უფრო სწორად, ამ კანონს გვერდით უნდა ამოუდგეს სათანადო ქვეპუნქტები და განმარტებანი, რათა მასში რეზუსული ადგილები და ბუნდოვანი მინიშნებანი არ დარჩეს. მაგალითად, ამ კანონში თითქმის არაფერია ნათქვამი პერსონალურ მონაცემთა დაცვასა და

ადამიანის პირადი ღირსებების შემლახველი ინფორმაციების გავრცელებისადმი სახელმწიფოებრივი დამოკიდებულების შესახებ. არადა, ხომ ფაქტია: ამ ბოლო ათეული წლის წინანდელი ფაქტების გამომზეურების მახინჯმა პრაქტიკამ რამდენ ადამიანს მიაყენა მორალური ზიანი. არათუ ციხის კადრების საჯაროდ გამოტანა, ზოგი თანამდებობის პირი ქალბატონის პიკანტური კადრების საზოგადოებისთვის შეთავაზებაც კი იქცა პოლიტიკური ბრძოლისა და შანტაჟის მასალად. დროა, ბოლო მოეღოს პირად ცხოვრებაში არამკითხეთა ჩარევის, საწოლის ქექვის ამ არაკაცურ, მავნე პრაქტიკას და კანონშემოქმედებმა იფიქრონ ინტელექტუალური პირადი საკუთრების, თუნდაც პიკანტური საიდუმლოების დაცვის კანონმდებლობის ჩამოყალიბებაზეც.

თუმცა რა პირადი საიდუმლოების დაცვაზეა ლაპარაკი მაშინ, როდესაც საავტორო უფლებათა დაცვაც კი ჩვენს ქვეყანაში ჯერჯერობით ჩანასახოვან მდგომარეობაშია.

აღარ დამთავრდა ე.წ. „გარდამავალი ეპოქა“ კულტურის სამართლებრივი მოწესრიგების სფეროში. გასაგებია, რომ კარგა ხანია დავშორდით კოლექტიური საკუთრების „რეციდივებს“, მაგრამ შედეგად რა მივიღეთ? – ბედის ანაბარად მიტოვებული, ბაზრის მგლურ მადაზე მიგდებული სააღდგომო ბატკანივით განწირული კულტურა!

არის საზოგადოების რომელიმე სფეროს წარმომადგენელი სოციალურად ისე დაუცველი, როგორც კულტურის სფეროს წარმომადგენელი? ხელისუფლებამ ერთი ხელის მოსმით გააუქმა კომუნისტური გადმონაშთი - ჰონორარი. მწერლებს წავართვით სახელმწიფო გამომცემლობები და შევთავაზეთ შემდეგი: კეთილ ინებე, შექმენი მხატვრული ნაწარმოები (ახლა

ტექსტს უწოდებენ), შენივე სახსრებით გამოეცი და შენვე გაასაღეო. ამ „პოლიფემოსის მღვიმის“ გამო არაერთმა ხელოვანმა შემოქმედებით საქმიანობას თავი გაანება და სრულიად სხვა, მისთვის არაორგანული და არამონოდებისმიერი, საქმე წამოიწყო. ზოგმა, რომ იტყვიან, „განირა თავი“ და შეება საბაზრო ეკონომიკას. შედეგად ის მივიღეთ, რომ მორალურად და ფიზიკურად გაკოტრებული ხელოვანი თავგაბეზრებულ, გულგრილ მდიდარ ბიზნესმენტა წინაშე სპონსორობის მთხოვნელ დამცირებულ პერსონად იქცა. მაშ, როგორ ხდება, რომ წიგნის მაღაზიათა თაროები გავსებულია ახალი გამოცემებით? ეს იმ „ავტორთა“ ნახელავია, რომლებსაც კომერციული ნიჭი უფრო მეტი აღმოაჩნდათ, ვიდრე შემოქმედებითი უნარი. დიახ, გაივსო წიგნის ბაზარი უნიჭო, მწერლობადაბრალებულ მოქალაქეთა საეჭვო „პროდუქციით“ და გამკითხავი არავინ არის. ნიჭიერი მწერალი კი, ღვთისა და კაცისაგან მიტოვებული, სახელმწიფოსგან სრულიად უარყოფილი, ელემენტარულ უზრუნველყოფას მოკლებული, ზის თავის მღვიმეში და სასონარკვეთას მისცემია.

კინო საკუთარი სახსრებით გადაიღეო, რას ვიზამთ, კონკურენციაო, – განვუცხადეთ კინორეჟისორს. მერედა იცის ამის მთქმელმა, რა ჯდება თუნდაც მოკლემეტრაჟიანი ფილმის გადაღება? რეზო ჩხეიძისთვის რომ გვეთქვა, შენი ფულით გადაიღეო, გვექნებოდა დღეს „ჯარისკაცის მამა“? რომელი ლომის ხახიდან უნდა ამოეღო ფული რეზო ჩხეიძეს? ვთქვათ, მოსისხლფასებულ ჩამომათხოვრებული სახსრებით გადაიღო რეჟისორმა ფილმი (ესეც ხომ სასწაული იქნება მაშინ, როცა კინოსტუდიები დავხურეთ და, რაც დავტოვეთ, დაფინანსება შევუწყვიტეთ. ამიტომაც „მოღვაწეობენ“ საზღვარგარეთ საქართველოში კინოს შექმნის

აკრძალვის მსხვერპლნი – იოსელიანი და ბაბლუანი), სად უჩვენოს, ვის უჩვენოს, როცა ერთიმეორის მიყოლებით დავხურეთ კინოთეატრები?!

კარგი როგორ არ არის, ამ ბოლო დროს იუნესკომ კულტურის ძეგლების სტატუსი რომ მიანიჭა ქართულ პოლიფონიურ სიმღერას, ქართულ ანბანს, ქართულ ქვევრის ღვინოს... მაგრამ ვანესებთ სათანადო კონტროლს, რათა სათანადო ლიცენზიების გაცემით დავიცვათ ჩვენი კულტურის ძეგლები? თუ ასეა, რატომ ხდება, რომ მსოფლიო ბაზრები გაჯერებულია უცხო ქვეყნებში დამზადებული და ჩამოსხმული ქართული ღვინოებით? როგორ მოხდა, რომ ერთმა ამერიკულმა გაზეთმა დაბეჭდა ამას წინათ: აღმოჩნდა, რომ „ხვანჭკარა“ ქართული წარმოშობის ღვინო სრულიადაც არ არისო?

საერთაშორისო სამართლის უმოქმედობის გამო თითქმის ღვთის ანაბარაა დარჩენილი საზღვარგარეთ არსებული ქართული მატერიალური კულტურის ძეგლები - მათ შორის, ერთ-ერთი უპირველესი - მეთერთმეტე საუკუნის იერუსალიმის ჯვრის მონასტერი. ეს დიდებული ისტორიულ-რელიგიური სავანე საუკუნეების განმავლობაში განუხრელად ემსახურებოდა ქართულ სულიერებას. როდესაც საქართველოს სახელმწიფოებრიობა მოიშალა და ქვეყანას საზღვარგარეთ არსებული მონასტრების შენახვის სახსრები არ გააჩნდა, ჯვრის მონასტერს ბერძნები დაეპატრონენ. ბერძენთა დაპირება ასეთი იყო; ჩვენც ხომ თქვენი ძმები, ქრისტიანები ვართ, ჩვენ მოვუვლით, უსასყიდლოდ შევინახავთ მონასტერსო. ქართველობამ ამ ბოლოს წერილითაც კი მიმართა ისრაელს ამ ვანდალიზმის გამო. ამხედრდა საზოგადოებრივი აზრი. საქმე იუნესკომდეც მივიდა. იუნესკომაც რომ არ მიიღო

ქმედითი ზომები, საქართველოს მწერალთა კავშირმა საერთაშორისო საარბიტრაჟო სასამართლოს მიმართა. აქაც ის მოხდა, რასაც ველოდით: ბერძნულმა ეკლესიამ დანაშაული ისრაელის მთავრობას გადააბრალა, მან უნდა უზრუნველყოს ჯვრის მონასტრის დაცვა. ისრაელის სახელმწიფომ ამჯერადაც პილატეს პოზიცია დაიკავა, ორივე თქვენგანია დამნაშავე. ქართველებმა და ბერძნებმა გაარკვიეთ ურთიერთობა ერთმანეთშიო. ახლა ბერძნების მიერ ჯვრის მონასტრის გამოსასყიდად დაწესებული 14 მილიარდი ვახსენოთ. ხედავთ? რა ფასი აქვს ქართული მატერიალური კულტურის ძეგლს? და ეს იმ დროს, როდესაც უპატრონოდ ათოვს და აწვიმს ტაო-კლარჯეთში უძვირფასეს ქართულ მონასტრებს. საერთაშორისო საარბიტრაჟო სასამართლომ ისიც კი ვერ გაბედა, რომ ერთხელ და სამუდამოდ გაერკვია ტაო-კლარჯეთის ძეგლთა უდავო ქართულობა და წერილი გაეგზავნა „სომეხი მეცნიერებისთვის“, ჩვენს ძეგლებს ურცხვად, უსაბუთოდ რომ ეპოტინებიან.

თურქეთი როგორ იცავს ჩვენს ეკლესია-მონასტრებს? ხახული და პარხალი მეჩეთებადაა გადაკეთებული, ბანა და ხანძთა თითქმის დანგრეულია, იშხანი და ოშკი საქონლის ბოგადაა ქცეული, ხოლო წყაროსთავი, ოპიზა და ტბეთი აღგვილია პირისაგან მიწისა. თურქებმა ამ მონასტერს მშენებარე გზები დაუმიზნეს და ტრაქტორებით იავარყვეს. ეს რომ რომელიმე სხვა ქვეყანაში მომხდარიყო, მსოფლიო ზარისცემა ატყდებოდა, მაგრამ ჩვენ თითქმის ხმა არ ამოგვიღია. საქართველოს კულტურის სამინისტრომ, აქაოდა არ ენყინოთო, ერთი საპროტესტო ნოტაც კი არ გაუგზავნა თურქულ მხარეს.

მსოფლიოს მუზეუმებში მიმოფანტულია ქართუ-

ლი საგანძური: ზოგ სახელმწიფოს მიტაცებული აქვს, ზოგს კი კაპიკებად შეძენილი. ამ დროს ინტელექტუალური და ეროვნული საკუთრების დამცველი კონვენციები მხოლოდ ქალაქის ლომებად რჩებიან. ვინ დაგიბრუნებს შენს საკუთრებას, ვის დაეკარგე! 1944 წელს სტალინს რომ არ ემარჯვა და სულმნათ ექვთიმე თაყაიშვილს პარიზიდან საქართველოში არ ჩამოეტანა, ჩვენი ისტორიული საგანძურის ორი მესამედი სამუდამოდ დაგვეკარგებოდა.

სპარსეთში, თურქეთში, ვატიკანსა და მონღოლეთში უამრავი ქართული ხელნაწერია და დღემდე იმასაც ვერ მოვაბით თავი, რომ იმ ხელნაწერთა ასლები მაინც შევისყიდოთ და შევისწავლოთ.

დღეს საქართველოში ისიც კი არ არის კანონმდებლობით მოწესრიგებული, რა გზით და რა დოკუმენტაციით უნდა გავიტანოთ ქართული საგანძური მსოფლიოს მუზეუმებში დროებით გამოსაფენად. საექვო რეპუტაციის კერძო პირებისათვის ამის მინდობა არ შეიძლება. ამჟამად საქართველოში საავტორო უფლებებსა და ინტელექტუალურ საკუთრებას რამდენიმე უწყება იცავს. გარდა საკუთრივ საავტორო უფლებათა ასოციაციისა, რომელიც 1995 წელს საავტორო უფლებათა საერთაშორისო კონვენციას მიუერთდა, 2006 წელს დარეგისტრირებულია „საქართველოს ავტორთა საზოგადოება“ და „რეპროდუქციების უფლების ორგანიზაციათა საერთაშორისო ფედერაცია“, რომლის მიზანია დახმარება გაუწიოს საერთაშორისო დონეზე კოლექტიური მართვის ორგანიზაციებს რეპროდუქციებისა და შესაბამისი უფლებებით უზრუნველყოფილი ნაწარმოებების დაცვაში.

ღმერთმა ქნას, ამ სამი გამდელის ხელში ყმანვილი არ დაიჩაგროს და ქართულ კულტურას შეუნარჩუნდეს

თავისი ტრადიციული ბრწყინვალება, ხოლო ხელო-
ვანს – ღირსება. როცა ხელოვნის უფლებათა დაცვაზე
ვლაპარაკობთ, ეს ლაპარაკი მხოლოდ რიტორიკის დო-
ნეზე რჩება, რადგანაც, განსხვავებით ევროპისა და
ამერიკის ცივილიზებული სახელმწიფოებისაგან, ჩვენ-
ში ინტელექტუალური საკუთრება თითქმის სრულიად
დაუცველია.

განა ამ დაუცველობის სავალალო სიმპტომი არ
არის ის გარემოება, რომ კულტურის სამინისტროში არ
არსებობს სახელოვნებო ნაწარმოების ორიგინალურო-
ბის შემოწმებელი კომისია? ამას წინათ ფიროსმანის
ერთ-ერთი ფალსიფიცირებული ნახატის შემოწმება
საქართველოში ვერ მოხერხდა და პარიზში გაგზა-
ვნეს. კიდევ კარგი, მხატვრობას მსოფლიოში ცნობილი
ექსპერტები ჰყავს, მაგრამ, ლიტერატურული ნაწარ-
მოების ორიგინალურობის დასადგენად კულტურის
სამინისტროს რომ მიმართო, იქ მხრებს აიჩეჩავენ.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის
(1999) მიხედვით (მუხლი 183), განსაკუთრებული ის-
ტორიული, კულტურული, მეცნიერული ან ეროვნული
ღირებულებების ნივთის ან დოკუმენტის დაუფლება
მართლსაწინააღმდეგო მისაკუთრების მიზნით ისჯება
თავისუფლების აღკვეთით, ვადით ექვსიდან ათ წლამ-
დე.

სპეციალურად შევამოწმეთ სასამართლოს არქივი
და გაირკვა, რომ 1999 წლიდან (როცა ეს კოდექსი იქნა
მიღებული) დღემდე ზემოთ ხსენებული დანაშაული-
სათვის არც ერთი მოქალაქე არ გაუსამართლებიათ.
არადა ისტორიული, კულტურული, მეცნიერული ღი-
რებულებების ნივთის ან დოკუმენტის მისაკუთრება
ყოველ ნაბიჯზე გვხვდება, მაგრამ გამკითხავი არავინ
არის.

სამოქალაქო სამართლის კოდექსთა სხვადასხვა გამოცემაში კი ინტელექტუალური საკუთრების მიტაცებისა და პლაგიატის გამო სასჯელის ზომებს, სანთლითაც რომ ეძებოთ, ვერ იპოვით.

ნუთუ არ დადგა დრო, რომ, ბოლოს და ბოლოს, ჩვენშიც შეიქმნეს კულტურის სამართალი, სადაც ხელისუფლების მიერ ისედაც გერის მდგომარეობაში ჩაყენებულ კულტურას სამართალი გვერდით დაუდგება და დაიცავს ყალბისმქმნელთა, „ინტელექტუალურ მიმტაცებელთა“ და სხვა ათასი ჯურის საეჭვოდ ადევნებულ პირთაგან?

ყურად ვიღოთ კულტურისა და სამართლის ურთიერთობის საბულისხმო გაკვეთილები

დედამიწაზე მეოცე საუკუნემდე არსებული არც ერთი კანონთა კრებული ზუსტად არ განსაზღვრავდა საერთაშორისო სამართლის ეთიკურ ნორმებს და, შესაბამისად, მისი დარღვევისათვის არც რაიმე დამსჯელობით ზომებს ითვალისწინებდა.

ძლიერნი ამა ქვეყნისანი თვითონ აწესებდნენ წოდებათა და სახელმწიფოთა შორის დამოკიდებულების ანსა და ჰოეს თავიანთი ძალაუფლებისა და გონებრივი გასაგისის შესაფერისად.

ამიტომაც მსოფლიო ისტორია სავსეა ბრძენ მმართველთა და ცბიერ ხელისუფალთა, მოღალატე მემამულეთა და ორპირ ქვეშევრდომთა ურთიერთობის პარადოქსული მაგალითებით.

თუ რამ აკლია მსოფლიოს მმართველთა საქმიანობასა და ურთიერთდამოკიდებულებას, ეს გახლავთ კულტურა.

ძლიერთა ამა ქვეყნისათა იმთავითვე რომ ყური ეგდოთ გენიალურ შემოქმედთათვის, არაერთ ომს აიცილებდნენ თავიდან და მსოფლიოს ისტორია ოდენ გაუთავებელ სისხლისღვრათა ისტორია აღარ იქნებოდა.

კულტურის არსში განუყრელად დევს მიტევების, შერიგების, პატიებისა თუ შეწყალების ის უკვდავი იდეები, რაც ზვიად მონარქთა და ამპარტავან პოლიტიკოსთ „ავი მუსაიფის“ გუნებაზე დადგომისას დაცხრომისა და დამუხრუჭებლის გაკვეთილად გამოადგებოდათ.

მიუხედავად იმისა, რომ ალექსანდრე მაკედონელი და

ნაპოლეონ ბონაპარტე გარეგნულად პატივს სცემდნენ კულტურის კორიფეებს, საბედისწერო გადანწყვეტილებათა მიღებისას მათ თავიანთ უკვდავ მასწავლებელთა შეგონებანი რომ გახსენებოდათ, მსოფლიოს კეთილი ნების წინააღმდეგ თავიანთ მილიონიან არმიებს არ დაძრავდნენ.

არც ჰიტლერი აღმართავდა ხელს ევროპაზე, ამერიკასა და რუსეთზე, გოეთე და შილერი რომ გულდასმით წაეკითხა და მათი კაცთმოყვრული იდეები ყურად ეღო.

რაკი ადამიანთა და სახელმწიფოთა ურთიერთობაში დიდი წილი სამართლებრივ თვითშემოქმედებას ეკავა და, სამწუხაროდ, დღესაც უკავია, უკვე დროა, დღის წესრიგში დადგეს კულტუროლოგიურ მეცნიერებაში პოლიტიკის კულტურის, როგორც დარგის, ცალკე გამოყოფა.

კაცობრიობის არსებობის მთელს მანძილზე მხოლოდ მეოცე და ოცდამეერთე საუკუნეებმა სცადეს დედამიწაზე სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობების საერთაშორისო სამართლის კანონებით მოწესრიგება, რათა ხალხთა შორის თავდასხმებს და სხვათა მიწების მეკობრულ მიტაცებას ბოლო მოეღებოდა.

დღესდღეობით საერთაშორისო სამართალი მტკიცედ განსაზღვრავს სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობას. მაგალითად: 1907 წლის ჰააგის კონვენცია; 1928 წლის ჟენევის ხელშეკრულება ომზე უარის თქმის შესახებ; 1948 წლის გენოციდის კონვენცია; 1970 წლის 24 ოქტომბრის გაეროს რეზოლუცია თვითგამორკვევის შესახებ; იან ბრაუნის წიგნის „საერთაშორისო საჯარო სამართლის პრინციპების“ (2010) თავი „ტერიტორიული სუვერენიტეტის კონცეფცია“, გვ. 119-137; ნორვეგიის 1931 წლის 10 ივლისის განცხადება; გაეროს

უშიშროების საბჭოს რეზოლუციები (1960-2019 წწ); ევროსაბჭოს რეზოლუციები (1990-2019 წწ); ევროპარლამენტის დადგენილებანი (2000-2019წ).

ასე რომ, ქვეყნებს შორის ურთიერთობის მონესრიგებას შეძლებისდაგვარად სდარაჯობენ გაერო, ევროკავშირი, ევროპარლამენტი და აზიის სახელმწიფოთა კავშირი. სტრასბურგის საერთაშორისო სასამართლო თავის სხდომებზე სისტემატურად განიხილავს სხვადასხვა სახელმწიფოს საჩივრებს ანექსიის, ოკუპაციის, უკანონო დეპორტაციისა და სხვა სახის დარღვევათა შესახებ, მაგრამ, როგორც ხედავთ, მსოფლიო წესრიგამდე ჯერ კიდევ შორი გზაა. ვერც ამ სახელოვან უწყებათა მცდელობა შველის საერთაშორისო ძალმომრეობასა და ტერიტორიების ყაჩაღურ მიტაცებას.

არსებობენ ერები, რომელთაც თავიანთი ისტორია არ იციან ან თითქმის არ იციან. ამას ახალგაზრდა ერებზე მოგახსენებთ. სამართლებრივი ისტორია არა აქვთ ისეთ ერებსაც კი, რომელთა არსებობა ათასწლეულებს ითვლის.

თუ ლუპამომარჯვებული ისტორიკოსი უძველეს ფოლიანტებში მაინც აღმოაჩენს ამა თუ იმ ერის კანონიკური ცხოვრების კვალს, იგი მხოლოდ მეფეთა და დიდებულთა ცხოვრება იქნება და სახელმწიფოში (თუ იმას სახელმწიფო ერქვა) ურთიერთობათა განმსაზღვრელი მხოლოდ ძალმომრეობა იყო. სახელმწიფოთა შორის ჯუნგლის კანონი (მოერიე, შეჭამე) ათასწლეულების განმავლობაში სულს უხუთავდა ადამიანებს.

იქ, სადაც ძალა აღმართსა ხნავდა და საკითხს ხმალი წყვეტდა, კულტურის სამართლებრივ მონესრიგებაზე ლაპარაკი ზედმეტი იყო.

სახელმწიფოთა დიდ უმრავლესობას პრობლემა

გადაწყვეტილი დღესაც არა აქვს, არა აქვს იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ ისინი დიდხანს არსებობდნენ პრეისტორიული ზამთრის ძილის ეპოქაში და მსოფლიო ცივილიზაციაში სულ რაღაც ორასი წლის წინათ შემოაბიჯეს.

ხალხთა შორის ურთიერთობის დონეზე რომ ვილაპარაკოთ, ჯერ ერთი, ხალხს უნდა ჰქონდეს სახელმწიფო, მერე, სახელმწიფოს უნდა გააჩნდეს თუნდაც პრიმიტიული პოლიტიკა სხვა ქვეყნებთან ურთიერთობისა და ათეული წლის შემდეგ იმ პოლიტიკას შეუმუშავდება კულტურის ნიშნები, რაც, ბოლოს და ბოლოს, საერთაშორისო სამართლისა და სახელმწიფოთა შორის ეთნიკური კულტურის გარკვეულ დონედ ყალიბდება.

ამჟამად საერთაშორისო სამართალში უკვე გარკვეულია სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობების ნორმები.

ეს გახლავთ ურთიერთთავდაუსხმელობისა და კეთილმეზობლური, სამშვიდობო დამოკიდებულების კოდექსები, რომელთაც გაერო და ევროკავშირი მეურვეობენ, მაგრამ, თუ რამ არ სრულდება თანამედროვე მსოფლიოში, სწორედ ეს ნორმები არ სრულდება.

მსოფლიო დღესაც სავსეა სხვის მიწათა მეკობრული მიტაცებებითა და ცხელი წერტილებით.

ასევე, ერთხელ და სამუდამოდ დადგენილია დიპლომატიური ნორმებიც.

შორსაა ის ეპოქა, როცა აფრიკის ერთ-ერთ სახელმწიფოში კანიბალებმა ბელგიის ორი ელჩი შეჭამეს, როცა ეგვიპტეში ოქროსმადიებელ ფრანგ მისიონერებს თვალები დასთხარეს და ენა ამოგლიჯეს, როცა მეთორმეტე საუკუნეში რუმის სულთნის რუქნადინის თავხედური წერილის მომტანს ზაქარია მხარგრძელმა თამარ მეფის თვალწინ სილა გააწნა...თუმცა არც ახ-

ლაა ელჩთა ხელშეუხებლობისათვის იდეალური დრო.

სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობების პოლიტიკური წიაღსვლები ურთიერთსაწინააღმდეგო მაგალითებით არის სავსე. გარეგნულ კეთილგანწყობას, რაც პირველგაცნობით გამოიხატება, შემდგომ ენაცვლება დიპლომატიური ცნობიერება (ზოგჯერ სფინქსის გამოცანას მიმსგავსებული). თვით სტუმართა საქციელის თუ წადილის კვალდაკვალ ეს დამოკიდებულება არაიშვიათად შეიძლება მტრობაშიც გადაიზარდოს. ასეთი შემოქმედებითი ლავირების ნიმუშია ანტიკური მითი არგონავტების შესახებ, უძველეს (ანტიკურ) ეპოქაში შექმნილი.

კოლხეთის მეფე აიეტმა საბერძნეთიდან ჩამოსული არგონავტები თავდაპირველად დიდი პატივით მიიღო, მშვენიერი ნადიმი გაუმართა და კეთილად მოასვენა, მაგრამ, როცა სტუმართა მოსვლის ნამდვილი მიზეზი შეიტყო, საგონებელს მიეცა. ბუნებრივია, იგი კოლხეთის ძლიერებისა და სიმდიდრის სიმბოლოს - ოქროს ვერძს - ვერ დათმობდა და ამ, თითქმის გამოუვალი, სიტუაციიდან მეფის მაძიებელმა გონებამ ასეთი გამოსავალი იპოვა: ოქროს ვერძის მაძიებლებს მან სამი ისეთი დავალება მისცა, რომლის შესრულებას კოლხური გრძნეულების არმცოდნე არგონავტები ვერ შეძლებდნენ. ამით მეფე აიეტმა თითქოსდა სტუმრებისადმი დიპლომატიური კეთილგანწყობილებაც შეინარჩუნა და სინამდვილეში ისეთი ხაფანგი დაუგო, საიდანაც ისინი თავს ვერ დააღწევდნენ. სტუმარ-მასპინძელთა დამოკიდებულების ურთულეს კულტურაში ღალატი ჩაერია. მეფის ასულმა მედეამ არგონავტებს ძნელი დავალების საიდუმლო გაანდო. გაოცებულმა აიეტმა გარეგნული სიმშვიდე შეინარჩუნა, მაგრამ, როცა ოქროს ვერ-

ძთან ერთად ასულის „გატაცების“ ამბავიც შეიტყო, ბერძნების მიმართ მისი ლოიალური დამოკიდებულება აშკარა მტრობაში გადაიზარდა და თავხედ სტუმრებს თავისი ვაჟი დაადევნა.

საქართველოს თითქმის მთელი ისტორია ქართველ მეფეთა მაღალი პოლიტიკური კულტურის კლასიკური მაგალითია. პოლიტიკური ლავირებისა და ზოგჯერ ორმაგი სტანდარტების ხერხის მოშველების გარეშე ჩვენ აღვიგებოდით პირისაგან მიწისა. დააკვირდით, რა პოლიტიკური ჭაპანწყვეტით გადაირჩენს ხოლმე თავს სამ იმპერიულ ვეშაპს (ბიზანტია, ირანი, ოსმალეთი) შორის მოქცეული სამხრეთ კავკასიის ეს პატარა ქვეყანა. თითქოსდა შეთანხმებულანო, ეგრისი, ქართლი და კახეთი ცალ-ცალკე ირანის, ოსმალეთისა და ბიზანტიის გავლენის სფეროებს წარმოადგენენ. გეგონებათ, ტარდებაო რაღაც პოლიტიკური ექსპერიმენტი. მეფე-მთავრები ყველაფერს აკეთებენ, რათა სამი იმპერიიდან ერთ-ერთმა მთლიანად არ დაისაკუთროს საქართველო. ეს მძიმე ვითარებიდან გამოსვლის დიდებული ხერხია. სამად გაყოფილმა საქართველომ კარგად იცის, რომ, თუ ერთი მაინც გადარჩა ფიზიკურად და ნაწილობრივ სახელმწიფოებრივად, ქვეყანა მაინც აღორძინდება. იქნებ ამიტომაცაა, რომ იმ ეპოქის ქართველ მეფეთაგან ზოგს ბიზანტიური ქლამიდი მოუსხამს და წითელი წაღები აცვია, ზოგი ჩალმითა და სპარსული მოსასხამით ან ისლამური ხალათით წარმოგვიდგება, მაგრამ სამივე მათგანს ამ ტოგათა შიგნით გულთან ახლოს ჯვარი ჰკიდია, ნიშნად იმისა, რომ იძულებითმა გარეგნულმა იერსახემ ან თუნდაც რწმენის დროებითმა შეცვლამ მათი მართლმადიდებლური რჯული ვერ შეარყია და ვერ შეცვალა. განა დიდებული და იმ დროისათვის სწორი პოლი-

ტიკური ალლოს მაჩვენებელი არ არის ის გარემოება, რომ მეხუთე საუკუნის საქართველოს უბრწყინვალესი მეფე ვახტანგ გორგასალი სწორედ რომ სპარსეთის შაჰის სახელით ჯერ ჩრდილოკავკასიელ ტომებს დაიპყრობს და შემოიერთებს, მერე ჩრდილოეთ კავკასიიდან აფხაზეთსა და ეგრისში გადავა და საქართველოს ამ ორ უძველეს ქართულ კუთხეს ოფიციალურად დაიბრუნებს. ამის შემდეგ სამხრეთ საქართველოს ეწვევა, ტაო-კლარჯეთს დალაშქრავს და საქართველოს სამხრეთის მიმართულებითაც არნახულად გააფართოებს. შესცქერის ვახტანგ გორგასლის ძლევამოსილ ბრძოლებს სპარსეთის შაჰი და ფიქრობს: ეს რა ყოჩაღი ვასალი მყავსო...სინამდვილეში კი ბრძენ მეფეს ერთადერთი მიზანი აქვს – მან ივერთა ქვეყანა ფერფლიდან უნდა აღადგინოს და გააერთიან-გაამთლიანოს, რათა მერე, როცა ჟამი დარეკავს, სპარსეთს გამთლიანებული საქართველო ცხვირში ძმრად ამოადინოს. ისტორიამ გაამართლა ვახტანგ გორგასლის გუჟინი და წინასწარჭვრეტა. მის მიერ ჩაყრილი ერთიანი საქართველოს მტკიცე ბალავარი რომ არა, ქვეყანა ისე დაკარგავდა სახელმწიფოებრიობას იმპერიათა ულმობელ დგანდ-გარში, როგორც სომხეთმა დაკარგა.

პოლიტიკური კულტურის და სრულიად საქართველოს წინაშე რაოდენ მაღალი კულტურის გამოვლენაა სამეგრელოს მთავრის ქუჯის მიმართვა ფარნავაზისადმი: „ქართველთა შეერთებული ლაშქრით ჩვენ უკეთ დავამარცხებთ შემოჯარულ მტერთა. ამიტომაც მოდი ეგრისს, შეიერთე სრულიად სამეგრელო. შენ იყავი ერთადერთი მეფე საქართველოსი, მე კი შენი ქვეშევრდომი“. დააკვირდით, რამხელა კეთილშობილებაა. მეფემ, რომელსაც თითქმის მთელი დასავლეთ საქართველოს ტახტი უპყრია, ქვეყნის ინტერესების სასარგე-

ბლოდ უარი თქვა სამეფო სკიპტრაზე და სწორედ იმ პერიოდში, როცა ქვეყანა დაქუცმაცებულია ცალკეულ სამთავროებად და ყველა მთავარს დამოუკიდებელ-სუვერენული ხელისუფლის მდგომარეობა სურს, ქუჯიმ ბრძნულად განჭვრიტა ქვეყნის მომავალი, რითაც ისტორიაში სამუდამოდ დამკვიდრდა საქართველოს გამთლიანებისათვის თავდადებულ მებრძოლად.

პოლიტიკური ლავირება ან გაშუალებული პოზიციის დაჭერა, რაც საბოლოოდ მიუკერძოებლობას ნიშნავს, ქართველ მეფეთა ლამის სტრატეგიულ სამოქმედო გეგმად იქცა. დამპყრობელმა კარგად იცოდა, რომ საქართველო ბოლომდე არც ერთ მხარეს არ მიეყიდებოდა და ამიტომაც ამ ურჩი სამეფოს მიმართ ნიადაგ სიფრთხილეს იჩენდა.

მართალია, ბიზანტიის მხარეს ყოფნა ამ ევროპულ იმპერიასთან ჩვენმა რელიგიურმა ერთობამ განაპირობა, მაგრამ მალე გაირკვა, რომ ეს არ იყო საბოლოო არჩევანი. ბიზანტიონნი ისე გათავხედდნენ, რომ პეტრას ციხესთან საბაჟო გამართეს და კოლხიდაში მარილის (და სხვა ძვირფასი საქონლის) შეტანისათვის უზარმაზარი ბაჟი დაანესეს. სწორედ მაშინ გუბაზ მეფემ ორიენტაცია 180 გრადუსით შეიცვალა და ირანის მეფე ხოსრო ანუშირვანს უხმო, რათა ბიზანტიელთა განდევნაში დახმარებოდა. ხოსრომაც არ დააყოვნა და პეტრა აიღო. გამოხდა ხანი და გაირკვა, რომ არც ახალი მოკავშირე ირანი აყრიდა საქართველოს ხეირს. სპარსეთის შაჰმა შავიზღვისპირეთიდან ლაზების აყრა და იქ სპარსელების ჩასახლება გადანწყვიტა. ეს კი, ბუნებრივია, ვერ მოითმინა გუბაზ მეფემ და ისევ ბიზანტიისკენ იბრუნა პირი.

მართალია, გუბაზი ამ პოლიტიკურ „სალტო-მორტალეს“ შეეწირა, მაგრამ ლაზიკა ფიზიკურად გადარ-

ჩა, ხოლო გუბაზის „მი და მო“ ტრიალმა, ისტორიაში დატოვა მაგალითი იმისა, რომ ხელისუფალმა არაფერი უნდა დაიშუროს ქვეყნის გადასარჩენად და პოლიტიკაში ერთხელ და სამუდამოდ დადგენილი პოსტულატები არ არსებობს.

ქართველი მეფეები გადანყვეტილებას ხშირ შემთხვევაში ერთპიროვნულად იღებდნენ, მაგრამ ისტორიამ იცის არაერთი მაგალითი ქვეყნის პოლიტიკური ორიენტაციის ხალხთან მოთათბირებით არჩევისა. მაგალითად, 554 წელს ლაზეთში მთავრებმა უამრავი წარჩინებული და მდაბიო ერთად შეყარეს, რომ გადაეწყვიტათ, რა გზას დასდგომოდნენ: ისევ ბიზანტიის მომხრედ დარჩენილიყვნენ თუ სპარსეთს მიმხრობოდნენ.

ამ თათბირზე ბრწყინვალე დიპლომატიური სიტყვები წარმოთქვეს ლაზმა მთავრებმა აიეტმა და ფარტაზმა.

ეს სიტყვები მაღალი პოლიტიკური კულტურის მარჯვენებელი და ქართული მჭევრმეტყველების ნიმუშებია. თათბირზე გადანყდა, რომ ქართველები კვლავ ბიზანტიის მოკავშირეებად დარჩებოდნენ, თუმცა არც ეს იყო საბოლოო გადანყვეტილება.

ჩვენი პოლიტიკოსები ყოველთვის ერთგულებდნენ ძველ ეგვიპტურ შეგონებას: „არასოდეს თქვა „არასოდეს“!

პეტრე იბერს თავის „ცხოვრებაში“ მოტანილი აქვს ბაკურ მეფის ბიოგრაფიის ერთი ეპიზოდი:

ქართლის მეფე ბაკური, რომელიც სპარსთა ლაშქარში იბრძოდა, ასეთი სურათის მონმე გახდა: მზის ამოსვლისთანავე სპარსელნი ჩამოქვეითდნენ, ქედი მოიდრიკეს და მზის სადიდებელი ლოცვა აღავლინეს.

ბაკური ცხენიდან ჩამოხტა, ოღონდ ლოცვაზე უარი განაცხადა.

როცა სპარსელმა ჰკითხა, ასე რად მოიქეციო, ბაკურმა უპასუხა: „მე ქრისტიანი ვარ და ვლოცულობ მხოლოდ ერთადერთი ჭეშმარიტი უფლისათვის“. ამ „სიჯიუტისთვის“ სპარსნი ბაკურს თავის მოკვეთას უპირებდნენ, მაგრამ შაჰმა შეიწყნარა.

თუმცა ყოველთვის როდი გამოირჩეოდა შაჰი ესოდენი გულმონყალებით.

მეხუთე საუკუნეში შაჰმა სომხეთისა და ქართლის პიტიახშებს კატეგორიულად მოსთხოვა ქრისტიანობის უარყოფა და მაზდეანობის მიღება.

ზოგმა გადანყვიტა, გარეგნულად მიელო მაზდეანობა და თავის ქვეყანაში დაბრუნებისთანავე კვლავ ქრისტიანად მოქცეულიყო.

ერთადერთმა ქართლის პიტიახშმა არშუშამ თქვა უარი რჯულის შეცვლაზე, რის გამოც, როგორც „ქართლის ცხოვრება“ გადმოგვცემს:

„დაიპყრეს ქართლი სპარსთა და განყურნეს ეკლესიანი... და ყოველთა შინა ეკლესიათა ქართლისათა ცეცხლის მსახურთა სპარსთა აღაგზნეს ცეცხლი“.

სომეხთა და ქართველთა შორის საეკლესიო განხეთქილებას, რაც ქალკედონის საეკლესიო კრების (451) შემდეგ (საბოლოოდ კი 609 წელს) მოხდა, მეცნიერები ზოგჯერ ტენდენციურად ხსნიან. თითქოს ეს იყო რაღაც გაუგებრობის თუ მღვდელმთავართა ახირების მიზეზი. სინამდვილეში საქმე ბევრად მარტივი გახლდათ:

სპარსეთის წინააღმდეგ სომეხ-ქართველთა აჯანყების (ვარდან მამიკონიანი) დამარცხების შემდეგ სომეხნი ირანის ქვეშევრდომად დარჩნენ, ირანმა შეინირა სომხური მონოფიზიტობა. ვახტანგ გორგასალმა

კი მტკიცედ გადაწყვიტა ბიზანტიას დამოყვრებოდა და საქართველოს ბედი მართლმორწმუნე ბიზანტიისათვის დაეკავშირებინა. ბიზანტიაში კი ამ დროს დიოფიზიტური ქრისტიანობა იყო ოფიციალურ რელიგიად აღიარებული (ქალკედონის კრება) და ქართველებიც, ბუნებრივია, დიოფიზიტებად დარჩნენ.

მახვილგონივრულობის, ალლოიანობისა და მაღალი პოლიტიკური კულტურის ნიმუშია ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიასთან დაკავშირებული ერთი ეპიზოდი:

1057 წელს ათონის ივერთა მონასტრის წინამძღოლმა გიორგი მთაწმინდელმა ანტიოქიის პატრიარქ თეოდოს მესამეს მიმართა თხოვნით, დაეკანონებინა ქართული ეკლესიის ავტოკეფალია.

ამ თხოვნას წინ აღუდგნენ ბერძნები.

მათი არგუმენტი ასეთი გახლდათ:

დღემდე საქართველოში ქრისტეს არც ერთი მოციქული არ ყოფილა და ამ უბრალო მიზეზის გამო ქართულ ეკლესიას ავტოკეფალია არ ეკუთვნისო. ისიც იყო, საკითხი ბერძენთა სასარგებლოდ უნდა გადაწყვეტილიყო, რომ გიორგი მთაწმინდელმა სიტყვა ითხოვა.

დაიწყო დინჯად, სუფთა ბერძნულით:

წმინდა მამანო, მიკვირს იმ ორთოდოქსი ბერძნებისა, რომელთაც ქრისტეს მოციქულთა მსოფლიო მოძრაობა სრულიად არა სცოდნიათ.

მოგეხსენებათ ქრისტეს უპირველესი მოციქულის ანდრია პირველწოდებულის სახელი.

ეს ის ანდრია პირველწოდებულია, რომელმაც მიჰგვარა თავისი უმრწემესი სულიერი ძმა პეტრე, შემდგომში ბერძენთა განმანათლებელი, მაცხოვარს.

სწორედ ანდრია პირველწოდებული შემობრძანდა აჭარის სანახებიდან საქართველოში, მოვლო მთა-ბარი

და ქრისტიანობა იქადაგა.

ახლა კი მე ვსვამ საკითხს: რაკი, საეკლესიო სჯულის თანახმად, უმცროსი ძმა უფროს ძმას უნდა დაემორჩილოს, უკამათოა ის ჭეშმარიტება, რომ უპირველესად ჩვენ, ქართველებს, გვეკუთვნის ავტოკეფალია და ჩვენ შემდეგ – ჩვენს უმრწემეს ძმებს – ბერძნებსო.

პატრიარქმა თეოდოს მესამემ ამ რკინის ლოგიკას ვერაფერი დაუპირისპირა, ბერძენმა მღვდლებმაც თავი ჩაქინდრეს და კრებამ ერთხმად აღიარა ქართული ეკლესიის ავტოკეფალია.

რელიგიისა და სახელმწიფოს ურთიერთობის ეპოქის მოთხოვნათა შესაფერისად გადაჭრის კლასიკური ნიმუშია დავით აღმაშენებლის ინიციატივით 1104 წელს მოწვეული რუის-ურბნისის დიდი საეკლესიო კრება.

ამ კრების უმთავრესი გადაწყვეტილება ორი რამ გახლავთ:

პირველი ის იყო, რომ ეკლესია არა ოდენ ღვთის წინაშე მოწამებრივ სამსახურად იყო მოწოდებული, არამედ მას უნდა დაებრუნებინა გარდასულ წმინდა მამათა (გრიგოლ ხანძთელი, საბა იშხნელი, იოანე საბანიძე....) ეროვნული პოზიცია. ეკლესია კვლავ უნდა ჩამდგარიყო ქართული სახელმწიფოს სამსახურში, რადგანაც „ქრისტესმიერი სარწმუნოება იგი უპირველესად არის რჯული ქართველთა“.

ამით რუის-ურბნისის კრებამ ეკლესიას ერთხელ და სამუდამოდ ქართული სულის დაცვისკენ მოუხმო, ხოლო დავით აღმაშენებელმა ამ დიადი მისიის ცხოვრებაში გამტარებლად და ეკლესიის საერთო წინამძღოლად თავისი აღმზრდელი და უპირველესი ვაზირი, მწიგნობართუხუცესი გიორგი ჭყონდიდელი დააყენა.

რუის-ურბნისის კრების მეორე კარდინალური გად-

ანწყვეტილებაც ასევე ბრძნული სიახლე გახლდათ.

ამიერიდან ეპისკოპოსებად და, საერთოდ, ნებისმიერ სასულიერო თანამდებობაზე დანიშვნა ხდებოდა არა მემკვიდრეობის პრინციპით, არამედ არჩევის წესით - კანდიდატის დამსახურებისა და პირადი ღირსებების გათვალისწინებით.

თითქმის ყველა დამპყრობელი იმპერია უპირველესად ჩვენს რჯულს - ქრისტიანობას - უტევდა და ქართველებს აიძულებდა სარწმუნოების შეცვლას.

ამ თვალსაზრისით, ქეთევან დედოფლის ცხოვრებისა და წამების მაგალითიც იკმარებდა.

რაოდენ დაუჯერებლადაც არ უნდა მოგეჩვენოთ, ერთადერთი „ურჯულო დამპყრობელნი“ მონღოლები იყვნენ, რომელთაც ქართველ მთავართათვის რელიგიის შეცვლა არ მოუთხოვიათ.

მართალია, მონღოლები საშინელი სისასტიკით გამოირჩეოდნენ და ქართულ ეკლესია-მონასტრებში ზოგან ცხენების ბოგაც კი გამართეს, მაგრამ ქრისტიანულ მართლწმენას გარეგნულად არ ებრძოდნენ.

სხვა იყო მონღოლთა კვალზე მოსული ხორეზმშაჰის მემკვიდრე ჯალალ ედინი.

მან 1221 წელს მონღოლთა მრავალათასიანი ლაშქარი დაამარცხა და 1225 წელს თბილისი აიღო.

სწორედ თბილისში, მეტეხის ხიდზე, მოხდა ისტორიაში თითქმის გაუგონარი სისასტიკე. ჯალალ ედინმა ხიდზე, თავის ქვეშევრდომებს ხატები და ჯვრები დაანყობინა და თბილისის მოქალაქეებს უბრძანა, ქრისტიანობის უარყოფის ნიშნად ეს სინმინდეები ფეხით გაეთელათ.

100 000 - მა თბილისელმა უარი თქვა ამ ნაბიჯზე.

ჯალალ ედინის განკარგულებით 100 000-ივეს თავი მოჰკვეთეს და წყალში გადაყარეს.

ამ ცნობას „ქართლის ცხოვრების მატთანე“ გვან-
ვდის.

მართალია, იქ ციფრი 100 000 არ გვხვდება, მა-
გრამ მატთანისეული „ბეურზე ბეური“ ქართველმა ის-
ტორიკოსებმა ასი ათასად მიიჩნიეს.

ამ ოცდაათი წლის წინათ გავბედე და „ასი ათასი
მონამისთვის“ ერთბაშად თავის მოკვეთა საეჭვოდ მი-
ვიჩნიე. ვერ წარმოიდგენთ, ისტორიკოსთა რა რისხვა
დამატყდა თავს. ჩემს არგუმენტს - თბილისში იმ დროს
სულ ორმოცი ათასი მცხოვრები იყო, აქედან ქრისტიანი
დიდი-დიდი 20 000 თუ იქნებოდა და 100 000 მონამე
სად გამოძებნა ჯალალ ედინმა? განა 1000 ქართველი
მონამისათვის რომ თავი მოეკვეთათ, ერის დიდები-
სათვის საკმარისი არ იქნებოდა - მეთქი? - ერთმა ან
ცხოვრებულმა ისტორიკოსმა ქალბატონმა ასეთი „მტ-
კიცე არგუმენტი“ დაუპირისპირა: ალბათ, საქართვე-
ლოს სხვადასხვა კუთხიდან მოჰყავდა ჯალალ ედინს
ქართველები მეტეხის ხიდზე თავის მოსაკვეთადო.

ზემოთ პოლიტიკაში შემოქმედებითი მომენტის შე-
ტანის შესახებ ვლაპარაკობდით და ამ მხრივ განსა-
კუთრებით ხაზგასასმელია ცოტნე დადიანის გმირობა.

1246 წელს მონღოლთა თავგასულობით შეწუხებუ-
ლი ქართველი დიდებულები კოხტასთავზე შეიკრიბნენ
და დამპყრობთა წინააღმდეგ შეთქმულება მოაწყვეს.
როგორც ეს ხშირად ხდებოდა და დღესაც ხდება საქა-
რთველოში, შეთქმულება ვილაცამ გასცა. მონღოლებ-
მა შეთქმულნი შეიპყრეს, ანისში შიშველნი ტრიალ მინ-
დორზე თაფლწასმულნი, ხელფეხშეკრულნი დაყარეს,
რათა შიმშილ-წყურვილით დახოცილიყვნენ.

ერთმა შეთქმულთაგანმა ცოტნე დადიანმა ამის
შესახებ არაფერი იცოდა. მან, როგორც კოხტასთავზე
მოილაპარაკეს, ჯარი შეკრიბა და სამეგრელოდან ქა-
რთლისკენ გამოემართა, მაგრამ ქართლში აცნობეს,

რომ შეთქმულება გასცეს, დიდებულები დააპატიმრეს და მისთვის გზის გაგრძელება სახიფათო იქნებოდა.

ცოტნეს ბევრი არ უფიქრია. ანისში ჩავიდა, ტანთ განიძარცვა, თაფლი წაისვა და პატიმართა შორის დაჯდა.

როცა მონღოლებმა ჰკითხეს, ასე რად მოიქეციო, უპასუხა: ესენი ჩემსავით უდანაშაულონი არიან. კობ-ტასთავზე ხარკის უკეთ აკრების მოგვარებისთვის შევიკრიბეთ. თუ ეს დანაშაულად მიგაჩნიათ, დაე, მეც ამათთან ერთად დავისაჯოო.

როცა ეს ნოინს მოახსენეს, „მონღოლთა რაინდმა“ (შოთა ნიშნიანიძე) ქართველ დიდებულთა უდანაშაულობა დაიჯერა და ყველანი გაათავისუფლა.

ასე ძუნწად და, ცოტა არ იყოს, დაუჯერებლად გვიამბობს მემამტიანე ცოტნე დადიანის გმირობაზე.

ჯერ ერთი, მხედველობაშია მისაღები ის გაუგებრობა, რომ ცოტნე ფაქტობრივად მთელი დასავლეთ საქართველოს მმართველი იყო და თვითონ მონღოლების მიერ დანიშნული (მონღოლური სამხედრო ერთეულის - დუმენის - თავი) და მონღოლთა სამსახურში მყოფი. მეორეც, რაკი ცხრა შეთქმულიდან რვა დაიჭირეს, ბრძანება, რასაკვირველია, ცოტნე დადიანის დაპატიმრებაზეც იქნებოდა გაცემული. ამიტომაც მისმა მამიებელმა გონებამ ვითარებიდან გამოსასვლელად ასეთ ხერხს მოაგნო: მოდი, დავასწრებ მონღოლებს და, სანამ დამიჭერენ, თვითონ ვეახლები ნოინს, რათა ჩვენს კოლექტიურ უდანაშაულობაში დავარწმუნოო.

ამ ფანდმა გაჭრა.

პოლიტიკური კულტურის ამგვარი მაგალითი მთელს იმდოინდელ მსოფლიოში და შემდგომაც უპრეცედენტოა.

ცოტნესათვის ამ გადაწყვეტილების მიღება იოლი როდი იყო, მაგრამ მას განსჯისთვის დიდი დრო არ

ჰქონდა.

სხვა გზა, თუნდაც ძალისმიერი, მოძმეთა გამოსწისა არ არსებობდა.

ვინ იცის, იქნებ ესეც გაიფიქრა გენიალურმა მოწამემ: მე ერთი რომ გადავრჩე და ისინი სიკვდილით დასაჯონ, ალბათ, ისტორიის ეჭვი და რისხვა დამატყდება თავზეო.

ესეც არ იყოს, სიტუაცია არც ისე მარტივი იქნებოდა, როგორც მათიანე და გულუბრყვილო მწერლები (ვთქვათ, გრიგოლ აბაშიძე) აღწერენ. აქაოდა, მოთქარუნდა ცხენით ცოტნე დადიანი, ნელზევით გაიხადა, კასრთან მივიდა და თაფლის წასმას შეუდგა. როცა თაფლის წასმას მორჩა, მივიდა და შეთქმულთა შორის ჩაჯდა.

ჯერ ერთი, დასჯის მოედანზე ცოტნე ასე იოლად ვერ „მითქარუნდებოდა“, მას სულ მცირე ხუთიოდე კაცი მაინც ახლდა, მეორეც, ვინ მისცემდა უფლებას შეთქმულებაში მხილებულ დუმენის თავს შეთქმულთა შორის ასე უცერემონიოდ ჩამჯდარიყო! რაო? მერე ნოინმა ჰკითხა თავისი დაცვის წევრს: „თუ კაცი ხარ, გაიგე, ვინ არის ის კაცი, შეთქმულთა შორის რომ მოკალათდაო?“ რა თქმა უნდა, ასე გულუბრყვილოდ ვერავინ დაიჯერებს ცოტნე დადიანის მსოფლიო გმრობას.

სანამ წამების ველს მიაღწევდა, ცოდნეს ცოტა განსაცდელის გამოვლა როდი მოუხდა გაოცებულ მონღოლ სარდლებთან, რომლებიც ალბათ წამდაუნუმ მოახსენებდნენ ნოინს, ჩვენი ერთგული დუმენის თავი მოვიდა და შეთქმულებს უერთდებო. ბოლოს, სანამ საბოლოო გადაწყვეტილებას მიიღებდა, ცოტნე დადიანი ნოინმა თავისთან იხმო და კარგა ხანს ისაუბრეს. აი, სწორედ იმ საუბარშია ცოტნეს გმრობა

და დიპლომატიური გენიალობა. რა თქმა უნდა, მემატიანეს ეპატიება სიტყვაძუნწობა, მაგრამ სიტყვის ოსტატმა ქართველთა უპირველესი გმირის საქციელზე ასე უფერულად არ უნდა გადაიაროს. ცოტნე დადიანის გმირობა ტანზე თაფლის წასმა კი არ არის, არამედ ის გასაოცარი მორალური სიმტკიცე, მამაცობა და მამულისა თუ მოძმეთა ხსნისათვის უყოყმანო თავდადება, რაც კოლხმა გმირმა გამოავლინა.

სამართლისა და კულტურის დახვეწილი ურთიერთობის მაგალითი მისცა იმდროინდელ მსოფლიოს თამარ მეფემ 1184 წელს, ყუთლუ არსლანის გამოსვლის დროს. ის, რასაც ზოგი ისტორიკოსი პირველ ქართულ პარლამენტს უწოდებს, სხვა არა იყო რა, თუ არა მეფე ქალის ხელისუფლების შეზღუდვის მცდელობა. როცა ყუთლუ არსლანმა ისანში გამართა კარავი და თამარ მეფისგან მისი ყოველი გადანყვეტილების კარავში მყოფ დიდებულებთან შეთანხმება მოითხოვა, მხედველობაში იქონიეთ ის გარემოება, რომ იდგა XII საუკუნე, ერთმეფობის ხანა, როცა მეფე იყო უზენაესი ხელისუფალი. თამარს ისედაც ჰქონდა თავისი სათათბირო ორგანო - სამეფო დარბაზი. ყუთლუ არსლანის კარავი კი სწორედ სამეფო დარბაზის უფლებების შეკვეცისკენაც იყო მიმართული და სწორედ ამ დროს თამარმა ამ უჩვეულო წარმონაქმნის - კარვის - დარბევის ბრძანება კი არ გასცა, რასაც ყველა მონარქი მოიმოქმედებდა, არამედ „შეთქმულებთან“ მოსალაპარაკებლად ორი უაღრესად ავტორიტეტული, კდემამოსილი ქალბატონი - ხვაშაქ ცოქალი და კრავაი ჯაყელი - გაგზავნა. ეს უკვე ყუთლუ არსლანის მეკარვეთა მორალურ დამარცხებას ნიშნავდა და ასეც მოხდა. თამარ მეფის ბრძნული წინასწარჭრეცა მართალი აღმოჩნდა.

ეპოქის ხასიათისა და სიტუაციის შესაფერისად ქა-

რთველ მეფეთა მოქმედება ურთიერთსაწინააღმდეგო ფაქტებით არის აღსავსე. თუ 1289 წელს არღუნ ყაენის წინააღმდეგ აჯანყებული ვეზირის ბულას მხარდაჭერისათვის ყაენმა დემეტრე მეფე თავისთან იხმო და, მიუხედავად სამეფო დარბაზის კატეგორიული უარისა, დემეტრე მაინც ეახლა ყაენს, რითაც სასიკედილოდ განირა თავი (რისთვისაც მას „დემეტრე თავდადებული“ ეწოდა), სამაგიეროდ, სულ რაღაც 8 წლის შემდეგ ყაზან ყაენმა ახლა ურჩობისთვის დავით მერვე იხმო თავისთან, მაგრამ დავით მეფეს კარგად ახსოვდა დემეტრეს ბედი და, მიუხედავად დარბაზის რჩევისა, წადი და ყაენს პატიება სთხოვეო, მეფემ უარი განაცხადა. თუ დავით აღმაშენებელს დამპყრობთა წინააღმდეგ ბრძოლაში ქარქაშში ხმალი არ ჩაუგია და ამ გზაზე მისთვის კომპრომისი არ არსებობდა, სამაგიეროდ გიორგი მეხუთემ („გიორგი ბრწყინვალე“) მონღოლთა პირისპირ ბრძოლას მოჩვენებითი თანამშრომლობა და დროებითი დაზავება არჩია. მან „თავისი გავლენით ისარგებლა და ქვეყნის მდგომარეობის აღდგენას მონღოლთავე მხარდაჭერით შეუდგა“ („საქართველოს ისტორია“, 2012, გამომც.“გუმბათი“, გვ.245).

სამწუხაროდ, პოლიტიკური კულტურა არც ჩვენს ეპოქასა და უახლოეს წარსულში გამოირჩევა ობიექტურობის დაცვისა და ურთიერთპატივისცემის მაგალითებით. საქართველომ ოცი წლის შუალედით 1993 და 2008 წლებში ორი უმძიმესი ომი გადაიტანა რუსეთთან, რასაც უამრავ ადამიანურ მსხვერპლსა და ეკონომიკურ განადგურებასთან ერთად საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევაც მოჰყვა.

რუსეთის იმპერიული ზრახვები რომ ერთი წუთით გვერდზე გადავდოთ, ზემოაღნიშნული წლები მსოფლიოს დიპლომატიურ მარცხადაც შეიძლება ჩაითვალოს.

ამერიკაში, გაეროში, ევროკავშირში, ევროპარლამენტში, რუსეთსა და საქართველოში არ აღმოჩნდა მსოფლიო ავტორიტეტის მქონე თუნდაც ერთი პოლიტიკოსი, რომელიც შეძლებდა პროცესები მოლაპარაკების მაგიდასთან დაებრუნებინა და საქმე შეიარაღებულ თავდასხმამდე არ მიეყვანა.

პირველი ომის შემთხვევაში (1993 წ.) რუსეთს მართავდა დასავლური ორიენტაციის მქონე პრეზიდენტი ელცინი, რომელიც აშკარად გახლდათ მაშინ ლოიალური პოზიციის გამტარებელი ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკების მიმართ.

საკმარისი იყო, იმ დროს ამერიკის პრეზიდენტს ერთი სიტყვა ეთქვა ელცინისთვის საქართველოს სასარგებლოდ, რომ ომი არ გაჩაღდებოდა.

მით უმეტეს იმ ფონზე, როცა რუსეთის პრეზიდენტი თავისი ფეხით ჩამოვიდა ყაზბეგში და საქართველოს ხელისუფლების მიერ სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის გაუქმებას ხელი მოაწერა.

ნაცვლად იმისა, რომ პოლიტიკაში მეოცე საუკუნის დასასრულს მაინც გაემარჯვა პოლიტიკურ კულტურას, ევროპა-ამერიკის უმაღლეს წრეებშიც კიდეველი ინერციით ცხოვრობდნენ. კვლავ გასავალი ჰქონდა ნაჯახურ პოლიტიკას, ხოლო რუსეთისა და საქართველოს მეთაურები საგინებელ ეპითეტებს ერთმანეთს ენერგიულად უცვლიდნენ.

იქნებ სისხლისღვრას გადარჩენილიყო იმდროინდელი საქართველო, რომ ბუშს საქართველოს პრეზიდენტისათვის „დინების წინააღმდეგ მცურავი თევზი“ არ ეწოდებინა და ზვიად გამსახურდიას ასევე „გამომწვევად არ ეპასუხა: „დინებას მხოლოდ მკვდარი თევზები მიჰყვებიანო“.

ეს ეზოპური კითხვა-პასუხი პოლიტიკურ ნაწინას

წააგავს იმასთან შედარებით, რაც მაშინ პუტინმა და სააკაშვილმა აკადრეს ერთმანეთს. სააკაშვილმა რუსეთის პრეზიდენტს „ლილიპუტინი“ უწოდა, ხოლო პუტინი, თავის მხრივ, საქართველოს პრეზიდენტს დაემუქრა: „ერთი ადგილით ჩამოგკიდებო“.

ალბათ, დამერწმუნება მკითხველი, რომ პოლიტიკური კულტურის დეფიციტმაც დამართა მსოფლიოს ის უსიამოვნებანი, რაც ახლა სჭირს.

კრილოვის ერთი იგავის პერსონაჟებივით ტვირთის სხვადასხვა მხარეს ზიდვა-განევის სავალალო შედეგი რომ თავიდან ავიცილოთ, აუცილებელია ყველგან და ყოველთვის (და არა მარტო საქართველოში) ხელისუფლება კრიჭაში კი არ ედგეს კულტურას, არამედ პატივს სცემდეს, ყურადღებით ეკიდებოდეს მის ყოველ ნაბიჯს კაცობრიობის სულიერი აღზრდის გოლგოთისებურ გზაზე.

ხელისუფლების ძალოვანი სტრუქტურებიდან იქნება ვინმე თუ კანონშემოქმედებითი უწყების თანამშრომელი, კულტურის წარმომადგენელთან ურთიერთობისას უნდა ჰქონდეს მაღალი გემოვნება, რათა შეძლოს მეტ-ნაკლებად შეუმცდარად გაერკვეს ხელოვნების ურთულეს ნიუანსებში.

გემოვნებას კი პოლიტიკოსს აუმაღლებს განუწყვეტელი კითხვა, ფილმ-სპექტაკლებზე დასწრება, გამოფენების დათვალიერება, მუსიკის მოსმენა და ა.შ. რასაკვირველია, თავისი ძნელი სამსახურის გადამკიდე პოლიტიკოსს დროის დეფიციტი ვერ მისცემს იმის საშუალებას, რომ ხელოვნების ნიუანსებში შეუცდომლად ერკვეოდეს, მაგრამ კულტურასთან აქტიური ურთიერთობა იმას მაინც ასწავლის, რომ ნაკლებად კატეგორიული იყოს, არამკითხე არბიტრის როლი არ იკისროს და

კულტურის უფაქიზეს სფეროში ტლანქად არ ჩაერიოს.

თუ მხატვრული ნაწარმოების შეფასების კრიტერიუმებს მოიმარჯვებს (ესენია: შემეცნებითი ფუნქცია, დიდაქტიკური ფუნქცია და ესთეტიკური ფუნქცია) და ამ ფუნქციებზე დაყრდნობით შეეცდება ხელოვნების ნაწარმოების შეფასებას, პოლიტიკოსი შეძლებს მისადმი ნდობით განაწყოს მსმენელი და განათლებული, ინტელექტუალური პოლიტიკოსის იმიჯი შეიქმნას.

სავალალო შედეგი მოუტანა ხელოვნებას ზოგი თავგასული პოლიტიკოსის ნაჩქარევმა შეფასებებმა (მაგალითად, თავის დროზე გია დანელიას „33“ და ოთარ იოსელიანის „გიორგობისთვე“ დაინუნა ცეკას ნარმომადგენელმა, რის გამოც ეს შედეგები კარგა ხანს დავიწყების თაროზე იდო) და სულ ახლახან გონებასუსტი პრეზიდენტის ახირებამ ძეგლების გადატან-გადმოტანის თაობაზე.

მთავარი ხერხი, რაც ხელისუფლებამ ხელოვანსა და ხელოვნებასთან ურთიერთობისას უნდა მოიმარჯვოს, ღირსების პატივისცემა, შეფასების ნაკლები კანტიგორიულობა და შესაძლებლობისამებრ გულწრფელი დახმარების სურვილი გახლავთ.

ზემოთ პოლიტიკის კულტურაზე ვისაუბრეთ, მოვიტანეთ არაერთი მაგალითი იმისა, თუ რა უარყოფით გავლენას ახდენდა კულტურის განვითარებაზე ხელისუფლების ტლანქი პოლიტიკა და შევეცადეთ პოლიტიკაში დასაქმებულთათვის მათთვის სასარგებლო რამდენიმე რჩევა მიგვეცა.

რაკილა აუცილებელია პოლიტიკოსისათვის კულტურის ელემენტარული საკითხების ცოდნა, ასევე ხელოვანს ევალება ანგარიში გაუწიოს იმ ეპოქის პოლიტიკურ პროფილს, რომელშიც მას ცხოვრება და მოღვაწეობა უხდება.

ოფიციალური წრეები ოდითგანვე ცდილობდნენ კულტურის მოქცევას გარკვეულ ჩარჩოებში. ხელოვანი კი ნიადაგ თავისუფლებას ელტვოდა და „გალიის ჩიტობას“ გაუზოდა.

ამიტომაც მსოფლიოს ისტორიამ დაპირისპირებულთა ერთიანობის ის სახე მიიღო, სადაც ერთნი მუდამ უკმაყოფილონი იყვნენ და სინამდვილეს კრიტიკის ქარცეცხლში ატარებდნენ, მეორენი კი „სიმართლის მთქმელს“ ხან თუ გილიოტინას გამოუწერდნენ, უკეთეს შემთხვევაში ოთხ კედელშუა ათავსებდნენ.

...და მაინც პრაქტიკამ გვიჩვენა, რომ ხელოვნისთვის ყოველთვის ხელსაყრელი როდია პოეტის გაფრთხილება - „არ ჩაუჯდე ხელმწიფეს ნავში“ და აი, რატომ:

მუზათა მსახურის უპირველესი მოვალეობა ხომ სამშობლო ქვეყნის სამსახურია და ადამიანთა შორის სიკეთის, სათნოების დამკვიდრებაზე ზრუნვა. თუ ამ წმინდა მისიის აღსრულებისათვის ბრძოლაში კულტუროსანს წინ გადაუდგებიან, მან თავის პრინციპებზე უარი არ უნდა თქვას და უკან არ უნდა დაიხიოს, მაგრამ უნდა შეეცადოს, გზასამცდარ პოლიტიკოსს კეთილი რჩევა მისცეს, აუხსნას, ასწავლოს, დაარიგოს და შეაგნებინოს, რომ კონფრონტაციას ყოველთვის სჯობს საერთო ენის გამონახვა.

პრობლემათა დიდი უმრავლესობა ხომ მოლაპარაკების გზით უნდა გადაწყდეს და ეს ჭეშმარიტება ძალაშია ხელოვნისა და ხელისუფლების ურთიერთობაშიც.

კულტუროსანს მტკიცე ნერვები და გამჭრიახი გონება უნდა ჰქონდეს. მან ყველა გზა უნდა სცადოს ხელისუფლის საწაღმართო გზაზე დასაყენებლად და, თუ საბოლოოდ დარწმუნდება, რომ მეორე მხარეს უგუნურების ყრუ კედელია და ყოველგვარ შეთანხმებაზე ლაპარაკი ზედმეტია, უნდა მიმართოს მის ხელთ

არსებულ ყოველგვარ სახელოვნებო ხერხს მოწინააღმდეგისთვის ნიღბის ჩამოსახსნელად.

თანამედროვე მსოფლიოს წინაშე ხუთი უმთავრესი პრობლემა დგას: ომის, შიმშილის, დემოგრაფიის, ენერგორესურსებისა და ეკოლოგიის.

ძირითადად ეს ხუთი პრობლემა უდებს სათავეს დედამიწის მცხოვრებთა მოუწესრიგებლობას. ეს ხუთი პრობლემა გახლავთ მიზეზი იმისა, რომ ოცდამეერთე საუკუნეშიც გვინევს მსჯელობა მსოფლიო ომებზე, დემოგრაფიულ პრობლემებზე, ენერგოკრიზისებსა და ეკოლოგიურ კატასტროფებზე.

ჯერჯერობით მსოფლიოს მეცნიერული აზრი და პოლიტიკოსთა სადღელამისო ძალისხმევა ამ ხუთი ვეშაპიდან, ასე თუ ისე, უმკლავდება მხოლოდ ერთს - ენერგორესურსების ნაწილობრივ მოწესრიგებას, დანარჩენ ოთხს კი ყველანი ამაოდ ვებრძვიტ და მსოფლიოს ეს ხუთი სატკივარი დღითი დღე გვაგრძნობინებს თავის „ავ მუსაიფს“ პლანეტის სხვადასხვა კუთხეში სახელმწიფოთა შორის მუხანათური მეკობრეობის, შინაომების, ეპიდემიებისა და ეკოლოგიური უბედურებების სახით.

როგორმე პლანეტის მკვიდრებმა ერთმანეთის გატანა რომ შეეძლოთ და ეს ჩვენი მარჩენალი დედამიწა შიგნიდან არ ავაფეთქოთ, დედამიწის მცხოვრებთა კეთილი ნებაა საჭირო. ადამიანთა შორის კეთილი ნების აღმძვრელი და დამამკვიდრებელი კი ადამიანის შინაგან ბუნებაზე ზემოქმედების ნაცადი და მოქმედი საშუალება - კულტურა გახლავთ.

თუმცა მხატვრული ნააზრევის, ანუ კულტურის, მოწოდებაა ბრძოლა სიკეთის, სიმშვიდის, სათნოების დასამკვიდრებლად, მას გაჩენისთანავე უხდებოდა და ახლაც უხდება ურთიერთობის გარკვევა ხელისუფლე-

ბასთან.

სახელმწიფოს თავისი მკაცრი კანონები აქვს და მისი იდეოლოგიის მტკიცედ დაცვას მარტოოდენ უბრალო მოქალაქეებისგან კი არა, იმგვარი თავისუფლად მოაზროვნე შემოქმედისგანაც მოითხოვს, როგორიც ხელოვნების წარმომადგენელი, კულტურის მოღვაწე გახლავთ.

იყო შემთხვევები, როცა ხელისუფალს იმდენად შურდა ხელოვნის დიდება, რომ თვით სცდიდა მხატვრული ნაწარმოების შექმნაში ძალას, რაკილა გვირგვინოსანი იყო, შეპასუხებას ვერავინ უბედავდა და თავი ხელოვნებაშიც ფრიად წარმატებულად მიაჩნდა.

რომის იმპერატორმა ნერონმა, რომელიც ხელოვნების არაერთ დარგში და, მათ შორის სასცენო ხელოვნებაშიც, ამაოდ ცდიდა ძალას, სიკვდილის წინ პათეტიკურად წამოიძახა: „აფსუს, რა არტისტი ეცლება რომს ხელიდან?!“

ერთი მხრივ, შური და, მეორეს მხრივ, ჭეშმარიტი ხელოვნის ძნელად აღსაზრდელობა იყო მიზეზი იმისა, რომ ხელოვანსა და ხელისუფალს შორის დაძაბული ურთიერთობა ზოგჯერ აშკარა წინააღმდეგობაში გადაიზრდებოდა ხოლმე. მაშინ კუს მიერ ფეხის გამოყოფის ანდაზისამებრ ამუშავდებოდა ხელმწიფის დამქაშების მთელი რაზმი, ჩაირთვებოდა იდეოლოგიური მანქანა ურჩი ხელოვნის ასალაგმავად.

ოფიციალური პოლიტიკა ხელოვანს ათასი საშუალებით ებრძოდა: დაშინებით, დაპატიმრებით, გადასახლებით და თვით იგნორირებითაც კი. იგნორირება, „ვერშემჩნევა“ ჭეშმარიტი ხელოვნისთვის არანაკლებ მძიმე სასჯელი გახლავთ.

და, მაინც, რას აკეთებდა კულტურის წარმომადგენელი ისეთს, რომ მოსვენებას უკარგავდა ძალაუფლების ნირვანაში მთვლემარე ხელისუფალს?

მუზათა მსახური ერთი ნაბიჯით ყოველთვის წინ უსწრებს ოფიციალურ, გაბატონებულ იდეოლოგიას. პროგრესისაკენ მიმსწრაფ გზას იგი ჩვეულებრივ მოკვდავზე უკეთ ხედავს, მაღალიდან დაჰყურებს მოვლენებს, სახელმწიფოს ხელოვნებასაც კალეიდოსკოპივით აღიქვამს და ხმასაც იმაღლებს. სწორედ ეს მისი ხმის ამაღლება არ მოსწონთ ძლიერთა ამა ქვეყნისათა, „მაღლა მხედი დაბლაც ხედავს უფრო ნათლად, უფრო დიდად“, – ბრძანებდა აკაკი და სწორედ ეს „მაღლა-მხედაობა“ გახლდათ ჭეშმარიტი ხელოვნის ოპოზიციური განწყობის მიზეზი.

დიდრ ხელოვანი ყოველთვის, ყოველ დროში ოპოზიციონერი გახლდათ და ასეა დღესაც.

ვისაც კრიტიკული აზრის გამოწველში აკანკალებს, ემანდ ხელოვანმა ხალხი არ ამიბუნტოსო, სწორედ იგი ცდილობს, როგორმე ჭკუა ასწავლოს, „დააუთოოს“ კულტურის წარმომადგენელი, ყალიბში მოაქციოს მისი აზროვნება.

კულტურის ისტორიამ უამრავი მაგალითი იცის კულტუროსნის მიმართ ოფიციალური პოლიტიკის ხაზის გამტარებელთა ცინიკური, უსულგულო, ზოგჯერ კი აშკარად რეპრესიული დამოკიდებულებისა.

ისტორიამ ვერ შემოგვინახა, თორემ არცთუ კარგი ცხოვრების გამო უნდა გადასახლებულიყო რუსთველი პალესტინაში, რათა იქ, სამშობლოდან შორს მყოფს, მარტოობაში დაეღია სული (გაიხსენეთ მიხეილ ქელივიძის მშვენიერი ლექსი „მაშ, შენამბობ, რომ არ ჰყოლია მტერი რუსთაველს?“), საყოველთაოდ ცნობილია დედამიწის სხვა გენიოსის ზრეტის მართლაც ღვთაებრივი „ღვთაებრივი კომენტარის“ ავტორის - დანტე ალიგიერის ბედი.

სერვანტესმა ციხეში ხუთი წელი დაჰყო.

ჰიუგო საფრანგეთიდან გაასახლეს.

პუშკინი და ლერმონტოვი ხელისუფლების მიერ მიგზავნილმა პირებმა დუელში მოკლეს.

დოსტოევსკი სამოქალაქო სიკვდილით დასაჯეს.

ვინ წარმოიდგენდა, რომ ისე დემოკრატიულ და პროგრესულ ქვეყანაში, როგორიც საფრანგეთია, 1858 წელს სამართალში მისცემდნენ სახელგანთქმულ მწერალ გუსტავ ფლობერს, რომელმაც თურმე თავისი რომანით („მადამ ბოვარი“) საზოგადოებრივი მორალი შეურაცხყო და გარყვნილება იქადაგა.

„ვისთან ხართ თქვენ, კულტურის მუშაკებო?!“ - ეს იყო პირველივე კითხვა, საბჭოთა ხელისუფლებამ ხელოვანთა მრავალათასიან არმიას რომ დაუსვა.

და დაიწყო ხელოვანთა დაყოფა თანამდგომლებად და თანამგზავრებად. პროლეტარ (შემდგომ ბოლშევიკ) მწერლებად და თეთრგვარდიელთა მხარდამჭერ მწერლებად.

მაიაკოვსკი და ესენინი თვითმკვლელობამდე მიჰყავთ, გორკის წამლავენ, ცვეტაევას ემიგრაციაში „უშვებენ“, ხოლო ახმატოვას შუა აზიაში ასახლებენ.

საქმე იქამდე მიდის, რომ 1932 წელს საბჭოთა მწერლების პირველ ყრილობაზე ნითელ რუსეთში მცხოვრები ყველა მწერალი ერთ ორგანიზაციაში „საბჭოთა მწერალთა კავშირში“ გააერთიანეს, რითაც ერთი ხელისმოსმით გააუქმეს ყველა აქამდე არსებული ე.წ. „მოდური“ ლიტერატურული სკოლა და დაჯგუფება.

საბჭოთა მწერლების ერთადერთ შემოქმედებით მეთოდად გამოცხადდა ე.წ. „სოციალისტური რეალიზმი“, რომელსაც სოციალისტური ცხოვრება უნდა აესახა და მისი ოპტიმისტური განვითარება ეჩვენებინა.

და დაიწყეს ხელოვნების ნაწარმოებთა შეფასება სოციალისტური რეალიზმის კრიტერიუმებით. ნაწარ-

მოებთა პერსონაჟები დაყვეს დადებით და უარყოფით გმირებად. ფინალი აუცილებლად ოპტიმისტური უნდა ყოფილიყო. „მზე ჩადიოდა“- პესიმიზმს ნიშნავდა, „მზე ამოდოდა“- ოპტიმიზმს. ასე პრიმიტიულად ესმოდა ზოგიერთ კრიტიკოსს ცხოვრების ასახვა მის პერსპექტიულ-ოპტიმისტურ განვითარებაში. მანამდე?

1907 წლის თებერვალში აკაკი წერეთელი ჟურნალ „ხუმარას“ გამოცემისთვის მეტეხის ციხეში ჩასვეს, ხოლო იმავე წლის აგვისტოს XIX საუკუნის საქართველოს სულიერ მამას - ილია ჭავჭავაძეს – წინამურთან ბერდენკის ტყვიით გაუმასპინძლდნენ.

ეს სასჯელი ილიამ და აკაკიმ თავისუფლებისკენ ქართველი ერის მოწოდების გამო დაიმსახურეს.

მოვიდა საბჭოთა ხელისუფლება და გალაკტიონ ტაბიძე დააპატიმრეს 1921 წლის ბოლშევიკურ ინტერვენციაზე დაწერილი პოემის გამო „მოგონებანი იმ დღეებისა, როცა იელვა“, ხოლო იოსებ გრიშაშვილი კი – XI არმიის მიერ საქართველოს ოკუპაციის წინააღმდეგ დაწერილი ლექსისათვის „ახალ ხელისუფლებას“.

1937 წელს ხელოვანთა მოთვინიერების მანქანა მთელი ძალით ამოქმედდა.

ანტისაბჭოთა, ჯაშუშური საქმიანობის შეთითხნილი ბრალდებით დახვრიტეს მიხეილ ჯავახიშვილი, ტიციან ტაბიძე, ვახტანგ კოტეტიშვილი, ნიკოლოზ მინიშვილი, ბენიკო ბუაჩიძე, ევგენი მიქელაძე....

განსხვავებული აზრის გამო მწერლებს ხელაღებით რიცხავდნენ მწერალთა კავშირიდან. გარიცხვების პრაქტიკა თითქმის ჩვენს დრომდე გაგრძელდა:

1938 წელს გარიცხეს კონსტანტინე გამსახურდია, გერონტი ქიქოძე და პავლე ინგოროყვა;

1975 წელს გარიცხეს ზვიად გამსახურდია;

2001 წელს გარიცხეს რევაზ მიშველაძე. სამი წლის

შემდეგ, 2004 წელს, ქართველ მწერალთა ყრილობამ რევაზ მიშველაძე თავის ერთ-ერთ თავკაცად აირჩია. მან კი გამგეობის პირველსავე სხდომაზე ზვიად გამსახურდია სიკვდილის შემდეგ მწერალთა კავშირის წევრად აღადგინა.

ოცდაათიანი წლების შემდეგ მკითხველთა მთელი თაობები არალეგალურად ეცნობოდნენ მიხეილ ჯავახიშვილის „ჯაყოს ხიზნებს“, გრიგოლ რობაქიძის „გველის პერანგს“, ტიციან ტაბიძის ლექსებს.

მწერალს რომ დააპატიმრებდნენ, მეორე დღესვე დაიწყებოდა სამოქალაქო საბუთებიდან, კრებათა ოქმებიდან და თვით ბიბლიოთეკებიდანაც კი მისი სახელისა და გვარის ამოშლის კამპანია.

დილამდე ისხდნენ არქივებსა თუ ბიბლიოთეკებში გვარის ამომშლელნი; რა სიამოვნებით ამოშლიდნენ „ხალხის მტერთა“ გვარებს, ადამიანთა მეხსიერებიდანაც რომ შეძლებოდათ მათი ამოშლა.

რეპრესიებს ყველა ვერ უძლებდა. დადებდა კალამს თუ ყალამს და განაპირდებოდა. ძლიერთა ამა ქვეყნისათა ახლა მისი სიჩუმეც, განდგომაც კი აღიზიანებდათ. ყველანაირად ახალისებდნენ მაქებარ, მაამებლურ, პანეგირიკულ ხელოვნებას და ივსებოდა სახელოვნო თაროები მარქსიზმის კლასიკოსთა პორტრეტებითა თუ ბიუსტებით, წიგნები კი – ბელადთადმი მიძღვნილი ლექსებითა და პოემებით.

ხომ საშინელებაა რეპრესიები შემოქმედებითი კავშირების მიმართ და ხელოვანთა აბუჩად აგდების „ლონისძიებები“, ოლონდ არანაკლებ შემზარავია ხელმწიფის კარის ხელოვანი, პოლიტიკისთვის სულმიყიდული შემოქმედი.

ხელოვანმა თავისი სიტყვას და საქმეს ოქროს ფასი უნდა დასდოს, თავისი ფასი უნდა იცოდეს, უნდა ესმოდეს, რომ მის ნაწერს თაობები გაეცნობა და უნდა

ეცადოს, არ შერცხვეს მომავლის წინაშე.

თავისი დროით კმაყოფილი; ქების აღსავლენად შემართული შემოქმედი იმ ტოტსა ჭრის, რომელზეც თვითონვე მოკალათებულა.

არსებობს პოლიტიკასა და კულტურას შორის ურთიერთობის კიდევ ერთი ფორმა, რომელსაც სახელმწიფო დაკვეთა ჰქვია.

სახელმწიფო დაკვეთა სასურველ შედეგს მაშინ გვაძლევს, როცა ხელოვნის პოზიცია და სახელმწიფოს პოლიტიკური ინტერესები ერთმანეთს ემთხვევა. ამგვარმა თანხვედრამ მაშინაც კი, როცა, ერთი მხრივ, ადმინისტრაციის რკინის ხელი ან ფულადი დაინტერესება იყო, ხოლო, მეორე მხრივ, გენიოსის ნება, მსოფლიოში ხელოვნების არაერთი შედეგრი შექმნა.

დღეს უკვე აღარავინ ინტერესდება იმ გარემოებით, რომ სახელმწიფო დაკვეთით შეიქმნა როდოსის კოლოსი, სემირამიდას დაკიდებული ბალები და ალექსანდრიის შუქურა.

სახელმწიფო დაკვეთა რომ არა, არ გვექნებოდა ეგვიპტის პირამიდები და პარიზის ღვთისმშობლის ტაძარი, ტაჯმაჰალი და პარტენონი, ვარძია და სვეტიცხოველი...

სახელმწიფოსა და კულტურას შორის ჰარმონიულმა თანამშრომლობამ არა მარტო არქიტექტურის, ქანდაკების, ფერწერისა თუ მუსიკის, ლიტერატურის არაერთი იგავმიუწვდომელი ძეგლიც დაიბადა. შემთხვევით როდი გაჩნდა „ვეფხისტყაოსანში“ მისი გენიალური ავტორის აღიარება: „მიბრძანეს მათად საქებრად თქმა ლექსებისა ტკბილისა“.

მარტო იმის აღნიშვნა რადა ღირს, რომ სახელმწიფო გარიგების შედეგად შექმნა მიქელანჯელომ იგავმიუწვდომელი სიქსტის კაპელა და ლეონარდო დავინჩიმ -

რომის შადრევანი.

ხელოვანსა და სახელმწიფოს შორის ურთიერთთანამშრომლობამ საბჭოთა ეპოქაში კაბალური ფორმა მიიღო. შემოვიდა ე.წ. ხელშეკრულებითი საქმიანობის წესი. ხელშეკრულებას კი სახელმწიფო ხელოვანს იმგვარ, აშკარად პროპაგანდისტულ, საქმეზე უდებდა, რაც თავიდანვე გამორიცხავდა ყოველგვარ შემოქმედებით ფანტაზიას.

რა შემოქმედებით ფანტაზიაზე შეიძლებოდა ლაპარაკი მაშინ, როცა: დამკვეთი ითხოვდა დაზგური პრინციპით შექმნილ მარქსიზმის კლასიკოსთა სკულპტურებსა თუ ფერწერულ პორტრეტებს, საკოლმეურნეო შრომის ამსახველ გრაფიკულ „შედეგებს“ და ლოზუნგებით აჭრელებულ პეიზაჟებს.

ამ ურთიერთობამ, პოლიტიკური ანგარებისაა და აშკარა იძულების გარდა, ადამიანური თანამშრომლობის მაგალითებიც იცის: გერმანიამ კარგად იცოდა ვაიმარელი გენიოსის - გოეთეს ფასი და „ფაუსტის“ ავტორი ხან მინისტრი გახლდათ, ხანაც – უმაღლესი რანგის სახელმწიფო მოღვაწე.

ლიტერატურის ისტორიამ იცის არაერთი მაგალითი სტალინის ყურადღებიანი დამოკიდებულებისა გორკის, მაიაკოვსკის, შოლოხოვის, ბულგაკოვისა და სხვათა მიმართ. როცა ამ უკანასკნელმა კულტურის სამინისტროს მესვეურთა გულგრილი დამოკიდებულების გამო საზღვარგარეთ წასვლა გადაწყვიტა, უეცრად შუალამით მის ბინაში ტელეფონის ზარი გაისმა:

- გამარჯობა, ამხანაგო ბულგაკოვ, სტალინი ვარ. მითხრეს, რომ საზღვარგარეთ მიდიხართ საცხოვრებლად, რა მიზეზია, მოგწყინდათ?

- ამხანაგო სტალინ, აქ გასაქანს არ მაძლევენ.

- სახელდობრ?

- სამსახურიც კი არა მაქვს, გუშინ მოსკოვის სამხ-
ატვრო თეატრს მივმართე. სალიტერატურო ნაწილის
გამგის ადგილი აქვთ, უარი მითხრეს.

პაუზა.

- ამხანაგო ბულგაკოვ, თქვენი გადანყვეტილება
თქვენი ნებაა, მე ამაში ვერ ჩავერევი, გთხოვთ, ერთხ-
ელ კიდევ მიხვიდეთ მხატში, ვერაფერს დაგპირდებით,
მაგრამ იქნებ ჩემმა შუამდგომლობამ გაჭრას.

მეორე დღეს ბულგაკოვი სამხატვრო თეატრის
სალიტერატურო ნაწილის გამგედ დანიშნეს და საზ-
ღვარგარეთ საცხოვრებლად წასვლა სამუდამოდ გა-
დაიფიქრა.

ასე რომ, როცა კულტურის მუშაკთა რეპრესიების
სავალალო ფაქტებს გავიხსენებთ, იქნებ ამგვარი იშ-
ვიათი, მაგრამ მაინც საგულისხმო ფაქტებიც არ
დაგვავიწყდეს.

ალბათ, ისევ და ისევ ხელოვანთა კეთილგანწყო-
ბის მოპოვების მიზნით (ესე იგი, არცთუ უანგაროდ)
ხელისუფლება აწესებდა პრემიებს და იმ პრემიებს
ურიგებდა ნიჭით გამორჩეულ შემოქმედთ. კულტურის
მოღვაწეებს უფასოდ ურიგებდა ბინებს, სახელმწიფო
თავის თავზე იღებდა შემოქმედებითი კავშირის შენო-
ბათა კომუნალურ ხარჯებს. ყველა სახელოვნებო თუ
ლიტერატურულ ჟურნალ-გაზეთს ჰქონდა საკმაოდ
სოლიდური ჰონორარი და სახელმწიფოს მიერ დანი-
შნული სუბსიდიები. ყოველივე ამას კი სახელმწიფო
ბიუჯეტი უზრუნველყოფდა.

ხოლო, „რაკი ფულს ვინც იხდის, მუსიკასაც ის
უკვეთავს“, სახელმწიფო, დიახაც, აცხადებდა პრეტენ-
ზიას, რომ კულტურა სახელმწიფო პოლიტიკის ხაზ-
ის გამტარებელი ყოფილიყო. არცთუ ისე დიდი ხნის
წინათ იმპერიის დედაქალაქში (მოსკოვში) მტკიცდე-

ბოდა ცალკეულ გამომცემლობათა საგამომცემლო გეგმები და კინოსტუდიაში გადასაღებად გამზადებულ კინოფილმთა საავტორო თუ სარეჟისორო სცენარები, ყველაფერი ცენტრალიზაციის საყოველთაო კანონს ექვემდებარებოდა.

თანამედროვე მკითხველი ძნელად თუ წარმოიდგენს, რომ მთავლიტის დასტურის მიუღებლად მხატვრულ (გნებათ მეცნიერულ) ნაშრომს კი არა, მოსაწვევ ბარათსაც კი ვერ დაბეჭდავდი, ხოლო სპექტაკლს მაყურებელი ვერ იხილავდა, თუ ე.წ. გენერალურ რეპეტიციაზე წარმოდგენას კულტურის სამინისტროს სპეციალური კომისია არ ჩაიბარებდა.

ერთი სიტყვით, კულტურა ოფიციალური პოლიტიკის ნაწილი იყო. თუ შემოქმედი სოციალისტური რეალიზმის დადგენილ ჩარჩოებს გაშორდებოდა, მას მაშინვე მიაკერებდნენ უიდეო ხელოვნის იარლიყს. „უიდეობიდან“ კი „ხალხის მტრად“ გამოცხადებამდე ერთი ნაბიჯი იყო დარჩენილი.

როგორი უნდა იყოს ხელისუფლებისა და კულტურის ურთიერთდამოკიდებულება?

ეს დამოკიდებულება ურთიერთგაგებასა და ურთიერთპატივისცემაზე უნდა იყოს დამყარებული.

ოფიციალური წრეების წარმომადგენლები, ანუ ხელისუფალნი, ნიადაგ უნდა ცდილობდნენ, არ შეზღუდონ ხელოვნის თავისუფლება, არ მოაქციონ კულტურა პოლიტიკურ თვალსაზრისთა ყალიბში; უნდა იცოდნენ, რომ შემოქმედის ბუნება უაღრესად ფაქიზი ფენომენია და იგი ადმინისტრირებას, მაგიდაზე თითის კაკუნს ვერ იტანს.

კულტურის მოწოდება ეროვნული ფენომენის დაცვაა და, თუ ხელოვანი ხედავს, რომ პოლიტიკოსიც ამ გზაზე დგას, მას ოფიციალურ წრეებთან სადავო

არა აქვს რა. მაგრამ ეროვნული ხაზის გამრუდების შემთხვევაში ხელოვნების წარმომადგენელი დიახაც აიმაღლებს ხმას და ისტორიის წინაშე მიუტევებელი შეცდომა იქნებოდა, მუზათა მსახურს ეს ხმის ამაღლება სახელმწიფოს წინააღმდეგ ბრძოლად ჩავუთვალოთ.

ზემოთ ვილაპარაკეთ ხელისუფლების მიერ „კულტურის მოთვინიერების“ სავალალო მაგალითებზე, იმ დამსჯელობით ღონისძიებებზე, რომელთა ძალითაც ხელოვნება „ძლიერთა ამა ქვეყნისათა“ ხელში ქედ-დადრეკილ მუზად იქცეოდა და შედეგად კულტურის ისტორიას რჩებოდა პანეგირიკული ცრუხელოვნების გულისამრევი ნიმუშები.

კულტურაზე ზემოქმედების არანაკლებ ტლანქი ფორმაა მისი იგნორირება.

იგნორირება, ანუ განზე განევა, ვერშემჩნევა და საბოლოოდ არაფრად ჩაგდება ზოგჯერ სახელმწიფო პოლიტიკის რანგშია აყვანილი.

ჭეშმარიტ ხელოვანზე გამწყრალი ხელისუფლება ჯერ პირდაპირ ან არაპირდაპირ იმის მტკიცებას მოჰყვება, რომ მხატვრულმა ნააზრევმა თავისი დრო მოჰყამა. იგი ძველებურ გავლენას ვეღარ ახდენს ადამიანთა სულიერ ცხოვრებაზე. მერე მოჰყვებიან ზღაპრებს იმის შესახებ, რომ ხელოვნების ქმნილებაზე აღარ არსებობს საზოგადოებრივი მოთხოვნა და ბოლოს ამუშავდება კულტურის იგნორირების უზარმაზარი პოლიტიკური მანქანა, რომელიც წაღეკვით ემუქრება, უწინარეს ყოვლისა, სწორედ ეროვნულ კულტურას.

მთავრობა ჯერ ეკონომიურ შემწეობას შეუწყვეტს სახელოვნებო წისქვილებს (კინოსტუდიას, თეატრებს, გამომცემლობებს, სამუსიკო ცენტრებს...), მერე ხელისუფლების წარმომადგენლები აღარ ჩანან გამოჩენილ

მწერალთა იუბილეებზე, კინოდარბაზებში, თეატრებში, სიმფონიური მუსიკის კონცერტებზე და ყოველნაირად ხელს უშლიან, ახალგაზრდებში დამკვიდრდეს პატივისცემა ჭეშმარიტ ხელოვანთა მიმართ იქამდეც კი, რომ სკოლებში კრძალავენ თეატრის აბონემენტებისა და წიგნების გაყიდვას.

კულტურის იგნორირება უფრო შორსაც მიდის: არასახელმწიფოებრივად ცხადდება მშობლიური ენის სინმინდის დამცველი კომისიები და მეცნიერული სტრუქტურები, სამაგიეროდ, პრიორიტეტად მიიჩნევა საზღვარგარეთიდან უცხო ენის მასწავლებლების ჩამოყვანა და მათს სოციალურ უზრუნველყოფაზე ზრუნვა. ერთიმეორის მიყოლებით იხურება წიგნის მაღაზიები და ბიბლიოთეკები.

ლამის სახელმწიფოებრივ დონეზეა „მონესრიგებული“ უყურადღებობა შემოქმედებითი კავშირების მიმართ. მათს ლიკვიდაციას არა მარტო უყურადღებობით უწყობენ ხელს, არამედ ზოგჯერ ამკარა უმოქმედობითაც, რაც კუთვნილი სამუშაო ფართობის („ოფისის“ რომ ეძახიან) პოლიციის ძალით წართმევით და ერისთვის ძვირფასი ადამიანების ქუჩაში გამოყრით გვირგვინდება.

ოფიციალურ ელექტრონულ და ბეჭდვით მასმედიას მიცემული აქვს ღირექტივა: არამც და არამც არ დაუთმონ ტრიბუნა იმ პოპულარულ პატრიოტ-ხელოვანს, ვის სიტყვასაც ფასი აქვს და საზოგადოებაზე ზემოქმედება შეუძლია.

მესამე გზა კულტურაზე პოლიტიკოსთა ზემოქმედებისა გახლავთ ეროვნული, თვითმყოფადი კულტურის ხარჯზე მასკულტურისა და უცხოური ან შინაური, მაგრამ საეჭვო მხატვრული ღირებულების „კულტურის ნიმუშების“ გაფეტიშება.

მაღალი გემოვნების აღზრდა-ჩამოყალიბების ნაცვლად ხდება გემოვნების დაქვეითება, მასობრივად იღებენ ეროვნული ღირებულების ძეგლებს და მათს ადგილას არაფრისმთქმელ, გულისამრევ „ფიგურებს“ ან საყოფაცხოვრებო ტექნიკის ნაფრცქვენებს დგამენ; საზღვარგარეთიდან ჩამოჰყავთ პენსიონერი, კარგა ხნის წინათ ჩამოწერილი შანსონიე-მომღერლები, რათა გულუბრყვილო ხალხს ჭეშმარიტი, ელვარე ნიჭის მქონე ადგილობრივ მომღერლებთან შედარებით „უცხოელ ვარსკვლავთა“ უპირატესობა დაუმტკიცონ.

ასე რომ, კულტურისა და ოფიციალურ ხელისუფალთა ურთიერთობის სავალალო ტრადიციული უძველესი მანქანა დღესაც გრუხუნით მუშაობს.

სახელისუფლებო დაკვეთა და ხელოვნების თავისუფლება აღმორძინების ეპოქაში

კულტურისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა რენესანსის ეპოქას. ეს იყო, როგორც ვიცით, ანტიკურობის აღმორძინება (ბუნების შეცნობა, სხეულის კულტი, ტრაგედია, თეატრი, ლირიკა, სკულპტურა, არქიტექტურა), ბუნებრიობის აღდგენა, ჰუმანიზმი, რომელიც რელიგიის ალტერნატივად ყალიბდებოდა.

XIV-XVI საუკუნეებში ეს ტერმინი არც არსებობდა. იგი შემოიღეს მოგვიანებით. მაგრამ ჩინეთიდან ბრიტანეთის კუნძულებამდე რაღაც საერთო, ურთიერთმსგავსი ტენდენციები იქსელდებოდა.

არც რენესანსის მოღვაწენი იცნობდნენ ერთმანეთს ან ერთმანეთის შემოქმედებას (მაგ. პეტრარკას ან ბოკაჩოს რუსთველის სახელი არც კი გაეგონათ), მაგრამ ფსიქიკის ურთიერთმსგავსი ვიბრაცია ყველგან ნათესაურ წარმოდგენებს გამოსცემდა.

აქეთკენ მიჰყავდა ადამიანი რელიგიურ და სოციალურ-პოლიტიკურ ევოლუციას, როგორც ოდესღაც ტოტემსა და ტაბუს, შემდეგ-პოლითეიზმს.

პირველი საუკუნეებისთვის კაცობრიობა მომზადდა ერთადერთი და წამებული ღმერთის აღიარებისათვის, რაც იყო ანიმისტურ - ტოტემისტური და ბელადის მკვლელობის მითოსურ - რეალური წარმოდგენების ქრისტეს სახით შეჯამება.

ქრისტეს მითს კი ქმნიდნენ მთელი თაობები და ხალხები და სისხლით ამკვიდრებდნენ. ათასი წლის გვემის, მარტვილობისა და ტრიუმფის შემდეგ ქრისტიანული სამყაროც მომზადდა ცვლილებებისათვის: თავისივე წიაღში, ერეტიკული და მუსლიმანური წარმოდგენების

ზეგავლენით, ცხოვრების სტიქიის დანოლით მოამწიფა კონტრკულტურა, რომელმაც ხორცდაშრეტილი, საიქიოსაკენ მზირალი სახეები ადამიანური ვნებებით აღავსო და მიწიერი ღელვისკენ მოაბრუნა.

როგორც ოდესღაც, როცა პირველი ღიმილი და სიმღერა აპობდა ველურის ბაგეებს, ისე ამჯერადაც ქალის სახე სინაზითა და სიმამაცით აღანთებდა მეომრის უხეშ სულს, ფალავანს რაინდად აქცევდა.

მაშინ ეს იყო დედა, ახლა - ქალწული მარიამი, სატრფო, ჰეტერა, კურტიზანი.

საიქიოსკენ მიპყრობილი ცივი მზერა ქალის სითბომ გააღლო. ვნებათა ახალი აფეთქება არღვევდა ქრისტიანულ მორალსა და ეთიკას და კულტურად გარდაისახებოდა, როგორც ძველ ათენში.

კულტურა ადგილს უთმობდა რომანული სტილის ხელოვნებას. შემდეგ მას ცვლიდა ცადაჭრილი გოტიკა (მაგ. პარიზის ღვთისმშობლის ტაძარი, რომელსაც უამრავი ქანდაკება ამკობს), გოტიკურ ტაძრებს - ანტიკური ორდერული სისტემა.

სამყაროს ცენტრი ღმერთიდან ადამიანში გადმოდიოდა, რომელიც ბუნების ნაწილია. ეს არ ნიშნავდა ღმერთის კრიტიკას ან უარყოფას, არამედ უზენაესისა და მიწიერის ჰარმონიზებას, რასაც ესწრაფოდნენ ფილოსოფია და ხელოვნება, არისტოკრატია და ბურჟუაზია, ქალაქური კულტურა.

რენესანსი ყველაზე მკვეთრად იტალიაში გამოვლინდა (ფლორენციის, სიენის, უმბრიის, ვენეციის, ფერარის, პადუის, მანტუის სკოლები), რომელიც რომის იმპერიის მემკვიდრე იყო, თუმცა თავისი სახელმწიფო არცაა ჰქონდა. ხელისუფლება და ეკლესია იძლეოდნენ დაკვეთას არქიტექტურისა და მხატვრობის სფეროებში, მაგრამ არ ერეოდნენ მხატვრულ გააზრებაში. დაკვეთა და შემოქმედის თავისუფლება ერთმანეთს

ავსებდა. ამიტომ შეიქმნა უდიდესი კულტურა აღორძინების ეპოქაში.

განახლებისკენ მეტ-ნაკლები ძალით ყველა კულტურული ერი ისწრაფოდა. ამის გამო გაჩნდა „აღმოსავლური რენესანსის“ ცნება (შალვა ნუცუბიძე). შემდეგ მისი საწყისები შორეულ ჩინეთშიც დაინახეს (ნიკოლაი კონრადი).

ეს იყო პრერენესანსული მოძრაობა. იგი იცოლებდა ასკეტურ, ფორმალიზებულ იდეალებს და იბრუნებდა ცხოვრების სურათებს. ამ პროცესში იტალიელების ყველაზე დიდი მოკავშირე და საყრდენი გახდა ბერძნულ-რომაული კულტურა.

მათ თვალწინ ედგათ დიდი ისტორიის ნაშთები და აჩრდილები, რომელთაც ათასი წლის ნისლი ებურათ.

როცა ეგ დაინახეს - ესეც შთაგონება გახდა, ხოლო XX საუკუნეში ფუტურისტი მარინეტისთვის ბორკილად იქცა, რომელსაც იტალია უზარმაზარ სასაფლაოს აგონებდა. ამიტომ მოითხოვდა ძეგლებისა და მუზეუმების განადგურებას, სულიერების ტექნიკით შეცვლას.

როგორც შალვა ნუცუბიძე შენიშნავს, მთავარი იყო რელიგიური ოფიციალობის დაძლევა, არა მისი უარყოფა, არამედ - მისგან გამოსვლა და დისტანცირება. აქეთკენ მიჰყავდა მოაზროვნე ფიქრს, ეჭვს, ყოყმანს, ანალიზს, რაც ერესის სახით ვლინდებოდა.

ერეტიკული მოძღვრებები ან გადაცდომა, ანათემა და დასჯა უკვე ახალ ეჭვსა და სკეპტიციზმს აღძრავდა, რაც საუკუნეთა მანძილზე ნიშნავდა ფიქრსა და ოცნებას.

მათ უკან წარმართული ისტორია დგას, თვალწინ - ბობოქარი ადამიანური ვნებები, ომი და ეროტიკა.

ბიზანტიურ მწერლობაში არც არასოდეს გამქრა-

ლა ინტერესი ანტიკისა და მითოსისადმი (მაგ. ნონოს პანოპოლელის პოემა „დიონისიაკა“- V ს.), არც საერო მოტივები აღკვეთილა (მაგ. გიორგი პისიდიელის „პოემა ავართა შემოსევაზე“- VII ს.). ღვთის მსახურებმა ნეოპლატონისტური ნაკადი თეოლოგიის სამსახურში თავიდანვე ჩააყენეს, ანუ მოახდინეს ბერძნულ-რომაული კულტურის ქრისტიანიზება, როგორც ეს გააკეთეს საბჭოთა პერიოდში, როცა მასებს ეძლეოდათ კულტურისა და ისტორიის მარქსისტული ინტერპრეტაცია; მაგრამ, როცა, ერთი მხრივ, არსებობდა ერესი და სკეპტიციზმი, მეორე მხრივ - დიდი წარმართული ტრადიციები, მათი ძლიერი ინერცია, საუკუნეთა მანძილზე სტიქია მაინც გაარღვევდა რელიგიური ინტელექტუალიზმის გარსს.

აქ მისტიციზმიც მოკავშირე იყო, როგორც მარად თანამდევი, შეუცნობელი, მაძიებელი ძალა (მაგია, კაბალა, ასტროლოგია, ალქიმია).

1215 წელს საეკლესიო კრებამ გამოაცხადა მწვალებელთა ძებნა და დასჯა.

1231-1235 წლებში პაპმა გრიგოლ მეცხრემ მწვალებელთა გამოვლენა დაავალა რწმუნებულებს - ინკვიზიტორებს. ისინი ტრიბუნალებს ქმნიდნენ. შემდეგ ბრალდებულთა გამოსატყეხავად წამებაც შემოიღეს.

ჯადოქართა, მისანთა და ერეტიკოსთა სიკვდილით დასჯა- ჩამოხრჩობა ან კოცონზე დანვა დაანესა პაპმა იოანე XXII-მ (1317).

ისინი სატანის მოწეხად მიიჩნეოდნენ.

ამ გადანყვეტილებას უამრავი ადამიანი შეეწირა. მაგ. როგორც ვთქვით, დიდმა ინკვიზიტორმა ესპანელმა ტორკვემადამ ცოცხლად დანვა 10 000 ქრისტიანი (XV ს.).

ფერდინანდ კათოლიკემ 1492 წელს ესპანეთიდან

გაასახლა მილიონამდე ებრაელი, ორ მილიონამდე მაჰმადიანი, რასაც განუზომელი მსხვერპლი მოჰყვა.

„დეკამერონი“ დანვა სავონაროლამ, ხოლო კათოლიკურმა ეკლესიამ აკრძალულ წიგნთა ნუსხაში შეიტანა.

მთელს ევროპაში ინკვიზიციის კოცონები გიზგიზებდა.

ასე ებრძოდა რწმენის კრიზისს კათოლიკური ეკლესია.

ამ პროცესს აჩქარებდა მუსლიმანურ აღმოსავლეთთან ურთიერთობა, ორასწლოვანი ჯვაროსნული ომები (XI საუკუნის დამლევიდან XIII საუკუნის ბოლომდე), ბრძოლა ქრისტეს საფლავისათვის, იერუსალიმის გამოსახსნელად და დასაცავად.

რომ არა ჯვაროსანთა სისხლი, შეიძლება მუსლიმანები ევროპას შესეოდნენ და ადრევე დაემხოთ კონსტანტინოპოლი (გოეთე, რენე გრუსე).

ასეული ათასობით მეომარი რაინდი ჩავიდა მცირე აზიაში, პალესტინასა და ეგვიპტეში, უამრავი დაიღუპა, მაგრამ ბევრიც დაბრუნდა საფრანგეთსა და გერმანიაში, იტალიასა და ინგლისში, დაბრუნდა და თან ჩაიტანა განსხვავებული ხედვა და წარმოდგენები.

ისინი ილექებოდა მოაზროვნეთა ცნობიერებაში, აყალიბებდა საერო და ჰედონისტური ცხოვრების კულტს, სიცოცხლისა და სტიქიის პრიმატს, რაინდობასა და სიყვარულს.

აზიაში ქრისტიანი და მუსლიმანი მეომრები ერთმანეთს კარგად გაეცნენ. ისინი ერთმანეთს ხოცავდნენ, თანაც მეგობრობდნენ, ზოგჯერ უჩვეულო ლმობიერებასაც იჩენდნენ ერთუროთის მიმართ (მაგ. სალადინი, ვინც იერუსალიმი დაიბრუნა ჯვაროსანთაგან).

ერთმა მუსლიმანმა სარდალმა გაიგო, რომ შუა ომში რიჩარდ ლომგულს ცხენი დაღლოდა და ბრძოლა

უჭირდა. მუსლიმანმა ორი ცხენი შეაშველა ქრისტიან მეტოქეს!

ასეთი სიახლოვე არ არსებობდა საქართველოში. აქ მხოლოდ დაუნდობელ მტერს ხედავდნენ მუსლიმანურ სამყაროში, იმდენად ძლიერი იყო რწმენა და ტრადიცია.

საოცარია, როგორ უნდა წარმოშობილიყო ქრისტიანული დოგმებით შებოჭილ XII საუკუნის საქართველოში „ვეფხისტყაოსანი“ და „ვისრამიანი“. ეს მაშინ, როცა V საუკუნიდან მოყოლებული არც ერესი მძლავრობდა, არც ეროტიკა და საერო მოტივები, არც ანტიკური თემები.

მაგრამ ერთია ამგვარი შინაარსით პოემისა და რომანის თუნდაც აღვსება, მეორე - მისი უმაღლესი მოდელირება.

ავტორსა და მთარგმნელს აღმოაჩნდათ სიცოცხლის უზომო წყურვილი, რაც მოკლეს აღმოსავლურ, არაქრისტიანულ სივრცეში.

საქართველოშიც ჰუმანურობა ვლინდება რაინდობითა და ქალის კულტით. აქაც დიდად ფასობდა მეომარი, რომელსაც ახალი ღირსება მოჰქონდა.

ქრისტიანთათვის აღმოსავლეთი არც იყო ასკეტური. აქაც უამრავი სუბკულტურა მოქმედებდა, რაც სიცოცხლის სტიქიას განასახიერებდა.

ინკვიზიციის კოცონები ვერ ახშობდა სისხლის სიმღერას, ერესსა და ეროსს, რასაც ავლენდა საოცარი არქიტექტურა, ფერწერა, პოეზია.

ზვიად გამსახურდიას აზრით, ეს იმიტომ მოხდა, რომ ქრისტიანული წარმომავლობის მუსლიმური სუფიზმი შეერწყა არეოპაგიტულ საიდუმლო ღვთისმეტყველებას, საიდუმლო ტრფიალების გაგებას, ქალის ქრისტიანულ კულტს, რაც ჩვენში თამარ მეფის

გალმერთებით გამოიხატა.

სულიერი პროგრესი, ფრ. ნიცშეს სიტყვით, წინ მიჰყავთ თავანწყვეტილ პიროვნებებს, ე.ი. მათ, რომლებიც არღვევენ დამკვიდრებულ წესრიგს.

ბევრი მათგანი ილუპება და უკვალოდ ქრება, მაგრამ ისინი ასუსტებენ და აავადებენ მტკიცე და კონსერვატიულ საზოგადოებას. ძლიერი ნატურები მას იცავენ, მეამბოხენი - ანგრევენ, სუსტები - უძალობის გამო ნელ-ნელა შლიან.

სუსტი არის ის, ვისაც აწვალებს „არასრულფასოვნების კომპლექსი“ (ალფრედ ადლერი) და ამიტომ ცხოვრებამ გაინაპირა, მაგრამ აქვს შინაგანი, ძალაუფლების ნება, რაც გადააქვს სულიერ სფეროში.

ისინი აწყლულებენ სტაბილურ საზოგადოებას, ეთიკურ და ესთეტიკურ ნორმებს. ამას აღიქვამენ როგორც ბედისწერის დარტყმას. ეს იწვევს განკურნების მოთხოვნადას, ანუ ლპობისა და გახრწნის პროცესი აჩენს ახალ ყვავილებს, რაც ნიშნავს განახლებას, გაზაფხულის დადგომას.

უკან იხევენ, რათა გააკეთონ დიდი ნახტომი.

ევროპელი ხალხები ნაკლებად ცხოვრობდნენ ქრისტიანული მორალით. ჩვეულებრივი ამბავი იყო ქალის მოტყუება, გაუპატიურება, ცემა, ორცოლიანობა, აზარტული თამაშები, ქურდობა და მკვლელობა, მონათვაჭრობა, ბილწსიტყვაობა (ეპისკოპოსთა წრეშიც კი).

არც ქალები გამოირჩეოდნენ კდემამოსილებით. ისინიც თავიანთი წინაპარი რომაელებივით იქცეოდნენ.

მოქმედებდა „პირველი ღამის“ სენიორული უფლება, რელიგიური და სამოქალაქო პროსტიტუცია. გავრცელებული იყო ეროტიკული სექტები, მასობრივი სისხლის აღრევა. თითქოს სირცხვილი უფალს

შესწირეს. ზოგი დღისით, ხალხის თვალწინ, შიშველი ეძლეოდა ორგიას, ზოგიც ცოლით ვაჭრობდა (ჩეხარე ლომბროზო).

გარყვნილებისა და უზნეობის წინააღმდეგ კანონებს ლებულობდნენ, ჯარიმებს აწესებდნენ, არეგულირებდნენ მეძავთა მოქმედებასა და სამყოფელს, ქურდებს ამათრახებდნენ, გავარვარებული რკინით დაღავდნენ, თვალებს სთხრიდნენ, მაგრამ ვერც სასამართლო, ვერც ეკლესია ჭუჭყისა და ბინიერების ნაკადს ვერ აკავებდა.

ვერც ღვთისმსახურები იცავდნენ დაწესებულ ასკეტურ დოგმებს, თვით ქრისტეს მოსაყდრე რომის პაპებიც კი (მაგ. ალექსანდრე VI ბორჯია, ბალთაზარ კოსა).

„მღვდლების უმრავლესობა მექრთამე და გარყვნილია“, - წერდა თომა აქვინელი.

მეომართა მასობრივი დაღუპვა აღმოსავლეთში და ქალთა სიმრავლე ფანტასტიკურად ზრდიდა პროსტიტუციასა და ალკოჰოლიზმს.

პროსტიტუციამ მოიცვა ქუჩა, თეატრი, ცირკი, მონასტრები, არა მხოლოდ სახლები, და გადავიდა სისხლის აღრევასა და ჰემოსექსუალიზმში, ლესბოსურ სიყვარულში. სამეფო კარი გახდა მეძავების თავშესაფარი.

მარგარიტა ვალიას მთელი სიცოცხლე საყვარლებად თავისი ძმები ჰყავდა, მათ შორის - კარლ IX.

ეკატერინე მედიჩის ჰყავდა 300-მდე მეძავი, რომლებიც, დედოფლის მითითებით, სექსუალურ ქსელს ხლართავდნენ.

მეძაობამ იმდენად დიდი მასშტაბი მიიღო, რომ საფრანგეთის მეფე ლუდოვიკო მეცხრემ კანონიც კი გამოსცა პროსტიტუტების ქვეყნიდან გასაძევებლად. მეძავს ერქვა რიბაუდ, შეკრების ადგილებს - პურატია

და პუტაგიუმი, ქოხს - ბორდე (აქედან - ბორდელი).

ერთი სიტყვით, სექსი და მღვრიე ცხოვრება წალეკვით ემუქრებოდა ქრისტიანულ წესრიგსა და ასკეტურ ნორმებს, არისტოკრატთა გარეგნულ ბრწყინვალეობას.

ეს, ერთი მხრივ, მეორე მხრივ, მოაზროვნეთა შორის კარგად იყო ცნობილი ანტიკური კულტურის კორიფეები, ერეტიკული და მისტიკური მოძღვრებები, აღმოსავლეთში, სუფისტურ პოეზიასა და პროვანსელ ტრუბადურებთან, იტალიასა და არაბულ ესპანეთში გავრცელებული ქალის კულტი, როგორც ღვთაების ალეგორია. ახალი აღთქმა, ფსევდო-დიონისე, თომა აქვინელი სიყვარულს აიგივებდნენ სოფიასთან, სულიწმინდასთან, ღმერთთან. შემდეგ ერთმანეთს გამოეყო ქალის კულტის რეალური და მისტიკური გაგება.

სიცოცხლის ღელვა გადაიჭრა ფილოსოფიაში, ლიტერატურაში, ისტორიოგრაფიაში, არქიტექტურაში, ფერწერასა და სკულპტურაში, თეატრსა და მუსიკაში, საზოგადოებრივ ცნობიერებაში.

ეს პროცესი ვითარდებოდა ინკვიზიციური სასამართლოებისა და კაცთშენიერვის პარალელურად, რაც ვერ სძლევდა მშფოთვარე სულსა და ვნებებს, სწრაფვას თავისუფლებისაკენ.

რწმენის რღვევა და გარყვნილება ხელს უწყობდა აღორძინებას. ეს მაშინ, როცა რომი სწორედ აღვირახსნილ ცხოვრებას გადაჰყვა.

XV საუკუნის იტალიაში ფართოდ გავრცელდა ესთეტიკური პროსტიტუცია. მშვენიერების კულტმა და მარტოობამ ძლიერი ბიძგი მისცა სულიერ პროგრესს, როგორც პერიკლეს საბერძნეთში (თავად პერიკლემ ჰეტერა ასპაზია შეირთო ცოლად).

კათოლიკური ეკლესია შეეცადა სექსის რეგულირე-

ბას ჯვრისწერასთან ერთად ქალწული მარიამისადმი მისტიკური სიყვარულით, რაც წინ წარუძღვარა რაინდობის ინსტიტუტს.

რაინდი ძველ მეომრულ ტრადიციებს უხამებდა საერო საზოგადოების მაღალ ინტერესებს.

VIII საუკუნიდან ევროპაში მკვეთრად გამოიყო ქრისტიანული აღზრდის ორი ფორმა - სასულიერო და სარაინდო (საერო).

პირველი რაინდები ფრანკები იყვნენ, რომელთაც მიიღეს ძველი გერმანული „მხედრის“ (დერ ლიტტერ) სახელი (ქართველი რაინდი მოდის მუსლიმანური რინდისაგან).

მათი არქეტიპი იყო დრაკონის მმუსვრელი წმ. გიორგი. რაინდობის გაგებაზეც გავლენას ახდენდა ჯვაროსნული ომები, არაბული ესპანეთი და საუკუნეების მანძილზე იცვლებოდა, მაგრამ მუდამ ჰქონდა მისტიკური ხასიათი.

რაინდი ხან მოხეტიალე მეომარი იყო, ხან - კარის მსახური, ზოგჯერ კი - თავისი მამულის მკვიდრი.

XIII საუკუნიდან რაინდის აღზრდას სჭირდებოდა სამი შვიდწლიანი ციკლი. პირველი 7 წელი მშობლებთან სრულდებოდა. შემდეგი 7 წელი მომავალი რაინდი სასახლის კარზე პაჟი (ვალეტი) იყო. მესამე 7 წლის განმავლობაში რომელიმე დამა (ქალბატონი) უნერგავდა ქრისტიანულ რწმენას, მამაკაცები კი ასწავლიდნენ ქცევის წესებს, იარაღის ხმარებას, ცხენოსნობას, ცურვას, მშვილდოსნობას, ფარიკაობას, ნადირობას, სიმღერას.

21 წლიდან ჭაბუკი რაინდად იყო ინიცირებული და ატარებდა ტილოს თეთრ ტანსაცმელს (ლათ. ცანდიდუს - თეთრი, აქედან - სიტყვა „კანდიდატი“, სახელი „კანდიდი“).

ტურნირზე გამარჯვებულ რაინდს დამები გადასცემდნენ ჯილდოს, უძღვნიდნენ სიმღერებს, კონფლიქტური სიტუაცია კი დუელს უნდა გადაეჭრა. შეიძლება ეს შებრძოლება სიკვდილითაც დამთავრებულიყო.

დამარცხებული თუ გადარჩებოდა, კარგავდა რაინდის ტიტულს.

ეს წესი მთელს ევროპაში ტრადიციად იქცა და, თუმცა შემდეგ აიკრძალა, მაინც გრძელდებოდა (მაგ. პუშკინი და ლერმონტოვი დუელში მოკლეს).

რაინდი უნდა ყოფილიყო დიდსულოვანი, კანონიერად შობილი, უხვი, გამორჩეული, მამაცი.

არსებობდნენ მწვანე, თეთრი, წითელი და შავი რაინდები, რაც შეესაბამება აპოკალიფსის ცხენთა ფერების სიმბოლიკას. ყოველ მათგანს რთული აზრობრივი პლასტები ეძებნება.

რაინდის სპეციფიკური თვისება იყო ქალის კულტი, რომლის საფუძვლად მიიჩნევდნენ ღვთისმშობლისადმი თაყვანს, რომ ქალწულ მარიამისადმი სიყვარულის შუქის ანახსნეტი დაეცა დედოფალს ან რომელიმე სენიორის მეუღლეს (მაგ. კრეტიენ დე ტრუას უბრალო რაინდი ლანსელოტი დიდხანს ეტრფოდა დედოფალ ჯინევრას და ბოლოს კიდევაც შეძლო ქალის მოხიბვლა).

რაინდი მას ირჩევდა, ხდებოდა მისი ვასალი, მსახური და დამცველი. უნდა გაეძლო მრავალი გამოცდისათვის და შეიძლებოდა სურვილი ვერც აეხდინა. მაღონამ დაიკავა ღვთისმშობლის ადგილი. ღვთაებრივი სიყვარულის იდეა ქალის სხეულით შეიმოსა.

საომრად მიმავალი რაინდის მეუღლე „ერთგულების ქამრით“ იყო შეკრული, რათა ქმრის ღალატი არ შეიძლებოდა.

რაინდები, ერთი მხრივ, წესიერებასა და წესრიგს

განასახიერებდნენ, მეორე მხრივ, უცხოთა მიმართ და უცხო გარემოში ჩვეულებრივი ავაზაკებივით იქცეოდნენ.

უფრო მკაცრი იყო ტამპლიერების, ჰოსპიტალიერების, ტევტონების რაინდულ-სულიერი ორდენები, რომელთა წევრებს მიწიერი სიყვარული ეკრძალებოდათ - მათთვის მხოლოდ ქალწული მარიამი არსებობდა.

ესენი იყვნენ რაინდი ბერები. რაინდი - ეს იყო სული, ხოლო ცხენი - სხეული.

სერვანტესის ალონსო კიხანო, 50 წლის მამაკაცი, ეურჩება დროის ცვალებადობას, გაფერავს დაჟანგულ აბჯარს, ამხედრდება ძვალტყავა როსინანტზე და სანჩო პანსასთან ერთად მიდის საგმირო საქმეთა აღსასრულებლად, არარსებული ქალბატონის დუღსინეა ტობოსელის საპოვნელად.

რაინდული სიყვარულის მისტიკამ მოატანა XX საუკუნემდე (მაგ.იგი საბედისწეროდ აისახა ალექსანდრ ბლოკის ცხოვრებასა და პოეზიაში).

რაინდული ქალის კულტი ყველაზე ადრე და სრულყოფილად გამოვლინდა დამოუკიდებელ პროვანსში, საკარო (კურტუაზიულ) ლიტერატურაში.

პროვანსი (თანამედროვე საფრანგეთის სამხრეთი პროვინცია, ხმელთაშუაზღვისპირეთი) ესაზღვრებოდა ესპანეთის არაბულ კულტურას, საიდანაც ვრცელდებოდა მავრიტანული ხელოვნება, ცეკვა და სიმღერა, ანდალუსიური ეროტიკული პოეზია.

სუფისტური ასკეტიზმი აღმოცენდა არაბეთის ქრისტიანი ბერების ზეგავლენით (ზვიად გამსახურდია). არაბთა ეროტიკულ პოეზიაში სატრფო არის ღვთის სიმბოლო. სატრფო გააღმერთეს როგორც ევროპელმა რაინდებმა და პოეტებმა, ისე აზიელმა რუსთველმა.

რაინდული სიყვარული, მეომრის სიმამაცე არღვევ-

და ცოლქმრულ ერთგულებას და პოეტები ღალატსაც უმღეროდნენ (ენგელსი).

მაგ. სერენადა სალამოს სიმღერაა, რომლითაც მიჯნური სატრფოს მოუხმობს, ხოლო ალბა - დილისა, რომლითაც მეგობარი აფრთხილებს შეყვარებულს, რომ განშორების დრო დადგა.

ერთმანეთს დასცილდა მისტიკური სიყვარული და რეალური ვნება. პროსტიტუციის ტალღის დაწმენდა და რეგულირება, პროტესტი მორიგებით გათხოვებისადმი - ეს იყო ტრუბადურების სიყვარული.

პროვანსელმა ტრუბადურებმა ლექსი და სიმღერა გააერთიანეს, შექმნეს ლირიკის ახალი ფორმები - კანცონა, სერენადა, ალბა, ბალადა, პასტორელა.

ამ ხაზს აგრძელებდნენ ფრანგი მენესტრელები და ტრუვერები (მაგ. კრეტიენ დე ტრუა), გერმანული მინეზინგერები (მაგ. ვოლფრამ ფონ ეშენბახი, ვალტერ ფონ დერ ფოგელვაიდე).

სარაინდო რომანებშიც მთავარი იყო ქალისადმი სამსახური. მათგან განსაკუთრებით პოპულარული იყო კელტურ-ბრეტონული ციკლის რომანები ტრისტანსა და იზოლდაზე, მეფე ართურსა და წმინდა გრაალზე.

ალბიგოლების განადგურების შემდეგ (1218) ტრუბადურები ევროპის სხვადასხვა ქვეყანაში გაიფანტნენ და იქ შეიტანეს მხურვალე სუნთქვა.

შემდეგ დრომ წაშალა მისტიკური სიმბოლოები და ალეგორიები, დაიკარგა ეზოთერული ცოდნა, დარჩა აზრისაგან დაცლილი სიუჟეტები და პერსონაჟები.

კურტუაზიულმა ლიტერატურამ, ჰედონიზმმა და ეროტიკამ დაარღვია ქრისტიანული ასკეტიზმი და სქოლასტიკა, რაც საერთო რენესანსული მოძრაობის საწყისი გახდა. შემდეგ ფლორენციაში აღდგა პლატონის აკადემია, სადაც მთავარი იყო საუბარი და დია-

ლოგი.

რენესანსმა წარმოშვა უდიდესი სახელები: საქართველოში - რუსთველი, იტალიაში - დანტე, პეტრარკა, ბოკაჩო, რაფაელი, მიქელანჯელო, ლეონარდო და ვინჩი, საფრანგეთში - რაბლე, ინგლისში - შექსპირი, გერმანიაში - ლუთერი, დიურერი, ესპანეთში - სერვანტესი...ამ გენიოსთა შემოქმედებაში ცოტა როდი იყო დაკვეთით შექმნილი შედეგები, მაგალითად, მიქელანჯელოს „სიქსტის კაპელა“ ან ლეონარდოს „ჯოკონდა“. აკი რუსთველიც წერს: „მიბრძანეს მათად საქებრად თქმა ლექსებისა ტკბილისა“.

რენესანსის ნიადაგზე დგას თანამედროვე ლიტერატურა, ხელოვნება, მეცნიერება, ფილოსოფია, ჰიმნოგრაფიიდან - პოეზია, ჰაგიოგრაფიიდან - პროზა, ლიტურგიკული დრამიდან - თეატრი; ანუ რწმენის იდუმალება დღის სინათლით იმოსებოდა.

XVI საუკუნეში აღორძინების იდეები გადავიდა რელიგიურ-პოლიტიკურ მოძრაობაში კათოლიციზმის წინააღმდეგ, რაც რეფორმაციის სახელით არის ცნობილი.

მარტინ ლუთერი განუდგა რომის პაპს, უმთავრეს ავტორიტეტად გამოაცხადა საღმრთო წერილი (და არა საეკლესიო ტრადიცია), მოძღვრება რწმენით სულის გამოხსნის შესახებ.

კათოლიციზმისაგან განდგომამ დასავლეთ ევროპაში რევოლუციები და სახალხო აჯანყებები შეაპირობა.

ლუთერანობა გავრცელდა გერმანიაში, ფინეთში, შვეიცარიაში, ნორვეგიაში, ისლანდიაში. აქედან გადავიდა ინგლისში, სადაც ჩამოყალიბდა ანგლიკანური ეკლესია.

შვეიცარიაში თეოლოგმა ცვინგლიმ ეკლესია დაუქვემდებარა კანტონებს; კალვინის მოძღვრებამ გაიმარჯვა

შოტლანდიასა და ჰოლანდიაში, ხოლო საფრანგეთში მას დიდი სისხლისღვრა, სამოქალაქო ომები მოჰყვა (მაგ. ბართლომეს ღამე -ჰუგენოტების ამოხოცვა).

პროტესტანტული მოძრაობაც ანელეზდა რელიგიურ ფანატიზმს, იწვევდა სოციალურ-პოლიტიკურ ცვლილებებს, კულტურის განთავისუფლებას რელიგიის დიქტატისაგან. მაგ. ლუთერანები და კალვინისტები 7 საიდუმლოდან ცნობენ მხოლოდ ორს - ნათლობასა და ზიარებას.

რელიგიური კრიზისი იყო პროგრესი ხელოვნებისა და მეცნიერების, პოლიტიკური და სოციალური აზროვნებისთვის.

ასე იყო ევროპაში.

საქართველოში კი კულტურას რადიკალურად ცვლიდა პოლიტიკური კრიზისი, პოლიტიკური ორიენტაცია.

ევროპულმა კულტურამ შეძლო ჩიხიდან გამოსვლა, იპოვა განვითარების პერსპექტივა, ოღონდ ჯერ ეს დაინახა წარსულში - ანტიკურ ძეგლებში.

კლასიციზმებისათვის ლუი XIV იგივე ავგუსტუსი იყო.

შემდეგაც, XIX-XX საუკუნეებშიც, მრავალი ამტკიცებდა, რომ ევროპა დაბერდა, დალპა კაპიტალიზმი, მოკვდა ლექსი, რომანი და თეატრი, ევროპელი შეიპყრო სულის კრიზისმა, დეპრესიამ და ნიჰილიზმმა.

ამიტომ ხსნად მიაჩნდათ ბარბაროსობისაკენ უკუქცევა.

პესიმისტური პროგნოზები არ მართლდებოდა, არც ევროპის აღსასრული დამდგარა, გადაიტანა ორი აპოკალიფსური წარღვნა და ნანგრევებიდან ფენიქსისებრ აღდგა.

ზოგს მიაჩნდა, რომ ყველა კულტურა საინტერე-

სოა და თანაბრად საგულისხმო. ამგვარი მტკიცება გამოორიცხავს ღირებულების ცნებას, რადგან განფენილობით, გავლენის ძალით, სიცოცხლის უნარით ერთ სიბრტყეზე ვერ დავაყენებთ, ვთქვათ, გერმანულ და ირანულ კულტურას, რომანულ და სლავურ კულტურას, მოდერნიზმსა და სოციალისტურ რეალიზმს.

აფრიკული ან ავსტრალიური ტომებისა და ხალხების მიღწევებზე საუბარიც ზედმეტია. აქ პრიორიტეტი უეჭველად ეკუთვნის ევროპას, დაწყებული ძველი საბერძნეთიდან.

ბედუინი, რომელიც მცხუნვარე მზეში აქლემით სერავდა უდაბნოს, ან ინდოელი, რომელიც ბუდისტურ პაგოდაში ნირვანას ეძლეოდა, ვერ აღმოჩნდა ისე მადიებელი და მოუსვენარი, რომ ახალი პერსპექტივისათვის მიეგნო.

ევროპელი სწორედ თავისი დაუცხრომელი ბუნების გამო, ნებსით თუ უნებლიეთ, მიდიოდა ექსპერიმენტზე, ეძებდა, მოგზაურობდა, იპყრობდა, სისხლსაღვრიდა. ამ მშფოთვარე გზაზე არც მოძმეს ინდობდა, არც – მეზობელს.

ამიტომ დებდა გერმანელი ფაუსტი ხელშეკრულებას ეშმაკთან.

ევროპის კონტინენტმა გადაიტანა ყველაზე მეტი, თანაც ყველაზე სასტიკი ომები. შესაბამისად - მსხვერპლიც განუზომელი იყო.

მიუხედავად ამისა, სწორედ ევროპამ გაასწრო აზიის ქვეყნებს, მსოფლიოს უკარნახა თავისი ხედვა, კულტურისა და ცხოვრების სტილი.

აქ ორი მთავარი ძალა უნდა გავიაზროთ - რომანული და გერმანული. საერთო ფუძე კი ელადა იყო, რომელიც, თავის მხრივ - აღმოსავლეთიდანაც, კერძოდ - ეგვიპტიდან სესხულობდა იდეებს.

ეგვიპტესა და მესოპოტამიას არ აღმოაჩნდათ ისეთი მემკვიდრე, როგორც - ელადასა და რომს. დიდი ხნის შემდეგ მათ ისევ ევროპამ მიაგნო და უპატრონა.

რომის იმპერიის დამხობა კულტურის კატასტროფა გამოდგა.

აპოლონური სინატიფე დამარცხდა დიონისური ბარბაროსობის წინააღმდეგ 600-წლოვანი ჭიდილის შემდეგ. მაგრამ გერმანელმა ტომებმა მიიღეს ქრისტიანული მრწამსი, რომელიც აღმოსავლეთიდან მოვიდა, თავი გამოაცხადეს რომის მემკვიდრეებად. ამ სახელით სახელმწიფოც შექმნეს - „გერმანელი ერის რომის საღვთო იმპერია“, რომელმაც 800 წელს იარსება.

ევროპას ქაოსი და ანარქია წაღეკავდა, რომ არა ქრისტეს რწმენა. ჯვარცმულის სახელით მოხერხდა ბარბაროსულ ძალთა კულტურიზება, რომანული ინტელექტისა და გერმანელი ენერგიის ბალანსირება, იუპიტერისა და ოდინის შვილთა მორიგება.

ევროპას მართავდნენ: სულიერად - ქრისტიანული, კათოლიკური ეკლესია, ფიზიკურად - გერმანელი ტომები, მათგან წარმომდგარი სახელმწიფოები (მაგ. საფრანგეთი და ინგლისი).

კონსტანტინეს ქალაქი კი აღმოსავლეთისაკენ იყურებოდა და ამ მხერას შეეწირა კიდეც.

ეგვიპტე და მესოპოტამია დავიწყებას მიეცა, ქვიშა ფარავდა და მზე შლიდა პირამიდებსა და ზიქურათებს; ინდოელები და ჩინელები ევროპისკენ არ ისწრაფოდნენ; თურქი და სპარსი ჰაშიმიტ, ომებითა და ჰარამხანებით ერთობოდნენ; დიდი სპარსული პოეზია ჩაიკეტა თავის სფეროში და საკუთარ თავს იმეორებდა, განვითარება კი მიღებასა და გაცემას გულისხმობს.

როგორც ადამიანი ვერ იქნება იზოლირებული გარ-

ემომცველი მატერიის, საგნებისა და ცოცხალი არსებებისგან, ისე ჰერმეტიულ სივრცეში მოქცეული კულტურა განწირულია რეგრესისა და დაღუპვისათვის.

სიმშვიდე, სიწყნარე და სიჩუმე ენერგიის სინაკლებეა. მაგრამ მოჭარბებულ ძალასაც, რაც ჰქონდათ მუსლიმანებს, სჭირდება წარმართვა და ინტელექტუალიზება, სულიერ სფეროში გადატანა (მაგ. ჰუნებმა და მონღოლებმა კულტურა ვერ შექმნეს).

ეს შეძლეს ევროპელებმა. მათ რენესანსის სახით კიდევ ერთხელ დაძლიეს კრიზისი და იპოვეს განვითარების პერსპექტივა, თავიანთი სახელი და კულტურა ძველ და ახალ კონტინენტებზე გაავრცელეს.

ამას იმ გარემოებამაც შეუწყო ხელი, რომ ევროპელებმა კულტურა ნაწილობრივ მაინც სამართლებრივად მოაწესრიგეს.

მხატვრული ლიტერატურა და სამართალი

ამჟამად საავტორო უფლებებსა და ინტელექტუალურ საკუთრებას საერთაშორისო კონვენცია არეგულირებს: ბერნის კონვენცია (1886წ), აშშ-ის კონვენცია (1951წ), რომის კონვენცია (1961 წ) და სტოკჰოლმის კონვენცია (1995 წ.). როგორც ხედავთ, ბოლო კონვენცია თითქმის 25 წლის წინათ გახლავთ მიღებული.

ამ კონვენციათა თარიღებს იმიტომ გავუსვი ხაზი, რომ დღესდღეობით, ოცდამეათე საუკუნის მესამე ათწლეულში, ყველა ეს კონვენცია მეტ-ნაკლებად მოძველებულად გამოიყურება და, მიუხედავად იმისა, რომ სხვადასხვა დროს შევსებულ იქნა არაერთი დამატებითი აქტით (დამატებებითა და განმარტებებით), მაინც ფეხს ვერ უწყობს კომპიუტერის ეპოქის გაზრდილ მასშტაბებს. ასევე ნაკლულოვანია ამ კონვენციებიდან გამომდინარე სამართლებრივი ნორმები. კულტურის სფეროს მოქმედი კოდექსი სრულად ვერ აკმაყოფილებს საავტორო უფლებათა დაცვის მრავალფეროვან თანამედროვე ასპექტებს, განსაკუთრებით ეს ითქმის მხატვრული ლიტერატურის სამართალზე.

ადრეულ საუკუნეებში მხატვრული ნაწარმოების სიუჟეტისა და კომპოზიციური სქემის მიმართებით სრული ქაოსი სუფევდა. განმკითხავი არავინ იყო. ხომ ცნობილია, რომ იგავ-არაკთა უმეტესობა თითქმის ერთნაირ ქარგაზეა აგებული, რომ ლაფონტენიც, კრილოვიცა და სულხან-საბა ორბელიანიც, ხატოვნად რომ ვთქვათ, ეზოპეს ნეკნიდან გამოდიან, მაგრამ ეს ფაქტი ლიტერატურისმცოდნეთა მიერ მხოლოდ შესწავლის საგნად იქნა ქცეული და ლიტერატურულ ნორმად მიჩნეული. ასევე ნორმად აღირაცხებოდა გოეთესა და შე-

ქსპირის მიერ „ფაუსტისა“ და „ჰამლეტის“ სიუჟეტების სხვა, შედარებით ნაკლებად ცნობილი, ავტორებისგან სესხება.

მსგავსი შემთხვევები ლიტერატურის ისტორიამ უამრავი იცის. ვაჟა-ფშაველას ნაფიც მონაფეხად გამოიყურებოდნენ კონსტანტინე გამსახურდია და გრიგოლ რობაქიძე „ხოგაის მინდიას“ და „ლამარას“ წერის დროს, რადგანაც ვაჟას „გველისმჭამლის“ ტყვეობაში იმყოფებოდნენ. არც ეს გარემოება შეუფასებია ვინმეს რადიკალური ტერმინებით, რადგან თვით ვაჟა ამ შემთხვევაში ფოლკლორს დაესესხა (თუმცა გრიგოლ რობაქიძე ვაჟა-ფშაველას „გაქურდვაში“ დაადანაშაულეს, მაგრამ ეს მხოლოდ მოგვიანებით მოხდა, როცა „გველის პერანგის“ ავტორი „ხალხის მტრად“ და „სამშობლოს მოღალატედ“ იქნა შერაცხული კომუნისტების მიერ).

იყო დრო, როცა ნაწარმოების სიუჟეტის თემისა და იდეის უცერემონიოდ გადაღება ღირსების საქმედ იქნა მიჩნეული. საბჭოთა ეპოქაში ლიტერატურათმცოდნეობის ერთ-ერთი მთავარი მიმართულება („ლიტერატურული ურთიერთობანი“) სწორედ მხატვრულ ნაწარმოებთა „ურთიერთგავლენებს“ სწავლობდა და განსაკუთრებულ დამსახურებად ეთვლებოდა ლიტერატურის მეცნიერს, თუ იგი აღმოაჩენდა, რომ მოძმე რესპუბლიკის წარმომადგენელ მწერალს ესა თუ ის სიუჟეტი ან პასაჟი სწორედ დიდი რუსი ხალხის თანამედროვე ნაწარმოებიდან ჰქონდა, რბილად რომ ვთქვათ, ანაპნილი. ახლა მსგავს შემთხვევას უბრალოდ პლაგიატი ჰქვია.

აქ აღარას ვიტყვი იმაზე, რომ არაერთი ბრწყინვალე ნაწარმოები გამხდარა სხვადასხვა დროს ინსინუაციების საგანი. მაგალითად, ლიტერატურულმა

ჭორიკანებმა მიხეილ შოლოხოვსა და ჭაბუა ამირეჯიბს დააბრალეს – „წყნარი დონი“ და „დათა თუთაშხია“ ვი-
ლაც ინკოგნიტო ავტორებს მოჰპარესო. ადრე მსგავსი
ცილისწამებანი არაერთხელ გაისმა ალექსანდრე ყაზ-
ბეგის მიმართაც.

ილია ჭავჭავაძის „კაცია ადამიანი“ გასული საუკუ-
ნის ორმოცდაათიან წლებში გონჩაროვის „ობლომო-
ვის“ ლიტერატურულ პერსექერაციად მიიჩნია ერთმა
პროფესორმა, რომელსაც საბჭოთა ლიტერატურები
ორ ნაწილად ჰქონდა დაყოფილი: ერთ მხარეს იყო
„მასწავლებელი ლიტერატურა“ (რუსული მწერლობა)
და მეორე მხარეს – დანარჩენი თხუთმეტი მოკავშირე
რესპუბლიკის მწერლობა, ანუ რუსული ლიტერატურ-
ის მოწაფე მწერლობა. და იწერებოდა სადისერტა-
ციო ნაშრომები შესახებ იმისა, თუ როგორ აღზარდეს
პუშკინმა და ლერმონტოვმა ქართული პოეზიის წარ-
მომადგენლები.

საბჭოთა იმპერიის დანგრევის შემდეგ ამგვარი ოს-
ტატშეგირდული ტრადიციები მოიშალა და ცენზურაც
გაუქმდა, მაგრამ ინტელექტუალური საკუთრების
დაცვას საშველი მაინც არ დაადგა.

მახსოვს, სამოციანი წლების დასასრულს გამართუ-
ლი დაპირისპირება ნოდარ წულეისკირსა და აპოლონ
ჟორდანიას შორის, ერთი მძაფრი სიუჟეტის „ვერ გაყ-
ოფის“ გამო ლიტერატურული „ბაგირის გადაქაჩვის“
საგნად რომ იქცა. პაექრობის შედეგად გაირკვა, რომ
აპოლონ ჟორდანიას ერთ-ერთ ნარკვევში მკითხველი-
სათვის უამბია იმ შემთხვევის შესახებ, - თუ როგორ
ამოთხარა საფლავიდან ერთმა რეპრესირებულმა მო-
ქალაქემ ჩეკას მაღალჩინოსანი, რომელმაც იგი 1937
წელს სრულიად უდანაშაულოდ დააპატიმრა და გააციმ-
ბირა. სწორედ ეს სიუჟეტი გამოუყენებია ნოდარ წუ-

ლეისკირს თავისი კინოსცენარისტის, რომელიც შემდგომში თენგიზ აბულაძის ფილმ „მონანიებას“ დაედო საფუძვლად. აპოლონ ჟორდანია ამტკიცებდა, ნოდარ წულეისკირმა მონანიების ფაბულა მე მომპარაო, ნოდარ წულეისკირი ამტკიცებდა, აპოლონ ჟორდანიას ნარკვევი თვალითაც არ მინახავს, ჩემი სცენარისტის ეს მოარული, მაშინ საყოველთაოდ გავრცელებული, სიუჟეტური ქარგა გამოვიყენეო.

მწერალთა კავშირში გამართულმა ორდღიანმა დისპუტმა სიმართლე რომ ვერ გაარკვია, აპოლონ ჟორდანიამ სასამართლოში იჩივლა. ვერც გამოძიებამ დაადგინა, მართლა „მოიპარა“ თუ არა წულეისკირმა ჟორდანიას მიცვალებულის საფლავიდან ამოთხრის ამბავი. იმდროინდელ სამოქალაქო კოდექსში არ არსებობდა მუხლი, რომლითაც მოსამართლე იხელმძღვანელებდა და სამხილთა არარსებობის გამო პროცესი შეწყდა.

მე რომ მკითხოს კაცმა, მართალია, ნოდარ წულეისკირის სცენარის მიხედვით თენგიზ აბულაძემ უაღრესად საინტერესო ფილმი-ბრალდება შექმნა ათას ცხრაას ოცდაჩვიდმეტი წლის რეპრესიებზე, მაგრამ, თუ ფილმში რაიმე ყალბი და დაუჯერებელია, ეგ გახლავთ სწორედ ქრისტიანი კაცის მიერ (მით უმეტეს, რომ, ფილმის მიხედვით, იგი მანდილოსანია) საფლავიდან ცხედრის ამოთხრა, შუალამისას მიცვალებულის სახლში მიტანა და ეზოში ხეზე მიყუდება. ამ საქციელის ეთიკურ-რელიგიურ მხარეს რომ თავი გავანებოთ, იგი მხატვრულ-ფსიქოლოგიურადაც დაუჯერებელია. ყალბია ის სცენაც, როცა საფლავიდან მკვდრის ამომთხრელი ქალი სასამართლოზე ამაყად აცხადებს, რამდენჯერაც უნდა დამარხოთ, მაინც ამოვთხრი. გაძლევთ პირობას, რომ, სანამ პირში სული მიდგას, არავიძეს

მიწაში არ გავაჩერებო.

თქვენ წარმოიდგინეთ, ამას ამბობს ქალი სასამართლოზე - მოსამართლის, პროკურორისა და ნაფიცი მსაჯულების წინაშე და საბჭოთა მართლმსაჯულება უძლურია, ამ „თამამი“ ქალის წინააღმდეგ რაიმე მოიმოქმედოს. არათუ მაშინ, დღესაც, ამ მოიჩვენებითი დემოკრატიის პირობებშიც, არავის აპატიებენ ცხედრის ვანდალურ ამოთხრას.

ცენზურა წნეხში ატარებდა ყოველგვარ მხატვრულ ნაწარმოებს. მთავლიტის პროკრუსტეს სარეცელზე ამოკლებდა ან აგრძელებდა შემოქმედის ნააზრევს.

საქმე ისეთ კურიოზამდეც კი მიდიოდა, რომ მოთხრობის ბოლო ფრაზას, ვთქვათ, „მზე ჩადიოდას“ წაგ-იშლიდნენ და მიაწერდნენ - „მზე ამოდიოდა“. ნაწარმოებს, მთავლიტის აზრით, ასე უფრო ოპტიმისტური ელფერი ეძლეოდა.

1989 წლის 10 მაისს საქართველოს რადიომ გადასცა უიარაღოს (კონდრატე თათარაშვილი) ცნობილი მოთხრობა „მამლუქი“.

ეს მშვენიერი მოთხრობა არაერთგზის იყო დაბეჭდილი და ასე მთავრდებოდა:

„ღმერთმა ხომ იცოდა, რომ არც ერთი იყო არაბი და არც მეორე - ვენეციელი. ორივენი ბედკრული საქართველოს შვილები იყვნენ.“

რადიოს „რკინის რედაქტორებსა“ და „მოუსყიდველ მთავლიტს“ ეს ფინალი საბჭოთა ეპოქისათვის შეუფერებლად მიუჩნევიათ და ასე გადაუკეთებიათ:

„სინამდვილეში არც ერთი იყო არაბი და არც მეორე - ვენეციელი. ორივენი იმდროინდელი ბედკრული საქართველოს შვილები იყვნენ“.

გონებრივი სიბეცე უფრო შორს ვერ წავა.

მთავლიტის „სიფხიზლის“, ცენზურის მარწუხების
ორიოდე მაგალითს მოვიტან რევაზ მიშველაძის ლიტ-
ერატურული პრაქტიკიდან:

1981 წელს მწერალმა დაწერა ნოველა „გარაჟი“.

ნოველაში მოთხრობილია ხელისუფლებისგან გა-
წამებული ერთი კაცის ამბავი. კაცს მანქანა არა აქვს,
მაგრამ თავის ეზოში გარაჟის ჩადგმა უნდა. ვინ იცის,
იქნებ ოდესმე მანქანა შევიძინო და საქმეს წინ წავწე-
ვო.

განცხადებით მიმართა რაისაბჭოს და იმ დღიდან
დაიწყო მისი წამება. კაცი საბჭოთა ჩინოვნიკური
ბარიერების მსხვერპლი გახდა. გაუთავებელი ლოდი-
ნი მოსაცდელეებში. იმედიანი რეზოლუციები და უიმ-
ედო შედეგი. ტყუილი ყოველ ნაბიჯზე. ინსტანციიდან
ინსტანციამდე სირბილი. ბოლოს კაცს გარაჟი უკვე
აღარც ახსოვს. მაღალჩინოსანთა კაბინეტებში შეღწე-
ვის ხელოვნებას ეუფლება, ნერვებმოშლილია. არავისა
და არაფრის აღარ სჯერა. ბოლოს ილაჯგანყვეტილმა
გადაწყვიტა, გარაჟი უნებართვოდ აეშენებინა. ააშენა -
დაუნგრის. კიდევ ააშენა, კიდევ დაუნგრის...

„ცისკრის“ რედაქტორ მორის ფოცხიშვილს ნოველა
ძალიან მოეწონა და მაშინვე ასაწყობად გაგზავნა.

გავიდა ორი კვირა და მორისი რეკავს: რეზო, ცეკა-
ში რომან მიმინოშვილი გიბარებს. მგონი მთავლიტმა
შენი ნოველა გააჩერაო.

მივიდა მწერალი ცეკაში. იდეოლოგიური განყო-
ფილების გამგის მოადგილე, მეცნიერი და მთარგმნე-
ლი, ჩინებული ინტელიგენტი რომან მიმინოშვილი ლი-
მილით შეეგება.

- რამდენი ვიცინე, რეზო, რა მშვენიერი ნოვე-
ლა დაგინერიაო. მწერალი ჩუმად ზის და „მაგრამს“
ელოდება.

- მაგრამ მთავლიტი წინააღმდეგია და ამიტომ შეგანუხეთ.

მთავლიტის საცეცები ავტორისტვის ახალი რამ როდი იყო. სიმართლე გითხრათ, ელოდა ამ ამბავს რევაზ მიშველაძე.

არადა ძალიან მენანება „გარაჟის“ დაუბეჭდაობა. იქნებ რამე ვუსაშველოთო, და რომან მიმინოშვილმა გამოსავალი თვითონვე შესთავაზა:

ხომ არ გენყინება, მოქმედება მეცხრამეტე საუკუნეში რომ გადავიტანოთ. ამით ნოველის დედააზრი არ შეიცვლება და ცენზორსაც ცივ წყალს გადავასხამთო. მწერალმა ჩათრევას ჩაყოლა ამჯობინა.

ასე გადაკეთდა „გარაჟი“ ნოველად ერთ მეეტლეზე, რომელსაც თავისი ეზოში თავლის ჩადგმა უნდა. დანარჩენი, რომ იტყვიან, როგორც ტექსტშია.

ზოგჯერ მთავლიტს ანტისაბჭოთა ნოველა გაეპარებოდა ან „თვალს დახუჭავდა“ (პატრიოტები და სხვაგვარად მოაზროვნეები იქაც იყვნენ). მიშველაძე იგონებს:

ოთხმოციან წლებში „ლიტერატურულ საქართველოში“ ვახტანგ ჭელიძემ დამიბეჭდა ნოველა მხატვარზე, რომელსაც სილატაკეში სული სძვრება. „ხუდფონდში“ ხელშეკრულებას არ უდებენ. კაცმა რომ თქვას, არც თვითონ იზიდავს მარქსისა და ლენინის პორტრეტების ხატვა. იგი შემოქმედებითი თავისუფლების ძიებაში ერთ პატარა საყდარს მიაშურებს და იმ საყდრის მოხატვას გადაწყვეტს.

გაცოცხლდა კაცი, სხვა სამყაროში გადასახლდა. ხატავს ფრესკებს, რომ დაიღლება, ბალახზე წამოწევა და ზეცას შეჰყურებს. შემოქმედის ბედნიერებასა და ნეტარებას განიცდის.

ერთ უბედურ დღეს მიაკითხეს.

ვინ მოგცა ნება საყდრის მოხატვის, აბა, ხელშეკრულება ან ნებართვა გვაჩვენეო!

თქვე კაი ხალხო, საქართველოში ყველა ეკლესია ფრესკებითაა დამშვენებული. იქნებ ის მითხრათ, ვარგა თუ არა ჩემი ნამუშევარი? - იკითხა შემცბარმა მხატვარმა.

- ჩვენ ეგ არ გვაინტერესებს. ჩვენ საბუთი გვინდაო, კატეგორიულად აუხსნეს.

ასე რომ მოქცეოდნენ ძველ ხატმწერებს, გვექნებოდა „ყინწვისის ანგელოზი“ ან გელათის ფრესკებით? - ცრემლი მოერიო მხატვარს.

ფუნჯი ხელიდან გააგდებინეს და წაიყვანეს.

ამ ნოველის გამოქვეყნებიდან ერთი კვირის თავზე გურამ ფანჯიკიძე მირეკავს, რეზო დღევანდელი „კომუნისტი“ ნახეო!

გადავშალე გაზეთი და ვაი ჩემს მოსწრებას!

გაზეთის ლამის მთელი გვერდი უჭირავს ჩემს ლანძღვა-გინებას. სად ნახა მწერალმა ჩვენს სინამდვილეში მშვიერი მხატვარი, ან როდის იყო საბჭოთა ხელისუფლება მხატვარს ხატვაში ხელს უშლიდაო, - წერდა ავტორი.

უფრო სავალალო ის გახლდათ, რომ ფელეტონს ხელს აწერდა ჩემი უფროსი მეგობარი, უაღრესად სიმპათიური კაცი, სამამულო ომის გმირი ირაკლი ციციშვილი, რომელიც იმხანად ძეგლთა დაცვის კომიტეტის უფროსად მუშაობდა.

ჩამოვყარე ყურები.

„კომუნისტში“ გაკრიტიკება იმას ნიშნავდა, რომ კარგა ხანს გაზეთები ჩემსას არაფერს დაბეჭდავდნენ, დისიდენტ მწერლად ხომ ისედაც ვითვლებოდი.

გაზეთის გამოსვლის მესამე დღეს ირაკლი ციციშვილი მირეკავს:

- რეზო, თუ გცალია, მოდი ერთი ჩემთან!
მივედი.

კაბინეტში მარტო იჯდა.

წამოდგა, გადამეხვია.

- მემდური ხომ?

- რას ბრძანებთ, ბატონო ირაკლი!

- ერთი ფანჯარასთან მივდგეთ!

ფანჯარასთან მივედით.

ჩურჩულით მითხრა:

- რეზო, არ მქონდა შენი ნოველა წაკითხული. ახლახან წავიკითხე. გილოცავ. ბრწყინვალე ნოველაა. რაც შეეხება იმ წერილს, იცოდე, თვალეებში გიყურებ და გეუბნები: მე არ დამინერია, ახლაც არა მაქვს წაკითხული. რაკი ამ სკამზე ვზივარ, ჩემი გვარი მიაწერეს ამ ოხრებმა, რა ექნა ახლა. რასაც გეუბნები, სიმართლეა, შეგიძლია დაწერო და თქვა, სადაც გინდა...

ავხედე.

თვალეებზე ცრემლი ადგა.

რა თქმა უნდა, პასუხი არ დამინერია. ბატონ ირაკლის სახელსა და ავტორიტეტს გავუფრთხილდი.

ბატონი ირაკლისა და ჩემი უხერხულ მდგომარეობაში ჩაგდება, როგორც უკვე მიხვდებოდით, ზემდგომი ორგანოს (ცეკას) და რედაქტორის ბრალი იყო. რედაქტორისა შედარებით ნაკლებად, მას გაუგზავნეს ცეკადან წერილი და უფლება არ ჰქონდა, არ დაებეჭდა. სხვა შემთხვევაში კი მთავარი რედაქტორი მისდამი რწმუნებულ გაზეთში განკარგვის სრული უფლებით სარგებლობდა. სურდა, დაბეჭდავდა შენს ნააზრევს, სურდა, არ დაბეჭდავდა. იგი წარმართავდა, როგორც მაშინ ამბობდნენ, სარედაქციო პოლიტიკას.

დღესაც ასეა. თუ რედაქტორს თვალში არ მოუხვედრი, „ვეფხისტყაოსანიც“ რომ მიუტანო, არ გამოა-

ქვეყნებს.

ამგვარი განუკითხაობის ვითარებაში აუცილებელია არსებობდეს კანონი, რომელიც მხატვრული ნაწარმოების ავტორსა და ლიტერატურულ ორგანოს შორის ურთიერთობას დაარეგულირებდა.

განმარტებული უნდა იყოს გაზეთის ან ჟურნალის რედაქტორის უფლება-მოვალეობანი და ავტორთან მისი დამოკიდებულების ანი და ჰოე. მაგალითად, აქვს თუ არა დასაბეჭდად მომზადების დროს რედაქტორს უფლება ჩაერიოს ავტორის ხელნაწერში და, თუ აქვს, რა დოზით. ე.წ. გასწორება მხოლოდ რედაქციული ხასიათისა (სტილი, ორთოგრაფია) უნდა იყოს, თუ ავტორის შეფასება-შეხედულებასაც უნდა გაუკეთოს კორექტირება. ეს ყველაფერი დღეს თვითდინებაზეა მიშვებული და რედაქტორის კეთილნება-სინდისზე ან ავტორთან მის ზეპირ შთანხმებაზეა დამოკიდებული.

ჩვეულებრივ ავტორი, ოღონდ მისმა ნააზრევმა დღის სინათლე იხილოს და, სარედაქციო ჩარევას აღარ დაგიდევთ, მაგრამ ხდება ისეც, რომ გამოქვეყნების შემდეგ მასალა რედაქციასა და ავტორს შორის დაპირისპირების საგნად იქცევა.

„მწერლის გაზეთის“ რედაქტორი სოსო სიგუა იგონებს: ამას წინათ „მწერლის გაზეთში“ ერთი კრიტიკოსის სტატია გამოვაქვეყნეთ. იგი გახლდათ ლიტერატურული რეცენზია ერთ გახმაურებულ რომანზე. რეცენზია საკმაოზე მეტად ვრცელი იყო და შევამცირეთ, რათა გაზეთის ორ გვერდზე დატეულიყო. შემცირება ძირითადად შეეხო მსგავს ციტატებსა და ზოგად, წერილისათვის არცთუ აუცილებელ, მსჯელობებს. როგორ თუ სტატია შემიმცირეთო, კრიტიკოსმა სასამართლოში გვიჩივლა.

სასამართლო დიდხანს გაგრძელდა. კვირაში, ორ

სხდომაზე კეთილსინდისიერად ცხადდებოდნენ გაზეთის რედაქტორი და ჩვენი დასჯის ჟინით შეპყრობილი ჭირვეული ავტორი. კი, ნააზრევის შემცირების უფლება არ გვქონდა, მაგრამ ჩვენს მხარეზეც ხომ იყო ჭეშმარიტება. რედაქტორი ხომ იმისთვის არის, რომ მასალა დასაბეჭდავად მოამზადოს. აქ მთავარი ის არის, რომ საბოლოოდ მოსამართლემ ვერ იპოვა მუხლი, რომელიც განმარტავდა, თუ რა დოზით შეეძლო რედაქციას ავტორის ხელნაწერში ჩარევა.

და სასამართლო შეწყდა.

მოსამართლემ წინადადება მოგვცა: ეს პრობლემა შემოქმედებითი კავშირის პრეზიდუმის სხდომაზე ან გაფართოებულ სარედაქციო თათბირზე გაგვეჩიია.“

შეკრეჭა – შემცირების ყოვლად აუტანელი პრაქტიკა დამკვიდრებული არის ელექტრონულ მედიასა და რადიოში.

ტელევიზიის ჟურნალისტი ჯერ ტვინს გაგიხვრეტს თხოვნით, რომ ამა თუ იმ საკითხზე კომენტარი გააკეთო. ამაოა შენი მტკიცება შესახებ იმისა, რომ გარემოებათა გამო თავს იკავებ ან შენთვის უხერხულია კომენტარის გაკეთება.

ბოლოს, როცა დაგითანხმებს და პრობლემაზე აზრს გამოთქვამ, საღამოს ტელევიზორთან მიმჯდარს ყურები გინითლდება სიბრაზისა და შეურაცხყოფისაგან. აზრი ისე შეუმოკლებიათ, რომ შენს ნათქვამს შენვე ვეღარ ცნობ. თუ ნათქვამი გაქვს: „მე ეს კანონპროექტი, რასაკვირველია, მომწონს, მაგრამ მაქვს მთელი რიგი შენიშვნები: მაგალითად, კანონში არასწორადაა გადანყვეტილი პიროვნების თავისუფლების პრობლემა, არასათანადოდ მოტივირებულია რეგულაციები. ამიტომაც კანონპროექტი უკან უნდა დაბრუნდეს“ და

ა.შ. როგორ ფიქრობთ, რა დარჩა თქვენი ჩანაწერიდან? არც მეტი, არც ნაკლები: „მე ეს კანონპროექტი, რასაკვირველია, მომწონს!“ სადაა შენი „მაგრამ?“ რატომ ჩაგაგდო ტელერედაქტორმა ასე იდიოტურ სიტუაციაში? ამაზე ბოდიშს არავინ გიხდის და პასუხსაც არავინ აგებს.

საბჭოთა სტრუქტურები რომ თვითნებურად ეპყრობოდნენ შემოქმედის ბედს, ამის მაგალითი ზემოთ უკვე დაგისახელეთ, თუმცა აქ შეიძლება არ აღვნიშნოთ კომუნისტური ოფიციალური წრეების დამოკიდებულება შემოქმედებითი კავშირების მიმართ. შემოქმედებითი კავშირები საბჭოთა ხელისუფლების მიერ ოფიციალური უწყებების დონეზე იყო ცნობილი და მათი მუდმივი ზრუნვის საგანს წარმოადგენდა: უზრუნველყოფდნენ ოფისით, სათანადო ხელფასით და, თქვენ წარმოიდგინეთ, კავშირის წევრებისათვის არსებობდა საცხოვრებელი ბინის, მსუბუქი ავტომანქანის ურიგოდ გამოყოფის და ზოგ შემთხვევაში სანატორიუმის უფასო საგზურით უზრუნველყოფის პრაქტიკაც.. ამ მხრივ მწერლები და, საერთოდ, ხელოვნების მუშაკები, როგორც საზოგადოების სულიერი აღმზრდელები (სტალინმა მათ ადამიანთა სულის ინჟინრები უწოდა), პრივილეგირებულ მდგომარეობაში იყვნენ.

2006 წელს თავნება პრეზიდენტმა მიხეილ სააკაშვილმა, ხელოვნების მუშაკებისადმი პირადი ზიზღით აღვსილმა, ბარბაროსული იერიში მიიტანა შემოქმედებით კავშირებზე. ერთი ხელის მოსმით მოუსპო მათ ყოველგვარი სახელმწიფო სუბსიდია, გააუქმა სახელოვნებო ჟურნალ-გაზეთები და უჭონორაროდ დატოვა მხატვრული ინტელიგენციის ყველა წარმომადგენელი.

შემოქმედი პიროვნება რომ შიმშილით სიკვდილის

საფრთხის წინაშე დააყენა, სააკაშვილი ამასაც არ დასჯერდა და იმავე წელს დაარბია საქართველოს მწერალთა კავშირი. 21 აგვისტოს, ღამის 4 საათზე, ზონდერბრიგადა მიუსია მაჩაბლის 13-ში მოთავსებულ შენობას, რომელშიც დავით სარაჯიშვილის ანდერძის და შემდეგ, 1921 წელს, შალვა ელიავას დეკრეტის თანახმად, 100 წლის განმავლობაში იმყოფებოდა მწერალთა კავშირი.

ქართველ მწერალთა არაერთი თაობის მემორიალური ნივთები, ბიბლიოთეკა და პირადი არქივი ქუჩაში გამოყარა (რის გამოც ეს ნივთები თითქმის მთლიანად დაიკარგა), ხოლო შენობის შესასვლელთან პოლიციის პატრული დააყენა, რათა მწერალი ამიერიდან თავის კუთვნილ შენობაში ვეღარ შესულიყო.

2006 წლის შემდეგ 13 წელი გავიდა, მაგრამ ათასწევრიანი საქართველოს მწერალთა კავშირი დღესაც უბინაო მდგომარეობაშია, მართალია, ქართველი ხალხის ნებამ სააკაშვილი პოლიტიკურ ნანგრევებზე მოისროლა, მაგრამ არც შემდგომ მოსულმა ხელისუფლებამ დააბრუნა მწერლები თავიანთ კუთვნილ შენობაში. ამის თაობაზე ჩატარდა არაერთი სასამართლო, მაგრამ ჩვენს სასამართლო კოდექსში არ აღმოჩნდა მუხლი, რომელიც შემოქმედებით კავშირთა უფლებებს დაიცავდა.

ამიტომაც საქართველოს ხელისუფლებისა და პარლამენტის საშურ საქმედ მიგვაჩნია, კულტურის სამართლის კანონთა პაკეტს დაემატოს შემოქმედებითი კავშირის სამართალი.

ამჟამად ქართული მწერლობა სამ ნაწილადაა გაყოფილი. თანამედროვე ლიტერატურის ასეთი კლასიფიკაცია ეპოქის ხასიათითაა გაპირობებული და, რაღა თქმა უნდა, პირობითია. 1. ხელისუფლების ირგვლივ

დაჯარული, ე.წ. მედროვე მწერლები. 2. ფეისბუკის, ანუ სოციალური ქსელის, მწერლები. 3. პროფესიული ლიტერატურა, ანუ ტრადიციული, კლასიკური ლიტერატურული გზის გამგრძელებელი მწერლები.

1. მედროვე მწერლები ყველა ხელისუფლებას ჰყავდა. ოსპის წვენს დახარბებული ლიტერატორები ღირებულს ვერას ქმნიან, მაგრამ თავიანთი „ყურშას ერთგულების“ გამო თავს კომფორტულად გრძნობენ. ხელისუფლება თავიანთი დამქაშებისთვის, თავზე ხელის გადასმის გარდა, არ იშურებს პრემიებს და სხვა სახის წახალისებებს. ისინი ყოველდღიურად ჩანან ტელევიზიის ეკრანზე; კულტურის სამინისტროს გულუხვი დაფინანსებით მონაწილეობენ სხვადასხვა სიმპოზიუმსა და წიგნის ბაზრობებზე; ყოვლისმცოდნის პრეტენზიით, დამრიგებლის ტონით ელაპარაკებიან კოლეგებს, თვითვე ყოველგვარი ჟიურის გარეშე ინაწილებენ ყოველწლიურ პრემიებს, ირგებენ სხვათათვის განკუთვნილ დაფნის გვირგვინებს და ცხოვრობენ, როგორც სურთ, ოღონდ არა ისე, როგორც მათი სამშობლო ცხოვრობს.

ხელისუფლების ნავში მსხდომ მწერალთა შემოქმედება დაცლილია ყოველგვარი ეროვნული პრობლემებისაგან. მათ კარგა ხანია გადაადგდეს ქვეყნის ჭირისუფლის მანტია; საუბრობენ ყალბფილოსოფიურ პრობლემებზე და არათუ მასმენელს ვერ აგებინებენ, თვითონაც ვერ აგიხსნიან, რა სამოქალაქო პოზიციაზე დგანან. თუ მთავრობა დაუძახებთ, უყოყმანოდ ჩადგებიან მეხოტბეთა რიგებში, მაგრამ ზოგჯერ ოპოზიციონერთა მიტინგზეც გამოჩნდებიან — შემოგვხედეთ, რა ობიექტურები ვართო!

2. სოციალურ ქსელებში მორიალე ლიტერატორები თავიანთი უფერული, პრიმიტიული ნაწარმოებებით

მკითხველს გემოვნებას უფუჭებენ, ხოლო კრიტიკოსებს თვალში ნაცარს აყრიან. ისინი ბევრნი არიან.

ფეისბუქში გამოდებული ათასი ლექსიდან ერთს ვერ ამოარჩევთ, რომ ჭეშმარიტი პოეზიის ელფერი დაჰკრავდეს, მაგრამ „ფეისბუქის პოეტები“ ამას არ დაგიდევენ. მათ არ აინტერესებთ მკითხველის აზრი, არ აინტერესებთ, რა ხდება ფეისბუქს გარეთ. შთაბეჭდილება ისეთი რჩება, რომ ისინი თითქოს ერთმანეთისთვის წერენ. საერთმანეთო ეპითეტებს კი არ იშურებენ. არის გულისამრევი გამობნაურებები და მოწონების ყიჟინა. მართალია, მათი შემოქმედება ფეისბუქზე იწყება და ფეისბუქზევე მთავრდება, მაგრამ გულს ნუ დავიარხებინებთ: ტექნიკის ამ საოცრების (ინტერნეტის) გამოყენებით მათ უკვე მოასწრეს მკითხველის გემოვნების დაქვეითება და თავიანთი გაუთავებელი ფეისბუქომანიით გალაკტიონს ყურმიჩვეულ მოქალაქეს ცხვირში პიტნასავით სჩრიან თავიანთი უბადრუკი გონების ნაყოფს.

3. პროფესიონალი მწერლები, არც ერთ ზემოაღნიშნულ დაჯგუფებას რომ არ მიეკუთვნებიან, მაღლობა ღმერთს, ჯერ კიდევ არსებობენ, მაგრამ, სამწუხაროდ, მათი რიცხვი დღითი დღე მცირდება. ოცდამეერთე საუკუნემ მოწოდებით ნამდვილი მწერლები, ჭეშმარიტი ნიჭით დაჯილდოებული შემოქმედნი, სრულიად უსახსროდ დატოვა; ყველაფერი წაართვა, გარდა ერთისა: მათი გონებიდან ვერ ამოშალა სამშობლოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის ნიჭი და გაძლების, მოთმინების ღვთიური უნარი. ისინი უთანასწორო ბრძოლაში თავგანწირულ კვეთებას არ წყვეტენ, არ ეპუებიან მათს წინააღმდეგ ამხედრებულ გულგრილთა და გაყიდულ პოლიტიკოსთა ლაშქარს, იბრძვიან უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე იმის შეგნებით,

რომ „ცუდად ხომ მაინც არა ჩაივლის ეს განწირულის სულისკვეთება“. ისინი დაფნის გვირგვინებს როდი მიელტვიან, არც ჩინ-ტემლაკებს ხარბდებიან, რადგან კარგად იციან, რომ იმ გზის ერთგულებისთვის, რასაც ისინი ადგანან, ილია ჭავჭავაძეს „ბერდენკის“ ტყვია ჰკრეს შუბლში, ვაჟა-ფშაველა შიმშილით მოკლეს, მიხეილ ჯავახიშვილს ხერხემალი გადაუმტვრიეს, ხოლო გალაკტიონ ტაბიძე აიძულეს საავადმყოფოს მეოთხე სართულიდან გადამხტარიყო.

ასეთი იყო ჭეშმარიტი მწერლის ბედი იდითგანვე და ასეა ახლაც. რა უნდა გვიკვირდეს მაშინ, როცა შოთა რუსთველს (რომელსაც თავის დროზე სამშობლოში საფლავის მინა არ აღირსეს) აგერ, XXI საუკუნეში, 850 წლისთავის იუბილე არ გადაუხადეს.

კომუნისტურ ეპოქაში არათუ მხატვრული ლიტერატურის რიგით მუშაკს, ლიტერატურული ორგანოების რედაქტორს და მწერალთა კავშირის ხელმძღვანელსაც არ იცავდა კანონი, მის შემოქმედებით თვითმყოფადობას გონივრულად რომ შეაფასებდა და განსჯის ქურაში გაატარებდა. ხელისუფლის მაღალ კაბინეტში წყდებოდა ხელოვანთა ბედი. 1937 წელს, სწორედ მაშინ, როცა ქვეყანას, ირაკლი აბაშიძის სიტყვებით რომ ვთქვათ, „კაენის სულის აღზევებამ გადაუარა“, საქართველოს მწერალთა კავშირმა ორ თვეში ოთხი თავმჯდომარე გამოიცვალა. ერთ-ერთი მათგანი ახალგაზრდა პუბლიცისტი დავით დემეტრაძე იყო. მეორე დღეს ჩეკამ შეცდომით დავით დემეტრაძის ტყუპისცალი - გიორგი დემეტრაძე - დააპატიმრა. როცა, სიმართლე გაირკვა, ჩეკამ იხტიბარი არ გაიტეხა, განთავისუფლებისა და ბოდიშის მოხდის ნაცვლად, დავით დემეტრაძესთან ერთად მისი ტყუპისცალიც დახვრიტა. აქაოდა, რომ გავათავისუფლოთ, სიბეცეში ჩამოგვართმევენო. კაც-

მა რომ თქვას, ძმა ძმასთან დანაშაულებრივ კავშირში ხომ იქნებოდაო!

ყველა ხელოვანი, რომლებიც 1937 წელს დახვრიტეს, სამეულმა უცხოეთის დაზვერვასთან კავშირისა და ხელისუფლების წინააღმდეგ შეთქმულებაში დაადანაშაულა. ამ ადამიანთა „გამოსატყუად“ წამების ისე დრაკონულ მეთოდებს მიმართავდნენ, რომ ყველა მათგანის პირად საქმეში იყო აღიარებით ჩვენებაზე ხელმოწერა. სინამდვილეში კი ზოგჯერ პირადი წყენა, შური ან საკუთარი აზრის უპრეტენზიო გამოთქმა საკმარისი იყო, რომ სიცოცხლე შეენწყვიტათ ჩვენი კულტურის ისე ძვირფასი მოღვაწეებისათვის, როგორებიც იყვნენ მიხეილ ჯავახიშვილი, ტიცციან ტაბიძე, ბენიტო ბუაჩიძე, ევგენი მიქელაძე, სანდრო ახმეტელი, ნიკოლოზ მინიშვილი, გიორგი ძიგვაშვილი და სხვები.

სხვადასხვა დროს შეთითხნილი ბრალდებებით დააპატიმრეს, მაგრამ, ღვთის წყალობით, დახვრეტას გადაურჩნენ გალაკტიონ ტაბიძე, კიტა ბუაჩიძე, ლევან მილორავა, მამია ასათიანი, ლადო სულაბერიძე და სხვები. კონსტანტინე გამსახურდიას, პავლე ინგოროყვას, რევაზ მიშველაძეს, ზვიად გამსახურდიასა და გერონტი ქიქოძეს კი მწერალთა კავშირიდან გარიცხვა აკმარეს.

რევაზ მიშველაძე იგონებს.

1989 წლის 6 სექტემბერს, მაშინ ჟურნალ „კრიტიკის“ რედაქტორი გახლდით, ჭაბუა ამირეჯიბი, გურამ ფანჯიკიძე, შოთა ნიშნიანძე, რომან მიმინოშვილი, არჩილ გოგელია, ელიზბარ ჯაველიძე, ჯანსუღ ჩარკვიანი, ნოდარ ნათაძე, ელდარ შენგელაია, თამაზ შავგულიძე, რეზო ჩხეიძე, ლანა ლოღობერიძე და მე საქართველოს ცეკას პირველმა მდივანმა გივი გუმბარიძემ თავის კაბინეტში გვიხმო.

გაირკვა, რომ საბჭოთა კავშირის საგარეო საქმეთა მინისტრ ედუარდ შევარდნაძეს უნდა შევხვედროდით.

მომენატრეთო, რამდენიმე დღით ბიჭვინთაში ვისვენებდი და, საქართველოდან ისე ხომ ვერ წავიდოდი, რომ არ მენახეთო. თქვენგან მოსკოვში ძირითადად კარგი ხმები მოდის, მეც ცდას არ ვაკლებ, რომ ჩემი სამსახურით არ შეგარცხვინოთო. ერთსა გთხოვთ მხოლოდ, თქვენ, ვინც ახლა ამ დარბაზში ბრძანდებით, ნუ აჰყვებით თავცეცხლა პოლიტიკოსებს. საბჭოთა კავშირის ადრე და მალე დანგრევაზე აზრი ერთობ გადაჭარბებულია და ისეთ რამეს ნუ იტყვით, რომ მერე შეგრცხვეთო. ახლა, თუ რამე შეკითხვა გაქვთ ჩემთან, შეგიძლიათ ბრძანოთო.

ჭაბუა ამირეჯიბის, რომან მიმინოშვილის, ჯანსუღ ჩარკვიანისა და ლანა ლოღობერიძის მეგობრული, მისალმებითი გამოსვლების მერე ხელი ავწიე.

გვიხარია და გვეამაყება, რომ თქვენ, ქართველ კაცს, ასე დიდი პოლიტიკური ფრთები გაქვთ, თქვენს ყველა ნაბიჯს თანამემამულეები მღელვარებით ვადევნებთ თვალს და თქვენი ყველა გამარჯვების მხარდამჭერნი ვართ-მეთქი. ჩემზე უკეთ მოგეხსენებათ, თქვენ ახლა კრემლში იმხელა თანამდებობა გიჭირავთ, რომ დღეში რამდენიმეჯერ თქვენი პატარა სამშობლოსათვის არაერთი კარგი საქმის გაკეთება შეგიძლიათ-მეთქი.

მაინც რა საქმისო? - ღიმილით მკითხა.

იქნებ სთხოვოთ გორბაჩოვს და მიაღწიოთ როგორმე, რომ საქართველოში ეს უკანონო ავტონომიები გააუქმოთ. მოგეხსენებათ, ყველა ქვეყნის სანუკვარი ოცნება დამოუკიდებლობაა და ეს ავტონომიები საქართველოს ისტორიულ მიწაზე შენელებული მოქმედების ნაღმებად მიმაჩნია-მეთქი.

ყველა გაისუსა.

შევარდნაძეს სინითლემ გადაჰკრა, გივი გუმბარიძეს - სიყვითლემ: ამხანაგო მიშველაძე, ასეთი ულტიმატუმი (გაიცინა), შენთან სახლში რომ დამპატიჟებ, მაშინ შეგიძლია ყურში მიჩურჩულო, ახლა კი ხომ არ გავიწყდება, რომ ჩვენს შეხვედრას შენი გამოსვლის გამო ხვალ სულ სხვა მასშტაბები მიეცემა და ჩანანერი იმ კაცსაც, ვინც შენ დაასახელე, სანამ მე მოსკოვში ჩავალ, მაგიდაზე ედებო.

ვიცი, ნიჭიერი კაცი ხარ, შენი ყველაფერი არა, მაგრამ რაღაცები წაკითხული მაქვს და არ მეგონა, ასეთ წინდაუხედაობას თუ გამოიჩენდიო. რას ჰქვია ავტონომიების გაუქმება! მე რომ ჭკუიდან გადავიდე და კიდევაც რომ ვთხოვო გორბაჩოვს, რეზომ დამაბარა - მეთქი (გაილიმა), სასაცილოდ არ ეყოფა. შენ ხომ არა გგონია, მარტო სამი ავტონომიაა მთელს საბჭოთა კავშირში და სამივე საქართველოშია! სხვა ავტონომიებს რა ვუყოთ? ან რა ვუყოთ იმ ჩვენს ძმებს, ვინც ამ ავტონომიებში ცხოვრობს. ესეც არ იყოს, იცი შენ, როგორ უყვართ აფხაზებს და ოსებს თავიანთი ავტონომია? (რატომღაც „აჭარლები“ არ დაასახელა), რო ადგეს ახლა პოლიტიბიუროს რომელიმე წევრი და, ღმერთმა ნუ ქნას, წინადადება შემოიტანოს, მოდი, საქართველოს რესპუბლიკა გავაუქმოთ და პირდაპირ რუსეთს შევუერთოთ, როგორ ხასიათზე დადგებით? შენ და ნოდარ ნათაძე რომ ქადაგებთ, რუსეთს გამოვეყოთო, იცი თუ არა შენ, ჩემო რეზო, ამ საღამოს სახლში რომ მიხვალ, რუსის პურს, რუსის კარაქსა და რუსის შაქარს შეჭამ, მარტო ცხელი წყალი იქნება შენი!

შევარდნაძის ღიმილს დარბაზში ხარხარი მოჰყვა.

- ბატონო ედუარდ, არა ხართ მართალი, საქართველოში ქართველებს იმდენი რამე გვაქვს, რომ შიმშილით არ დავიხოცებით! - წამოხტა ნოდარ ნათაძე.

გუმბარიძემ, კამათი საშიშ მიმართულებას მიიღებსო, გაიფიქრა და შეხვედრა დახურულად გამოაცხადა.

ამ შეხვედრიდან ერთი თვის თავზე „კრიტიკის“ რედაქტორობიდან მომხსნეს.

მოგვიანებით ნოდარ ჭითანავამ მითხრა, თურმე შევარდნაძემ გუმბარიძეს უსაყვედურა: როგორ შეიძლება, ასეთი პოლიტიკური შეხედულებების მქონე კაცს „კრიტიკის“ რედაქტორობა ვანდოთო?!

ცალკე კვლევის საგნად უნდა იქცეს სამართლისადმი მხატვრული ლიტერატურის დამოკიდებულება.

მიუხედავად იმისა, რომ თითქმის ყველა ეპოქაში არსებობდა ე.წ. სახელმწიფოებრივი სამართალი და დაწერილი თუ დაუწერელი მორალური კოდექსი, მწერლის დამოკიდებულება არსებული გაბატონებული სამართლისადმი ყოველთვის ორიგინალური იყო.

მწერალი, თავისი შემოქმედებითი პრინციპებიდან გამომდინარე, თვით წყვეტდა სამართალს და გამოჰქონდა განაჩენი ამა თუ იმ საზოგადოებრივი მოვლენისათვის. სწორედ ამიტომ მიიჩნევა მწერალი ბრძენკაცად, ერისკაცად, საზოგადოებრივი აზრის წარმმართველად. ასე რომ, გარკვეული თვალსაზრისით, შეიძლება ითქვას, ყველა ჭეშმარიტ მწერალს თავისი სამართალი, თავისი კოდექსი ჰქონდა.

მოვყვეთ ქვემოდან, ანუ თვალი გადავავლოთ სამართლისადმი ქართველი მწერლის დამოკიდებულების ზოგიერთ ნახნაგს.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო ოფიციალურად სპარსეთის შემადგენლობაში მოიაზრებოდა და სპარსთა სამოხელეოდ გამზადებული ვარსქენ პიტიახშისთვის სახელმწიფოებრივად თუ რელიგიურად დასაშვები იყო მრავალცოლიანობა, რაც მან კიდევ დაუშვა სპარსეთის მეფე პეროზის ასულის შერთვით, შუშანიკ

დედოფალმა ვარსკენს არ აპატია რჯულის შეცვლა, რჯულის ღალატი.

თავისი გადანყვეტილების დაცვას შუშანიკ დედოფალმა სიცოცხლე ანაცვალა და მოწამებრივად აღესრულა. მან კარგად იცის, რომ რჯულის ღალატი სამშობლოს ღალატს ნიშნავს და გადაგვარებულ მეუღლეს სწორედ მამულის ღალატი არ აპატია.

ასე დაადგინა დედოფალმა თავისი სამართალი. თუმცა მან ისიც კარგად იცის, რომ არსებულ ეპოქაში, არსებულ ვითარებაში მის ნაბიჯს სახელმწიფოებრივი, სამართლებრივი, ობიექტური შეფასება არ მიეცემა და სწორედ ამიტომ ბრძანებს: „განვისაჯნეთ მე და ვარსკენ პიტიახში მუნ, სად არა არს „სხვაობა მამაკაცისა და დედაკაცისა“.

ზოგიერთი მეცნიერი „ვეფხისტყაოსნის“ ცნობილ პასაჟს- ტარიელის მიერ ხვარაზმშას შვილის, ფარსადან მეფის სასიძოს, მოკვლას პოემის ნაკლად მიიჩნევს.

როგორ შეიძლებოდაო, ამ ჰუმანიზმითა და ჰედონიზმით გამსჭვალულ ნაწარმოებში რუსთველს ხელი ისე გაქცეოდა, რომ უდანაშაულო სასიძოს მიპარვით, ქურდულად, მკვლელობა დაეშვაო. სინამდვილეში აი, რა ხდება: ფარსადან მეფისა და დედოფლის ამ გადანყვეტილებას ორი აუნაზღაურებელი უბედურება მოჰყვება: ჯერ ერთი, დაიმსხვრევა ნესტანისა და ტარიელის ძლიერი სიყვარული, მიჯნურნი საბოლოოდ დაშორდებიან ერთმანეთს; მეორეც, ინდოეთს ემუქრება დამოუკიდებლობის, თავისუფლების დაკარგვის საშიშროება.

დიდი მიხვედრა როდი სჭირდება იმას, რომ ინდოეთი აქ არაფერ შუაშია და რუსთველი ინდოეთის ადგილზე საქართველოს გულისხმობს.

ხორეზმის შაჰის ძის ნესტანზე დაქორწინება ფაქტობრივად ნიშნავს ინდოეთის სპარსეთისათვის მიერთებას. „ესე ამბად არ ეგების, რომე სპარსნი გაგვიხასდენ“, - ამბობს ტარიელი და მზადაა, ნესტანის რჩევით, ფარული მკვლელობა ჩაიდინოს, ოღონდ ქვეყანას მშვიდობიანი დაპყრობის საშუალება აარიდოს. „სხვა მეფედ დაჯდეს ინდოეთს, მე მერტყას ჩემი ხმალია?!“ ტარიელის ეს რიტორიკული განცხადება სასიძოს მოკვლის მიზეზი და საფუძველია.

აქ რუსთველის სამართლებრივი პლატფორმა ცნაურდება: სამშობლოს დამოუკიდებლობა და თავისუფლება უმაღლესი მიზანია და ამ უზენაესი მრწამსის დასაცავად აბსოლუტურად გამართლებულია ის ნაბიჯი, რა ნაბიჯიც ნესტანმა და ტარიელმა გადადგეს.

სამართლისადმი, აღზრდის პრობლემებისადმი მკაფიო დამოკიდებულებით გამოირჩევა სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე -სიცრუისა“. მეფე ფინეზის მხოლოდშობილი ვაჟის უფლისწულ ჯუმბერის აღზრდის საშუალებებზე ორი ვეზირის - სედრაქისა და რუქას - პაექრობა მთელი პედაგოგიური დოქტრინაა, სადაც დაკვირვებული მკითხველი არა მარტო ეპოქალურ, არამედ ზოგადსაკაცობრიო კითხვებზეც იპოვის პასუხს. სამართლებრივად სულხან-საბას ეს ნაწარმოები უალრესად პროგრესული და სათანადოდ მოტივირებულია.

დანაშაულისა და სასჯელის ურთიერთმიმართების საუკუნოვან პრობლემას ორიგინალურად წყვეტს ილია ჭავჭავაძის მოთხრობა „სარჩობელაზედ“. ამ ნაწარმოებში დიდმა მწერალმა მკაცრი სინამდვილის მიერ დამნაშავედ ქცეული ყმანვილის ჩამოხრჩობაში მასთან ერთად მთელი საზოგადოება დაადანაშაულა: საგულისხმოა, რომ ილიას საგანგებო იურიდიული განათლება ჰქონდა მიღებული:

მიხეილ ჯავახიშვილის მოთხრობა „მართალი აბდულაჰ“ ასახავს ერთი ალალი, მშრომელი კაცის აბდულას ცხოვრებას. ბიძაშვილმა მუსტაფამ ერთხელ ღამით აბდულას აივანზე რაღაც ნივთები შეინახა. აბდულამ არ იცოდა, რომ ეს ხაბაკუზბაკი მოპარული იყო.

მეორე დღეს აბდულა დააპატიმრეს. მან არ გასცა ბიძაშვილი და, ბუნებრივია, არც ქურდობა აღიარა, მაგრამ, რაკილა ნივთმტკიცება არსებობდა, 10 წელი მისცეს.

ციხეში სამაგალითო ყოფაქცევის გამო ტუსალი 3 წელიწადში გაათავისუფლეს. ბრუნდება იგი სახლში, მაგრამ საცხოვრებელი გაპარტახებული დახვდა: დედა გარდაცვლილა, ხოლო მისი ცოლი სოფლის ნოქარს ხასად დაუსვამს. გამწარებული აბდულა მიეჭრა მუსტაფას და ყელი გამოლადრა, მისი ცოლ-შვილიც ზედ მიაყოლა.

მართალი კაცი ციხეში ბრუნდება და ციხის უფროსს ემუდარება, რომ დააპატიმრონ, რადგან იგი ახლა ნამდვილად არის დამნაშავე.

საქმე იმით მთავრდება, რომ მოსამართლემ აბდულას სასჯელის მოხდად უდანაშაულოდ ციხეში გატარებული დრო ჩაუთვალა და გაათავისუფლა. მართალია, ამ მოთხრობის სიუჟეტი მთლად დამაჯერებელი როდი გახლავთ, მაგრამ აშკარად იგრძნობა მწერლის მინიშნება თვითგასამართლების ტრადიციულ მოტივებზე: რაკილა ოფიციალური ორგანო უძლურია, რათა სამართალმა პური ჭამოს და ამიტომ უდანაშაულო პიროვნებას ციხეში სვამენ, უსამართლობით ილაჯგანყვეტილმა მართალმა აბდულამ თვითონვე გააჩინა სამართალი.

როცა ტენდენციური სასამართლო პატიოსან ადამიანს ზურგს შეაქცევს და დამნაშავის მხარეს იჭერს, და-

ჩაგრულები თოფს იღებენ ხელში და ინდივიდუალური ტერორის გზას ადგებიან. ასე რომ, „მართალი აბდულას“ გაბედულ წინაპრებად გვევლინებიან ეგნატე ნინოშვილის „სიმონასა“ და შიო არაგვისპირელის მოთხრობის („ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო“) გმირები.

სიმონა ძალაძეს ქურდობა დააბრალეს და გააციმობირეს, დათუა შრომიშვილს სრულიად უსაბუთოდ მარჩენალი ვენახი წაართვეს. სიმონას ისლა დარჩენოდა, რომ მოძალადე დავით დროიძეზე შური ეძია: შვილები თვალწინ დაუხოცა და სახლ-კარი გადაუნვა, დათუა შრომიშვილმა კი სწორედ მაშინ, როცა ისაკა ჭამიაშვილი ვენახის არმად, მუქთად შოვნას ზეიმობდა, თავის დამლუპველს მისსავე აივანზე ტყვია ჰკრა შუბლში.

მართალია, თვითგასამართლება სამართლებრივად სწორ გზად არ მიიჩნევა, მაგრამ მწერლები თავიანთ პერსონაჟებს, რაკილა ისინი სამართალს ვერ პოულობენ, ბოლო გზად ტერორს უტოვებენ.

დავუბრუნდეთ ისევ საავტორო უფლებათა დაცვის სამართლებრივ უზრუნველყოფას.

საავტორო უფლებათა ასოციაციის მიერ შედგენილი წესდება დაფუძნებულია მარეგულირებელ აქტებზე. ესენია:

საქართველოს კონსტიტუცია;

საქართველოს კანონი „საავტორო და მომიჯნავე უფლებების შესახებ“;

საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი;

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი;

საქართველოს კანონი „ინტელექტუალურ საკუთრებასთან დაკავშირებულ სასაზღვრო ღონისძიებათა შესახებ“;

„ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარმოებების

დაცვის შესახებ“ ბერნის კონვენცია (რატიფიცირებულია 1995 წელს);

„საავტორო უფლებათა შესახებ: ინტელექტუალური საკუთრების მსოფლიო ორგანიზაციის ხელშეკრულება საავტორო უფლებების შესახებ“ (რატიფიცირებულია 2002 წელს);

ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის „ინტელექტუალურ საკუთრებაზე უფლებების ვაჭრობასთან დაკავშირებული ასპექტების შესახებ“ (TRIPS) (შეთანხმება რატიფიცირებულია 2000 წელს).

ეს წესდება თავისთავად სანდოა და ურიგოდ შედგენილი როდია, თუმცა მეცნიერებისა და ტექნიკის ლამის ელვისებური განვითარების ვითარებაში, ცოტა არ იყოს, მოძველებულად გამოიყურება და ზოგიერთი ხარვეზისგან თავისუფალი როდია.

მაგალითად: მეათე გვერდზე ჩამოთვლილია ლიტერატურული ჟანრები: „მოთხრობა, ლექსი, პოემა, ნოველა, სტატია და სხვა“. „და სხვაშია“ მოქცეული ისეთი ძირითადი ლიტერატურული ნაწარმოებები, როგორებიცაა რომანი და პიესა.

მე-15 გვერდზე ვკითხულობთ: „მაგალითად, რომელიმე არსებული სცენარის იდეის საფუძველზე ახალი ნაწარმოების (ფილმი, სპექტაკლი, მოთხრობა და სხვა) შექმნა არ გამოიწვევს სცენის ავტორის საავტორო უფლების დარღვევას.“ ეს დებულება, რბილად რომ ვთქვათ, საკამათოა. „იდეაში“ აქ, რა თქმა უნდა, ზოგადად იდეა არ იგულისხმება. დავუშვათ, პატრიოტიზმი, სიყვარული, ახალგაზრდობის პრობლემა და ა.შ. „იდეაში“ წესდების ავტორები სიუჟეტურ ქარგას ან ნაწარმოების თემატურ კვანძს გულისხმობენ. ამ შემთხვევაში კი აუცილებლად დაირღვა საავტორო უფლება. ავტორს უფლება აქვს, იგი თანაავტორად

დასახელდეს და, შესაბამისად, ჰონორარის გარკვეული პროცენტი მას უნდა მიეცეს.

წესდების თანახმად, „ქონებრივი უფლებები მოქმედებს ავტორის მთელი სიცოცხლის მანძილზე და მისი გარდაცვალებიდან 70 წლის განმავლობაში. ამ ვადის ამონურვის შემდეგ ნებისმიერ პირს ყოველგვარი ნებართვისა და საავტორო ჰონორარის გადახდის გარეშე შეუძლია ნაწარმოების გამოყენება.“ ჯერ ერთი, გაურკვეველია, რა პრინციპითაა შერჩეული ეს საბედისწერო 70 წელი. იქნებ გარდაცვლილ ავტორს ისეთი მემკვიდრე (ან მემკვიდრეები) ჰყავს, რომელიც აგრძელებს მის შემოქმედებით პრინციპებს და ნაწარმოების დახვეწა-გადამუშავებას. რატომ უნდა შემოვფარგლოთ იგი სამოცდაათწლოვანი ბარიერით?! მეორეც, აქვე განმარტებული უნდა იყოს, რას ნიშნავს სიტყვა „გამოყენება“. „გამოყენებაში“ შეიძლება იგულისხმებოდეს გადაცემის, გადამუშავების უფლება და, საერთოდ, მითვისებაც კი. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში როგორ მოვიქცეთ, რა პასუხი გავცეთ 70 წლის წინათ გარდაცვლილ ავტორს, როგორ დავიცვათ მისი უფლებები?

„საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი საავტორო უფლებების დარღვევისათვის ითვალისწინებს ჯარიმას 500-დან 3000 ლარამდე ან 3 წლამდე თავისუფლების აღკვეთას“. რატომ ან ვინ დაანესა ასეთი მასშტაბები? ნუთუ დასაშვებია, მოსამართლეს მიეცეს ამხელა „ამპლიტუდა“ განაჩენის გამოსატანად? რა პრინციპით უნდა იხელმძღვანელოს, როცა 500 ლარიანი ჯარიმის ნაცვლად 3000 ლარიან ჯარიმას მიუსჯის ან, რაც უფრო უარესია, სამწლიან პატიმრობას?

აქვე ბუნდოვანია ცნება „მხატვრული ნაწარმოე-

ბის გადამუშავება" იმ პირის მიერ, ვინც გადამუშავების უფლება მოიპოვა. მერედა დაადგინა ვინმემ, რა დოზით შეიძლება სხვისი ნაწარმოების გადამუშავება? გადამუშავების საზღვრები და პრინციპები როცა დადგენილი არ არის, ხომ შეიძლება გადამუშავების დროს გადამმუშავებელმა, როგორც ერთ პატიოსან ანდაზაშია ნათქვამი, „ნაბან წყალს ბავშვიც გადააყოლოს?“

უნდა გაირკვეს საავტორო უფლებათა დარღვევის ყველაზე თვალსაჩინო დანაშაულის - პლაგიატის - ანი და ჰოე. თავსატეხად არ უნდა ვაქციოთ ისე მარტივი რამ, როგორიცაა სხვის მიერ შექმნილის მითვისება, ანუ ქურდობა. ხშირად ასეც ხდება; სტრიქონების ნებისითი თუ უნებლიე მითვისება პლაგიატად ითვლება, აზრების, სიუჟეტის მითვისება კი - არა.

კიბერნეტიკოსებმა ამ ბოლო დროს შექმნეს ე.წ. პლაგიატის აღმომჩენი მანქანა. არც ტექნიკის ეს უკანასკნელი სიტყვაა მთლად სანდო. მაგალითად, თუ ორ ნაწარმოებში ერთი და იგივე სიტყვებით წერია: „ილია ჭავჭავაძე დაიბადა 1937 წელს“ - აი, პლაგიატი აღმოვაჩინეო, და მანქანა იმ წამშივე პლაგიატის დასტურს ამოაგდებს. არადა სხვანაირად როგორ დაენერა ან ერთ ავტორს, ან მეორეს. თუმცა, თუ ერთმა ავტორმა უცერემონიოდ მიითვისა მეორე ავტორის დებულება, ოღონდ პირდაპირ კი არ გადმოიწერა, არამედ ერთგვარად „შეალამაზა“ თავისი სიტყვებით, ამ შემთხვევაში პლაგიატის აღმომჩენი მანქანა დუმს.

ასეთ კურიოზებს არაერთგზის წააწყდებით მხატვრული ლიტერატურისა და სამართლის ურთიერთმიმართებაში.

ხელისუფლება და კულტურა შუა საუკუნეების საქართველოში

ქართული კულტურა, მისი აღმასვლა თუ დაცემა, ქვეყნისა და ხალხის მდგომარეობას გამოსახავდა.

იგი გამოვიდა უძველესი დროის მტკვარ-არაქსისა და თრიალეთის მატერიალური კულტურებიდან (ბორის კუფტინი), მათი შემქმნელი ტომების ერთობიდან, ხურიტული და ხათურ-ხეთური გარემოდან (ძვ. წ. III-II ათასწლეულები).

როგორც ვიცით, ქართული ენა განეკუთვნება იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახის ქართველურ შტოს მეგრულთან, ლაზურსა და სვანურთან ერთად (ივანე ჯავახიშვილი, არნოლდ ჩიქობავა). ანთროპოლოგიურად — ევროპეიდული რასის ინდო-ხმელთაშუაზღვისპირული ტიპის წინააზიურ სახეობას (მალხაზ აბდუშელიშვილი). ანთროპოლოგიურ ტიპებს ისევე ცვლის ხალხთა მიმოქცევა, როგორც ენებს.

ჩვენს წინაპრებთან უძველეს დროში ჰქონდათ კონტაქტები და ასევე ბარბაროსული ბრძოლები ხეთებს, მითანელებს, ასურელებს, ურარტუელებს, სკვითებს, კიმერიელებს... ჩვენი წინაპრები ტომებისა და ხალხების ქაოსში, ურთიერთშეხლასა და სისხლისღვრაში ითვისებდნენ მეზობელთა თუ დამპყრობელთა გამოცდილებას, კულტურისა და ტექნიკის პირველად ფორმებს, ჭედდნენ ბრინჯაოსა და რკინას, მოიპოვებდნენ ოქროს, ამუშავებდნენ მინას, უვლიდნენ საქონელს, აგებდნენ შუაბოძიან ბრტყელსახურავიან სამოსახლოებს, იმარხებოდნენ ქვაყრილებსა და დოლმენებში, მიმართავდნენ კრემაციასაც.

თიხის ჭურჭლებზე გამოსახავდნენ გეომეტრიულ ფიგურებს, მათ შორის, სვასტიკასა და ჯვარს.

ჰქონდათ თავიანთი რწმენა-წარმოდგენები, ჰყავდათ თავიანთი ღვთაებები (ივანე ჯავახიშვილი). ისინიც იცვლებოდნენ, იმისდა მიხედვით, თუ ვინ შემოდიოდა, ვის მოჰქონდა უფრო მრავალფერი და მოწესრიგებული კულტურა.

ამ მხრივ მისაბაძი იყვნენ ბერძნები. მათგან მოდის სიტყვა „ბრძენი“, როგორც გონიერების სინონიმი.

ფორმირების პროცესში უცხო კულტურებიდან მთავარი იყო ჯერ ხურიტული და ხეთური, შემდეგ — ელინური და ირანული.

წინაპარ ტომთა გაერთიანებებიდან სამი იყო უმთავრესი, ძვ. წ. XII საუკუნეში შექმნილი, ხეთისა და მითანის დაცემის შემდეგ: კოლხების (ჭოროხის აუზი და შავიზღვისპირეთი), მუშქებისა (მცირე აზია) და ხურიტულ-ქართველური დიაოხის (ევფრატის სათავეს მიმდებარე ტერიტორია) გაერთიანებები.

შეიძლება უფრო ადრე, III-II ათასწლეულთა მიჯნაზე, ქართველურ ტომთა ერთი ნაწილი, რომელიც შემდეგ ცნობილი გახდა კოლხთა (ზანთა) სახელით, ელადაში გადასულიყო. მათი მემკვიდრეები უნდა ყოფილიყვნენ პელაზგები (რისმაც გორდეზიანი).

ალბათ ეს უნდა მოჰყოლოდა მტკვარ-არაქსის კულტურის დაშლას.

ძვ.წ VIII საუკუნიდან ბერძნებმა შავი ზღვის პირას დააარსეს ფაქტორიები და ახალშენები. ისინი მეზღვაურები იყვნენ და მოჰყვებოდნენ ზღვის სანაპიროს. ეგ მოძრაობა მთელი თაობების მანძილზე გრძელდებოდა, გადადიოდნენ კუნძულიდან კუნძულზე (ხმელთაშუა ზღვაში უამრავი კუნძულია გაფანტული).

ძველ დროში ზღვით უფრო იოლი და უხიფათო იყო მოგზაურობა, ვიდრე ხმელეთით. განსაკუთრებით ინტენსიური გახდა ბერძნების ურთიერთობა კოლხ-

ებთან ძვ.წ. VI საუკუნიდან, რაც აისახა არგონავტების ლაშქრობისა და პრომეთე-ამირანის მითებში.

ბერძნული ნაწარმი, ენა, ღმერთები, მონეტები, ცხოვრების წესი იზიდავდათ ძველ კოლხებს. მაგრამ მოქმედებდა მაზდეანური ძალაც, უფრო იბერიის, მცხეთა-არმაზის ტერიტორიაზე. VI საუკუნიდან მთელი კავკასია ირანის იმპერიის შემადგენლობაში მოექცა და, ცხადია, იგი თავისი ღმერთებითა და კულტურითაც მართავდა სატრაპიებს, არა ოდენ პიტიახშების ხელით. ფორმირების პროცესში ნაწილობრივი ზეგავლენა უნდა ჰქონოდა მცირეაზიურ კულტურასაც. იგი შემოიტანეს ანატოლიიდან დღევანდელი საქართველოს ტერიტორიაზე შემოსულმა მესხურმა ტომებმა, რომელთაც დააარსეს მცხეთა. სკვითებისა და კიმერიელების შემოსევებით განადგურებულ ქვეყნებს დიდი ხანი დასჭირდათ აღსადგენად (გიორგი მელიქიშვილი). ასეთ ჟამს სწორედ უცხოური ფაქტორით უნდა დარღვეულიყო სტაბილობა, იმპერიული წესრიგი:

როცა ძვ. წ. IV საუკუნეში ალექსანდრე მაკედონელმა დაანგრია ირანის იმპერია, კავკასიაც გამოეყო ირანს. 284 წლიდან ფარნავაზმა დაიწყო ქართველთა გაერთიანება, დადგა ხეთურ-ირანული ქანდაკებები. მაგრამ მაკედონელის იმპერიაც სწრაფად დაიშალა და ირანმა ისევ აღანთო მაზდეანური ცეცხლი. დასავლეთით, ზღვისპირეთში, გრძელდებოდა ელინიზების პროცესი მაშინაც, როცა რომაელები შემოვიდნენ. მაგ., ფაზისში V-VI საუკუნეებში მოქმედებდა ბერძნული რიტორიკული სკოლა. იქ კოლხებიც ეუფლებოდნენ ანტიკურ ცოდნას. სკოლა დაიხურა ქრისტიანობის აღიარების შემდეგ. აღმოსავლეთში კი ირანულმა კულტურამ მტკიცედ მოიკიდა ფეხი, განსაკუთრებით — სასანიდების დროიდან.

ამ დროს საკუთრივ ქართული ნაკლებად ჩანს. კონსოლიდირების პროცესი დუნე და ნელი იყო.

ელიტა, მმართველები და ქურუმები ან უცხოელები იყვნენ, ან მათი ერთგული, მათთან დაახლოებული პირები. ისინი ამაყოფნენ რომაელებთან, ბერძნებსა და ირანელებთან მეგობრობითა და სიახლოვით (მაგ., ცხენზე ამხედრებული იბერიის მეფე ფარსმან მეორის ქანდაკება დადგეს რომში, II ს.). რომაულ-ბერძნული და ირანული კულტურები ხელს უშლიდნენ ნაციონალური ცენტრების ფორმირებას. ამის აუცილებლობას ვერც ელიტა გრძნობდა, მასა კი კულტურისაგან შორს იდგა. იგი ითვისებდა შედეგებს, მაგრამ შემქმნელი არ იყო. ამიტომ სარგებლობდა ელიტა ბერძნული, არამეული და ირანული ანბანით, მათი დამწერლობითა და ენებით, უცხო ონომასტიკითა და ტოპონიმიკით (საინტერესოა ვიცოდეთ, რომ არც კოლხი, არც იბერი, არც მესხი, არც დიაოხი ქართული სიტყვა არაა).

ამისი დასტურია არმაზში აღმოჩენილი ბილინგვა (II ს.). ამ დროსაც დაფანტული იყვნენ ქართველური ტომები. ნაწილი თუ კოლხთა და იბერიის სამეფოებში შედიოდა, მეორე ნაწილი პონტოსა და კაპადოკიაში, საქართველოს სხვა მოსაზღვრე ზონებში ცხოვრობდა, სადაც ასიმილირება ელოდა.

წარმართული ღმერთების ერთი ნაწილი ადგილობრივი იყო, რომელიც ტრადიციულ მსხვერპლშენიშვას, კაცის სისხლს მოითხოვდა, მეორე ნაწილი — ელინურ-რომაული, მესამე კი — ირანული.

ირანული პოლითეიზმი იყო უმთავრესი ათასწლეულთა მიჯნაზე აღმოსავლეთ საქართველოსათვის, იბერიის სამეფოსათვის. მაგრამ წარმართობა ისტორიას ბარდებოდა, რომს ახალი ღმერთი მოჰყავდა. კაცთმე-

წირვა იბერიაში აკრძალა რევი მართალმა ახ. წ. III საუკუნის ბოლოს, ხოლო კოლხეთში, როგორც ჩანს, იგი შემორჩა VI საუკუნემდე, ქრისტეს რჯულის საბოლოოდ აღიარებამდე, რასაც ცხადყოფს დიდიჭყონის კულტი.

IV საუკუნე ქართული კულტურისა და სახელმწიფოებრიობისთვის მნიშვნელოვანია. ამ დროს იბერიაში მიიღო ქრისტიანობა, თუმცა ირანის ვასალი იყო და ირანიზებული ღმერთები ჰყავდა (არმაზი და ზადენი, დაინინა და აინანა, გაც და გაიმ). ეს გააკეთეს მირიან მეფემ და ნანა დედოფალმა.

რელიგიის შეცვლა პოლიტიკური კურსის შეცვლას მოასწავებდა. კულტურა ტოვებდა ირანულ-მაზდეანურ სამყაროს და ნაციონალურ ფორმებს ეძებდა.

ქრისტიანობის შემწეობით მოხდა ქართველი ხალხის თვითგამორკვევა (გერონტი ქიქოძე). ქრისტიანობის მიღების შემდეგ ჩამოყალიბდა ქართველი ერის სახე (გიორგი ჩუბინაშვილი). ქრისტიანობის დასამკვიდრებლად იქმნება ქართული ანბანი (ერთ - ერთი მსოფლიოს 14 ანბანიდან) და დამწერლობა (კორნელი კეკელიძე, თამაზ გამყრელიძე). იწყება ბიბლიური და სხვა საეკლესიო წიგნების თარგმნა, ეკლესია-ტაძრების მშენებლობა. სამსხვერპლოს ადგილს იკავებს საკურთხეველი. ქართული წარმოშობის მამები აყალიბებდნენ ბიზანტიური ქრისტიანული კულტურის საფუძვლებს (გრიგოლ ნაზიანზელი, ბასილი დიდი, გრიგოლ ნოსელი, ევაგრე პონტოელი, პეტრე იბერი — ფსევდო დიონისე არეოპაგელი). V საუკუნის 70-იან წლებში იწერება პირველი ქართული მხატვრული ტექსტი — იაკობ ხუცესის „შუშანიკის მარტვილობა“.

ქვეყანა და კულტურა მაინც გზაჯვარედინს ვერ გასცილდა: რომელს გაჰყოლოდა საბოლოოდ — ირანსა თუ ბიზანტიას?

დაინტერესდნენ ბერძნული წარმართული ფილოსოფიით. წამოიწია მდიდრული ცხოვრების კულტი, საერო, მიწიერი ინტერესები, რაც მოჰქონდა ხმალ-შემართულ არისტოკრაციას.

ხალხის ბნელი წიაღი კი ისევ ინახავდა წარმართულ წარმოდგენებს. ამის შემდეგ შენელდა ბიზანტიური იმპულსები. ამიტომ იოლად მიიღეს ირანული მუსლიმანური პოეზია, რადიკალურად განსხვავებული ბიზანტიურ-ქრისტიანული ასკეტური იდეალებისაგან. ამავე დროს, ეს უნდა ყოფილიყო იმ შორეული, ათასწლოვანი კონტაქტების გახსენება, რაც ჯერ ქრისტიანებმა განწყვიტეს, შემდეგ არაბებმა და თურქ-სელჯუკებმა.

ჯვაროსანთა ლაშქრობით შერყეული მუსლიმანური სამყარო, რომელმაც საქართველოს წინააღმდეგ ორი დიდი ბრძოლა ერთბაშად წააგო (დიდგორი და ბასიანი), საშიში აღარ ჩანდა. ეს კი უფრო შესაძლებელს ხდიდა მასთან კულტურულ სიახლოვეს (ნიკო მარი). სპარსულ-მუსლიმანური კულტურის მაშინდელი ცენტრი შირვანი აღმოჩნდა, ხოლო იგი საქართველოს ვასალი იყო (ნომადი ბართაია). ეს იყო ერთ-ერთი მიზეზი, რომ განვითარდა საერო მოტივები, ადამიანურ გრძნობათა მოდელირება, რომლის აპოთეოზია შოთა რუსთველის „ვეფხისტყაოსანი“, რენესანსული ტიპის პოემა (შალვა ნუცუბიძე).

„ვეფხისტყაოსნის“ არც ერთი პერსონაჟი ქრისტიანი არ არის, არც ქვეყნებია ქრისტიანული (არაბეთი, ინდოეთი, ხატაეთი, ხორეზმი, მულლაზანზარი, გულან-შარო), თუმცა ტექსტში ვლინდება ავტორის ქრისტიანული მსოფლმხედველობა (კ. კეკელიძე, ვ. ნოზაძე).

საუკუნეთა მანძილზე ქართველის რაინდულ და მეომარ ბუნებას ასაზრდოებდა წმ. გიორგის სახე, რუსთველის ბოროტების მძლეველი გმირები; ქალისადმი

პატივისცემას აყალიბებდნენ ღვთისმშობელ მარიამის, წმ. ნინოს, თამარის, ნესტანისა და თინათინის სახეები.

აღმოსავლური ქვეყნებისადმი, არაქრისტიანული მოტივებისა და იდეალებისადმი ინტერესის გამოვლენა იყო ზოროასტრულ-სპარსული „ვისრამიანის“ პროზაული თარგმანი (სარგის თმოგველი), რომელიც ერთი ყველაზე პოპულარული წიგნი გახდა საქართველოში, ასევე ხონელის საგმირო-საფალავნო „ამირან-დარეჯან-იანი“.

ეს იყო ახალი ნაკადი ქართულ კულტურაში, რომელმაც გააწონასწორა რელიგიური ასპექტიზმი.

ასეთი კულტურის შემოქმედი ვერ იქნებოდა ბნელი სენაკის მკვიდრი, რომელსაც აკრძალული ჰქონდა ცეკვა-თამაში, სიმღერა და გართობა, საგმირო და სამიჯნურო ამბების თხზვა, სიცოცხლით თრობა, არაქრისტიანული ამბების გადმოცემა. კულტურულ-შემოქმედი მონასტრიდან გამოვიდა. იგი გახდა საერო პირი — მეფე, თავადი, აზნაური... ეს კი იწვევდა ერის გააქტივებას, აყალიბებდა ერთიანობის შეგნებას. არაბების სამასწლოვანმა ბატონობამ ერი და ბერი დაარწმუნა, რომ აუცილებელი იყო ნათესავი ხალხების ერთად ყოფნა, რომ მხოლოდ ბიზანტიის იმედი არ უნდა ჰქონოდათ. ანტიარაბულმა, ანტიმუსლიმანურმა პათოსმა გააძლიერა ქრისტიანული აღმშენებლობა, გაამკვეთრა ეროვნული შეგნება (იოანე საბანისძის „აბოს მარტვილობა“, გიორგი მერჩულეს „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“); კულტურული აღმავლობა, რომელიც დაიწყო გრიგოლ ხანძთელმა (VIII-IX ს.ს.), გადავიდა პოლიტიკაში, გაერთიანებისათვის სწრაფვაში, რაც XI საუკუნის დამდეგს, ბაგრატ მესამის დროს, აღსრულდა კიდეც.

ქართველები გაცილებით დიდ დროსა და ენერგიას ალევდნენ თარგმნას, ვიდრე ორიგინალურ შემოქმედ-

ბას, ე.ი. უცხოური საკუთარზე მეტად ფასობდა. ასურელი მამების შემდეგ ქართული კულტურისა და ქრისტიანობისათვის დიდად მნიშვნელოვანი იყო გრიგოლ ხანძთელის პრაქტიკული სამონასტრო მოღვაწეობა. მთარგმნელობით სფეროში ასევე დიდად დაშვრნენ ათონელები — ექვთიმე, გიორგი და გიორგი მცირე. ითარგმნებოდა ბიბლიური წიგნები, ჰაგიოგრაფიული, ჰიმნოგრაფიული, ლიტურგიკული, ასკეტიკური, ეგზეგეტიკური ლიტერატურა.

ექვთიმე ათონელმა ქართულიდან ბიზანტიურად გადათარგმნა „ბალაგარიანი“, საიდანაც ის მთელ ევროპაში გავრცელდა. ეფრემ მცირემ გადმოიღო ფსევდო—დიონისე არეოპაგელის თეოლოგიური ტრაქტატები, იოანე პეტრინმა თარგმნა ნეოპლატონიკოსი ფილოსოფოსის პროკლე დიადოხოსის „კავშირნი ღვთისმეტყველებითნი“ და ორიგინალურად განმარტა, არსენ იყალთოელმა — „დიდი სჯულისკანონი“, დაიწერა გიორგი მერჩულეს „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“ (951წ.), მიქაელ მოდრეკილისა და იოანე მინჩხის ჰიმნები, იოანე ზოსიმეს „ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“, „ქართლის ცხოვრების“ ტექსტები. სახელმწიფოებრივმა ძლიერებამ, დავით აღმაშენებლისა და თამარის მიერ საზღვრების გადანევამ სამხრეთითა და აღმოსავლეთით ქართველები ისევ დაუახლოვა ახლად მოგერიებულ თურქ-სელჯუკებს, ირანელებს, მუსლიმანურ სამყაროს.

მეორე მხრივ — სამხედრო წარმატებებმა, ეკონომიკურმა აღმავლობამ შეარყია ასკეტიური იდეალები. სასულიერო პირებიც კი დაინტერესდნენ საერო ცხოვრებით (ამ მხრივ იხ. „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“). უფრო ადრე ქვეყანა ყოყმანობდა წარმართობასა და ქრისტიანობას შორის.

ეს ყოყმანი აისახა შუშანიკისა და ევსტათი მცხეთელის ნამებათა ჰაგიოგრაფიულ ტექსტებში, ხოლო დაძლევა – მესხური კაპადოკიიდან მოსულ ე.წ. ასურელ მამათა სამონასტრო მოღვაწეობაში (VI ს.). ლაზიკაც ასევე გაორებული იყო. მაგრამ ირანი სუსტდებოდა და ბიზანტია ძლიერდებოდა. ამიტომ ქრისტიანობა აირჩია ლაზიკამაც.

ამის შემდეგ ქართული კულტურის ერთადერთი ორიენტირი გახდა მართლმადიდებელი ბიზანტია, ქრისტიანული აღმსარებლობა, რომელსაც ასკეტური სიზუსტით მიჰყვებოდა XII საუკუნემდე.

მიზეზი ისიც იყო, რომ კულტურაში შემოქმედნი მაღალი წრიდან გამოსული სასულიერო პირები იყვნენ. ისინი სანიმუშოდ მიიჩნევდნენ ბიზანტიას. ზღვის გადაღმა რწმენისა და იმედის შუქად ბრწყინავდა წმ. სოფიის ტაძარი და წმ. ირინეს ეკლესია.

ვერც არაბების მრავალგზისმა შემოსევამ შეარყია ნაზარეველისადმი ერთგულება, პირიქით, განამტკიცა უფრო, რადგან არაბები ახალი, უცხო რელიგიის — ისლამის დროშით მოდიოდნენ, ყურანითა და ჩადრით. ხალხი, რომელსაც საუკუნეთა განმავლობაში არც სახელმწიფო ჰქონდა, აღარც საკუთარი მეფე ჰყავდა, შეაკავშირა ჯვარმა და ქრისტეს ჯვარცმამ, სისხლმა და სიტყვამ.

ქრისტეს რჯული ეროვნების სინონიმი გახდა. უცხო ძალის წინააღმდეგ ბრძოლის დროს ქრისტიანობა სიმტკიცეს სძენდა ეროვნულ შეგნებას, რომლის სიმბოლოდ აღიმართა არაერთი ტაძარი (მაგ., სვეტიცხოველი, გელათი, ოთხთა ეკლესია). საქართველოშიც კულტურა იქმნებოდა ეკლესია-მონასტრების წიაღში, ბერების მიერ, და ჰქონდა რელიგიურ-გამოყენებითი ფუნქცია.

აქედან უნდა გავრცელებულიყო ხალხში – არისტოკრატიასა და დაბალ ფენებში, რათა არ გაძლიერებულიყო ერესი და სკეპტიციზმი. ბიზანტიური სტილით იგებოდა ეკლესია-მონასტრები, ტაძრები, ციხესიმაგრეები; ბიზანტიური იყო წირვა, ლოცვა, ხატწერა, გალობა, ჯვრისწერა, ნათლობა, დამარხვის წესი. იწერებოდა და ითარგმნებოდა (ძირითადად ბიზანტიურიდან) ჰაგიოგრაფიულ ნამებათა და ცხოვრებათა ტექსტები, საგალობლები, ბიბლიის განმარტებები, ჰომილიები (ქადაგებები), იწერებოდა ფერწერული და ჭედური ხატები, მზადდებოდა ახალ-ახალი ხელნაწერები ბიბლიისა და პრაქტიკისათვის აუცილებელი სხვა წიგნებისა.

ყოველივე ეს უნდა მომსახურებოდა ლიტურგიას — მღვდელმსახურებას. გაცხოველდა კონტაქტები ქრისტიან ხალხებთან. გაჩნდა ინტერესი არაბული კულტურის მიმართაც. მაგრამ სუსტდებოდა არაბების ერთ დროს ძლევამოსილი, მუჰამედის ზეციურ შთაგონებაზე დამყარებული იმპერია და ეს იწვევდა სულიერ და ფიზიკურ ძალთა გადანაცვლებას, გადანაწილებას.

ქრისტეს ჯვარცმასა და ცადამალლებაში, წმ. გიორგის მიერ დრაკონის ძლევასა და შემდეგ მის ნამებაში ქართველი თავის ბედისწერას ხედავდა. სულიერება შეივსო ხორციელობით, ზეციური — მიწიერით, ღვთაებრივი — ადამიანურით. ამავდროულად ქართველი ბერ-მონაზვნები ისევ მოღვაწეობდნენ ათონის მთაზე, პეტრიწონში, კონსტანტინეპოლში, იერუსალიმში, შავ მთაზე, ადგილობრივ ეკლესია-მონასტრებში, კათალიკოსის ლოცვა-კურთხევით უძღვებოდნენ გელათისა და იყალთოს აკადემიებს, წერდნენ, გადანერდნენ, თარგმნიდნენ.

გამარჯვებული სახელმწიფო, მეფე, ჯარი, ციხეს-

იმაგრეები უზრუნველყოფდნენ ხალხისა და კულტურის დაცვას.

ჯვარცმულის მიმართ რწმენა ისევ მტკიცე და ურყევი იყო, რომლის საფუძველზეც გაითავისეს და გაიაზრეს წარმართული ბერძნული და სპარსული მუსლიმური კულტურები.

ეს რწმენა გადარჩა აღმოსავლეთიდან შემოჭრილი დამპყრობლების წინააღმდეგ წარმართულ მრავალსაუკუნოვან ბრძოლებში, რომელთაგან ყველაზე დამანგრეველი აღმოჩნდა თემურ-ლენგის შემოსევები (XIV ს.). ქრისტიანობას აცოცხლებდა მუსლიმანობასთან დაპირისპირება.

რელიგია თავდაცვის იარაღად იქცა, თუმცა არეულ დროში თავად რწმენასაც ბზარი უჩნდებოდა. ამიტომ შენიშნავს თეიმურაზ პირველი: „არვის უნდა სახარება“, „დალპეს ბევრი საღმთო წიგნი“. მაგრამ მანამდეც, მონღოლთა ბატონობის დროიდანვე, დაიწყო ქართული კულტურის რეგრესი, რაც ვერ შეცვალა ვერც ქვეყნის აღდგენამ, ვერც ეკონომიკურმა აღმავლობამ. თითქოს ერმა ამოწურაო სასიცოცხლო ძალა და დაკარგა ძველებური აღმაფრენა. დაღლილი ქვეყანა წასაქცევად იყო განწირული.

როცა XV საუკუნეში დაეცა კონსტანტინეპოლი და დაიშალა საქართველო, როცა მაჰმადიანური სამყაროს რკალში აღმოჩნდა ქვეყანა, კულტურა მკვეთრად გადაიხარა სპარსეთისაკენ. მას აღარ ჰქონდა შინაგანი საყრდენი.

დასავლეთის კარები დაიხურა, შავი ზღვა კიდევ უფრო გაშავდა.

ოსმალეთს ისეთი არაფერი ჰქონდა, გარდა ქონებისა და სამხედრო ძალისა, რომ მიეხატათ, ხოლო სპარსული კულტურა ახალი ბრწყინვალეობით იზიდავდა ინტელე-

ქტუალებს. ძირითადი ელიტა კვლავაც ქრისტიანი იყო, მაგრამ კულტურა ტიპოლოგიურად სპარსულ არეალში მოექცა, რადგან სასულიერო მწერლობას უკვე აღარ ჰქონდა მამოძრავებელი იმპულსები. ახლა სპარსული ლიტერატურა ითარგმნებოდა.

გმირობისა და სიყვარულის მაგალითებს, „ვეფხისტყაოსნისა“ და „ვისრამიანის“ მსგავს პერსონაჟთა სახეებს ომის ქარცეცხლში გახვეული ხალხი ხედავდა ფირდოუსისა და ნიზამი განჯევის პოემებში.

მათგან მიღებულ შთაგონებას, ძალასა და ენერგიას ისევ მუსლიმთა წინააღმდეგ გაშლილ ომებში ხარჯავდნენ. XVI საუკუნიდან ოსმალებმა მიიტაცეს სამხრეთი საქართველო, ბაგრატიონების, გრიგოლ ხანძთელისა და შოთა რუსთველის მიწა. მოსახლეობა „გაათათრეს“. შაჰ-აბასმა 1614-1617 წლებში ირანში გადაასახლა 200 000 ქართველი, რომელთა შთამომავლები დღესაც არ კარგავენ მშობლიურ ენას.

როგორც აღნიშნავენ, ამჟამად მსოფლიოში ცხოვრობს მეტი მუსლიმანი ქართველი, ვიდრე ქრისტიანი. მაგრამ მუსლიმანური ქართული კულტურა არ არსებობს. ესეც ცხადყოფს, თუ რა მნიშვნელობა ჰქონდა კულტურისათვის რელიგიასა და სახელმწიფო წიაღს.

ელიტისათვის, მეფეებისა და დიდებულებისათვის XVI-XVIII საუკუნეებში სანიმუშოდ იქცა სპარსული კულტურა, სპარსული ენა, ხშირად — ცხოვრების წესიც.

რომ არა შაჰების სისასტიკე, შეიძლება ქართლ-კახეთი სპარსეთის ერთ რეგიონად ქცეულიყო, მაგრამ თიშავდათ სისხლი და შურისძიების გრძნობა. თვით თეიმურაზ I, ღრმად მორწმუნე ქრისტიანი და მაჰმადიანობის დამაწყევარი, რომელიც მთელი სიცოცხლე სპარსეთს ებრძოდა და ასტრაბადის ციხეში აღესრულა

ლა, ვისი შვილები, დედა ქეთევანი და მრავალი ახლობელი ამ ბრძოლებს შეენირა, პოეზიაში სპარსული ენისა და კულტურის მეხოტბე დარჩა.

წარმოიქმნა ქრისტიანულ-მუსლიმანური ჰიბრიდი.

ქართველები აქტიურად ერეოდნენ თავად ისპაჰანის პოლიტიკურ და კულტურულ ცხოვრებაშიც, ინტრიგებსა და აღმშენებლობაში, დაცვასა და საზღვრების გადანევაში.

მართალია, სულხან-საბა ორბელიანსა და დავით გურამიშვილს ვერ მივაკუთვნებთ ტიპოლოგიურად სპარსულ კულტურას, მაგრამ ერთი ქრისტიანი ბერი იყო, მეორე — ქრისტიანულ რუსეთში გადახვენილი. სულხან-საბას კათოლიკობის გამო არც განკიცხვა ასცდა, ხოლო დავითის პოეზიას საქართველო გვიან გაეცნო.

ერთი მხრივ — სპარსეთთან სიახლოვემ გამოაცოცხლა მიმქრალი ქართული კულტურა, მეორე მხრივ — განვითარების პერსპექტივა მოუსპო, როგორც ოდესლაც ელინურმა და ირანულმა. რჩებოდა ეპიგონობის გზა.

კულტურის ცენტრი უკვე არა მონასტერი, არამედ — ქალაქი გახდა, კერძოდ — თბილისი. მაგრამ თბილისს ქართული ქალაქი მხოლოდ სიმბოლურად თუ ეთქმოდა. მაგ., 1700 წელს აქ ცხოვრობდა 10% ქართველი; 1803 წელს — 30%, 1910 წელს — 17,7% (პაატა გუგუშვილი). არაბების ოთხასწლოვანმა ბატონობამ, შემდეგ — ხშირმა შემოსევებმა, ნგრევამ და ხოცვა-ჟლეტამ ქართველთაგან დაცალა გორგასლის ქალაქი. აქ დაემკვიდრნენ ვაჭარ-ხელოსნები — ლტოლვილი გრიგორიანელი სომხები და მაჰმადიანები, რომელთა შერევამ ქართველებთან წარმოშვა ჰიბრიდული კულტურა, სპეციფიკური ფოლკლორი, ნარევი მეტყველება, ლექსი, ცეკვა-სიმღერა.

რომ არა მეფისა და კათალიკოს-პატრიარქის მყოფობა, თბილისი აღარც სიმბოლურად იქნებოდა ქართული.

კულტურის ასეთი ცენტრი ვერ შეძლებდა ქართული იდეისა და სულიერების წარმართვას.

ამ როლს უფრო პერიფერია ასრულებდა, სადაც თავადი, გლეხი თუ აზნაური ინახავდა ენას, წარმართულ-ხალხურ და ქრისტიანულ ტრადიციებს, ერთიანობის რწმენას, ცეკვასა და სიმღერას, ლექსსა და ლეგენდას, არქაულ ტოპონიმيكასა და ონომასტიკას (მაგ., მგელიკა, ძაღლიკა, დათვია, ტოტია, ჯოღორია) და ყოველივე ამას თაობიდან თაობას გადასცემდა.

მაგრამ მთასა და ბარშიც მძლავრობდა თურქულ-სპარსული იატაგანი და ცალკეულ პირთა ნიჭი და თავგანწირვა ბედის ბორბალს ვერ შეატრიალებდა. ერთხანს, ვახტანგ VI-ის დროს, როცა წიგნების ბეჭდვა დაიწყო, თითქოს ისევ გამოცოცხლდა ქართული სული. მაგრამ მეფის პოლიტიკური შეცდომის მსხვერპლი გახდა ქართლი და თავადაც. ვახტანგ მეექვსემ 1200-კაციანი ამალით რუსეთს შეაფარა თავი და თან წაიღო ქართული კულტურა. თბილისი თურქებსა და ყიზილბაშებს შეატოვა ხელში.

საქართველო, ქართული კულტურა ასცდა ევროპის მაგისტრალს. ეს მაშინ მოხდა, როცა თავად სპარსეთსაც კრიზისის ჟამი დაუდგა. ეს იყო ჩიხი. კათალიკოს ანტონ პირველის ევროპეისტულ ცდებს, კლასიციზმის პრინციპების შემოტანას არ შეეძლო საზოგადოების შემობრუნება, ისევე – როგორც არჩილ მეფის „მართლის თქმის“ პრინციპს. ქართულ კულტურას არ ჰქონდა შესაბამისი სახელმწიფოებრივი უზრუნველყოფა. ეს იწვევდა ცივილიზაციურ ჩამორჩენას. ორივე ფაქტორი კი დროთა მანძილზე დაბლა სწევდა კულტურულ

აქტივობასაც, ზემოქმედებდა ფსიქიკასა და ხასიათზე. ქართველი კანონს იოლად არღვევდა, რადგან იგი უცხოთა და დამპყრობელთან ასოცირდებოდა; ვაჭრობას არ ეტანებოდა, რადგან ეს სომხის თვისებად მიიჩნდა; ფიზიკურად კი გლეხს უნდა ეშრომა.

სწრაფვას ძალაუფლებისა და ქონებისაკენ მშობლიურ გარემოში ასპარეზი აღარ ჰქონდა. ამიტომ უცხო სივრცეში პოვებდნენ ოცნების რეალიზებას (სპარსეთი, თურქეთი, რუმინეთი, ეგვიპტე, ერაყი, რუსეთი).

ქართველი ხალხი ისევ არჩევანის წინაშე დადგა — მაჰმადიანური ირანი თუ ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური რუსეთი, რადგან ყველა ხედავდა, რომ დაშლილ, მრავალგზის დარბეულ ქვეყანას ძალა არ შესწევდა აგრესიის შესაჩერებლად, თავის გადასარჩენად.

დაწყებული VII საუკუნიდან ქართველ ხალხს მუსლიმანთაგან მხოლოდ ხოცვა-ჟლეტა, ნგრევა და წარტყვევნა ახსოვდა. ამ სასტიკ ჭიდილში საქართველო დამარცხდა. რჩებოდა იმედი, რომ იქნებ ჯვრის ძალას ქვეყანა რუსული ხიშტით დაეფარა.

ამიტომ, 1801 წლიდან, ნაწილ-ნაწილ, მაგრამ ადვილად გადაყლაპა ორთავიანმა არწივმა საქართველო. რუსი ხელმწიფისაკენ ისედაც ილტვოდნენ კახეთის, ქართლის, იმერეთის მეფეები. მიუხედავად გლეხთა მრავალგზის აჯანყებისა, ქართველთა დამცირებისა, თავადაზნაურთა ერთი უნიათო შეთქმულებისა, სწრაფი ტემპით მოხდა რუსიფიცირება. ისპაჰანი პეტერბურგმა შეცვალა. დაიწყო ევროპეიზების პროცესი. გაბაასება, ხილთა ქება, ანბანთქება, ვარდი და ბულბული, ოსმალეთი და სპარსეთი დავიწყებას ეძლეოდა. ახლა სანიმუშო გახდა რუსული ენა, რუსული კულტურა, გენერლის მუნდირი, რუსული ქცევის წესები, ფრა-

კი და კოსტიუმი, ბაფთა და ჰალსტუხი. ქართველები თავიანთ ერთგულებას ხმლითა და დაღვრილი სისხლითაც უცხადებდნენ იმპერატორს; მეოცნებენი რუსული პრიზმიდან ჭვრეტდნენ რომანტიკულ ცისფერ ყვავილს, დასავლურ, უცნობ სამყაროს.

ევროპის შუქი ჯერ პეტერბურგის ტაძრებს ანათებდა და მისი ათინათი ამის შემდეგ ეცემოდა მთაწმინდის კალთებს. დარიალიდან შემოსული რუსულ-ევროპული რომანტიზმი ქართული სატკივრით გაიჟღინთა, მას ზედ დაერთო პოლიტიკური სევდა, ამაოებაზე ფიქრი (ნიკოლოზ ბარათაშვილი). სამხედრო არისტოკრატია ნელ-ნელა ტოვებდა ასპარეზს. ახალი დრო ნიგნის ხალხს მოუხმობდა, ძველ რომანტიკას ძალა ეცლებოდა.

დადგა ევროპეიზმის პერიოდი ქართულ პოლიტიკა-სა და კულტურაში.

ხალისუფლისა და შემოქმედის ურთიერთდამოკიდებულება „ვეფხისტყაოსანში“

კულტურა და მისი ინიციატორი შემოქმედი ყოველთვის წინ უსწრებს ოფიციალურ, გაბატონებულ იდეოლოგიას, შეუმცდარად აფასებს და ხედავს პოლიტიკოსთა მუშაობის ხარვეზებს, შეცდომებს და ხმას თამამად იმაღლებს არსებული პოლიტიკური რეჟიმის წინააღმდეგ. პოლიტიკის მესვეურთ ყველაზე მეტად სწორედ კულტუროსანთა, განსაკუთრებით მესიტყვეთა დაშოშმინება, მოთოკვა, მოთვინიერება უჭირთ. ამიტომაც მიმართავენ მათთან ურთიერთობის ისეთ ფორმას, როგორიცაა შემოქმედებითი თანამშრომლობა, უკეთ, სახელმწიფო დაკვეთის მიცემა, როცა დამსაქმებლად გამოდის პოლიტიკოსი (სახელმწიფო) და დასაქმებულად – შემოქმედი. კულტუროლოგები დიახაც ფიქრობენ, რომ არსებობს პოლიტიკასა და კულტურას შორის ურთიერთობის ისეთი ფორმა, რომელსაც სახელმწიფო დაკვეთა ჰქვია და იგი შედეგს მაშინ აღწევს, როდესაც კულტუროსნისა და სახელმწიფოს პოლიტიკური ინტერესები ერთურთს ემთხვევა (ი. კვესელავა). ამის მაგალითი ერთობ ბევრია. სწორედ ამგვარმა თანამშრომლობამ შექმნა მსოფლიოს ისეთი შედეგები, როგორიცაა ტაჯმაჰალი, სიქსტის კაპელა, ვერგილიუსისა და ჰორაციუსის ქმნილებანი, თუნდაც გ. ლეონიძის „ნატურის ხე“...

რომის პაპმა იულიუს მეორემ რომში მიიწვია ფლორენციელი გენიოსი, რათა მიქელანჯელოს პაპის საფლავი მოეწყო; დაკვეთით მოხატა მან სიქსტის კაპელა; გაიუს ცილნიუს მეცენატის (სწორედ ამ გვარიდან მოდის საზოგადო სახელი მეცენატი და მეცენატობა) და-

კვეთით შეთხზეს ჰორაციუსმა და ვერგილიუსმა უკვ-
დავი შედევრები. აქედან განსაკუთრებით აღსანიშნავია
ვრცელი პოემა „ენეიდა“ ვერგილიუსისა; თვით საბჭო-
თა ტირანიის დროსაც ხდებოდა „დამჯერე“ შემოქმედ-
თა წახალისება. მაგალითად, ი. სტალინი ყოველწლიურად
უწყობდა ხელს მაიაკოვსკის, გორკის, ბულგაკოვის,
მიხალკოვის, ლეონიძის, მსახიობების ვასაძის, ხორა-
ვას საქმიანობას, ახალისებდა მათ პრემიებით, უფასო
ბინებით, აგარაკებით, მანქანებით...

სახელმწიფო დაკვეთის წესი მოქმედებდა რუსთვე-
ლის წინარე და რუსთველის ეპოქებშიც. X-XI საუკუ-
ნეების ირანის სამეფო კარზე ბევრი მგოსანი ტრიალებ-
და და, რაკი რაიმე სხვა შემოსავალი არა ჰქონდათ რა,
ენეოდნენ მეხოტბეობას. სწორედ ამ საქმიანობით გა-
მოირჩეოდნენ რუდაქი, ონსორი, ფეროხი, ასჯადი. ისი-
ნი ოქროსა და სხვა სარგებელს სულთან მაჰმუდ დაზ-
ნევისაგან იღებდნენ. სწორედ მის კარზე სცადა ბედი
სახელოვანმა ფირდოუსიმ, მაგრამ ვერაფერს გახდა (მ.
თავდიშვილი, „ფირდოუსი“); საგულისხმოა, რომ აღ-
მოსავლური რენესანსის დიდებულ წარმომადგენელ
ხაყანი შირვანს სწორედ ამ საქმიანობამ მოუპოვა
დიდება. კიდევ მეტი, მთელს ქვეყნიერებაზე ყველაზე
პოპულარული პოემის „ლეილისა და მაჯნუნის“ შეთხ-
ზვაც. დაკვეთის გზით მოხდა და ამ საკეთილო საქმეში
გარეულია დავით აღმაშენებლის შვილიშვილი აღსარ-
თანი. დავით აღმაშენებლის ასულის თამარისა და მა-
ნუჩარ შაჰრიარის შვილმა აღსართანმა უბრძანა ნიზა-
მი განჯევს შეეთხზა „ესე ამბავი არაბული“ სპარსულ
ენაზე და მგოსანმაც დაკვეთა წარმატებით შეასრულა
(მ. თავდიშვილი, „ნიზამი და რუსთველი“).

ამ თვალსაზრისით თუ შევხედავთ ქართველ ბაგრა-
ტიონთა სამეფო კარს, სხვაობას ვერ ვიპოვით. აქაც

იგივე ვითარებაა. XII საუკუნის ბოლოს ძლიერდება საკარო პოეზია. იგი მთლიანად სამეფო დაკვეთაზეა აგებული. დაკვეთით გახლავთ შესრულებული XII საუკუნის სახოტბო შედევერი ჩახრუხადის „თამარიანი“.

როგორცა ჩანს, თავისი დიდი წინამორბედის ნიჰამი განჯევის მსგავსად, თავდაპირველად რუსთველსაც დამართნია „საყმანვილო სენი“ და შეუდგენია სახოტბო ლირიკული პოემა, ე.წ. „ქებანი“, რომელშიც შეუქია თამარ მეფე (ალბათ მის ხელმეორედ გამეფებასთან დაკავშირებით). როგორც ცნობილია, ნიჰამიმ მოგვიანებით დაგმო თავისი ეგ გადაცდომა. „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგში, იქ, სადაც ავტორი წვრილ-წვრილ ლირიკულ ნაწარმოებებზე გვესაუბრება, ნიჰამის მსგავსად ქვას ქვაზე აღარ ტოვებს წვრილ-წვრილი ლირიკული და სახოტბო ნაწარმოებებისაგან, მაგრამ ისიც ფაქტია, რომ მას თავდაპირველად სხვათა მსგავსად სახოტბო ჟანრშიც უცდია კალამი, ოღონდ ისიც აღვნიშნოთ: მოშაირეს მიუღია სახელმწიფო დაკვეთა. რუსთველი არ ტყუის, როცა მკაფიოდ, არაორაზროვნად აცხადებს:

მიბრძანეს მათად საქებრად თქმა ლექსებისა ტკბილისა,

ქება წარბთა და წამნამთა, თმათა და ბაგე-კბილისა,
ბროლ-ბალახშისა თლილისა, მის მიჯრით მიწყობილ-
ისა.

პოემის ამ მე-5 სტროფში მრავლობითი ფორმა „მათად“ ზრდილობის გამომხატველია, თქვენობითი მიმართვაა და ერთ ადამიანს – მხოლოდ თამარს – გულისხმობს. ასეთი ფორმები პოემაში სხვაგანაც მეორდება. აქ საგულისხმოა სიტყვა „მიბრძანეს“. XII-XIII საუკუნეებში და დღესაც მას აქვს ორი გაგება:

მთხოვეს და მიბრძანეს. ასეა თუ ისე, ფაქტია: ავტორს იმთავითვე ჰქონია კარგი მოშაირის რეპუტაცია, თორემ ისე არავინ (მით უფრო სამეფო კარის წარმომადგენელი) სთხოვდა თამარის შექებას.

მაშასადამე, რუსთველს უკვე წვრილ-წვრილი ლექსების წერით გაუთქვამს სახელი. დაკვეთაც ამიტომ მიუციათ. ეს რომ ასე უნდა იყოს, ამას სხვა ფაქტიც ადასტურებს: ქართული ენის მცოდნე შირვანელი მგოსანი ხაყანი ჯერ კიდევ მაშინ, როცა რუსთველი არ იყო „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორი, ქართველ მოშაირეს სასტიკად აკრიტიკებდა (ხაყანი გარდაიცვალა 1199 წელს): შირვანელი მესიტყვე ნიზამი განჯევის უწოდებს „განჯელ ძალღს“, ხოლო რუსთველს – „რუსთას ვირს“. ამრიგად, რუსთველი შირვანელის თანამედროვე ყოფილა და, თუ ერთმანეთს პირადად არ იცნობდნენ, ერთმანეთის არსებობა მაინც სცოდნიათ, რადგან ხაყანი ამ ორ შემოქმედს მიიჩნევს „გულის დარდის მიზეზად“ და არა დროების უკუღმართ ცვალებადობას. პროფ. სოსო სიგუა ფიქრობს, რომ ეგ იყო წინააღმდეგობა, გამოწვეული რელიგიური დოგმების დაუცველობით ნიზამისა და რუსთველის მხრიდან; მე კი მგონია, რომ ყველაფერი ეს მოჰყვა ნიზამისა და რუსთველის პოეტური კრედოს მიუღებლობას ხაყანის მიერ. საქმე ისაა, რომ ნიზამი სასტიკად აკრიტიკებდა ლირიკულ და სახოტბო ტექსტებს. სავარაუდოა, რომ რუსთველიც ამ იდეას იზიარებდა პოემის შეთხზვის კვირაძალზე.

მაშასადამე, ერთმანეთს დაუპირისპირდა სახელმწიფო დაკვეთისა და შემოქმედებითი თავისუფლების იდეები. ნიზამი და რუსთველი შემოქმედებითი თავისუფლების მომხრედ გამოდიან, ხაყანი შირვანი – სამეფო დაკვეთის ადებტად.

ქართველ მოშაირეს დაუწერია „ტკბილი ლექსები“. ლექსებად იგულისხმება ცალკეული სტროფები; ამ სტროფებში შექებული ყოფილა გიშერი. გიშერი მეტაფორაა წარბთა, წამწამთა და თმისა; აქვე ნახსენები ყოფილა მეფე-ქალის ბაგეები და კბილები; ავტორი მიჯრით მინყობილ ღრძილებსა და კბილებს თლილ ბროლ-ბალახშად წარმოადგენს. ბროლი არის კბილის მეტაფორა, ბალახში, ანუ მოწითალო ქვა, გამოხატავს ძონისფერ ღრძილს.

წინა სტროფში მითითებულია იმაზე, თუ რას უწოდებს ამგვარ შესხმას (ხოტბას) ავტორი და როგორ გასულა მისი თხზულება ხალხში, მკითხველ საზოგადოებაში. მეოთხე სტროფის I ტაეპი ასე გამოიყურება:

თამარს ვაქებდეთ მეფესა სისხლისა ცრემლდათხეული.

ამ ტაეპში აკად. კ. კეკელიძე ხედავდა გლოვის მოტივს და ფიქრობდა: ამ დროს თამარი გარდაცვლილია და სისხლის ცრემლები ამას ნიშნავსო. ამგვარი გაგება მიუღებელია. სისხლის ცრემლდათხეულობა ძველი მწერლობისათვის ცნობილი ჰიპერბოლაა, ერთგვარი მეტაფორაა განსაკუთრებული სიყვარულისა. ვისაც ფირდოუსის „შაჰ-ნამე“ ყურადღებით წაუკითხავს, შენიშნავდა: პატარა გრძნობასაც კი იქ ახლავს ასეთი განსაზღვრება – სისხლის ცრემლები, ანუ ცრემლი, რომელიც გულიდან მოდის, ესე იგი, ნაღდი, მართალი, ალალი.

მეორე ტაეპი უფრო მნიშვნელოვან ცნობას გვანვდის:

ვთქვენი ქებანი ვისნი მე, არ-ავად გამორჩეული.

აქ უკვე ხდება ხალხში მარჯვედ გასული ქმნილების, სახოტბო ტექსტის, ერთგვარი შეფასება. რუსთველის სახოტბო ლირიკული პოემა სხვა ამგვარ ნაწარმოებებს შორის „არ-ავად გამორჩეული“ ყოფილა, სხვებზე უკეთესი თუ არა, ნაკლები არ გამოსულა. საგულისხმოა, რომ ამ „ტკბილ ლექსებს“, ანუ სტროფებს, ავტორი ქართულად ასე მოიხსენიებს – ქებანი. უნდა ვიფიქროთ, რომ „ქებანი“ იქნებოდა იმ მოცულობისა და ტიპისა, როგორიცაა ჩახრუხადის „თამარიანი“ ანდა როგორიცაა ამ „თამარიანის“ მიბაძვით 1661 წელს იმერეთში არჩილ ბაგრატიონის გამეფებასთან დაკავშირებით შედგენილი იაკობ შემოქმედელის „ქება მეფისა არჩილისა“, რომელიც დღემდე სრულიად უსაბუთოდ ზოგიერთ მეცნიერს იოანე შავთელის „აბდულმესიად“ მიაჩნია.

სტროფის მესამე სტრიქონი ავტორის მხატვრული წარმოსახვის ძალას გვიჩვენებს. „ქებანის“ წერისას ავტორს, თურმე, შთააგონებდა საყვარელი პატრონის, მეფე-ქალ თამარის, შავი თვალები (მეტაფორა „გიშრის ტბა“) და წვრილი წელი (მეტაფორა „რხეული ლერწამი“ – „ნაი რხეული“). ეგ „ნაი რხეული“ არაერთგზის არის გამოყენებული ფირდოუსის, ნიზამისა და სხვა აღმოსავლელი პოეტების მიერ.

ყველაზე მნიშვნელოვანია ბოლო კადენცია, მეოთხე ტაეპი. აქ ჩანს, თუ რა ხარისხისა გამოსულა საბოლოოდ სამეფო დაკვეთით შესრულებული „ქებანი“:

ვინცა ისმინოს, დაესვას ლახვარი გულსა ხეული.

აქ საუბარია მხატვრული ნაწარმოების სამი ღირებულებიდან მესამეზე – ესთეტიკურ ღირებულებაზე, იმ ღირებულებაზე, რომლის ძალითაც მკითხვე-

ლი მიეჯაჭვება ტექსტს და გატაცებით კითხულობს, შედეგად კი ითვისებს მის წინა ორ ღირებულებას – შემეცნებითსა და აღმზრდელობითს. თურმე, ვინც „ქებანს“ ისმენს, დეკლამატორის (სპარსულად ნაყალის) წაკითხულს, გულზე მხატვრული ტკობის ლახვარი დაესობა, უზარმაზარ ესთეტიკურ სიამოვნებას იგრძნობს.

მაშასადამე, ქართული შედევრის შესავალი მკაფიოდ გვიჩვენებს: შემოქმედი ასრულებს სახელმწიფო დაკვეთას ზუსტად ისე, მოგვიანებით რომ ასრულებდა, მაგალითად, მიქელანჯელო ბუონაროტი.

მაგრამ პოემის შესავალი ნაწილი მხოლოდ ამ ცნობით როდი შემოიფარგლება. იგი უფრო მეტს და უფრო მნიშვნელოვანს გვატყობინებს:

ძველ დროში შემუშავებული იყო ასეთი წესი: ვრცელ ეპიკურ ქმნილებებს, პოემა-ეპოპეებს, წინ უნდა წამძღვარებოდა პროლოგი, რომელშიც პოეტ-ვასალს ღვთისა და მისი სიუზერენის სახელი უნდა ეხსენებინა, ედიდებინა ისინი, შემდეგ ორიოდ სიტყვა ეთქვა მთავარ პერსონაჟზე, ეხსენებინა საჯუთარი ზედწოდება ან სახელი და სხვ. მთავართ უმთავრესი კი ზენაარისა და ამქვეყნად მისი აჩრდილის (ხელმწიფის) ხსენება და ქება გახლდათ. ამ განრიგში ყველაზე მთავარი მაინც ღვთისა და ამქვეყნად მისი აჩრდილის (ავტორის პატრონ-სიუზერენის) ხსენება გახლავთ. დამკვეთ-სიუზერენს ღვთის შემდეგ უპირატესი პატივი ეკუთვნოდა. ამ წესს იცავდა ფირდოუსი; ეგ წესი კლასიკურ სიმაღლეზე აიყვანა ნიზამი განჯევმა, რუსთველის უშუალო წინამორბედმა. „ხოხროვისა და შირინის“ შესავალში განჯელი ბრძენკაცი თავის დამკვეთსა და პატრონ შამსედინს ასე მოიხსენიებს: „ის არის ლომი, ლომზე ძლიერი“. ამის შემდეგ საუბრობს ხელმწიფის

სხვა სიკეთეთა შესახებ.

ახლა ვნახოთ, ღვთის დიდების კვალდაკვალ რაზე წერს რუსთველი. შესავლის 2 სტროფი ეძღვნება ზენაარს, მომდევნო სამი – პატრონებს: დავით სოსლანსა და თამარს. მართალია, მეფე გახლავთ თამარი, ლაშა-გიორგი იხსენიება არა დავითის, არამედ თამარის ძედ, ოღონდ რუსთველი არ არღვევს ძველი ქართული ლიტერატურის მტკიცედ შემუშავებულ წესს: ქალსა და კაცს შორის წინ წამოიწიოს ის, ვინც რეალურად არის პირველი, ძლიერი და საქმის გადამწყვეტი. მთელი აგიოგრაფია ამის მაგალითია: მუდამ წინ წამოწეულია მამაკაცი, საზოგადოების ლიდერი. გარდა ამისა, რუსთველმა კარგად იცის: პატრონებს შორის (თამარი და დავითი) რეალური ლიდერი მაინც მამაკაცია, დავით სოსლანია. ამიტომაც ჯერ „ლომის“ ქებით იწყებს და შემდეგ გადადის თამარ მეფის ხოტბაზე. როგორც ნიზამის სიუჟერენი იყო „ლომი“, ისევეა რუსთველის პატრონიც:

ვის შვენის, – ლომსა, – ხმარება შუბისა, ფარ-შიმშერისა,

– მეფისა მზის თამარისა, ღანვ-ბალახშ, თმა-გიშერი-სა....

აქ „მეფე მზე თამარი“ ავტორს დასჭირდა მეტაფორა „ლომის“ გასამარტავად და ამიტომ ამჯერად აქ თამარის სახისა და ქების დანახვა უჯეროა, ის მოხმობილია იმის საჩვენებლად, თუ ვისი „ლომია“ დავით სოსლანი. პროზის ენაზე რომ ვთარგმნოთ რიტმის შესაქმნელად თავისებურად დალაგებული სიტყვები, ასეთ რასმე მივიღებთ:

მეფე მზე თამარის ლომს (=დავით სოსლანს) შვენის

შუბისა და ფარ-შიმშერის ხმარება (ე.ი. ვაჟკაცია, მეომარია, შემმართებელია).

სიუზერენის შესახებ მსჯელობა გრძელდება მომდევნო ტაეპებშიც:

მას, არა ვიცი, შევჰკადრო შესხმა ხოტბისა შერისა?!
მისთა მჭვრეტელთა ყანდისა მირთმა ხამს, მართ მიშერისა.

პოეტი ჭოჭმანობს, არ იცის, თავისი სუსტი ხოტბა-შაირი, ანუ ლექსი („შერი“ ლექსსა ნიშნავს დღევანდელ აზერბაიჯანულშიც), რანაირად ჰკადროს ქვეყნიერების მპყრობელს?

აქ პატრონი-სიუზერენი ცამდეა აწეული, მისი ავტორიტეტი ისე დიდია, ავტორს თავისი სუსტი ქმნილება არ მიაჩნია იმის ღირსად, რომ აქოს ასე დიდი პოლიტიკური და სამხედრო მოღვაწე.

თამარის თანამეფის ჰიპერბოლური ქება უმაღლეს წერტილს აღწევს მეოთხე სტრიქონში: ვინც ჭვრეტს და უყურებს დავით სოსლანს, აუცილებელია იმას მივანოდოთ შაქარყინული, რათა ამ დიდი და სასწაულებრივი გმირის ცქერისას გული არ გადაუხურდეს და გადაეწვას. შაქარყინული (დღევანდელი თქმით, ნაყინი) ცოტათი მაინც გააგრილებს გადახურებულ გულს.

დავით სოსლანის პიროვნების განდიდების კიდევ უფრო გაშლა და დაკონკრეტება გვეძლევა პოემის ეპილოგის იმ სამ შიდა სტროფში, რომელიც ჩვენ რუსთველის ნაკალმარად მიგვაჩნია. აქ, კერძოდ, ნათქვამია:

ქართველთა ღმრთისა დავითის, ვის მზე მსახურებს სარე-
ბლად,

ესე ამბავი გავლექსე მე მათად საკამათებლად.

თუ პროლოგში იყო მეტაფორათა ასეთი მიმართება: ლომი – დავითი, მზე – თამარი (სხვათა შორის, პრინციპი იგივეა, რაც საკუთრივ პოემაში. იქ „ლომია“ ავთანდილი, „მზე“ – თინათინი), ეპილოგშიც იგივე ვითარებაა: ქართველთა ღმერთ-დავითს თავს დაჰგურგურებს „მზე“ (მეტაფორა თამარისი).

მომდევნო ტაეპები ასე ჟღერს:

ვინ არის აღმოსავლეთით დასავლეთს ზართა მარებლად,
ორგულთა მათთა დამწველად, ერთგულთა გამახარებლად.

დავით სოსლანი უძლიერესი სარდალია, მეუღლის თანამეფეა, რომელიც აღმოსავლეთიდან დაწყებული დასავლეთამდე (ანუ მთელს ქვეყნიერებას) შიშის ზარსა სცემს. აქ გავიხსენოთ ერზინკის სულთანი, რომელიც, ერთი ისტორიკოსის გადმოცემით, თურმე, დავით სოსლანს რომ უხსენებდნენ, ისე ცუდ ხასიათზე დგებოდა, იმ დღეს სადილსაც არ მიირთმევდა.

ადვილი შესაძლებელია, ეგ ამბავი რუსთველსაც სცოდნოდა და წინამდებარე ტაეპი ამის გამოძახილიც იყოს.

ლექსის მიხედვით, დავითი ყოფილა ორგულთა დამწველ-დამდაგველი და ერთგულთა გამახარებელი.

ეპილოგის მომდევნო სტროფში ხაზგასმულია დავითის სამხედრო-მეომრული სიქველე, ანუ „სიჩალხე-სიხაფეთანი“. სხვათა შორის, ხაფი ხმითა და სიჩალხით გამოირჩევა ტარიელი ქაჯეთის ომში. ამ ომის აღწერისას ნათქვამია: „კაცსა უკრავად დაბნედიდის ხმა ტარიელის ხაფისა“.

ამ სტროფში საგულისხმოა ერთი გარემოება: ავტორი უზენაეს მბრძანებელს, სამხედრო-პოლიტიკური სიქველით გამორჩეულ პატრონს ერთგვარად ბოდიშს უხდის, თუ რად არ ასახა მისი საკვირველი გმირობა. რუსთველი გვიხსნის, თუ რად არჩია რეალურ საგმირო ამბებს მხატვრული გამონაგონი. იგი არაორაზროვნად აცხადებს: დავით სოსლანმა რაც გმირობა ჩაიდინა, სიჩალხე-სიხაფეთანი გამოავლინა, იმის აღწერა მე სად შემეძლო, ამისი ნიჭი ვინ მომცა. ამიტომ უფრო იოლი, უფრო ადვილსაქმნელი საქმე მოვიხელთე და ის აღვწერეო.

ასე დაიძვრინა თავი „მცოცავი რეალიზმის“ საცეცე-ბისაგან და ერთგვარად თითქოსდა კიდევაც შეასრულა სახელმწიფო-სამეფო დაკვეთა (ფორმალურად), მაგრამ სინამდვილეში მხატვრულ გამონაგონს უერთგულა, რომელიც მეტ შემოქმედებით თავისუფლებას აძლევდა.

ამ კონტექსტში გარეგნულად მაინც შენარჩუნებულია ვასალ-სიუზერენის ურთიერთობა, რაც თითქოსდა მიანიშნებს „სახელმწიფოსა და კულტურის ჰარმონიულ თანამშრომლობაზე“ (ი. კვესელავა).

მაგრამ, როგორცა ჩანს, სინამდვილეში არც ისე ჰარმონიული ურთიერთობა ჩამოყალიბებულა რუსთველსა და სამეფო კარს შორის.

როგორც ცნობილია, გენიალურ პოეტს თანამდებობრივი წარმატებისათვის მიუღწევია. მართალია, ავტორის შესახებ ბიოგრაფიული ცნობები არ შემონახულა, ოღონდ სრული უეჭველობით ვიცით, რომ შოთა რუსთველი, თამარ მეფის თანამედროვე დიდგვაროვანი პირი, იყო ჰერეთის ან მესხეთის რუსთავის მფლობელი, სამეფო კარის მეჭურჭლეთუხუცესი, რომელმაც ხანდაზმულ ასაკში შეაკეთებინა იერუსალიმის

ჯვარის მონასტერი და მოახატვინა სვეტები. ამ დამსახურების აღსანიშნავად მონასტრის სააღაპე წიგნში შეიტანეს მისი სახელი, ხოლო მონასტრის ერთ სვეტზე მისი სურათი გამოსახეს (ქართული მწერლობა, I).

ქართველ მკვლევართა თაობებს ანუხებდათ ერთი კითხვა: რამ წაიყვანა მხცოვანი მესიტიყვე იერუსალიმში, პროტესტის ნიშნად ხომ არ დატოვა ქვეყანა და უცხო მხარეს მიაშურა?

ეგ ადვილი მოსალოდნელია, რადგან ყოველი ჭეშმარიტი შემოქმედი ბუნებით ოპოზიციონერია (რ. მიშველაძე). ხომ არ იყო ჩვენი მგოსანი ლტოლვილი-ოპოზიციონერი?

მსოფლიო და ჩვენი ქვეყნის ისტორიამ ბევრი მაგალითი იცის კულტუროსანთა მიმართ ხელისუფლების ნეგატიური დამოკიდებულებისა, რის გამოც ზოგიერთი მათგანი საკუთარი ქვეყნიდან მიდიოდა, გადასახლებაში თუ საპყრობილეში ხვდებოდა ან ფიზიკურად ისპობოდა (ი. კვესელავა).

ამ თვალსაზრისით საჭიროა გავითვალისწინოთ მისი წინამორბედი პოეტების, მისი სულიერი მასწავლებლებისა და უფროსი კოლეგების ცხოვრების გზა.

ავილოთ აბულ ყასემ ფირდოუსი, გენიალური ირანელი პოეტი, სპარსელთა რუსთველი. იგი ყოველნაირად ცდილობდა სულთან მაჰმუდ ლაზნევის გული მოეგო, კარზეც მორჩილად ეახლა, ოღონდ პიროვნული და შემოქმედებითი გეზი არ დაარღვია, მბრძანებლის მაამებლური ჰიმნები არ შექმნა და სულთნის წინაშე სხვების წინააღმდეგ გამართული შემოქმედებითი პაექრობა წააგო. იგი შერისხულ იქნა. მოუწია მაჰმუდ ლაზნევზე მწვავე ეპიგრამის შეთხზვა, რასაც მისი ექსორია (სამშობლოდან გაძევება) მოჰყვა (მ. თავდიშვილი, „ფირდოუსი“).

ახლა თვალი გადავავლოთ ხაყანი შირვანის ცხოვრების გზას. ის ხომ ნიზამის თანამედროვე და რუსთველის უფროსი კოლეგა გახლდათ. იგი შირვანშაჰების კარზე მოღვაწეობდა; იმდენჯერ ახსენებს ქრისტეს, ქრისტიანებსა და წმინდა მარიამს, რომ იური მარი კიდეცაც აცხადებდა: ნიზამი და ხაყანი შეიძლება კაცს უფრო ქრისტიანებად მოეჩვენოს, ვიდრე რუსთველი; რუსთველი კი უფრო მუსლიმად, ვიდრე ნიზამი და ხაყანო.

ეტყობა, ხაყანის ჯეროვნად ვერ აფასებდნენ. პოლიტიკურ მმართველობასთან შეუთანხმებლობისა და ურჩობის გამო ციხეშიც ჩაუსვამთ. თავის ერთ ლექსში წყრომით აღსავსე გულიდან ამოსულ ასეთ სიტყვებს ამბობს: თუ მე ჯეროვნად არ მაღიარებენ და ღირსეულ პატივს არ დამდებენ, დავაგდებ მუსლიმანობას, ნაჭარმაგევს მივაშურებ და მუხრანის მონასტერში დავიდებ ბინას; შირვანშაჰების მონათესავე ბაგრატიონთა შორის მივიღებ თავშესაფარს, გავხდები მონაზონი და ჩავიცვამ ჩოხას.

ამას ასე თამამად იმიტომაც აცხადებდა, რომ დედა გურული ქალი ჰყავდა, იცოდა ქართული ენის გურული დიალექტი და ამით კიდეც ამაყობდა. თავის ქმნილებებში, რომელთაც სპარსულად წერდა, ხშირად ჩაურთავდა ხოლმე აზერბაიჯანულ და ქართულ სიტყვებს. სწორედ ერთი ასეთია „გურული რობაი“, რომელშიც ოსტატურად აუხმიანებია გურული ზმნა მოი!

ძვირფასო ჩემო, გახდი ქართველად;
აქ მო, მოძებნე ბინა, ამოი!
უშენოდ ციხე არის სამყარო,
ზამთარ-ზაფხული – უსალამოი;
მე ისე ხშირად, ჩემო ღვთაებაჲ,

**გიხმოზ, გეძახი: „მოი და მოი!“
რომ ჩემი ენა გარდიქცა „მო“ ვით,
თვით ენა გახდა თითქოსდა „მოი“.**

(თარგმნა მ. თავდიშვილმა; სპარსული „მო“ ნიშნავს
თმის ბეწვს)

თბილისში მოწყობილ მგოსანთა შეჯიბრების
მრავალგზის მონაწილეს (დილარა ალიევა) თავისუ-
ფლების ქვეყანაში ჩამოსვლა დიახაც უყვარდა. პოლი-
ტიკოსთა მიმართ წყრომას იგი ერთგვარად თბილის-
ქალაქის ზედმეტი ქებითაც გამოხატავდა. ლექსში,
რომელსაც ეწოდება „დაბრუნება თბილისში“, ამბობს:

**რომ საქართველო გავცვალო სხვაზე,
არ დაიჯერო სიცრუე, მტკნარი;
მე სამარყანდად თბილისი ვსახე
და ჯეიხუნად მეჩვენა მტკვარი.
(თარგმნა მ. თავდიშვილმა)**

ერთი სიტყვით, აღმოსავლური რენესანსის დიდი
წარმომადგენლები ხშირად მოდიოდნენ წინააღმდე-
გობაში პატრონებთან და ეს იდეოლოგიური შეხ-
ლა-შემოხლა უფრო ხშირად ექსორიით მთავრდებოდა.
ზოგ ქართველ მეცნიერს ამგვარ მსხვერპლად მიაჩნია
ქართული ეპოსის ავტორიც.

ამიტომ გაფაცვიცებით დაეძებდნენ ურჩი პოეტის
გაძევების მიზეზს. ერთი ასეთი მიზეზის წყარო თითქოს
პოემაშივე იხილვის.

ბევრი მკვლევარი ფიქრობდა და ფიქრობს, რომ პო-
ემის ავტორი მკითხველს აგრძნობინებს შოთა რუსთ-
ველის ინტიმურ ტრაგიკულ სამინჯურო განცდებს,
ვითომდაც მგოსანმა პროლოგში გაგვიმხილა თავისი

უზომო, დაუძლეველი და შმაგობამდე მისული სიყვარული თამარისადმი. ეგ ერთობ ლამაზი ლეგენდაა. ძველი ქართული ლიტერატურული ტრადიცია თუ ხალხური გადმოცემები მას მხურვალედ უჭერენ მხარს. მაგალითად, XV-XVI საუკუნეთა მიჯნაზე მოღვაწე პოეტი სერაპიონ კედელაური ასე ალაპარაკებს რუსთველს: „აშიყი ვარ თვალ-წარბისა, ვინ სოფელი დააშვენა, თუმცა ფასი არ მიბოძა, მან რუსთავი ამიშენა“; თეიმურაზ პირველი პირდაპირ აცხადებს: „სწვევდა სახმილი უშრეტი პირმზისა თამარ მეფისა“; ხალხური გადმოცემებითაც, რუსთველი თამარზე ყოფილა გამიჯნურებული. ეჭვი არ გვეპარება, ყოველივე ეს ძლიერ წააგავს ხალხურ ეტიმოლოგიებს, ხოლო ნებისმიერი ხალხური ეტიმოლოგია არის ყალბი და რიოში. აღნიშნული ტრადიციის წყარო, ეჭვი არაა, გახლავთ პროლოგის ცნობილი სტროფი:

მე, რუსთველი, ხელობითა ვიქმ საქმესა ამა დარი:

ვის ჰმორჩილობს ჯარი სპათა, მისთვის ვხელობ,
მისთვის მკვდარი;

დავუძღურდი, მიჯნურთათვის კელა წამალი არსით
არი,

ანუ მომცეს განკურნება, ანუ მიწა მე სამარი.

მაგრამ, თუ ამ აზრს გავიზიარებთ, მაშინ რუსთველი საშინელ წინააღმდეგობაში მოდის საკუთარ კონცეფციასთან, იმავე პროლოგში (ასევე მთელ პოემაში) რომ აცალიბებს – სიყვარულსა მალვა უნდაო.

რა გამოდის?

სიყვარულის მალვის კონცეფციის გამტარებელი მეორეჯერ გათხოვილ და ან უკვე მის მიერვე შექებული დავით სოსლანის მეუღლეს დაუფარავად უცხა-

დებს თავის შეუღღვირებელ, შმაგ სიყვარულს?

რა თქმა უნდა, რუსთველი ასეთ წინააღმდეგობაში ვერ მოექცეოდა და ამგვარ მკრეხელობას პატრონების (დავითი, თამარი) მიმართ არ ჩაიდენდა.

ამრიგად, სიყვარულის ნიადაგზე სამშობლოდან მოწყვეტა და იერუსალიმში გაქცევა გამორიცხულია.

მოგვიანებით ამგვარი ხალხურ-ზედაპირული წარმოდგენა ვასალ-სიუზერენის სიყვარულისა სასტიკად დაგმო უნიჭიერესმა ვაჟა-ფშაველამ. მან მეტად მტკიცე ეთიკური და ტექსტობრივი მაგალითები მოიყვანა; ეგ ხალხოსნურ-პრიმიტიული პოზიცია არ მიიღო არც აკად. ალექსანდრე ბარამიძემ, ხოლო ჩვენ „ვეფხისტყაოსნის დაფანტულ სტროფებში“ დავადგინეთ სრულიად მოულოდნელი რამ: მითითებულ სტროფში ავტორი, თურმე, თამარს კი არ უცხადებს შმაგ სიყვარულს, არამედ თავის ცენტრალურ გმირ ტარიელს (ტარიელ-ნესტანს). გამოთქმა – „დავუძლურდი მიჯნურთათვის“ გულისხმობს პოემის ერთადერთ წყვილს: ტარიელსა და ნესტანს.

ასე რომ, ვასალ-სიუზერენის ინტიმური სიყვარულის თეორია მოიხსნა. აქ თამარისადმი პატრონყმური სიყვარულია გაცხადებული და ისიც ყველგან შეუფარავად, ვუაღირების თვინიერ. მაშასადამე, იერუსალიმს გაქცევა უბედურ სიყვარულს ვერ დაუკავშირდება.

ამიტომაცაა, რომ ჩვენი ავტორი თავის აღტაცებას გამოხატავს არა მარტო თამარის, არამედ დავითის მიმართაც. სავსებით სწორ დასკვნას გვთავაზობდა ალ. ბარამიძე: ყოვლად შეუძლებელია დავუშვათ, რომ ჩვენი დიდებული პოეტი ჯერ დავითის მიმართ მოწინებითს პატივისცემას გამოთქვამდეს, ქედს იხრიდეს მისი მაღალი ღირსებების წინაშე, ხოლო შემდეგ იმავე დავითის მეუღლეს, საქართველოს მეფესა და დედო-

ფალს უმხელდეს ქვენა სიყვარულს. ამ განმარტების შემდეგ, ვგონებთ, აშკარაა, რომ რუსთველის სიტყვებსა და აზროვნებაში არავითარ წინააღმდეგობას, არავითარ გაორებას ადგილი არა აქვს. იგი გამოხატავს თამარის მიმართ პატრონყმურ ალალ სიყვარულსო.

ამ ვითარებაში ძალა ეძლევა მეორე მოსაზრებას, რომელიც ყველაზე მწყობრად აკად. შალვა ნუცუბიძემ წამოაყენა. ამ თეორიით, რუსთველის ექსორიის მიზეზი ყოფილა იდეურ-პოლიტიკური შეუთანხმებლობა უმაღლეს ხელისუფლებასთან. მისი აზრით, ხელისუფლება ყოველმხრივ ხელს უწყობდა ქართული ეკლესიის ავტორიტეტის ზრდას. რუსთველი კი სწორედ ეკლესიურ დოგმებს დაუპირისპირდა. შ. ნუცუბიძის მიხედვით, „ვეფხისტყაოსანს“ მსჭვალავს პანთეისტური მატერიალიზმის იდეები. ეს კი ქართულმა ეკლესიამ და ხელისუფლებამ ვერ შეინწყნარესო. ამ ნიადაგზე დაუწყიათ პოეტის დევნა. ყველაფერი ეს შეიძლებაო ამოვიკითხოთ პალესტინურ ფრესკაში. სამშობლოდან გადახვეწილმა ავტორმა პალესტინას მიაშურა, და ჯვარის მონასტერში ითხოვა თავშესაფარი; ეკლესიამ არ დაუხშო მას კარები და მიიღო თავის ნიაღში. ის შეეცადა, შემოერიგებინა პოეტი. იერუსალიმური ფრესკა ამას მჭევრმეტყველურად გადმოგვცემსო. სურათზე გამოსახულია რუსთველის შერიგება ეკლესიასთან. პოეტი მუხლმოდრეკილია ისე დიდი საეკლესიო ავტორიტეტების წინაშე, როგორებიც იყვნენ მაქსიმე აღმსარებელი და იოანე დამასკელი. პროფ. ელ. მეტრეველმა ეს თვალსაზრისი არ გაიზიარა, ყურადღებით შეისწავლა სათანადო მასალები და განაცხადა: რუსთველს რესტავრაცია ჩაუტარებია მონასტრისა, მოუხატვინებია ის და ამ დამსახურებისთვის დაუხატავთ მისი პორტრეტი და შეუტანიათ იგი სააღაპო

წიგნშიო.

მაგრამ ეს მაინც ვერ მოხსნის იმ თეზას, რომ რუსთველი იდეურ-პოლიტიკური დისიდენტობისათვის გააძევეს სამშობლოდან.

საერთოდ, რუსთველის ოპოზიციონერობა პოლიტიკური ელიტის მიმართ პოემის შიგნიტექსტიდანაც დასტურდება, რაც დღემდე შენიშნული არ არის. კერძოდ, ვითარება ასეთია: ცნობილია, რომ პირველი ქმარი მეფე-მზეს შერთეს მისი ნების გაუთვალისწინებლად, ისე, რომ გიორგი რუსს, მის ხასიათსა და ჩვევებს სრულიად არ იცნობდნენ. უმაღლესმა პოლიტიკურმა ელიტამ ეს ქორწინება ქვეყნისათვის სასარგებლოდ ცნო. ამგვარი რამ ფეოდალურ სახელმწიფოში წესად იყო მიღებული. ეგ აისახა პოემაშიც: ნესტან-დარეჯანს მისთვის (და ელიტისათვისაც) სრულიად უცნობ ხორეზმელ უფლისწულზე ათხოვებენ.

თამარიც ამ წესის მძევალი გამოდგა.

„გარეგანი მეშველის“ მოყვანამ საქართველოში კატასტროფა გამოიწვია, გიორგი რუსმა ვერ გაამართლა ქართველთა იმედები.

ქართული პოლიტიკური ელიტის მსგავს იდეურ-პოლიტიკურ თვალსაზრისს მკაცრად უპირისპირდება რუსთველი, როცა თავისი საყვარელი პერსონაჟის პირით სამეფო ხელისუფლებას პირდაპირ უცხადებს:

სხვას, მეშველსა გარეგანსა, მომკალ, ვისცა ვინატრიდე!

ესე იგი, „გარეგანი მეშველის“ ფეოდალურ, ყავლგასულ წესს ამირბარი (იგივე ავტორი) ომს უცხადებს. კიდევ უფრო მკაცრია ტარიელის შემდეგი სიტყვები:

სხვა მეფედ დაჯდეს ინდოეთს, მე მერტყას ჩემი ხრმა-
ლია?!

აქედან კარგად ჩანს, რომ რუსთველი, როგორც მეჭურჭლეთუხუცესი და უმაღლესი საკარო მრჩეველი, იმ პოლიტიკურ დასში ყოფილა, რომელსაც გარედან მოყვანილი სიძე არადასაღირლად უცნია და ამ წესს მიუღებლად მიიჩნევდა.

ისტორია ნათლად გვიჩვენებს იმას, რომ რუსთველის პროგრესულ დასს მარცხი უწვნევია. პოემა ერთგვარად აირეკლავს იმ რთულ ვითარებას, რაც ქვეყანაში გიორგი რუსის მოყვანას მოჰყვა. ინდოეთშიც ყველაფერი უკუღმა დატრიალდა: სასიძო მოკლეს, ხორეზმი გადაიმტერეს; საპატარძლო გადაიკარგა; ამირბარიც გადაიკარგა; ინდოეთს მტერი შემოესია და დიდი ტერიტორიები დაკარგა; ფარსადან მეფე გარდაიცვალა და დედოფალი-დედა ერთ ციხეშია ჩაკეტილი; მტერ-დუმშანი დღე დღეზე აიღებს იმ ციხესაც და ბასტა! – ყველაფერი დაღუპულია.

აი, რა გამოიწვია „მეშველი გარეგანის“ მოყვანამ ინდოეთში, უფრო ადრე – საქართველოში.

ამის საპირისპიროდ, რუსთველი აქებს და ადიდებს „შინაგანი მეშველის“ – დავით სოსლანის – სახესა და საქმეს.

ამრიგად, „ვეფხისტყაოსანში“, რომელიც ძირითადად მხატვრული გამონაგონია, საკმაოდ ფართოდ აისახა ხელისუფლებისა და შემოქმედის ურთიერთდამოკიდებულება, რაც სწორხაზოვანი არ ყოფილა და არც შეიძლება ყოფილიყო.

სად არის სამართლებრივად მწერლის ადგილი ერის ცხოვრებაში

მეცხრამეტე საუკუნე დაიწყო თუ არა, ძველმა ივერიამ დამოუკიდებლობა დაკარგა (1801). ერთი გერმანელი ფილოსოფოსი ბრძანებს და ეგ აზრი მოგვიანებით კ. გამსახურდიამაც გაიმეორა: „როცა ერი პოლიტიკურ დამოუკიდებლობას კარგავს, მან კულტურის დიქტატურა უნდა გამოაცხადოს“.

ასეც მოხდა საქართველოში: ჯერ ეპოქის I ნახევრისა და შემდგომ მეორე ნახევრის მოღვაწეებმა კულტურის დიქტატურა გამოაცხადეს. განსაკუთრებით მკაფიოდ გამოხატეს ეს იდეა სამოციანელებმა (ილია, აკაკი, ნიკო ნიკოლაძე, ი. გოგებაშვილი...).

გასაგები მიზეზების გამო XIX ასწლეული ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ნიშნით წარიმართა. ამ დროს კი ერის ლიდერად მოგვევლინა სამოციანელთა გამორჩეული წევრი ილია ჭავჭავაძე. მან საკუთარი და მისი თანამებრძოლების საქმიანობა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის იდეას დაუქვემდებარა და კულტურის დიქტატურა გამოაცხადა.

XIX საუკუნის დასაწყისში ქართველი ერი გადაურჩა ფიზიკურ განადგურებას. ამას ისტორიკოსები რუსეთთან ჩვენს დაკავშირებას უმადლიან. ოლონდ ნათქვამია: „მედალს ორი მხარე აქვსო“. ქართველი ხალხი ეიფორიამ მოიცვა, უზრუნველობის ბაცილამ მონამლა და ასწლეულის მეორე ნახევარში უკვე მისი შემოქმედებითი ენერგია მთვლემარე მდგომარეობაში იყო. ერს ლაფში ჩაფლული ურემი შინ მიტანილი ეგონა. ფიზიკური განადგურებისაგან გადარჩენა ჯერ კიდევ არ ნიშნავდა ყველა ეროვნული და სოციალური

პრობლემის მოგვარებას. მას საკუთარი გზების ძიება მართებდა. უზრუნველმა, უბრძოლველმა ცხოვრებამ გამოიწვია პროვინციალიზმის მომძლავრება, მიმბაძველობა, ზნეობრივი გადაგვარება. ყველაზე დიდი საფრთხე ის იყო, რომ მშვიდობიანობამ და ეკონომიკურმა უზრუნველყოფამ ქართველი დაამშვიდა, დააშოშმინა. აღარ იყო ძიების, მიგნების, თავის გამოჩენის წადილი. ეს ვითარება დიდებულად გამოსატა ილიამ პოემა „აჩრდილში“, როცა მიუთითა:

მაგრამ, ქართველნო, სად არის გმირი,
რომელსაც ვეძებ, რომლისთვისც ვსტირი?
იგი აღარ გყავთ... მის მოედანი
ჯაგით აღესილა, ვერანად ქმნილა,
რადგან, ილიას აზრით,
გმირის დამბადი დიდი საგანი
თქვენში სპობილა და წანყმედილა.

რაა ის დიდი საგანი, რომელიც გმირებსა ჰბადებს? ეს არის მამულისათვის გამუდმებული ბრძოლა და რუდუნება, მაგრამ ეს უკანასკნელი ახლა აღარ სჭირდებათ, რადგან ქვეყნის საზღვრები რუსულ არმიას საიმედოდ ჩაუკეტავს. მაშ, ქართველს საგმირო ასპარეზი ხელიდან გამოსცლია. ამან, რა თქმა უნდა, მოამრავლა მცონარენი, დამდგარნი, ლუარსაბ თათქარიძენი. და აგერ მთავართ უმთავრესი სათქმელიც:

გრძნობას ოქროსა ფასად ჰყიდიან,
მთავრის ღიმილზე — პატიოსნებას,
და დაუანგებულ ბორკილზე სცვლიან
თავის მამულის თავისუფლებას.

მაშასადამე, გასაშლელი იყო დიდი საგანმანათლებლო-პედაგოგიური მოღვაწეობა და „ბედნიერი“ ერის

გამოსალვიძებლად ბრძოლა. საამისოდ კი საჭირო გახდა „მართლის მთქმელის“ მანტიის ტანზე მორგება, რაც ჩამორჩენილ ქვეყანაში იოლი საქმე როდია. ერს მკაცრი შემძახებელი და ტაჯგანაგის გამლანუნებელი სჭირდებოდა. ეს მისია იკისრა ილიამ. თავისი თავდადებული ბრძოლის კვირაძალს მან მკაფიოდ გამოხატა საკუთარი პოზიცია:

**ჩემზე ამბობენ: „ის სიავეს ქართველისას ამბობს, ჩვენს ცუდს არ მალავს, ეს ხომ ცხადი სიძულვილია“
ბრიყვნი ამბობენ, კარგი გული კი მაშინვე სცნობს —
ამ სიძულვილში რაოდენიც სიყვარულია!**

აღნიშნულ ვითარებაში ილია და მისი დასი გამოდიოდნენ ლოზუნგით, რომელიც თვითონვე წამოისროლა: „ერის წყლული მაჩნდეს წყლულად“. საამისოდ კი საჭირო იყო კულტურის მთავარი ძარღვი — ეროვნული მწერლობა — აეწყო და დაერაზმა. ეროვნული მწერლობა უნდა დაფუძნებოდა კლასიკურ მემკვიდრეობას და ფართოდ ჩაეკრა გულში მოწინავე ევროპულ-რუსული იდეები. ამ მიზნით განსაზღვრა მან თანამედროვე მწერლის კრედო, როცა ორი კარდინალური პრობლემა დააყენა: ა) მწერალი უნდა გახდეს ერის პოლიტიკური ლიდერი, წინამძღოლი; ბ) მხარი უნდა დავუჭიროთ არა ელიტკულტურას, არამედ სახალხო კულტურას.

განვიხილოთ ეს საკითხები გამოწვლილვით.

ა) როცა XII საუკუნის მგოსანი რუსთველი თავისი პოემის შესავალში საკუთარ შემოქმედებით მრწამსს აყალიბებდა, მას თავში ფიქრადაც არ მოსვლია, პოეტი ერის პოლიტიკურ ლიდერად გამოეცხადებინა და მართალიც იყო: რა საჭიროა იმ ქვეყანაში პოეტის პოლიტიკური აქტიურობა, როცა მას ჰყავს საკუ-

თარი ეროვნული პოლიტიკურ-იდეოლოგიური ელიტა. ვის სჭირდებოდა ჩახრუხადის ან რუსთველის, გინდა შავთელის პოლიტიკოსობა მაშინ, როცა ქვეყანას წინ მიუძღოდნენ სახელგანთქმული ლიდერები და გამო-ბრძმედილი ქართველი პოლიტიკოსები: გიორგი მეფე, თამარი, გიორგი ჭყონდიდელი, ზაქარია და ივანე მხ-არგრძელები, თუნდაც ყუთლუ არსლანი. ამ ვითარე-ბაში პოეტს თავისი შემოქმედებითი მეურნეობისათვის უნდა მოეწყო და იმაზე ეფიქრა, სიტყვა სად როგორ მოემარჯვებინა, აზრი რანაირად გამოეხატა ისე, არა-ვის დამსგავსებოდა, ლირიკა ეწერა თუ ეპიკა და ა.შ., პოლიტიკურ საქმეებს კი ეროვნული პოლიტიკური ელ-იტა მოაგვარებდა.

სულ სხვა ვითარება შეიქმნა XIX საუკუნის II ნახ-ევარში. ქვეყანას მართავდა უცხოელი პოლიტიკური ელიტა. მასში ეროვნებით ქართველი ძალზე ცოტა იყო და ისიც გადაგვარებული, აკაკის ღამურას მსგავსი. ამგვარი ძალა ქვეყნის ნაციონალურ ინტერესებს ჯე-როვნად ვერ დაიცავდა ან არ დაიცავდა, ხოლო იმ-პერიულ იდეოლოგიას, კოსმოპოლიტურ ტენდენციებს დიახაც წააქეზებდა და ხელს შეუწყობდა.

ამ ვითარებაში აუცილებელი გახდა ეროვნული პოლიტიკური ძალების ძიება და კონსოლიდაცია. ვინ შეძლებდა ლიდერის ფუნქციის აღებას? რა თქმა უნდა, ერის გამორჩეული ნაწილი, განათლებული და თავ-დადებული ფენა - მწერლობა. ამიტომაც თუ იყო, რომ ილიამ და მისმა რაზმმა იქადაგეს მწერლის მედროშე-ობის იდეა. მაშასადამე, მწერალს ხელში უნდა აეღო ეროვნული ბაირალი და მასებს წინ გასძლიოდა. ამან განაპირობა შემოქმედებითი მრწამსის გამომხ-ატველ ქმნილებებში შესაბამისი თეზის, დევიზისა და მოწოდების არსებობა.

ქრონოლოგიურად პირველი ლექსი, რომელიც აღნიშნულ თემას ეძღვნება, გახლავთ „პოეტი“. აქ ნათლად არის გამოხატული ავტორის პოზიცია. ქმნილება დაწერილია 1860 წელს. უნდა ვიცოდეთ, თუ რამ მისცა ბიძგი ამ ლექსის დასაწერად ილიას. საქმე ისაა, რომ ერთ ლექსში პუშკინმა განაცხადა: მე არ დავეძებ კლასთა ბრძოლის თეორიას. მე, პოეტი, ვარ ბუღბული და ყველასათვის ერთნაირად ვმღერი, ორივე მხარეს ვატკობ. ი. ჭავჭავაძე პირველივე სტროფში ეკამათება „რუსული პოეზიის მზეს“, როცა აცხადებს:

მისთვის არ ვმღერ, რომ ვიმღერო
ვით ფრინველმა გარეგანმა;
არა მარტო ტკბილ ხმათათვის
გამომგზავნა ქვეყნად ცამა.

„ფრინველი გარეგანი“ იგივე ბუღბულია. ილიას კარგად აქვს შესწავლილი ბელინსკის, ჩერნიშევსკის, დობროლიუბოვის რევოლუციურ-დემოკრატიული იდეები, მათი მატერიალისტური შეხედულებები და კლასობრივი მიდგომა ფაქტებისა და მოვლენებისადმი და აი, პუშკინის „მიუმხრობლობის“ თეორია ძირს დასცა, კლასობრივი მიდგომა დაიცვა.

მეორე სტროფში მკაფიოდ აცხადებს, რომ მისი დანიშნულებაა, წარუძღვეს ერს წინ, ესე იგი, გახდეს ხალხის პოლიტიკური ლიდერი, იდეოლოგიური მედროშე, ანუ იტვირთოს ის ფუნქცია, რომელსაც ასრულებდნენ XII საუკუნეში ქართული პოლიტიკური ელიტის წარმომადგენლები. ილიას ფიქრით, მგოსანი ერის მოძმეა ჭირსა და ლხინში.

მეოთხე სტროფი კიდევ უფრო ამკაფიოებს ავტორის შემოქმედებით მრწამსს: „ერის წყლული მაჩნდეს წყლულად“.

შეუძლებელია ამაზე ნათლად და გასაგებად გამოიხატოს ხალხის სამსახურში დამაშვრალი მწერლის შემოქმედებითი იდეალები.

ილიას ამ მოსაზრებას ეხმაურება აკაკის „ჩანგური“. აქ კიდევ უფრო დაკონკრეტდა საკითხისადმი კლასობრივი მიდგომა. ლექსის ზოგი ადგილი თითქოსდა ილიას ზემორე მოყვანილი აზრების განვითარებაა. აკაკი პირდაპირ ასახელებს მჩაგვრელსა და ჩაგრულს და გვიცხადებს, რომ არც ის მღერის და გალობს ბულბულივით, ანუ ყველასათვის:

რომ დაჩაგრულს იმ სიმღერით
თვალთ ცრემლები ეშრობოდეს
და მჩაგვრელს კი გულში ძგერით
ისარივით ესობოდეს!

საბოლოოდ კი ეს გულისხმობს სიმართლის მსახურებას:

მე ჩანგური მისთვის მინდა,
რომ სიმართლეს მსახურებდეს,
განამტკიცოს აზრი წმინდა
და გულს წრფელად ახურებდეს!

„ჩანგური“, და არა „ჩონგური“, აკაკის აზრით, არის პოეზიის სიმბოლო. ამ შემთხვევაში ავტორი ამოდის სიტყვიდან „ჩანგი“.

იდეათა და აზრთა ამგვარი დამთხვევა ბუნებრივი ამბავია, რადგან სამოციანელები გამოდიოდნენ ერთიანი პლატფორმით, ერთნაირი იდეებით, მსგავსი გრძნობებით აღვსილნი. ამიტომაც არის, რომ ორივეს შემოქმედებაში შეხვდებით ერთი და იმავე სახელწოდების ქმნილებებსაც. ილიას „პოეტს“ აკაკიმ თავ-

ისი „პოეტი“ ამოუყენა გვერდით. ორივეს ნაწარმოებში გატარებულია პლატონის მიერ შემოთავაზებული იდეა, რომ პოეტს ღმერთი ალაპარაკებს, ის ჩააგონებს იდეებს, აზრებს. ილია პირდაპირ აცხადებს: „ღმერთთან მისთვის ვლაპარაკობ, რომ წარვუძღვე წინა ერსა“; აკაკის აზრით, პოეტი ხან უგნურია, ხანაც — ბრძენი და ეგ იმისდა მიხედვით, თუ როდის დაადებს მას მხარზე ხელს ზენაარი.

**ნუ მკიცხავ, მნახო უგნურად,
ნურც გაიკვირებ ბრძნობასა;
სულ სხვა ჰყავს ხელისუფალი
ამ ჩემს გონება გრძნობასა.**

ეგ „სულ სხვა ხელისუფალი“ პლატონისეული ღმერთია, დემიურგია, რომელიც წყაროა შემოქმედებითი შთაგონებისა. აღნიშნულის გამო ჭეშმარიტი პოეტი ცასა და მიწას შორის არის გამოკიდული, ის შუამავალია, შუაკაცია კაცსა და ღმერთს შორის: „შუაკაცი ვარ, უბრალო, ხან მიწისა ვარ, ხან - ცისა“. ეს სხვა არაფერია, თუ არა ილიას ნათქვამი: „ღმერთთან მისთვის ვლაპარაკობ, რომ წარვუძღვე ერსა წინა“. თუ ილია ჭავჭავაძე ხალხის საღათას ძილს ებრძოდა და ამბობდა: „ოჰ, ღმერთო ჩემო, სულ ძილი, ძილი, როსღა გვეღირსოს ჩვენ გაღვიძება“, აკაკი ლექსში „ზღვაო, აღელდი, აღელდი“ ასე არიგებს ქვეყნის გულშემატკივარ მესიტყვეს:

**პოეტო, ნურც შენ ეკრძალვი
მრისხანე გულის ღელვასა!
ძილის დროს ქუხილს ნუ მოშლი
და სიბნელის დროს — ელვასა!**

თუ ილიამ საქვეყნოდ ცნობილი „ბედნიერი“ ერი“ შესძინა ქართულ ლიტერატურას, იგივე მოიმოქმედა აკაკიმ, როცა ილიას ლექსის მოტივებზე და თითქმის იმავე ინტონაციის მომარჯვებით შეთხზა ლექსი „პატრიოტი“.

ქმნილების დასაწყისიც კარგად გვიჩვენებს, თუ რომელი ნაწარმოებია მისთვის ბიძგის მიმცემი:

ჩემისთანა პატრიოტი განა არის სადმე კიდევ?

ამის შემდეგ კი ჩამოთვლილია „პატრიოტის“ საქმენი სასახელონი: ღვინის სმა და მწვადის ჭამა, მამაპაპური ქონების განიავება და ა.შ.

ლიტერატურული და პოლიტიკური საქმიანობის შეერთებით განსაკუთრებით გამოირჩეოდა ნიკო ნიკოლაძე. ფაქტობრივად ის არის ერთადერთი ქართველი, რომელიც სიცოცხლეში რუსულ და მსოფლიო სამწერლო ორბიტაზე გავიდა. თავის ლიტერატურულ და პოლიტიკურ სტატიებს იგი წერდა ქართულ, რუსულ და უცხოურ ენებზე. მან ჯეროვნად შეაფასა ილიას, გრ. ორბელიანის მოღვაწეობა, „მამათა და შვილთა“ იდეურ პოლემიკაში ახალი თაობის მხარე დაიჭირა. იგი გახლდათ გერცენის, ჩერნიშევსკის მეგობარი და თანამზრახველი. ამიტომაც ილიასა და აკაკის რევოლუციურ-დემოკრატიული ხაზი მისთვის ფრიად ახლობელი და ნაცნობი იყო. შვეიცარიაში ფრანგულ ენაზე გამოსცა წიგნი „მთავრობა და ახალი თაობა“. აქ მკაფიოდ გამოჩნდა მისი, როგორც მწერლის, პოლიტიკურ-სოციალური მიმართულება. ეს ხაზი კიდევ უფრო გაძლიერდა იმ ნაშრომში, რომლისთვისაც მას ოქროს

მედალი არგუნეს. ეს გახლდათ „განიარალება და მისი ეკონომიკური და სოციალური შედეგები“.

ნიკო ნიკოლაძეს მწერლობა არასოდეს დაუშორებია პოლიტიკისა და სოციალური ყოფისაგან. ეს განსაკუთრებით იგრძნობოდა მის სარედაქტორო საქმიანობაში.

ერის მედროშეობის პრინციპს იზიარებდა იაკობ გოგებაშვილიც. იმ შეფასებებში, რომელიც მან ილიასა და აკაკის შემოქმედებას მისცა, იკვეთება ორი რამ: ქართველი მწერალი ერის მედროშე უნდა იყოს; მან ყველაფერი უნდა ილონოს ერის წინსვლა-განვითარებისათვის. იაკობის, როგორც მწერალ-პოლიტიკოსის, მრწამსი ყველაზე ნათლად გამოჩნდა იმ წერილებში, რომლებიც მან უძღვნა მუჰაჯირობის შედეგად დაცარიელებული აფხაზეთის თემას. იგი მეფის მთავრობას ურჩევდა: რაკილა აფხაზეთის ტერიტორია აფხაზთაგან დაცარიელდა, უმჯობესია იქ მეგრელები ჩავასახლოთ, რადგან ეს ქართული ტომი უკეთ ეგუება იქაურ ჰავას, კლიმატს და, მეორეც, მისი მეურნეობა და სამეურნეო გამოცდილება აფხაზურის იდენტურიყო.

ცხოვრებით, მოღვაწეობით, განსაკუთრებით კი სამწერლო კრედოს გამოხატვით აჩვენებდნენ და ასაბუთებდნენ, რომ მწერალი ვერ ასცდება პოლიტიკას, რომ იგი იდეოლოგიური ფრონტის წინა ხაზზე დგას, რომ დღეს, როდესაც პრესა ძალას იკრებს, ერის პოლიტიკური და იდეოლოგიური ინტერესების გამტარებლად უნდა იქცეს.

ბ) მეორე მთავარი საქმე, რომლის განხორციელებაც მიზნად დაისახეს სამოციანელებმა, ეს გახლდათ კრიტიკული რეალიზმის გაძლიერება – დამკვიდრება, მისთვის სალიტერატურო სარბიელის განმენდა სენტიმენტალიზმისა და რომანტიზმის ან უკვე ყავლგასული

ელემენტებისაგან. „ქართულის დედა“ ამ თვალსაზრისით საპროგრამო ნაწარმოებია. ქართველ დედას (ცოტა უცნაურიც კია!) ილია ჩააგონებს:

**მოვიკლათ წარსულ დროებზედ დარდი,
ჩვენ უნდა ჩვენი ვშვათ მყოობადი.**

ესეც ერთგვარი კრედოა, შემოქმედებითი მრწამსია. აქ გაცხადებულია მნიშვნელოვანი დებულება: თავიდან მოვიშოროთ მოძველებული მეთოდი ცხოვრების ასახვისა რომანტიზმიო. ცნობილია, რომ რომანტიზმის სამი ნიშნიდან წარსულის განდიდება და მასზე ოხვრა ყველაზე მნიშვნელოვანია. რეალიზმი კი სწორედ წარსულის გაიდევალებას ებრძვის, ანმყოს გამოსწორებასა და სამომავლო ნიადაგის შექმნას ლამობს. მთავარი, რითაც რომანტიზმი და რეალიზმი განსხვავდება, სწორედ ეგაა!

ამ გზაზე სამოციანელთა ლიდერს სწორი სამწერლობო პოლიტიკა უნდა შეემუშავებინა ახალი ლიტერატურული სტილის მიმართ.

ასახვის ახალი მეთოდი — კრიტიკული რეალიზმი — რომანტიზმის პესიმიზმს უპირისპირებს ნათელ, მებრძოლ ოპტიმიზმს. ამიტომაც ასახვის არსენალში მძლავრობს ნათელი და მკაფიო შედარება, ხოლო უკან იხევს ბუნდოვანი და რომანტიკულად გაურკვეველი მეტაფორა; თუ რომანტიკოსის საყვარელი დროა საღამოს ბინდბუნდი, მზე რომ ჩასულია, ოღონდ ჯერ კიდევ არ დაბნელებულა, რეალისტი აღწერს ნათელ დღეს, მზიარულ დილას, ბარჩხალა მზეს; თუ რომანტიკოსისა და სიმბოლისტისათვის სასურველი დრო ყვითელი, სევდისმომგვრელი შემოდგომაა, რეალისტს ახარებს მზიარული გაზაფხული ანდა იმედისმომცემი ზაფხული,

მაგრამ უმთავრესი პრობლემა იყო იმის გარკვევა, სახალხო თვდადებულ რეალისტს რომელი ლიტერატურა უნდა აერჩია თავის სამოქმედო იარაღად: ელიტური თუ მასობრივი. ელიტკულტურისა და მასკულტურის ურთიერთობა კულტუროლოგიის ერთი ცენტრალური პრობლემაა. საყურადღებოა, რომ დღემდე არავის მიუქცევია ყურადღება იმისათვის, რომ ამ ორი კულტურის ურთიერთობის საკითხი პირველად ჩვენს მწერლობაში დააყენა სამოციანელთა იდეურმა წინამძღოლმა. თავის ერთ-ერთ საპროგრამო ნაწარმოებში, რომელსაც „მგზავრის წერილები“ ეწოდება, ქართულ სინამდვილეში პირველად გვხვდება ელიტკულტურისა და მასკულტურის შეპირისპირება.

რაკი კრიტიკული რეალიზმი სახალხო, მასობრივი მწერლობის პრეტენზიით გამოდის, გასაგებია, რომ ილია მოითხოვს იმგვარად წერას, რომ გასაგები იყოს ყველასათვის, მთელი ხალხისათვის. მთელი ხალხი კი გულისხმობს არა მარტო ელიტას, განათლებულ, მაღალ საზოგადოებას, არამედ მცირედ წიგნიერ და უწიგნურ ადამიანებსაც. მაშასადამე, სახალხო მწერლობა ნათელი, გასაგები უნდა იყოს ყველასათვის.

ახლა ვნახოთ, როგორ არის ეს საკითხი გადანწყვეტილი რეალისტური სიმბოლოების გამოყენებით.

„მგზავრის წერილების“ ავტორი ერთმანეთს უპირისპირებს მყინვარწვერსა და თერგს. მყინვარწვერი ზვიადია, ამაღლებულია, ფრიად მომხიბვლელია, ოღონდ ადამიანთა. უმრავლესობისათვის მიუწვდომელი და გაუგებარია; სანაცვლოდ, ყველასათვის ნაცნობი, მისაწვდომი და გასაგებია თერგი. ის შინაური კაცივითაა: მოაქვს შეშა, ხე-ტყე; ადამიანს ამარაგებს თევზით; გვალვაში იძლევა წყალს... ერთი სიტყვით,

ნათელი და გასაგებია. ის ჩართულია ყოველდღიური ცხოვრების ჩარფუზანაში. აი, როგორ არის წარმოდგენილი ყოველივე ეს: „მყინვარი! დიდებულია, მყუდრო და მშვიდობიანი, მაგრამ ცივია და თეთრი. დანახვა მისი მაკვირვებს და არ მალეღვებს, მაციებს და არ მათბობს, — ერთის სიტყვით, მყინვარია. მყინვარი მთელის თავის დიდებულებით საკვირველია და არა შესაყვარებელი. აბა, რად მინდა მისი დიდება? ქვეყნის ყაყანი, ქვეყნის ქარიშხალი, ქროლვა, ქვეყნის ავ-კარგი მის მაღალს შუბლზედ ერთ ძარღვსაც არ აატოკებს; ძირი თუმცა დედამიწაზედ უდგა, თავი კი ცას მიუბჯენია, განზედ გამდგარა, მიუკარებელია. არ მიყვარს არც მაგისტანა სიმაღლე, არც მაგისტანა განზედ გადგომა, არც მაგისტანა მიუკარებლობა”.

სამაგიეროდ, სრულიად სხვაგვარია მდინარე თერგი: „დალოცა ღმერთმა ისევ თავზედ ხელაღებული, გიჟი, გადარეული, შეუპოვარი და დაუმონავი მღვრიე თერგი... თერგი სახეა ადამიანის გაღვიძებულის ცხოვრებისა, ამაღლელებელი და ღირსსაცნობი სახეც არის: იმის მღვრიე წყალში სჩანს მთელის ქვეყნის უბედურების ნაცარტუტა... ამიტომაც მე, როგორც ქვეყნის შვილს, თერგის სახე უფრო მომწონს და უფრო მიყვარს.”

ამ ორი ფენომენის შედარებაში სიმბოლოები უპირისპირდება ერთმანეთს, მაგრამ შიფრი იქვე იხსნება. რეალისტი, აბა, რისი რეალისტიცაა, თუ ყოველს სინათლე დროულად არ მოჰფინა: „მყინვარი დიდ გეტეს მაგონებს და თერგი კი მრისხანე და შეუპოვარს ბაირონსა”.

მაშასადამე, პრობლემის გასაღები მოცემულია. რთული, უბრალო მასისათვის გაუგებარი და მიუწვდომელი გოეთე და მისი მსგავსი მერებუხე მწერლები (კაფკა, ჯოისი, ფოლკნერი) მიუღებელია, ხალხთა

მასებს ვერაფერს მისცემს, ვერ აღზრდის, ვერ გაანათლებს, წინ ვერ წაწევს, ხოლო ბაირონის მსგავსი ყველასათვის გასაგები და იოლად მისაწვდომი მწერლები (ბალზაკი, ფლობერი, მოპასანი, ტოლსტოი, ტურგენევი..) მისაღებია.

მაშასადამე, საკითხი გადაწყვეტილია კარგი მასკულტურის სასარგებლოდ, სახალხო მწერლობის სასარგებლოდ.

და, მართლაც, ილიას გუნდი და მომდევნო თაობების მოკალმენი მართლაც რომ სახალხო მწერლები იყვნენ. აი, ისინიც: აკაკი, ვაჟა-ფშაველა, ყაზბეგი, გიორგი წერეთელი... სახალხო მწერლობის თვალსაზრისით, კიდევ უფრო შორს წავიდნენ ხალხოსნები (ლომოური, ფურცელაძე, მაგლობლიშვილი, გაბაშვილი და სხვანი).

ვფიქრობთ, რომ მთელი ამ გუნდების იდეური მედროშე გახლავთ ილია ჭავჭავაძე, რომელმაც მასკულტურის დროშა პირველად გაშალა და ააფრიალა 1861 წელს დაწერილ „მგზავრის წერილებში“.

ილიასეულ ამ მწყობრ თეორიას ფეხი აუწყო და მხარი დაუჭირა აკაკიმ. მისი აზრით, მწერალმა ყური უნდა დაუგდოს ხალხს, ყურადღებით მოეპყროს მშრომელთა ინტერესებს, გულისყური გაამახვილოს მათ საჭიროებაზე, იყოს ხალხის თანაზიარი და მისი შემწე, მისი თვალი და ყური (პროკლე კეკელიძე).

წერეთელმა უფრო კონკრეტულად ასახა მასკულტურისა და ელიტკულტურის ჭიდილის ამბავი მთელი რუსეთის იმპერიაში, გვიჩვენა მისი ფესვები, მოქმედი პირები, სხვა ვითარებანი. მან შესანიშნავად მიმოიხილა XIX საუკუნის სამოციანი წლების პეტერბურგის ამბები, სადაც ყველაზე მწვავე ბრძოლა გაჩაღდა მხატვრულ-ესთეტიკური პრინციპების გარშემო. აკაკი

წერდა: „ყირიმის ომმა თვალი გამოახელინა რუსეთს... იმ დროს გამოვიდა სარატოველი სემინარიელი ჩერნიშევსკი, ჩაუდგა სათავეში ჟურნალ „სოვრემენნიკს“ და დობროლუბოვთან, ანტონოვიჩთან, ნეკრასოვთან და სხვებთან ერთად დასცა რუსეთს კიჟინა... ამ დროს გამოსცა ჩერნიშევსკიმ თავისი კრიტიკული წიგნაკი „ხელოვნება მარტო ხელოვნებისათვის თუ ცხოვრებისათვის?“

ამის შემდეგ აკ. წერეთელი მსჯელობას ასე განაგრძობს: „მაშინ ლიტერატურაც ორად გაიყო: უმეტესობა სრულიად უარყოფდა მწერლობაში ხელოვნებას და მეორე, ბევრად ნაკლები, ისე გადაჰყვა ხელოვნებას, რომ, გარდა კეთილხმოვანებისა და მუსიკისა, აღარა სწამდა რა მწერლობაში“.

მაშასადამე, საკითხი მასკულტურისა და ელიტკულტურისა ჯერ კიდევ პეტერბურგში დაისვა ილიასა და აკაკის სტუდენტობის დროს.

ამ ბრძოლაში აკაკიმ, როგორც თავად აცხადებს, შუა ხაზი დაიჭირა. საინტერესოა მისი საამდროო მსჯელობა: „სხვასავით წამხედურობით უმეტესობის მიმდევარი არა ვყოფილვარ. ზაიცევს არად ვაგდებდი. ნიჭიერ პისარევს თუმცა ვაფასებდი, მაგრამ მისი ბევრი რამ არ მომწონდა და არც ის მეჯერა მეორე პარტიის, რომ მწერლობაში მხოლოდ მუსიკა და კეთილხმოვანება უნდა იყოს და კმარაო. ორთა შუა მყოფს მე ჩემი გზა მქონდა არჩეული და მივდიოდი წყნარად“.

აქედან კარგად ჩანს: ქართველი „თერგდალეულები“ კარგად იცნობდნენ ხელოვნების შესახებ რევოლუციური დემოკრატიების შეხედულებებს, მათ მედგარ ბრძოლას „წმინდა ხელოვნების“ წინააღმდეგ. ეჭვი არაა, ორივე ჩვენი „თერგდალეული“, ილია და აკაკი, არ იზიარებდა თეორიას „ხელოვნება ხელოვნებისათვის“.

ქართველ სამოციანელთა დამოკიდებულებას პრობ-

ლემისადმი კიდევ უფრო მკაფიოდ უჩვენებს აკაკის მიერ ჩერნიშევსკის შეფასება: „როდესაც ხელოვნებამ ისე გაიტაცა რუსეთის მწერლობა, რომ უკეთესი და უნიჭიერესი წარმომადგენელნი ძირს ფეხს აღარ ადგამდნენ და მხოლოდ მიმოფრენდნენ ცის ლაჟვარდში, ცხოვრებისაგან მოსხლეტილნი, მაშინდელმა გამოჩენილმა მწერალმა ჩერნიშევსკიმ შენიშნა მათ, რომ ხელოვნება მარტო უნაყოფო ხელოვნებისათვის კი არ უნდა იყოს... ცხოვრებას უნდა ემსახურებოდეს... ამით მას უნდოდა, რომ უკიდურესობაში ჩამდგარი ხელოვნება როგორმე გამოებრუნებია და საჭირო კალაპოტში ჩაეყენებინა“. აკაკი გმობდა „წმინდა ხელოვნებას“ და, ამასთან ერთად, ასევე, უარყოფდა ხელოვნების უარმყოფელ ნიჰილისტებს. ყველაზე მკაფიოდ თავისი ადრინდელი ესთეტიკური შეხედულებანი აკაკიმ გამოხატა 1866 წელს „ცისკარში“ დაბეჭდილ რეცენზიაში. რეცენზიას ასე ჰქვია: „რაოდენიმე სიტყვა ჩანგურის შესახებ“. აქ ავტორი გმობს მწერლის მიერ უნაყოფო ოცნებებით გატაცებას, უსაგნოდ ცის ლაჟვარდში მიმოფრენას, ხალხური ცხოვრებისაგან მოსხლეტას, უსარგებლო „ტკბილხმოვანებისადმი გამოდევნებას და აღიარებს სინამდვილის, ყოველდღიური ცხოვრების ასახვის პრიორიტეტს“.

თავისი შემოქმედების მთავარ საგნად აკაკის ეროვნული და სოციალური თემატიკა მიაჩნდა, ხოლო ბრძოლის მახვილ იარაღად - მწერლობა. დიდი პატრიოტი ლიტერატურასა და ხელოვნებას უდიდეს პოლიტიკურ, სოციალურ და ეროვნულ ფუნქციას აკისრებდა. ეს კრედო მან პრაქტიკული შემოქმედებითი საქმიანობით კიდევაც განახორციელა. პოეტის რწმენით, ლიტერატურამ რეალური ცხოვრება უნდა ასახოს მთელი თავისი მრავალფეროვნებით, გამოავლინოს ადამიანთა

ურთიერთობის მანამდე მიჩქმალული ასპექტები და შეხედოს სამყაროს არა როგორც ერთხელ და სამუდამოდ მოცემულსა და დადგენილ სტატუსს, არამედ როგორც განვითარებადსა და ცვლადს. აქედან გამომდინარე, გასაგებია, რევოლუციონერ-დემოკრატების მსგავსად, აკაკი მწერლისაგან მოითხოვდა არა მართო ცხოვრების, ხალხისა და საზოგადოების ყოფიერების მხატვრულ ასახვას, არამედ ამ მოვლენათა ახსნასაც, შეფასებას, მსჯავრის დადებას, აქტიური როლის შესრულებას ცხოვრების გარდაქმნაში. „მწერლობა უძლიერესი და უპირველესი იარაღია, რომელიც სიმართლით უნდა ილესებოდეს და უსუსტრად იხმარებოდეს სამშობლოს საკეთილდღეოდ. მწერლობა ზნეობითი მესარკეობაა: ნაწერში, როგორც სარკეში, ნათლად უნდა იხატებოდეს მწერლის თანამედროვეობა მისის სისწორ-სიმრუდით“, - წერდა იგი.

აქ შემოქმედი ფაქტობრივად კულტუროლოგიის სამ ძირითად პოსტულატზე საუბრობს, რომლის მიხედვითაც, მხატვრულ ნაწარმოებს აქვს სამი ღირებულება: შემეცნებითი (გვაძლევს ცოდნას), აღმზრდელობითი (რალაც სულისკვეთებით გვწვრთნის) და ესთეტიკურ-მხატვრული (გვანიჭებს ესთეტიკურ სიამოვნებას, რაც ტექსტის ნაკითხვისა და დამახსოვრების წყაროა). ოღონდ მგოსანი ამაზედაც არ შეჩერებულა, უფრო შორსაც წავიდა, როცა „პოეტის პროგრამაში“ განაცხადა: მწერლობა აქტიური მებრძოლია პროგრესისათვის; მან ავი და კარგი უნდა გაარჩიოს და კიდევ განსაჯოს; სახალხო საქმის ორგულთ და მტერთ ლახვარი ჩასცეს, ხოლო ერთგული აქოს და ადიდოს. „მაქებარი ვარ ერთგულის და მგმობი ქვეყნის მტრებისა, მათი პასუხის მიმცემი საკადრის - შესაფერისა“.

სიმართლის „უსუსტრად“ გამოხატვას რომ, აღიარებდა აუცილებელ საქმედ, პოეტი კრიტიკული რე-

ალიზმის დამახასიათებელ თვისებად წარმოისახავდა ცხოვრების მანკიერებათა გაბედულ მხილებას, რეალური სინამდვილის კრიტიკულ ასახვას, მართლის თქმას, ავ-კარგის ხატოვნად ჩვენებას.

გამიქვავდეს მაშინ ენა,
თუ რომ ვისმე მივეფერო
და გამიხმეს ეს მარჯვენა,
თუ სიმრუდით სიმთ ვაუღერო („ჩანგური“).

ამ სტრიქონებიდან დავით გურამიშვილისეული ინტონაცია გვესმის — „ფარვა სიავისა ქვეყანას არ მოუხდების“. ამ დროს აკაკის, შეუძლებელია, არ ხსომებოდა დიდებული წინაპრის ცნობილი ნათქვამი:

მართალს ვიტყვი, შევიქნები
ტყუილისა მოამბე რად?
ვერას უქებ საძაგელთა
უფერულსა პირ-საფერად.
მე, თუ გინდა თავი მომჭრან,
ტანი გახდეს გასაბერად,
ვინც არა ჰგავს კახაბერსა,
მე ვერ ვიტყვი კახაბერად.

ჩვენი ფიქრით, სწორედ ამ სიტყვების გამოძახილია აკაკის ეგ ტაეპები:

რაგინდ ბედით ვიყო კრული,
საშინელიც მექნეს ბოლო,
არ შედრკება ჩემი გული,
გინდა ქვითაც ჩავიქოლო! („ჩანგური“)

აკაკი სავსებით უჭერდა მხარს ილიას რეალისტური ხერხების უპირატესობის აღიარებაში. „როგორც მზეთუნახავს არ ეჭირვება ფერ-უმარილი და მორთ-

ვა-მოკაზმვა, ისე არც ხელოვნურ ნაწარმოებს - ზედმეტი სიტყვაკაზმულობა და გაცვეთილი აზრებით გაელფერება". აკაკი ებრძოდა ხელოვნურად გაზვიადებულ არაბუნებრივ, ბნელ, გაუგებარ, ბურუსით მოცულ ფორმებს, აღიარებდა ნათელ, სადა, ხალხისათვის გასაგებ მხატვრულ ფორმას.

თავისი რეალისტური თვალსაზრისი მწერლისა და მწერლობის დანიშნულებაზე წერეთელმა ნათლად გამოხატა მრავალ პუბლიცისტურ წერილში, საჯარო გამოსვლასა და ლექსში.

აკაკი წერეთელი და ილია ჭავჭავაძე უდიდეს ყურადღებას აქცევდნენ მწერლის მთავარ იარაღს — ენას. მათი შეხედულებით, სალიტერატურო ენა უნდა გაძლიერდეს, დაიხვეწოს და გამოყენებულ იქნეს ყველა მწერლის მიერ. ამ გზით ავაშენებთო ერთიან და განუყოფელ საქართველოს. მწერალმა მთელი პასუხისმგებლობით უნდა შეარჩიოს საჭირო სემანტიკური ერთეულები, ენისთვის დამახასიათებელი ფრთიანი გამოთქმები, მშობლიური ენის მოსაქცევები, ფრაზეოლოგია და მარჯვედ, ოსტატურად, გერგილიანად შეუფარდოს ისინი გამოსახატავ აზრს. ყოველი მწერალი უნდა ზრუნავდეს სალიტერატურო ენის განმტკიცებაზე, მის შეღწევაზე პროვინციებში, რაც ტომების გაერთიანების ერთი მძლავრი ფაქტორი გახდებაო. აქ აკაკი და ილია სრულად ეთანხმებიან იაკობ გოგებაშვილს, რომ ენა უპირველესი ბურჯია ეროვნებისა, რომ ერთიანი სალიტერატურო ენა ქართველი ტომების დაქსაქსულობას ბოლოს მოუღებდა. ამ მიზნებით შთაგონებული აკაკი ვერ ურიგდებოდა ერთიანი და გამაერთიანებელი სალიტერატურო ენის ხელყოფას. ამ ნიადაგზე თვით გენიალური ვაჟა-ფშაველაც კი არ დაინდო და ფშაურ კილოკავზე დაწერილი ზოგი მა-

საღისათვის საყვედურიც კი გამოუცხადა: „ენას გინუნებ, ფშაველო, მგოსანო მაღალ მთისაო“. ამ ლექსში ლუკა რაზიკაშვილის იმდენი ქება და ხოტბაა, რამდენიც მას არავისგან არ ღირსებია, ოღონდ საერთო ლიტერატურული ენის უარყოფა კი გაკრიტიკებულია. აკაკი, ფაქტობრივად, ბრალსა სდებს ლუკა რაზიკაშვილს, ჩააგონებს: მაშინ, როცა მე, ილია და იაკობ გოგებაშვილი საერთო-სახალხო ერთიან ენას ვაკონინებთ, რათა ტომობრივი განცალკევება მოვსპოთ და ერი გავაერთიანოთ, შენ ამ საერთო-სახალხო მშენებლობის პატრიოტულ პათოსს შენი ფშაური კილოთი აფერხებო.

აღნიშნული თვალსაზრისით, აკაკი ცამდე მართალი იყო. ის საყვედურს სწორედ ვაჟა-ფშაველას ეუბნებოდა და არა მის ძმებს ან სხვა სუსტ მეკილოკავეებს. საქმე ისაა, რომ აკაკიმ ბრწყინვალედ უწყის: სამოციანელთა ამ შემკრებლურ საქმიანობას უნიჭო კალმოსნები ვერას დააკლებდნენ, ხოლო უნიჭიერესი რაზიკაშვილი დიახაც რომ დააკლებდა და დაუშავებდა.

ამიტომაც აღნიშნული დავა და პოლემიკა, რომელიც აკაკისა და ვაჟა-ფშაველას შორის გაიშალა, სამოციანელთა სასარგებლოდ უნდა განვსაჯოთ, უნდა ვაღიაროთ: იმ პოლემიკაში მართალი იყო აკაკი. სხვათა შორის, აკაკის მხარე დაიჭირეს ბევრმა შეგნებულმა პატრიოტმა და თვით სტალინმაც. რაკილა იგი ერთიანი და მტკიცე საბჭოთა ქვეყნის შეკვრას ლამობდა, დანაწევრება-დაქუცმაცების არავითარი მცდელობა არ მოსწონდა; აკაკის დაუჭირეს მხარი აკად. აღ. ბარამიძემ, პროფ. გოგი გოგოლაშვილმა, პროფ. მ. თავდიშვილმა და სხვებმა.

ამრიგად, შესაძლებელია გამოვიტანოთ საერთო დასკვნა: ქართველი სამოციანელები იბრძოდნენ მაღალი დონის მუსკულტურის დასამკვიდრებლად; რო-

გორც რეალისტები, ისინი ბუნდოვან, გაუგებარ, რეზუსულ ლიტერატურას, ხალხისთვის გაუგებარ ტექსტებს უარყოფდნენ და თავიანთ საქვეყნო-სახალხო ბრძოლაში იყენებდნენ კრიტიკული რეალიზმისათვის შესაფერის ნათელ და მზიან სამეტყველო საშუალებებს. ამიტომაცაა, რომ ილია და აკაკი არ მიმართავდნენ ასე გართულებულ სახეს — „დევმა ძუძუ მანოვა“ და არჩევდნენ უბრალოდ ეთქვათ: მთაში ვიყავიო. ამასთან ერთად, მათი წარმოდგენით, უმთავრობო და ეროვნულად დაბეჩავებული ხალხის გამოჩენილი მესიტყვე უნდა გახდეს პოლიტიკური მებრძოლიც, ეროვნულ და სოციალურ პრობლემათა გადამჭრელი ეროვნული ლიდერიც.

კულტურა და სახელმწიფო პირველი დამოუკიდებელი საქართველოს პირობები (1918-1921)

საქართველოს დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრიობის აღდგენა უზარმაზარი მოვლენა გახლდათ. მან არაოდენ პოლიტიკურ-სოციალურ, არამედ კულტურულ სფეროშიც დიდი აღმავლობა გამოიწვია. მეცნიერებაში, განათლებაში, ლიტერატურასა და ხელოვნებაში ბევრი რამ ახალი და მნიშვნელოვანი შეიქმნა. მიუხედავად იმისა, რომ იყო დიდი ეკონომიკური პრობლემები, ასევე, ქვეყანა ირგვლივ გარემოცული იყო მტრული ძალებით, კულტურული აღმავლობა ფრიად თვალსაჩინო გახდა.

ამ მიღწევებს მთელი 70 წლის განმავლობაში მალავდა საბჭოთა წყობილება. მიზეზი გასაგებია: ბოლშევიკების მეტოქე მენშევიკები და მათი კულტურული პოლიტიკა, ამ პოლიტიკის ზეიმი არ უნდა გამოვლენილიყო, უნდა მიჩქმალულიყო. 1990-იან წლებში საქართველო კვლავ გახდა დამოუკიდებელი, რამაც ბიძგი მისცა დემოკრატიული საქართველოს კულტურული პოლიტიკის შესწავლას და ობიექტური დასკვნების გამოტანას. ამიტომ ამ დროიდან ყურადღება მიექცა მითითებული პერიოდის კულტურას და გამოქვეყნდა ცოტად თუ მეტად სრულყოფილი ნაშრომები. მათ შორისაა ვ. ბერიძის „კულტურა და ხელოვნება დამოუკიდებელ საქართველოში“, 1992; მ. მჭედლიძის „ქუთაისის ახალი ისტორიის ნარკვევები“, 1993; „საქართველოს ისტორიის ნარკვევები“, მ. მელიქიშვილის რედაქცია, 1972; უ. სიდამონიძე, „საქართველოში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული მოძრაობისა და სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების ისტორიოგრაფია“, 1970;

გ. ბუხნიკაშვილი, „ქართული თეატრი ახალი ცხოვრების მიჯნაზე“, 1976; ლ. დონაძე, ო. ჩიჯავაძე, მ. ჩხიკვაძე, „ქართული მუსიკის ისტორია“, 1990; მ. დუდუჩავა, „ახალი ქართული ხელოვნება“, 1950; ამირან ნიკოლეიშვილის „კულტურა საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში“, 1998 და სხვ. ამ უკანასკნელში საკითხი მონოგრაფიულად არის განხილული.

პირველი უმნიშვნელოვანესი ღონისძიება, რაც მთავრობამ გაატარა, იყო ერთ-ერთი პირველი კანონის მიღება. იგი შეეხებოდა ქართულ ენას. ყველა საქმე უნდა გადაეყვანათ ქართულ ენაზე. მოხდა ფოსტა-ტელეგრაფის ნაციონალიზაცია და გაეროვნულება; ოპერაციები მხოლოდ ქართულ ენაზე უნდა განხორციელებულიყო; მაგრამ მალე მოუწიათ უკანდახევა, რადგან აფხაზეთში საჭირო გახდა რუსული ენის მონარჯვებაც.

გაეროვნების პროცესი იუსტიციის სამინისტროშიც დაიწყო, მაგრამ ხარვეზმა აქაც იჩინა თავი. სასამართლოებში ხშირად უწევდათ რუსულის გამოყენება, რადგან ბევრმა არაქართველმა ქართული არ იცოდა.

არმიაში გაეროვნულება უკეთესად წარიმართა. აქ საქმის წარმოება ქართულად დაიწყო.

რკინიგზაზე აიკრძალა არაქართულად საქმის წარმოება და მიმოსვლის ცნობების გამოცხადება.

ყველაზე კარგად საქმე აენყო ქუთაისის გუბერნიაში და ეს გასაგებიცაა: იქ ხომ თითქმის მთელი მოსახლეობა ქართველებისაგან შედგებოდა.

მაგრამ, როგორც ყოველთვის, პრობლემას ქმნიდა აფხაზეთი. იქ მოსახლეობის უმეტესობას შეეძლო მხოლოდ რუსულად ლაპარაკი. იქაური ზოგი ქართველიც წინააღმდეგი იყო აფხაზეთის „გაქართულებისა“. ის აცხადებდა: გაეროვნულება თუ აფხაზეთს შეეხებო-

და, მაშინ იქ სამუშაოს უნდა გამოსთხოვებოდა ყველა.

გაეროვნებას ხელს უშლიდა ისიც, რომ არ იყო დამუშავებული საჭირო ტერმინოლოგია სხვადასხვა დარგში. ამ საქმეს კი დიდი ხანი დასჭირდებოდა; არ არსებობდა ქართული საბეჭდავი მანქანები (რემინგ-ტონები); არ იყო ქართული მარკები, ნიშნები და ა.შ.

იმისათვის, რათა ხალხი უმუშევარი არ დარჩენილიყო, დაიწყეს ქართული ენის შემსწავლელი კურსების მოწყობა. მაინც მოსახლეობის დიდი ნაწილი უკმაყოფილო დარჩა. ეს ბუნებრივიცაა, რადგან საქართველო მუდამ იყო მრავალნაციონალური ქვეყანა. ადგილებზე ქართველთა დანიშვნას ისიც უშლიდა ხელს, რომ მათ ძირითადად ერთი ენა იცოდნენ, ხოლო ებრაელებმა და სომხებმა – ქართულიცა და კიდევ რამდენიმე ენა. ამან ქართველთა უკმაყოფილება არაერთხელ გამოიწვია.

ნაციონალისტები თავიანთი წერილებითა და გამოსვლებით მოითხოვდნენ, სასწრაფოდ გატარებულიყო აღებული კურსი, ოღონდ ნაკლებად უკვირდებოდნენ ობიექტურ სირთულეებს. მარტო იმას რამდენი დრო სჭირდება, რომ შემუშავდეს და დამკვიდრდეს ქართული ტერმინოლოგია, რომ არაფერი ვთქვათ მუშაკთა და სპეციალისტთა მიერ ქართული ენის შესწავლაზე.

დიდი ორომტრიალი მოჰყვა ქართულის სახელმწიფო ენად გამოცხადებისთვის მზადებასაც. ბევრი პირი, გაზეთი, ორგანიზაცია ამის წინააღმდეგ გამოდიოდა, ზოგი დემონსტრაციების მოწყობითაც იმუქრებოდა. ამიტომ პარლამენტმა შეასწორა კანონი და შიგ ჩაწერა, რომ ეროვნული უმცირესობის წარმომადგენელს უფლება ეძლეოდა პარლამენტში რუსულად გამოსულიყო.

დაიწყეს იმაზე საუბარიც, რომ ქალაქებში შეცვლილიყო რუსული წარწერები.

ხდებოდა ისეც, რომ თანამდებობიდან ითხოვდნენ იმ თანამშრომლებს, რომელთაც ქართული არ იცოდნენ და მისი შესწავლა არც სურდათ.

1919 წლის თბილისის საბჭოს დადგენილებით 300-მდე ქუჩას გადაერქვა სახელი, თან „გაქართულდა“.

საგანგებო ყურადღება დაეთმო ქართული სალიტერატურო ენის სინმინდის დაცვას, მის გაძლიერებას. დაიგეგმა და გამოიცა ლექსიკონები, ქართული ენის სახელმძღვანელოები, მართლწერის წესები და ა.შ. აკრიტიკებდნენ სახელმძღვანელოების ქართულსაც.

ამავე დროს, აუმჯობესებდნენ ქართულ შრიფტს. ეს საქმე დაავალეს დ. შევარდნაძეს. მან შრიფტის ორი პროექტი წარმოადგინა. სწორედ ამ დროს გამოიცა აკაკი შანიძის „ორთოგრაფიის რეფორმისათვის“, შ. ბერიძის „მეგრული ენა“; გადაიდგა ბევრი სხვა ნაბიჯიც, მაგრამ მრავალეროვან და ჭრელ ქვეყანაში, როგორც მოსალოდნელი იყო, გაეროვნების საქმე გაჭირდა. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“ 1921 წელს გულწრფელად აღიარებდა: გაეროვნება სანახევროდაც ვერ შესრულდაო.

ამ გზაზე, ეჭვი არაა, უმთავრესი საქმე იყო ტერმინოლოგიის შემუშავება. უკვე 1918 წ. მთავრობამ შექმნა საგანგებო კომისია ივანე ჯავახიშვილის ხელმძღვანელობით. ტერმინოლოგიის შემუშავებელი დარგობრივი კომისიებიც უხვად შეიქმნა. ამ მხრივ სპეციალისტებმა ენერგიულად იმუშავეს და ახალი ტერმინების ბეჭდვა იმავე წლის აგვისტოდანვე დაიწყო. მალე დაიწყო ხელმოწერა „რუსულ-ქართულ ტექნიკურ ლექსიკონზე“. სწავლულები ამ ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებს განიხილავდნენ. გამოსაცემად მოამზადეს სამხედრო, საგზაო, სამთამადნო, სანაოსნო, საარტილერიო, ფიზიკის, ქიმიის, მინერალოგიის, გეოლოგიის, გეოდეზიის, ტან-

ვარჯიშის ტერმინოლოგიები. სულ შედგა 8500 სიტყვა, ოღონდ მისი დაბეჭდვა უსახსრობის გამო ჭიანურდებოდა. 1919 წლიდან მაინც დაიწყო მათი გამოქვეყნება. საგანგებო ტერმინოლოგიურ კომისიას უკვე 40000 ტერმინისათვის მოეყარა თავი. 1920 წელს დიდი პოლემიკა გაიმართა „რუსულ-ქართული ტექნიკური ლექსიკონის“ გამოსვლასთან დაკავშირებით. შ. ბერიძემ ის საერთოდ დადებითად შეაფასა, ოღონდ პრინციპულად მიუღებელ საკითხებზე გამოთქვა თავისი კომპეტენტური აზრი. მას კატეგორიულად მიუღებლად მიაჩნდა მიკროსკოპის ნაცვლად გვეხმარა უჩინმაჩინი, ელექტრონის მაგიერ ელვისო, მაგნიტის სანაცვლოდ მზიდარო, ვაგონის ადგილას რონოდა, ფაბრიკის საპირისპიროდ სამოქნარო.

ტერმინოლოგიის შექმნაში დიდი შრომა გასწიეს და სახელი მოიხვეჭეს რ.ნიკოლაძემ, გ. ნიკოლაძემ, შ. ბერიძემ, ვ. კაკაბაძემ, ლ. ნათაძემ, მ.შალამბერიძემ...

საბოლოოდ შეიმუშავეს სწორი სტრატეგიული მიდგომა: არსებული ტერმინოლოგია დაეტოვებინათ; ახალი ტერმინებისათვის ჯერ მოენახათ ენაში არსებული შესატყვისი და, თუ ასეთი არ აღმოჩნდებოდა, მაშინ ეთარგმნათ იგი.

ეს გახლდათ სინთეზურ-კომპრომისული მიდგომა, რომელზეც ადრე გ.ახვლედიანი საუბრობდა.

უნდა ითქვას: საგნობრივმა ტერმინოლოგიურმა კომისიებმა ისე კარგად იმუშავეს, რომ 1921 წლის იანვრისათვის უკვე მზად ჰქონდათ 40000 ტერმინი; ასევე, აქტიურად საქმიანობდნენ ვიწრო-დარგობრივი ტერმინოლოგიური კომისიები.

გადაჭრით ვიტყვით: გაკეთდა კოლოსალური ეროვნული და საკაცობრიო საქმე, მკვიდრი საფუძველი ჩაეყარა სამეცნიერო აზროვნების წინაპირობას – ტერ-

მინების დადგენას, რაც ინტელექტუალური საზოგადოების ცნობიერების ამაღლების პირობა იყო. მოგვიანებით, კომუნისტების დროსაც, ეგ ტერმინოლოგიური ძიების ტრადიცია არათუ დაიკარგა, კიდევ უფრო გაძლიერდა, რამეთუ ბევრი ის პიროვნება, ვინც ამ საქმეს მაშინ დაუკავშირდა, მერეც წარმატებით აგრძელებდა სატერმინოლოგიო აზროვნებასა და საქმიანობას.

საბჭოთა ხელისუფლების წლებში რომ განსაკუთრებით გაიჭრა წინ სალექსიკონო-ენათმეცნიერული დარგი – ეს ფაქტია. ყოველივე ეს კი განაპირობა სწორედ დამოუკიდებლობის წლებში შემუშავებულმა და ჩამოყალიბებულმა სალექსიკონო-ტერმინოლოგიურმა პოლიტიკამ. და დღეს ჩვენ სამართლიანად ვამაყობთ „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის“ 8 ტომით (რედაქტორი არნოლდ ჩიქობავა), რომელშიც შეტანილი და ახსნილია ქართული ენის ოქროს ფონდი – 112949 სიტყვა და რისთვისაც 1971 წელს მისი დასრულება აღინიშნა სახელმწიფო პრემიით; ამ უდიდეს გამარჯვებას მხარს უმშვენებს შესანიშნავი „ქართულ-რუსული“ და „რუსულ-ქართული“ ლექსიკონები; განსაკუთრებით დავით ჩუბინაშვილის „ქართულ-რუსული ლექსიკონი“ (1984). ეს გახლავთ სანკტ-პეტერბურგში 1887 წელს დასტამბული ტექსტის გამეორება; გამოვიდა სეფერთელაძის „ქართულ-ინგლისური“ და „ინგლისურ-ქართული“ ლექსიკონები; უდიდესი ზეიმი მოჰყვა „ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის“ გამოცემას. ამ საშვილიშვილო საქმის დასაგვირგვინებლად თბილისში საგანგებოდ ააგეს ე.წ. „ენციკლოპედიის შენობა“. ამ გამოცემას წარმატებით უხელმძღვანელა გამოჩენილმა პოეტმა – აკადემიკოსმა ირაკლი აბაშიძემ; დიდებული საქმე გაკეთდა, რომ გამოიცა თოფურია-გიგინეიშვილის „ორთოგრაფიული ლექსიკონი“ (1968). ეგ იყო

დაახლოებით იმის მსგავსი მოვლენა, რაც მერვე-მეცხრე საუკუნის მიჯნაზე გააკეთა დიდმა გრიგოლ ხანძთელმა - როცა ქართულ ეკლესიას ერთიანი ნესკანონი (ტიპიკონი) შეუქმნა; საშვილიშვილო საქმე გახლდათ „უცხო სიტყვათა ლექსიკონის“ გამოცემა 1964 და 1973 წლებში. ეს ისეთი ლექსიკონია, ყოველ 3-5 წელიწადში მაინც უნდა გამოდიოდეს შევსებული სახით, რადგან ენაში მრავალი ახალი სიტყვა შემოდის. ეს კი იმით არის განპირობებული, რომ ახალ ტექნიკას მოჰყვება თავისი სახელი, ხოლო „სახელი იქ იბადება, სადაც ეს ტექნიკა“ (ილია); საბჭოთა წლებში გამოვიდა ძველი ან ახალი არაერთი დარგობრივი ლექსიკონი. ვიმეორებთ: ამ დიდ ინერციას ფართო ავალა სწორედ დამოუკიდებლობის წლებში მიეცა. ამის გამო შეიძლება თავისუფლად ითქვას: ყველაზე დიდ წარმატებას ქვეყანამ მაშინ სწორედ ამ დარგში მიაღწია.

ლექსიკურ და ტერმინოლოგიურ ძიებებს გვერდს უმშვენიებდა მაშინდელი ცოცხალი სამწერლობო სიტყვა. სწორედ იმ პერიოდში მოხდა დიდი ძვრები მხატვრულ ლიტერატურაში: გაჩნდა ახალი ლიტერატურული სკოლები და მიმდინარეობები, შეიქმნა ბრწყინვალე ნაწარმოებები პროზასა და პოეზიაში.

1917 წლის თებერვლის რევოლუციამ ჩვენი ერის პროგრესულად მოაზროვნე ნაწილს თავისუფლების ნანატრი ოცნების აღსრულების იმედი გაუღვია. ამ იმედის გამოძახილს მძლავრად ვგრძნობთ ამ პერიოდის ჩვენი მწერლების შემოქმედებაში. იმ პერიოდის ქართული მწერლობის ეროვნულ სულისკვეთებას ნათლად გამოხატავენ გ.ტაბიძის, ნ. ლორთქიფანიძის, მ. ჯავახიშვილის, ი. გრიშაშვილის, გ. ლეონიძის, ალ.აბაშელის, კ. მაყაშვილისა და მხატვრული სიტყვის სხვა ოსტატთა როგორც მხატვრული, ისე პუბლიცისტური ნაწარ-

მოებები. ნათქვამის დასტურად თუნდაც გალაკტიონის „დროები ჩქარა“ (1917 წლის 13 მარტი) გავიხსენოთ, რომელიც ეროვნული და სოციალური თავისუფლებისადმი აღვლენილ პოეტურ ჰიმნს წარმოადგენს (ავთ. ნიკოლეიშვილი).

1917 წელსვე თბილისში ჩამოყალიბდა ქართველ მწერალთა კავშირი. ამაზე უკვე დიდი ხანი იყო, რაც ოცნებობდნენ კ. მაყაშვილი, შ. დადიანი, ვ. ბარნოვი, დ. კლდიაშვილი, კ. გამსახურდია, პ. იაშვილი, გრ. რობაქიძე, ლ. ქიაჩელი და სხვანი. გაიმართა სათანადო კონფერენცია და მწერალთა კავშირის თავმჯდომარედ აირჩიეს კოტე მაყაშვილი.

სანამ საინტერესო ლიტერატურულ მიმართულებებზე ვიტყოდეთ რაიმეს, ვნახოთ, თუ რა პერიოდული გამოცემები გვქონდა იმხანად. ესენია: „ერთობა“, „ალიონი“, „ჩვენი ქვეყანა“, „ხალხის მეგობარი“, „პრომეთე“, „აისი“, „პოეზიის დღე“, „ცისარტყელა“, „კრონოსის სარკე“, „თოლაბულისის სარტყელი“ – ეს თბილისში. პერიოდული გამოცემები გამოდიოდა სხვა ქალაქებშიც, განსაკუთრებით ქუთაისში, რადგან იმხანად იქ ბევრმა ინტელექტუალმა მოიყარა თავი. ბევრი მათგანი პარიზსა, რუსეთსა და გერმანიაში იყო ნაზიარები სიბრძნესა და სიბრძნისმეტყველებას.

პოეტური ბუნების ქართველებმა დიდი სიამოვნებით დაანესეს „პოეზიის დღე“ (1920, მაისი); 1921 წელს ქართველ მწერალთა ერთი ჯგუფის ინიციატივით გამოცხადდა კონკურსი პოეტთა მეფის ტიტულის მოსაპოვებლად. ეგ ტიტული ერთხმად მიაკუთვნეს გალაკტიონ ტაბიძეს. ამიტომ არავის უნდა ეტოშოს მისი თამამი განცხადებები, როცა ამბობს, რომ პოეტი და მეფეა. იმავე დროს ახსენებს პოეტ-მეფე ალექსანდრ ბლოკს.

აქ საჭიროა, ისტორიასაც გადავხედოთ.

პოეტთა მეფის არჩევის ტრადიცია სპარსეთიდან მოდის. იქ ჯერ კიდევ X-XI საუკუნეებში იყო დამკვიდრებული ეს წესი. დიდებული ფირდოუსის დროს ამ ტიტულს ატარებდა ბრწყინვალე პოეტი ონსორი, რომელსაც პოეტურ გაშაირებაში ერთხელ კიდევაც აჯობა ფირდოუსიმ (მ. თავდიშვილი, „ფირდოუსი“).

ეს ტრადიცია კარგად იცოდნენ რუსმა პოეტებმა, ნამეტურ მოდერნისტებმა. ცნობილია, რომ დამოუკიდებელი საქართველოს დროს რუსეთში როგორც ეკონომიკურად, ისე პოლიტიკურ-იდეოლოგიურად რთული ვითარება იყო. ამიტომაც რუსმა ინტელექტუალებმა საქართველოსა და თბილისს მოაძალეს. ჩამოდიოდნენ არა ოდენ ცალკე პირები, მთელი სამხატვრო კოლექტივებიც კი. მაგალითად, „მხატი“.

მაშინ ბევრი რუსი მხატვარი (მაგ. სუდეიკინი) თუ მწერალი (ბორის პასტერნაკი, მიხეილ ბულგაკოვი, ვლ. მაიაკოვსკი...) დაუმეგობრდა ქართველ ინტელექტუალებს. იმათი ზეგავლენითა და რჩევითაც შეიძლებოდა მიეღო ქართველ საზოგადოებას იდეა – აერჩია პოეტი მეფე, სწორედ ისე, როგორც ეს გააკეთეს რუსეთში და მეფის ტიტული ალ. ბლოკს სამართლიანად მიარგუნეს.

საფრანგეთსა და რუსეთში მოდერნისტულ კულტურას ნაზიარებმა ბევრმა ინტელექტუალმა სწორედ ქუთაისში მოიყარა თავი. სწორედ აქ ხვდებოდნენ ერთმანეთს რუსი მოდერნისტები და პ. იაშვილი, ტ. ტაბიძე, გ. ტაბიძე და სხვები; სწორედ აქ შეიკრიბა უკვდავი ძმობა „ცისფერყანწლების“ სახით. ამიტომაც ამბობს ს. სიგუა, რომ სიმბოლიზმმა თბილისის ჭიშკარი არა პარიზიდან, არამედ ქუთაისიდან შემოაღო. მართლაც, ამ უმნიშვნელოვანეს „სიტყვიერ“

რევოლუციას ქუთაისური ვარდის სურნელი დაჰკრავს.

სხვა დანარჩენი „იზმებისაგან“ განსხვავებით, სომბოლიზმს ერთი თავისებურება ახასიათებს. იგი ზიგმუნდ ფროიდის მსგავსად დაექებს ადამიანის ფსიქიკაში ქვეცნობიერს და პასუხს აძლევს მას. თუ აქამდე მწერლები მხოლოდ ცნობიერსა და იოლად გამოსახატავს დაექებდნენ, ახლა გადავიდნენ „გამოუთქმელის“ ასახვაზე, გამოთქმაზე. მათ ადამიანის სულში მიაგნეს ახალ კონტინენტს, ჯეროთ ფეხდაუკარებელ მატერიკს და ასე იქცნენ ახალი სამყაროს აღმოჩენ კოლუმბებად.

აღსანიშნავია, რომ ქართული სული, ქართული ხასიათი უკეთ შეეწყო სწორედ სიმბოლისტურ მანერას, გამოხატვის მისეულ ხერხებს. ამიტომაც გვყავს ამდენი გამორჩენილი მესიტყვე სწორედ სიმბოლიზმში. საგულისხმოა, რომ სწორედ ქუთაისში გამოიცა სიმბოლისტთა ჟურნალი „ცისფერი ყანები“ (1916), რომელსაც პ. იაშვილი რედაქტორობდა. ორ ნომერში დაიბეჭდა პ. იაშვილის, ვ. გაფრინდაშვილის, ნ. ლორთქიფანიძის, ტ. ტაბიძის, ს. ცირეკიძის, ა. ჭუმბაძისა და სხვათა ნაწარმოებები; კონსტანტინ ბალმონტის ორი ლექსი.

საგულისხმოა, რომ ქართველ სიმბოლისტებს, ნამეტნავად პ. იაშვილსა და ტ. ტაბიძეს, ახლო მეგობრობა ჰქოდათ ამ რუს სიმბოლისტთან, მასთან ბევრს საუბრობდნენ მოდერნიზმზე და ისიც მოახერხეს, რომ ბალმონტს ათარგმნინეს „ვეფხისტყაოსნის“ ფრაგმენტები.

ასე რომ, კ.ბალმონტი ერთ-ერთი პირველი რუსი მთარგმნელია რუსთველის ქმნილებისა. სამუქფოდ, პ.იაშვილმა ბრწყინვალედ თარგმნა ბალმონტის „მიმავალი ლანდები“, „საქართველო“, „მსურს“, „ყოფნის

ანდერძი", „ორი ფრინველი“, „ყვავილები ნარგიზისა“, „ფარფატა“, „ფანტაზია“ და სხვ. განსაკუთრებით მიესაუბრათ იაშვილის გულსა და სულს კლასიკური ლექსები: „მიმავალი ლანდები“ და „ფანტაზია“. ამიტომაც თუა, რომ ეგ თარგმანები შეიძლება მივიჩნიოთ დედნების კონგენიალურ ასლებად.

ცისფერყანწელებმა და, საერთოდ, სიმბოლისტებმა ერთბაშად მაღლა აწიეს ქართული ლექსის ტექნიკა და გამომსახველობითი საშუალებანი, შემოიტანეს მეტი ესთეტიზმი, ხელოვნების ელემენტი. ისინი საკმაოდ გადაიხარნენ თეორიისაკენ „ხელოვნება ხელოვნებისათვის“. ბევრი მათგანი მყვირალა და მკრეხელური განცხადებით გამოდიოდა, ბუნტს უცხადებდა კლასიკას. ჩვენი სიმბოლისტების უმეტესობა უფრო ეკლექტიკოსი იყო. ეს კიდევაც გამოჩნდა მაშინ, როცა იოლად დაემორჩილნენ სხვა მოდერნისტულ იმჟამინდელ მიმართულებებს. მაგალითად, ფუტურიზმს, დადაიზმს. ეს ასეც იყო მოსალოდნელი, რადგან მათ არა ჰქონიათ მყარი პლატფორმა, ხოლო მათი ლოზუნგები, რევოლუციურად მყვირალა რომ იყო, უფრო ფუტურიზმს შეესაბამებოდა. ამიტომაც აცხადებს პროფ. ს. სიგუა, რომ პაოლოსა და ტიცციანის მანიფესტები უფრო ფუტურისტულია, ვიდრე სიმბოლისტურიო.

არც სიმბოლისტებს, არც ფუტურისტებს, არც დადაისტებს საქართველოში არა ჰქონიათ მყარი იდეური საფუძველი და საბჭოთა ხელისუფლების დროს ისინი თანდათან გადავიდნენ მუდმივ (არამოდურ) მეთოდზე, რომელსაც რეალიზმი ჰქვია. ამიტომაც შემთხვევითი როდია, რომ, ვთქვათ, გალაკტიონის შემოქმედებაში შეგხვდებით წმინდა სიმბოლისტური „თოვლიცა“ და რომანტიზმის მანერით შესრულებული „მესაფლავე“, ასევე მკაცრად რეალისტური „ქებათა ქება ნიკორწ-

მინდას".

დამოუკიდებელ საქართველოში კიდევ უფრო გაიშალა ლიტერატურული მოღვაწეობა, რაკილა ცენზურამ ჩაილურის წყალი დალია. ცისფერყანწელთა და სხვათა ძალისხმევით გამოიდოდა სკანდალური თუ პოპულარული ორგანოები: „მეოცნებე ნიამორები“, „შვილდოსანი“, „ბარრიკადი“, „ბახტრიონი“ და სხვ.

უნდა ითქვას მკაფიოდ: ქართული ლექსი გაიმართა ევროპული რადიუსით. იგივე დაემართა პროზასაც. სწორედ ამ დროს გახდნენ პოპულარულნი ნიკო ლორთქიფანიძე, მიხეილ ჯავახიშვილი, კონსტანტინე გამსახურდია, ჯაფუ ჯორჯიკია, გრიგოლ რობაქიძე.

თუ ნიკო ლორთქიფანიძემ ევროპული იმპრესიონიზმი დაძლია უკეთესად, გრ. რობაქიძე და კ. გამსახურდია ექსპრესიონიზმს ერთგულებდნენ. ეს კი პროზის სიახლეს განაპირობებდა.

სავსებით გასაზიარებელია მოსაზრება, რომ 1918-1921 წლებში ერთობ ნაყოფიერად წერდნენ ვასილ ბარნოვი („ტრფობა წამებული“, „გველის ზეიმი“, „სადედოფლო სარტყელი“ და სხვ.), შ. არაგვისპირელი (რომანი „გაბზარული გული“), დ. კლდიაშვილი („ბაკულას ღორები“), შ. დადიანი („გუშინდელნი“, „უბედური რუსი“), კ. გამსახურდია („მკვდართან შეხვედრა“, „ფოტოგრაფი“), ნ. ლორთქიფანიძე („ჟამთა სიავე“, „ბებრები“, „ბოროტმოქმედნი“), ი. გრიშაშვილი („ტრიოლეტები შეითანბაზარში“, „ბებუთი მაგიდაზე“, „შენი ყელი“, „ამპაშხანისკენ“, „ქორწილი ჩვენს უბანში“). სწორედ ამ ხანებში ერთობ აქტიურობდნენ გრ. რობაქიძე, ალ. აბაშელი, კ. მაყაშვილი, ს. შანშიაშვილი, რ. გვეტაძე...

ერთგვარმა მაცოცხლებელმა სიომ დაჰკრა ლიტერატურულ კრიტიკასაც. პუბლიცისტურ წერილებში

იმდროინდელ საჭირობოროტო საკითხებზე ბჭობდნენ მ. ჯავახიშვილი, ნ. ლორთქიფანიძე, გ. ქიქოძე, ვ. კოტეტიშვილი, ტ. ტაბიძე, კ. გამსახურდია, გრ. რობაქიძე, იპ. ვართაგავა, ი. ეკალაძე.

დიახაც, 1918-21 წლების მწერლობამ გააფართოვა თვალსაწიერი, აიმაღლა გემოვნება, გააღრმავა კალაპოტი, კავშირი გააბა ევროპულ მოდურ ჟანრებთან და ამით ლიტერატურის მრავალფეროვნება უზრუნველყო.

მაგრამ გარესამყაროდან მოვარდნილმა გრიგალმა დამოუკიდებლობის ოაზისი მყისიერად აღგავა პირისაგან მიწისა „და დაგვრჩა სევდა, წაუბაძველი“. 1921 წლის 25 თებერვლის ფაქტი აღ. აბაშელმა ყველაზე უკეთ შეაფასა:

**და ერის ტანჯვის გამომხატველი
იზრდება გულში ორი მწვერვალი –
ერთი ნალველის ორი სახელი:
კრწანისის ველი და თებერვალი.**

ახლა მივუბრუნდეთ კულტურის სხვა დარგებსა და მიმართულებებს.

1918-21 წლებში გამოჩორკნილ ნორჩ სახელმწიფოს, ბუნებრივია, ეკონომიურად უჭირდა. ამიტომ ჯეროვნად ვერ ხელმძღვანელობდა თეატრალურ საზოგადოებას. მიუხედავად ამისა, ეროვნული საბჭოს ხელოვნების კომისიამ 1918 წლის ზაფხულში გამართა თათბირი. ერთნი მიემხრნენ იმ აზრს, რომ ხელოვნების დარგთა სისტემატიზაციის მიზნით ცალკე გამგებლობა ჩამოყალიბებულიყო; მეორენი ფიქრობდნენ, რომ ხელოვნების დირექცია განათლების სამინისტროს

უნდა დაქვემდებარებოდა და ასე დანახარჯი ნაკლები გამოვიდოდა.

შალვა დადიანი, როგორც გამოჩენილი მწერალი, დრამატურგი და მსახიობი, ცალკე გამგებლობის დაარსებას უჭერდა მხარს. ამასთან დაკავშირებით იმავე წლის „საქართველოს რესპუბლიკაში“ საგანგებო სტატიაც კი დასტამბა. ბოლოს გადანყვიტეს, რომ შეექმნათ სპეციალური სტუდია გ. ჯაბადარის ხელმძღვანელობით. ჯაბადარს ეხმარებოდა ვალ. შალიკაშვილი. დასი შეიკრიბა. მასში ჩაირიცხნენ ვ. ანჯაფარიძე, ვალ. აბაშიძე, შ. აღსაბაძე, ა. ვასაძე, მ.ჭიაურელი და სხვები.

ამ დასის შემადგენლობამ კრიტიკა გამოიწვია.

სამწუხაროდ, უნდა ითქვას, რომ თეატრალურ საზოგადოებასა და სათეატრო მოღვაწეობას იმ დროიდან დღემდე ახასიათებს დიდი ნაკლი – „უჩემოდ ვინ იმღერეთას“ ნაკლი.

დასმა სეზონი ნოემბერში გახსნა. სახელმწიფო თეატრის შენობაში წარმოადგინეს ბრიეს „სარწმუნოება“. გაზ. „ერთობაში“ დაიბეჭდა რეცენზია. ასევე, გამოეხმაურა მას „თეატრი და ცხოვრება“.

თბილისში 24 ოქტომბერს გაიმართა მსახიობთა კავშირის საგანგებო კრება. მოხსენება წაიკითხა შ. დადიანმა, მისი აზრი ის იყო, რომ შექმნილიყო ერთიანი მძლავრი დასი. ასეც მოხდა. საინტერესო გამოდგა მისი რეპერტუარი: ქიაჩელის „ტარიელ გოლუა“, შ. დადიანის „ვარამი“, ა. სუმბათაშვილის „ლალატი“, ს. შანშიაშვილის „უგვირგვინო მეფეები“, ნ. ნაკაშიძის „ვინ არის დამნაშავე“, სოფოკლეს „ანტიგონე“, შექსპირის „იულიუს კეისარი“.

დასის სეზონმა არ გაამართლა. პრესა მის დადგმებს უარყოფითად შეეგება. დასი მალევე დაიშალა.

1919 წლის სეზონი უნდა წაეყვანა თბილისის დრამატულ დასს. მალე აღდგა სტუდიის დასიც. გამოქვეყნდა წერილები, სადაც მოითხოვდნენ, რომ დასს სეზონი კი არ წაეყვანა, არამედ გახურებულ მეცადინეობას შესდგომოდა და კადრები მოემზადებინა. დასვეს ორი მწვავე საკითხიც: ახალგაზრდების ევროპაში გაგზავნა დასაოსტატებლად და შენობის საკითხი.

ამ დროს თბილისში მოქმედებდა კინოგამშვებები: „აპოლო“, „კინო-პალასი“, „მინიონი“.

1919 წელსვე სტუდიას ფინანსური დახმარება ვერ გაუწიეს და იგი დაიშალა. იმავე წლის შემოდგომაზე დასი შეკრიბა ვ. გუნიამ. დასმა წარმოდგენების ჩასატარებელი ადგილი ვერ იშოვა და დაიშალა.

„სახალხო საქმეში“ დაიბეჭდა კრიტიკული წერილი: არც ერთი საქმე ისე მიგდებული არა გვაქვს, როგორც თეატრი; ბრწყინვალე მსახიობები უსაქმოდ არიან; თეატრი ყველგან ერისა და სახელმწიფოს საქმეა, ჩვენთან კი ასე არ არისო. თანდათან განმტკიცდა აზრი, რომ უნდა მომხდარიყო თეატრის განსახელმწიფოებრივება. სხვა გზა არ ჩანდა. ზოგი კორესპონდენტი იმაზე წერდა, რომ რუსული თეატრი მეტი იყო, ვიდრე ქართული: რუსთა ბატონობის დროსაც არა ჰქონიათ აქ ამდენი თეატრიო („სახალხო საქმე“).

უკეთ წარიმართა 1920 წლის სეზონი. ამ დროს ქართულ თეატრს გამოუყვეს შენობა. 15 ოქტომბერს წარმოადგინეს „გუშინდელნი“. პრესა მას ფართოდ გამოეხმაურა და მოიწონა.

დაიწყო საქმიანობა, რათა უცხოეთში მოღვაწე სახელიანი თეატრალები საქართველოში ჩამოეყვანათ. ჩამოვიდა ლ. მესხიშვილი, რომელმაც რამდენიმე სპექტაკლში მოასწრო თამაში და მალევე გარდაიცვალა.

ლა. მისი სიკვდილი და ღვაწლი ფართოდ გაშუქდა. დაკრძალვას დაესწრო ნ. ჟორდანიას.

შეიძლება ითქვას, 1920 წელი გამოდგა ქართული თეატრის ერთგვარი გამოცოცხლების ხანა.

კიდევ უკეთესი ჩანდა 1921 წლის სეზონი.

სათეატრო დასი გამალებული მუშაობდა ბაირონი-სა და ლოპე დე ვეგას ნაწარმოებებზე, მაგრამ მათი დასრულება დამოუკიდებელ საქართველოში ვეღარ მოასწრეს. 25 თებერვალს თბილისი წითელმა არმიამ დაიკავა.

საგულისხმოა, რომ სახელმწიფო თეატრ-დასების გვერდით 1918-21 წლებში ფუნქციონირებდნენ მოყვარულთა დასებიც. ეს იყო ქართული, უკრაინული, სომხური, რუსული, აზერბაიჯანული, გერმანული, ებრაული დასები; მოქმედებდნენ მოყვარულთა დრამ-წრეები. ზოგი მათგანი ძალიან წარმატებული გამოდგა. 1918 წ. საყმაწვილო თეატრიც დაარსდა. მან წარმოადგინა „ყვავილთა შორის“.

თბილისი, ამავდროს, გაივსო ყალბი თეატრებით. პრესა მათ მწვავედ აკრიტიკებდა. ზოგი წარმოდგენა პორნოგრაფიასაც კი შეიცავდა, თურმე.

ქალაქში განსაკუთრებით გამოირჩეოდნენ რუსული და სომხური დასები.

მთავრობა აწყობდა სომეხ მოღვაწეთა იუბილეებს. მაგ. მოაწყო ბ.აბელიანის სასცენო მოღვაწეობის 35 წლისთავის საზეიმო საღამო („საქ. რესპუბლიკა“, 1919); მსახიობ ი. ტერ-გრიგორიანცის 50 წლის იუბილესთან დაკავშირებით დაიდგა „პეპო“. სანაცვლოდ სომეხ არტისტთა საზოგადოებამ ვ.აბაშიძეს მიულოცა სასცენო მოღვაწეობის 45 წლისთავი და იგი ფულადი ჯილდოთი დაასაჩუქრა („საქ. რესპუბლიკა“, 1919, №52).

აქტიურობდა ოსური წრეც. სხვათა შორის, 23 იან-

ვარს ოსურად წარმოადგინეს ნინოშვილის „ქრისტიანე“.

აღსანიშნავია ქუთაისის თეატრალური ცხოვრება. აქ განახორციელეს „მარგარიტა გოტიე“, „ირინეს ბედნიერება“, „ქეთევან წამებული“, „სამშობლო“. მსახიობთა შორის იყვნენ: ნ. ჩხეიძე, მ. ჭიაურელი, შ. დადიანი.

ქუთაისურ დადგმებზე იბეჭდებოდა შ. ალხაზიშვილის საინტერესო რეცენზიები. მათში ბევრი საგულისხმო შენიშვნა იყო გამოთქმული.

ქუთაისურ სცენებზე განსაკუთრებით გამოირჩეოდა ნ. ჩხეიძე. მას თბილისშიც დიდი ამბით ინვეზდნენ, სადაც პარტნიორობას უწევდა მ. ჭიაურელი.

ქალაქში სცენისმოყვარეთა დასებიც მოქმედებდნენ და საკმაო მაყურებელს იზიდავდნენ. პრესა მათაც ეხმარებოდა. ქუთაისურ თეატრს კერძო პირებიც ეხმარებოდნენ.

გაზ. „ჩვენმა ქვეყანამ“ დაბეჭდა სია იმ ადამიანებისა, რომლებმაც ხარჯი გაიღეს.

ქუთაისში, ისე როგორც თბილისში, რუსული წარმოდგენებიც იმართებოდა.

ქალაქმა დიდი ამბით აღნიშნა ნ. ჩხეიძის სასცენო მოღვაწეობის 25 წლის იუბილე. იუბილე გაუმართეს თბილისშიც. აქ გამართულ ზეიმს ნ. ჟორდანიაც დაესწრო. შეასრულეს „აბესალომ და ეთერის“ არიები, გაითამაშეს სპექტაკლების სცენები. ნ. ჩხეიძე ფულადი ჯილდოებით დაასაჩუქრეს.

საინტერესო ფაქტი: 1919 წელს, 23 იანვარს, თეატრში გაიმართა ზუდერმანის „დედულ-მამულის“ წარმოდგენა. მას გერმანიის დელეგაცია დაესწრო.

ქალაქში იმართებოდა საბენეფისო წარმოდგენები.

თეატრში იმართებოდა ლიტერატურული თეატრალიზებული ღონისძიებებიც. 1919 წლის 23 მაისს

ერთ ასეთ წარმოდგენაზე გამოვიდნენ შ.აფხაიძე, პ. იაშვილი, შ.კარმელი, რ. გვეტაძე; იმართებოდა გასამართლება-დისპუტები, მოაწყვეს „არშინ მაღალ-ანის“ გასამართლება. სხდომას დ.კლდიაშვილი უძღვე-ბოდა, პროკურორები იყვნენ მ. ბალანჩივაძე და პ. იაშ-ვილი.

ქუთაისურ დადგმებს, მოწყობილ ღონისძიებებს თბილისური პრესაც ფართოდ ეხმაურებოდა. ეს ორგა-ნოებია: „სახალხო საქმე“, „სოციალ-დემოკრატი“, „ერ-თობა“. საგულისხმოა, რომ, თუ თბილისურ დადგმებ-ში ქართველ ავტორთა წილი მესამედი იყო, ქუთაისში პირიქითაა – მესამედი გამოვიდა უცხოური მასალები. ისიც საყურადღებოა, რომ ქუთაისურ დასებში ბევრიც იყვნენ და მეტადაც აქტიურობდნენ ქალები.

ქართული თეატრის მაღლი გადასწვდა აფხაზეთსაც. აქ ქართული ეროვნული სულისკვეთების გაძლიერე-ბაში დიდი როლი სწორედ ქართველმა მსახიობებმა შეასრულეს. 1918 წლისთვის იქ არსებობდა მხოლოდ მოყვარულთა დასები. 1919 წელს კი სოხუმში ჩამოყ-ალიბდა ქართული დასი. ის ეროვნულმა საბჭომ შე-ქმნა. იმავე წელს გაჩნდა მეორე დასიც. გარდა ამისა, მოქმედებდა სხვადასხვა წრე. ამავე დროს, სტუმრად ჩადიოდნენ თბილისისა თუ ქუთაისის თეატრალეზიც. არსებობდა რუსული თეატრალური დასიც, ოღონდ აფხაზური დასი არ არსებობდა. უფრო მეტიც, სცენის მოყვარეთა წრეც კი არ არსებულა.

თეატრალური წრეები მუშაობდნენ ხაშურში, ხონში, სამტრედიიაში, თელავში, ოზურგეთში, გორში. გორში ეს საქმიანობა შეაფერხა და ბოლოს შეწყვიტა კიდეც 1920 წ. მომხდარმა მიწისძვრამ; ორი დრამწრე მოქ-მედებდა დუშეთში; ჭიათურაში ამ მხრივ ბევრი იმუშა-ვა ვ. შალიკაშვილმა. 1920 წლიდან აქ თეატრალური

წარმოდგენები ყოველ კვირას იმართებოდა; დრამატურგთა წრე საქმიანობდა ზუგდიდში. 1919 წ. აქ დადგეს „ქრისტიანე“, „დარისპანის გასაჭირი“. 1920 წ. ზუგდიდში გასტროლებზე ერთი თვით შ. დადიანიც კი ჩასულა.

1919 წ. შეიქმნა ე.წ. „მოგზაური დასი“. მას წარმოდგენები უნდა ერგებინა ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეში, უფრო იმ ქალაქ-სოფლებში, სადაც თეატრალური შემოქმედება მოისუსტებდა. ამ დასმა წარმოდგენები გამართა საგარეჯოში, სიღნაღში, გურჯაანში, ველისციხეში, ლაგოდეხში.

ამ საქმიანობას მალე ბევრი გამოეკიდა და ისე მომრავლდა მოგზაური დასები, რომ მათზე კონტროლის დაწესება გახდა საჭირო. ამგვარი დასები კარგად გამოიყენეს ბოლშევიკებმა თავიანთი იდეების საქადაგოდ. სპექტაკლების დაწყებამდე ისინი სიტყვით გამოდიოდნენ და ენეოდნენ თავიანთი იდეების პროპაგანდას, ავრცელებდნენ ბოლშევიკურ ლიტერატურას.

მთავრობამ პატრიოტული აღზრდის მიზნით კარგად გამოიყენა ზოგიერთი წარმოდგენა. ამ წარმოდგენებზე ასწრებდა გვარდიის წარმომადგენლებს, ჯარისკაცებს. თეატრს კი თანხას ცენტრალიზებული წესით ურიცხავდა.

ამ ღონისძიებას მიესალმა გვარდიის სარდალი ვ. ჯუღელი. არმიაში ამგვარ დასებს არაერთხელ გაჰყოლიათ სახელოვანი პოეტები გალაკტიონ ტაბიძე და გიორგი ქუჩიშვილი (გაზ. „ერთობა“, 1920, №202).

1920 წ. საქართველოს ესტუმრა რუსეთიდან დევნილი „მხატი“. სახელოვანმა კოლექტივმა წარმატებით უჩვენა „ალუბლის ბაღი“, „ძია ვანია“, „ძმები კარამა-ზოვები“ და სხვ. განსაკუთრებით მოიხიბლა ქართველი მაყურებელი „ძმები კარამაზოვებით“. აქ იხილეს გე-

ნიალური კაჩალოვი, საოცარი გერმანოვა...

1919 წელს დამოუკიდებელ საქართველოში პირველად აღინიშნა მსახიობის დღე. ეს მოხდა 14-15 ივნისს.

1920 წელს აღინიშნა ჟურნალ „თეატრი და ცხოვრების“ ათი წლის იუბილე.

დამოუკიდებელ საქართველოში თანდათანობით უმჯობესდებოდა მუსიკალური კულტურა.

1917 წლის რევოლუციის შემდეგ სამშობლოში დაბრუნდნენ დ.არაყიშვილი, ი.კარგარეთელი, ნ. სულხანიშვილი, ზ. ფალიაშვილი, კ. ფოცხვერაშვილი, ა.ყარაშვილი და სხვანი. ამათი ძალისხმევით ჩამოყალიბდა ქართული მუსიკალური საზოგადოება. მისი წესდება დაამტკიცეს 1918 წლის 2 მარტს. ფილარმონიის სკოლა სამუსიკო სასწავლებლად გადააკეთეს, დირექტორად დაუნიშნეს დიმიტრი არაყიშვილი. 1918 წელს მოაწყვეს წარმოდგენები „პაიაცი“, „მალგროსიული ქორწილი“, „დუბროვსკი“, ოლონდ ეგ ერთობ ცოტა იყო. 1918 წლის 18 აგვისტოს გაიმართა ქართული ფილარმონიული საზოგადოების კრება. ამ საზოგადოების მიზანი იყო ხალხში მუსიკალური განათლების გავრცელება, ეროვნული მუსიკის განვითარება, კონსერვატორიის, სასწავლო სტუდიების დაარსება, საოპერო სეზონის ორგანიზება, მუსიკალურ ნაწარმოებთა გამოცემა, ხალხური მუსიკის შეკრება, კონკურსების, საღამოების მოწყობა, მუსიკოსთა ხელშეწყობა და ა.შ.

ერთ-ერთ მთავარ საქმედ დაისახა მუსიკალური ცხოვრების გაქართულება.

ხელისუფლება თეატრს ვერ პატრონობდა და მუსიკის დარგს მით უფრო შორიდან უყურებდა.

ამ ხანებში მუშაობდნენ ქართული ოპერის შესაქმნელად, რადგან ამ დარგში მეტისმეტად ჩამოვრჩებოდით.

ამ დროს დაარსდა ქართული სამუსიკო სასწავლე-

ბელი და მას დედათა ინსტიტუტის შენობა გადაეცა; შეიქმნა ათამდე ახალი სიმღერა, გაიმართა ჰიმნების კონკურსი. ამავე წლის ზაფხულში თბილისის ჯარის სამუსიკო ნაწილის გამგედ დაინიშნა კ. ფოცხვერაშვილი. მან სამხედრო ორკესტრის გასაძლიერებლად ბევრი რამ გააკეთა. ია კარგარეთელმა გამოაქვეყნა მკაცრი წერილი: ყველა სფეროში მიდის მუშაობა, გარდა მუსიკის დარგისაო. სხვა წერილში იგი შიშობდა, რომ ქართულ მუსიკას საქართველოშივე დაჩაგრავდა უცხოურ-რუსული, ხოლო ქართველ მუსიკოსებს – გარმიანელნი.

1919 წლიდან სამუსიკო საზოგადოება უფრო ენერგიულად ამუშავდა. ყველაზე კარგი ის იყო, რომ შემოიღეს მუსიკის სწავლება სკოლაში, დაიწყეს საქმიანობა ეროვნული ოპერის დასაფუძნებლად; შეასწავლიდნენ ქართველ კომპოზიტორთა შემოქმედებას.

მაგრამ ყოველივე ამას სჭირდებოდა ფინანსური უზრუნველყოფა, რაც მთავრობას უჭირდა.

როგორც ყოველთვის, მუსიკალური საზოგადოებაც არ იყო ერთიანი და შეკრული, სუფევდა არაჯანსაღი ატმოსფერო.

1919 წელს სამუსიკო საზოგადოების ფილიალები გაიხსნა ქუთაისში, სოხუმში, თელავში. შემდეგ ფილიალები გაიხსნა ბევრ რაიონულ ცენტრში.

ეროვნულ ჰიმნად დროებით მიიღეს კ. ფოცხვერაშვილის „დიდება“. მართალია, საკონკურსო ჟიურიმ „დიდება“ არ მოიწონა, მაგრამ ხალხი მაინც მას ასრულებდა. მალე „დიდების“ ირგვლივ ატყდა კამათი. პრესა ერთობ აქტიურობდა. „დიდება“ თავად გაიკაფა გზა. 1918 წლის 26 ივნისს გერმანიისა და ინგლისის წარმომადგენლებთან ერთად მას საქართველოს მთავრობა სიამოვნებით ისმენდა. „დიდების“ დასახვეწად

შეიქმნა საგანგებო კომისია. ია კარგარეთელს მიაჩნდა, რომ „დიდება“ კარგი მასალა იყო ჰიმნისათვის, ოღონდ საჭირო იქნებოდა მისი გადამუშავება. დანოუკიდებელი ქვეყნის მთავრობა ისე გაიქცა უცხოეთში, რომ ნაციონალური ჰიმნის საკითხი არ გადაუწყვეტია. საჭიროების დროს კი ყველგან „დიდება“ ისმოდა. საგულისხმოა, რომ კომუნისტური მმართველობის წლებში „დიდებას“ ტაბუ დაედო; 1990-იან წლებში იგი კვლავ აღდგა და დღეს გამოიყენება.

1918-19 წლების სეზონზე თბილისელებმა მოისმინეს „ტანჰოიზერი“, „სევილიელი დალაქი“, „ტოსკა“, „ტრავიატა“ და სხვ.

თითქმის ყველა საოპერო დადგმაში მონაწილეობდა ვანო სარაჯიშვილი.

გამოჩნდა პირველი ქართული ოპერაც. ეს იყო რ. გოგინიაშვილის „ქრისტიანე“. იგი ხუთჯერ წარმოადგინეს.

იმავე წელსვე გამოჩნდა მეორე ოპერაც. ეს გახლდათ დ. არაყიშვილის „თქმულება შოთა რუსთაველზე“.

1919 წლის იანვარში უკვე მზად იყო მესამე, ერთობ მნიშვნელოვანი ოპერა – ზ. ფალიაშვილის „აბესალომ და ეთერი“. დაბეჭდეს მისი ტექსტი და დაგეგმეს ოპერის განხორციელება 1919 წლის იანვრისათვის.

ამის პარალელურად დაიწყო კლასიკური ოპერების ქართულად თარგმნა.

1919 წლის მეორე ნახევარში თბილისელებმა ნახეს „აიდა“, „ბატერფლაი“, „კარმენი“, „მეფისტოფელი“, „რიგოლეტო“, „რომეო და ჯულიეტა“, „რუსლან და ლუდმილა“, „ჯამბაზები“ და სხვა.

1919 წლის საოპერო სეზონი გაიხსნა 4 ოქტომბერს. წარმოადგინეს „აბესალომ და ეთერი“.

სწორედ იმ ხანებში თბილისელი მსმენელი დაატკბეს საბანეევმა, დავიდოვამ, კოშიცემ.

ამ დროისათვის უკვე შექმნილი იყო ორიგინალური ქართული ოპერები: „თქმულება შოთა რუსთაველზე“, „ქეთო და კოტე“, „ქრისტიანე“, „აბესალომ და ეთერი“, „თამარ ცბიერი“ და სხვები.

საგანგებო კრიტიკული წერილი გამოაქვეყნა ია კარგარეთელმა. მან მოითხოვა, რომ თბილისში მოქმედი რუსული საოპერო დასი, რომელიც ქართული მთავრობისაგან დახმარებას იღებდა, იმისათვის გარჯილიყო, რათა ქართული ოპერებიც განეხორციელებინა. თუ მისი მსახიობები ფრანგულ, გერმანულ, იტალიურ არიებს ასრულებენ, ასევე ისწავლიან ქართული არიების შესრულებასაცო („საქართველო“, 1919, №23).

მას დაუპირისპირდა ვ. გარიკი, რომელმაც მეტად გონივრული არგუმენტი მოიყვანა: ქართულად შალაპინიც კი ვერ იმღერებს კარგად, რადგან მას საარტიკულაციო ბაზისი რუსულ ყაიდაზე აქვს მოწყობილი. თვით ვანო სარაჯიშვილსაც კი უჭირს ქართული არიების დაძლევა, რადგან ხმა რუსულად აქვს დაყენებული; საჭიროა ქართველი მომღერლების აღზრდა, საკუთარი საოპერო სკოლის ჩამოყალიბებაო.

ცამდე მართალი იყო!

პირველ ქართულ სერიოზულ ოპერებს „თქმულება შოთა რუსთაველზე“ და „აბესალომ და ეთერი“ ბევრი პუბლიკაცია მოჰყვა. წერდნენ ქართველებიც და რუსებიც, უცხოელნიც; განიხილავდნენ ყველაფერს – შემსრულებლებიდან დაწყებული – ტანსაცმლით დამთავრებული.

25 თებერვალს დიდი ამბით აღნიშნეს ზ. ფალიაშვილის მოღვაწეობის 25 წელი. მთავრობამ იგი სახელმწიფო ღერბითა და ათი ათასი მანეთით დააჯილდოვა.

ფალიაშვილის ოპერამ მოკლე დროში არნახული პოპულარობა მოიპოვა. საოპერო დასმა დასავლეთი საქართველო მოიარა.

მალე ოპერამ ისე დიდი პოპულარობა მოიხვეჭა, რომ იმ ხანებში მას გაცილებით მეტი მაყურებელი ჰყავდა, ვიდრე დრამას.

ზრუნავდნენ, თუმცა ზანტად, უცხოეთში გაბნეული საოპერო ძალების ჩამოყვანაზე. პარიზიდან ჩამოიყვანეს სახელგანთქმული მომღერალი მიშელ დარიალი (მიხეილ ნანობაშვილი). იგი ევროპისა და ამერიკის სცენებზე 20 წელზე მეტხანს მღეროდა. მან თბილისში არაერთი პარტია შეასრულა უცხოურ ენაზე. იგი ხალხმა კარგად მიიღო, მაგრამ თავი იჩინა ქართველთა მოურჩენელმა სენმა: უცხოური წარმოშობის სპეციალისტებით გატაცებამ, როცა უფრო უკეთესი და იაფი ხელოვანი შინა გყავს. ერთი სიტყვით, გამართლდა ანდაზა: „შინაურ მღვდელს შენდობა არა აქვს“. დარიალმა პირი ისევ ევროპისაკენ იბრუნა.

გარდა ამისა, მთავრობა მეტ ყურადღებას რუს სპეციალისტებს უთმობდა, ვიდრე ქართველებს. 1920 წელს გამართული საბენეფისო წარმოდგენებიდან (34 ბენეფისი) მხოლოდ მესამედი დაეთმო ქართველებს. საქმე იქამდე მივიდა, რომ, როცა 1920 წელს დაიდგა „აბესალომ და ეთერი“, დასში ამ დროს 22 მომღერალი ირიცხებოდა. მათ შორის ქართველი არ იყო არც ერთი!

იმხანად ყველაზე პოპულარული ოპერა „აბესალომ და ეთერი“ 1921 წლის 16 იანვარს სამოცდამეათედ წარმოადგინეს სახელმწიფო თეატრის სცენაზე („ერთობა“, 1921, "11). დაიბეჭდა ვ. გარიკის რეცენზია. ის ორ ქართულ ოპერას („თქმულებასა" და „აბესალომ და ეთერს") ევროპულ ოპერათა გვერდით აყენებს

(„სახალხო საქმე“, 1920, №495). რეცენზიები დაიბეჭდა „კარმენზე“, „სევილიელ დალაქზე“.

მაშასადამე, საოპერო ხელოვნების გვერდით თანდათან ვითარდებოდა საოპერო კრიტიკა.

სახელმწიფო თეატრში 1919 წლის 26 თებერვალს პირველად დაიდგა ქართული ბალეტი „ვაკხის დღესასწაული“ თამარ ვახვახიშვილისა. თბილისში გაიხსნა საბალეტო სკოლაც. მასში 100 ბავშვი ჩარიცხეს. მარინის თეატრიდან მოიწვიეს ბალეტმეისტერი სერგეევი. 1918 წელს წარმოადგინეს ჰაჯიბეკოვის სახელოვანი ოპერეტა „არშინ მალალან“. ეს იყო თარგმნილი მასალა, მალე ჰაჯიბეკოვის სხვა შედევრებიც განახორციელეს.

ამ ოპერეტებმა საზოგადოება ორად გაყო. ერთნი მდარე გამრყენელ ნაწარმოებებად მიიჩნევდა ჰაჯიბეკოვის შემოქმედებას, მეორენი – სიხარულით ნახულობდნენ. ამ ოპერეტებმა ბოლოს ის გამოიწვიეს, რომ შეიქმნა ქართული ორიგინალური ოპერეტები.

ახალგაზრდა მომღერალთა დახელოვნებაში დიდად გაისარჯა საოპერო სტუდია. მას სტოლერმანი ხელმძღვანელობდა. პარალელურად იგი შესანიშნავად დირიჟორობდა „აბესალომ და ეთერს“. მის ცოლს კი სძულდა ქართული მუსიკა და ქმარს ემუქრებოდა, ნუ დირიჟორობ „ვირის ოპერას“, თორემ პარტიტურას დაგიხევო. ქალმა მუქარა აღასრულა. განრისხებულმა სტოლერმანმა დიაცი მოკლა. ის ციხეში ჩასვეს, ოღონდ საზოგადოების მოთხოვნით მკვლელობა აპატიეს.

წინ წავიდა საკონცერტო ცხოვრებაც; იმართებოდა დ. არაყიშვილის კონცერტები, სადაც სრულდებოდა ეროვნული სიმღერები, რომანსები. სწორედ მისი ხელმძღვანელობით შესრულდა პირველი ქართული რაფსოდია (ამირან ნიკოლეიშვილი). ხშირად ეწყობოდა კ. ფოცხვერაშვილის ჰიმნების კონცერტები, ლექცია-კონ-

ცერტები. ამ კონცერტებზე, ასევე, ასრულებდნენ ჩაიკოვსკის, რუბინშტეინის, შოპენის ქმნილებებს.

დაინყო მ. კავსაძის კონცერტები. მისი გუნდი თანდათან იძენდა ავტორიტეტს.

საგულისხმოა, რომ ტარდებოდა როგორც უფასო, ისე საქველმოქმედო კონცერტები.

დედაქალაქში მომრავლდა საცეკვაო სტუდიები და წრეები.

ბევრს ირჯებოდა ცნობილი მოხეტიალე მუსიკოსი ი. ქურხული. ის კონცერტ-ლექციებს ატარებდა და მუსიკალურ განათლებას წინ ეწეოდა.

ყურადღება ექცეოდა აფხაზურ და მეგრულ მუსიკალურ ფოლკლორს. ამ ხალხური სიმღერა-მუსიკის შეგროვებაზე თვით ფალიაშვილი ზრუნავდა.

ქართულ არმიას ყოველმხრივ მზრუნველობდნენ, ოღონდ განსაკუთრებული იყო მისი მუსიკალური მომსახურება. ფრონტებზე, დისლოკაციის ადგილებზეც ბევრი გუნდი მიდიოდა და ჯარისკაცების წინაშე გამოდიოდა. თვით არმიაში იქმნებოდა ცეკვა-სიმღერის ანსამბლები. არმიაში მუსიკალურ საქმეს ხელმძღვანელობდა კ. ფოცხვერაშვილი. ასევე, იგი ხელმძღვანელობდა ქართული სამხედრო მუსიკის საქმის მოგვარებასაც. ეწყობოდა სამხედრო მარშების კონკურსები. სწორედ მაშინ შეიქმნა საბრძოლო სიმღერები: „ლაშქრული“, „ალი-ფაშა“, „მხედრული“, „ძლევის სიმღერა“, „კუჩხა“, ზ. ფალიაშვილის „მგზავრული“ და ა.შ.

1920 წლიდან სახელმწიფო თეატრში არმიისა და გვარდიისათვის სისტემატურად უნდა გამართულიყო უფასო წარმოდგენები.

ყურადღება მიექცა სასულიერო მუსიკას. ამ დარგს

დიდ ყურადღებას აქცევდა დ. არაყიშვილი. გაზეთმა „ერთობამ“ მოითხოვა, მთავრობას გამოეცა სიმღერა-გალობის კრებულები, რათა ეგ საუნჯე არ დაკარგულიყო.

მთელ რესპუბლიკაში ზედიზედ იხსნებოდა სამუსიკო სასწავლებლები. ამ მხრივ გამოცოცხლდნენ პროვინციები. დაიწყეს ზრუნვა, რათა სკოლებში მუსიკის სახელმძღვანელოები შეეტანათ.

ადგილს როდი ტკეპნიდა ქართული სახვითი ხელოვნებაც. ქართველ მხატვართა საზოგადოება დაარსდა 1916 წელს. დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ მხატვართა მთავარი საზრუნავი იყო სამხატვრო გალერეის შექმნა. 1920 წელს მთავრობამ გადაწყვიტა გალერეის დაარსება. მის დირექტორად დანიშნეს მხატვარი დიმიტრი შევარდნაძე. მან მყისვე დაიწყო კერძო გალერეების შემოვლა, რათა საუკეთესო სურათები შეერჩია სახელმწიფო გალერეაში გამოსაფენად.

პირველი სერიოზული გამოფენა გალერეის გახსნამდე მოეწყო თბილისში. 1918 წლის 7 ივლისს ჟურნალმა „ARS“-მა თავისი დარბაზი დაუთმო ლ. გუდიაშვილისა და ა. ბაჟბეუქ - მელიქოვის ასამდე ნახატს („საქართველო“, 1918, №130).

1919 წელს დაიბეჭდა ტ. ჰარტმანის წერილი, სადაც ფიროსმანის ხელოვნებას დიდი ყურადღება ექცევა, ჰარტმანი მას „გენიალურს“ უწოდებს. რეცენზენტი სხვა წერილებში შენიშნავს მხატვრებს: ა. მრეველიშვილს, ა. ჯორჯაძეს, დ. კაკაბაძეს. სწორედ ჰარტმანის შექების შემდეგ შეიძინა მთავრობამ დ. კაკაბაძის ტილოები. ასევე, ჰარტმანი დადებითად აფასებდა გ. გაბაშვილისა და მ. თოიძის ნამუშევრებს. დიდ მხატვრად შერაცხავს ის ლადო გუდიაშვილს. ჰარტმანმა კეთილი

სიტყვები არ დაიშურა არც ე. ახვლედიანის მიმართ. მან განსაკუთრებით შეაქო მოქანდაკე ი. ნიკოლაძე.

გამოფენას გამოეხმაურნენ დ. კაკაბაძე, გრ. რობ-აქიძე. საგანგებო წერილი დაწერა ს. სუდეიკინმა. მისი წერილი გადმოაენა ტ. ტაბიძემ. იგი აქებდა გუდიაშვილს, ფიროსმანს, მ. თოიძეს, დ. კაკაბაძეს, ი. ნიკოლაძეს.

რეცენზია დაბეჭდა ვ. გარიკმა, რომელიც ქართული კულტურისა და საქმისადმი სიყვარულით მუდამ გამოირჩეოდა. ამჟამად მან საინტერესო იდეა განავითარა: ფიროსმანი გუდიაშვილის ღვიძლ ძმად მიიჩნია.

აღსანიშნავია, რომ სწორედ ამ წლებში მუსიკალური კრიტიკის მსგავსად აღორძინდა და ჩამოყალიბდა მხატვრული კრიტიკა.

ძალიან საინტერესო იყო მხატვარ მ. თოიძის წინადადება: ქართველ მხატვართა მოძრავი გამოფენის მოწყობა. მთავრობამ მას გამოუყო ვაგონი და მცირე თანხა. ეგ ვაგონი ეწვია ქუთაისს, ბათუმს, გორს, სურამს, ახალსენაკს, ფოთს, ბორჯომს... იგი ათასობით კაცმა დაათვალიერა.

1919 წლის 12 დეკემბერს მოეწყო საინტერესო გამოფენა – საქართველოში მცხოვრები სხვადასხვა ეროვნების 39 მხატვრის გამოფენა.

აქტიურად მუშაობდა სახელმწიფო ეროვნული გალერეა. აქ მოეწყო ძველი მხატვრების გამოფენა; შემდეგ – ახალგაზრდა შემოქმედთა გამოფენა, თბილისელ სომეხ მხატვართა გამოფენა.

1920 წელს პირველად ქვეყნის ისტორიაში იტალიაში მოეწყო ქართული გამოფენა („საქართველო“, 1920).

1919 წელს მწერალთა კავშირს გადაეცა რესტორანი „ანონა“. გადანყდა, იგი კლუბად გადაეკეთებინათ. ამიტომ მისი მოხატვა იკისრეს გუდიაშვილმა, კაკაბაძემ

და სუდეიკინმა.

სამხატვრო საზოგადოება დაარსდა ქუთაისშიც.

ყურადღება დაეთმო სამხატვრო საქმის შესწავლას სკოლებში. 1919 წელს ხატვა სავალდებულო საგანი გახდა.

1918 წელს ივ. ჯავახიშვილმა დასვა საკითხი: შექმნილიყო სახელმწიფო ლერბი. მთავრობამ ეს ყურადილო და გამოაცხადა კონკურსი. მოიწონეს ი. შარლემანის ლერბი. ეროვნული დროშის მაკეტი შეადგინა ი. ნიკოლაძემ. დაინყეს ეროვნული მარკების ხატვა-დამზადებაც.

ქართველი მხატვრები აფორმებდნენ ჟურნალებს, წიგნებს.

დამოუკიდებლობის გამოცხადებისთანავე თბილისში დაარსდა კინემატოგრაფისტთა საზოგადოება. მან შეიძინა პიესები, აპარატურა, ატელიე. მოემზადა დიდ საქმეთა ჩასადენად. ღარიბმა ხელისუფლებამ ამ საქმისთვის იმხანად უზარმაზარი თანხა – 13 მილიონი მანეთი – გამოყო. სწორედ ამ ხანებში გადაიღეს „ქრისტიანე“ (1918). 1919წ. გადაიღეს 26 მაისის ზეიმი.

თბილისში მოქმედებდა შემდეგი კინოთეატრები: „აპოლო“, „ამირანი“, „სოიუზი“, „მინიონი“, „კოლიზეი“, „კინოპალასი“; კინოფილმებს უჩვენებდნენ ბაღებშიც.

კინოთეატრი „რადიუმი“ მოქმედებდა ქუთაისში.

კინო გაჰქონდათ პროვინციებში. ის აჩვენეს გურიის სოფლებში, ხონში, ქუთაისში.

1919 წლიდან მოქმედებდა მოძრავი კინო.

ხშირად უჩვენებდნენ კინოფილმებს არმიაში, ფრონტებზე.

სწორედ მაშინ ნახა ქართველმა მაყურებელმა უცხოური ფილმები: „გრაფი მონტე კრისტო“, „ჟანა დარ-

კი", „პომპეის დაღუპვა“, „დანაშაული და სასჯელი“...

1919 წელს მთავრობამ მიიღო გადანაცვეტილება, ქართული ფილმები ეჩვენებინა ევროპაში.

შეიძლება თამამად ითქვას: დამოუკიდებელი ქვეყნის მთავრობა ხელოვნებისა და კულტურის ყველა დარგს, ყველა მიმართულებას ჯეროვან ყურადღებას აქცევდა და ყოველმხრივ ცდილობდა, ქვეყანა კულტურული ევროპისათვის დაემგვანებინა.

ხელისუფლება და მასკულტურა თანამედროვე დასავლეთში

მასობრივი კულტურა აკმაყოფილებს ფართო ფენების მოთხოვნილებებს. გარდა იმისა, რომ ზოგი დარგი თავისი ბუნებით აქეთკენ არის მიმართული (მაგ., ესტრადა), ყველა დარგში გამოიყოფა ცალკეული ნიმუშები, რომელთა სიმსუბუქე, სინათლე უპასუხებს დროის მტკივნეულ კითხვებს და თავად დროის სულის გადმოცემა საზოგადოებისათვის საინტერესოა (მაგ., ვ. ჰიუგოს ან ა. წერეთლის, გოეთეს ან ჰაინეს პოეზია).

1920—30-იანი წლების ქართულ კულტურაში გაბატონდა რომანტიკულ—ჰეროიკული სტილი. იგი თავად ეპოქის სულისა და რიტმის ფიქსირება იყო. ომგამოვლილი, რევოლუციებში მონაწილე, გამარჯვებასა და დამარცხებას, გმირობასა და ნგრევას შეჩვეული თაობები გამამხნეველ, ზეალმტაც, მეოცნებე კულტურას ქმნიდნენ, რადგან ხალხსაც ეს აინტერესებდა. 60—80-იან წლებში, როცა მშვიდი ცხოვრება ჩამოდგა და ხალხმა ეკონომიურად სული მოითქვა, წამოიწია ერთი მხრივ — კომიზმი, მეორე მხრივ, ინტელექტუალური ჭვრეტა, ხოლო ტრაგედია უკანა პლანზე გადავიდა.

დასავლეთ კულტურაში გაბატონდა სექსი და ეროტიკა, დეტექტივი და სუპერმენი, საშინელება და ძაღადობა, სპორტი და ფანტასტიკა, სენსაცია და სკანდალური ქრონიკა, ანუ ის, რაც მიიზიდავს და შეარყევს მასის ფსიქიკას.

ინსტინქტებზე თამაშით იგი ცვლის ხალხის ცნობიერებას, იმორჩილებს, როგორც დოპინგი და ნარკოტიკი. ადამიანი დამოკიდებული ხდება მასკულტურაზე.

იგი უკავშირდება ბიზნესს, შესაბამისად — პრაგმატულია: კარგია ის, რაც იყიდება, რასაც ფული მოა-

ქვს.

რადიო და ტელევიზია, ჟურნალი და გაზეთი შედის ყველა ოჯახში.

ესაუბრება მათ, ართობს, ანიჭებს სიხარულს, უქარევებს ნალველს, აცნობს სიახლეს, სთავაზობს სენსაციას.

მომხმარებელს თავისი განცდები გადააქვს მოსმენილ, წაკითხულ და ნაჩვენებ ამბებზე, მსუბუქი, კომიკური, ფანტასტიკური ფილმების სიუჟეტებსა და პერსონაჟებზე. ადამიანი შოშმინდება, ნევროზებისა და სტრესებისგან განიმუხტება, სულში ისადგურებს სასიამოვნო სიცარიელე.

დამკვეთი და შემსრულებელი აღძრული ემოციებით მიმართულებას აძლევენ მომხმარებლის ცნობიერებას, თანაც აძლევენ ყოველდღიური კონტაქტებისათვის საჭირო ცოდნას, რათა მოქალაქემ იგრძნოს თავისი დრო, სტილი და მოდა, გამოვიდეს მარტოობის უდაბნოდან და ჩაერთოს ცხოვრების რიტმში.

ასე ხდება როგორც ინფორმირება, ისე დეზინფორმირება.

საფუძველი არის გართობა, მიზანი — მოგება, შედეგი — ცნობიერების შეცვლა. ავტორი მუშაობს, როგორც კონვეიერი:

გერმანელმა ქალმა ჰედვიგ კურტს—მალერმა დაწერა 209 წიგნი, მეტწილად — რომანები. გერმანულ ენაზე გამოიცა 30 მილიონი ეგზემპლარი. ასევე ათეული მილიონობით დაიბეჭდა კარლ მაის თხზულებები — სათავგადასავლო ლიტერატურა, სულ — 74 ტომად. ფრანგი ჟორჟ სიმენონი ავტორია ორასზე მეტი რომანისა. 1973 წლის ფრანკფურტის ბაზრობაზე წარმოადგინეს 300000 დასახელების წიგნი, აქედან — 40

000 გფრ-ში გამოცემული.

დასავლეთ გერმანიის წიგნის ბაზარზე, ფდბ-ოს აგენტ ჯერი კოტონზე ყოველკვირეულად 300000-იანი ტირაჟით ახალი რომანი გამოდიოდა. ამ წიგნებს ჯგუფურად წერდნენ. ავტორთა რიცხვი ზოგჯერ 40-ს აღწევდა.

ასევე ყოველკვირეული სერია გამოიცა პერიოდულად, ამერიკელ ასტრონავტზე, რომელიც ატომური ომის შემდეგ ბრუნდება დედამიწაზე. წიგნების ტირაჟი იყო 230 000 ცალი. იცემოდა ჯიბის ფორმატითაც. აქაც კოლექტიურად წერდნენ რომანებს. ამერიკელ ლუი ლამურს 80-იანი წლებისათვის თავისი 80 წიგნი გამოცემული ჰქონდა 130 მილიონიანი ტირაჟით.

ასევე უაღრესად პოპულარული იყო ფლემინგის რომანები ავანტიურულ-ჯაშუშურ თემებზე. ეს მაშინ, როცა „ულისე“ პირველად მხოლოდ ათასი ეგზემპლარი დაიბეჭდა.

70-იანი წლების აშშ-ში ყოველთვიურად იყიდებოდა 40 მლნ. კომიქსების წიგნი (ეროტიკული, სათავე-გადასავლო, კომიკური). შემდეგ სერიული რომანები ტელესერიალებმა შეცვალა. რომანისტები სცენარისტებად იქცნენ და ახალი ინდუსტრია შექმნეს.

მაგ., „სანტა ბარბარა“ 2500 სერიისაგან შედგება და წლების მანძილზე გადიოდა ტელეეკრანებზე. ჩვენ ყველა ვხედავთ, თუ როგორ არის გადატვირთული ტელესივრცე ერთმანეთის მსგავსი სერიალებით. ისინი აკმაყოფილებენ მასების წარმავალ მოთხოვნებს და სწრაფად ქრებიან. მათ ადგილს იჭერს ახალი სუროგატი. შესაბამისად — კულტურის ინდუსტრია (თეოდორ ადორნოს ტერმინია) მრავალმილიარდიან ბიზნესს ატრიალებს, რომელშიც წინა პლანზე გამოდიან კინომსახიობები და ესტრადის ვარსკვლავები. მასას

გართობა აინტერესებს, პური და სანახაობა, ცეკვა და სიმღერა, სიცილი და ლაღობა, რაც კულტურას აცლის დრამატულ საფუძველს. ხელისუფლება არ წარმართავს და არც ერევა ამ პროცესში. იგი ქმნის პირობებს, ეკონომიკურ პოტენციალს, თავისუფლების პირობებს, ცივილიზებულ გარემოს კულტურისათვის, რომელსაც გადმოხატავენ და აყალიბებენ ინდივიდები მასის მოთხოვნილების შესაბამისად.

მასობრივი კულტურის ნიმუშები, შესრულებული ტექნიკითა და სათანადო გემოვნებით, დიდად პოპულარულია. მაგრამ მათ წინ არ მიჰყავთ ინტელექტუალური აზრი, ესთეტიკური ფორმა და სტილი. ისინი გვიჩვენებენ არსებულის დაუფლების დონეს (მდრ. რომანტიზმი და ფრანგული „ბულვარული რომანტიზმი“, ბელეტრისტიკა და „ბულვარული ბელეტრისტიკა“, ფერწერა და ფერადი ფოტოგრაფია, კლასიკური მუსიკა და ჯაზი).

მასობრივი კულტურა ხალხურ-ფოლკლორული ტენდენციების იმიტირება და გაგრძელებაა შეცვლილ გარემოში შეცვლილი ატრიბუტიკით.

მისი მომხმარებელია საზოგადოების ფართო ფენები, რომელთაც არა აქვთ და არც სჭირდებათ მკაცრი ესთეტიკური იდეალი. საპირისპიროა ელიტური კულტურა, რომელსაც აქვს პრეტენზია იყოს ახალი გზის გამჭრელი, გემოვნების კანონმდებელი, ფორმისა და აზრის ნოვატორი: ბარის სიმხურვალეს ენაცვლება მწვერვალების სიცივე.

ასეთი ორიენტირი ინვესს სტილის გართულებასა და სიმძიმეს: აღქმას სჭირდება მომზადება, სიახლეს კი – შეგუება. ელიტური კულტურა არისტოკრატიზმის გაგრძელებაა, თუმცა იყენებს დემოკრატიულ ფორმებსაც, ყოფით მეტყველებასა და ჰანგებს.

ელიტური კულტურა კლასიციზტური ხელოვნება, პარნასელთა პოეზია, სიმბოლიზმი, კუბიზმი, „ცნობიერების ნაკადის“ ლიტერატურა, ინტელექტუალური მწერლობა (მაგ., თ. ს. ელიოტი, თ. მანი, ჰ. ჰესე), გოტიკური არქიტექტურა, კლასიკური მუსიკა, ოპერა. ავანგარდიზმიც ელიტარულია, მაგრამ თამაშობს დემოკრატიზმის ნიღბებით, ახდენს ხალხურობისა და ყოფითი ცხოვრების იმიტირებას. მასობრივი კულტურა შოუ-ბიზნესის ნაწილია, ემორჩილება ფულს, კომფორტული ცხოვრების კულტს, იგი იღებს ელიტურისაგან ცალკეულ მოდელებს, მათ ანიჭებს პოპულარულ სახეს და ასე ეუფლება საზოგადოებას (მაგ., ტელესერიალები, ანიმაციური, საშინელებათა და სექს-ფილმები). ელიტურ კულტურას ეს მიზანი არ აქვს. მას დღევანდელ ტაშისცემას ურჩევნია ხვალისდელი სიცოცხლე, არსებობის გაგრძელება თაობათა მემკვიდრეობაში (მაგ., ჯ. ჯოისი, მ. პრუსტი, ა. ჟიდი, პ. ვალერი, სტ. გეორგე, რ. მ. რილკე, თ. მანი, ფრ. კაფკა, ჰ. ჰესე, უ. ფოლკნერი, უ. პ. სარტრი, მ. ჰაიდეგერი, გ. მარკესი, ი. ბერგმანი, ფ. ფელინი, პ. პიკასო, ს. დალი, ა. შონბერგი). იგი ინტელექტუალური მარტვილობითა და განზე დგომით იქცევა ყურადღებას, როგორც მეზღვაურთა შუქურა, რომელიც ნიშანს იძლევა, თუ საით უნდა იმოდრაონ.

იდეალი არის მათი სინთეზი. როცა მასობრივი ერწყმის ელიტურს, მაშინ იგი იხვეჭს ყველა თაობის, ყველა ფენის სიყვარულს (მაგ., ბიბლია და ყურანი, ჰომეროსის პოემები, შექსპირის ტრაგედიები, დოსტოევსკის, ბალზაკის, დიკენსის, სერვანტესის, ლ. ტოლსტოის რომანები, რუსთველის „ვეფხისტყაოსანი“).

ელიტური კულტურის მიღმა ყოველთვის როდი დგას არისტოკრატი ან საზოგადოების რომელიმე მაღალი ფენის წარმომადგენელი. მაგ., ინტელექტუალური ბო-

ჰემა ცხოვრობს დეკლასირებულ ადამიანთა წრეშიც, სადაც ირევან მანანალები, ლოთები და მეძავეები.

ისინი არ ესწრაფიან საზოგადოების იერარქიულ კიბეს, ბიზნესს, თანამდებობას, არ ერწყმიან მმართველ ელიტას, არ ცდილობენ მასთან სიახლოვეს.

მათ ყველაფერს ურჩევნიათ თავიანთი მიკროსამყარო, თავიანთი იდეებით წარმოქმნილი რომანტიკა.

ისინი ქადაგებენ „ხელოვნებას ხელოვნებისათვის“, რომლის პრინციპი წამოაყენა პარნასელმა თეოფილ გოტიემ.

არაოფიციალურად საბჭოთა კავშირსაც ჰქონდა ელიტური კულტურა, როგორც პარტიულ-ადმინისტრაციული სისტემის ნაწილი. იგი თითქოს მასებისათვის შეიქმნა, მაგრამ მათ განწყობილებებსა და მოთხოვნებს ნაკლებად უპასუხებდა.

ამ დროს გაორება გარდაუვალი იყო. მაგ., მიხეილ შოლოხოვი იყო სკკპ ცეკას წევრი, აკადემიკოსი, დეპუტატი, ორგზის სოციალისტური შრომის გმირი, ლენინური, სტალინური და ნობელის პრემიების ლაურეატი, რომლის მართლაც უდიდესი რომანი „წყნარი დონი“ ავტორის სიცოცხლეში 600-ჯერ გამოიცა.

სიტყვითა და ქცევით იგი ცეკას ყველა გენერალური მდივნისა და პარტიული გადაწყვეტილებების მხარდამჭერი იყო, მაგრამ შემოქმედებაში სიმართლეს იცავდა. ამისი დასტურია „წყნარი დონი“ — კაზაკების ტრაგედიის ეპოპეა.

მასობრივი კულტურა გულისხმობს ადრესატს, ელიტური — არა.

მასკულტურა კი არ ქმნის, არამედ — სერიულად ამზადებს არტეფაქტებს რომელიღაც ფენისა, ასაკისა და დროისათვის, ელიტური კი ზედროული და ზეეროვნულია. მასკულტურა კომერციის ნაწილია. ეს

არის ის, რაც კარგად იყიდება. ხოლო ის, რაც იყიდება, არ შეიძლება იყოს მტკიცე და ურყევი. მას განსაზღვრავს არა შემქმნელის, არამედ — მომხმარებლის გე მოვნება და ინტერესები. მომხმარებელი საზოგადოების უპირატესი ნაწილია და ავტორი იძულებულია დააკმაყოფილოს ეს მოთხოვნილება..

მასობრივი ვრცელდება სივრცეში, ელიტური — დროში. ელიტური კულტურა არ საჭიროებს მომხმარებელს, მყიდველს, მისი აუდიტორია მცირეა, ამთვისებელი — ინტელექტუალთა, პროფესიონალებთა ვიწრო წრე, რომელსაც ანგარიშს უწევს მასობრივი ხელოვნება, გადააქვს მისი მიღწევები კორექტირებული ფორმით მასებში, ახდენს მათ კომერციალიზებას.

ელიტური კულტურა არ ცნობს კოლექტიურ ინტერესებს. იგი ენდობა ინდივიდუალურ აღმაფრენას, რომელსაც გაჰყვება მასა. ამიტომ ქმნის თანამოაზრეთა ვიწრო წრეს (მაგ., იმპრესიონისტები, სიმბოლისტები, კუბისტები, ექსპრესიონისტები) და აქ კოლექტიურად ამკვიდრებს ახალ პრინციპებს.

ზოგჯერ ელიტური ერწყმის მასობრივს, პოლიტიკური და სოციალური პრობლემატიკა იკავებს კულტურის სფეროს და ეს საერთო ნაკადი საზოგადოების შეცვლას ისახავს მიზნად (მაგ., „ახალი ჟურნალიზმი“ აშშ-ში, „ახალი მემარცხენეები“ — ევროპის ქვეყნებში), ან — ელიტური ბიძგს აძლევს მასკულტურას (მაგ., გოტიკური რომანი), როცა ვნებათა ამბოხი გადადის საშინელებათა და სექსუალურ ძალადობათა სურათებში, პორნოგრაფიასა და ბილწსიტყვაობაში.

მშვენიერებას ცვლის სილამაზე, სიყვარულს — სექსი, გმირულ სულს — ფანტასტიკა. წიგნის ბაზარსა და კინოსცენას იკავებს ავანტიურული, ფსევდოისტორიული, სამხედრო-სათავგადასავლო, ჯაშუშური, დე-

ტექტიური, ოკულტური, პორნოგრაფიული თემები და სი უჟღეტები, ადვილად აღსაქმელი რომანები, ფილმები, მულტფილმები, ტელესერიალები, ჟურნალ-გაზეთები.

ისინი ზემოქმედებენ მილიარდიან აუდიტორიაზე, აკმაყოფილებენ მის მოთხოვნილებას და, ამასთან ერთად, ცვლიან მას. მათი ფუნქცია გართობაა და, რა სისწრაფითაც იკავებენ სცენას, იმავე სისწრაფით ქრებიან. მათ ენაცვლება მასკულტურის ახალი ნიმუშები. პროდიუსერები რეკლამებით ამკვიდრებენ სტარიზმს — ვარსკვლავთა კულტს.

რეკლამა და პროპაგანდა მალლა სწევს საესტრადო ანსამბლის, ნიგნისა თუ ფილმის სახელს, მაგრამ ეს მაინც სტიმულირებაა, ღირსების წარმოჩენა და განმარტებაა. თუ მასის მოთხოვნილებას ხელოვნების ნიმუში არ შეესაბამება, რეკლამა საქმეს ვერ შევლის. კომუნისტების დროს მძლავრი სახელმწიფო მანქანა ეწეოდა სასურველი ავტორების პროპაგანდას, მაგრამ მასა მათ მიმართ მაინც გულგრილი რჩებოდა.

ბესტსელერებსა და სტეიდსელერებს ხელოვნების ჭეშმარიტი ნიმუშები პოპულარობით ვერ შეედრებიან. მაგრამ ცალკეული ავტორები, ნიგნები, ფილმები თუ მსახიობები აღწევენ ფართო პოპულარობას, რაც დროში მეტხანს გრძელდება, მაგ., თომას მანის „ბუდენბროკები“, ერნესტ ჰემინგუეის, ერიხ მარია რემარკის, ფრანსუაზა საგანის რომანები, ფედერიკო გარსია ლორკას პოეზია, ჩარლი ჩაპლინის ფილმები.

ბიულეტენები, პრესა, რადიო და ტელევიზია პერიოდულად აქვეყნებენ ბესტსელერთა სიას, შემოსავლის ოდენობას, ტირაჟს თუ თარგმანთა რიცხვს. მაგ., ჰიტ-პარადის მიხედვით, ჯოან როულინგის „ჰარი-პოტერის“ შემოსავალმა 3 მლრდ დოლარს მიაღწია.

მასობრივმა კულტურამ აუდიტორიის მოსაზიდა-

ვად ერთმანეთში გათქვიფა სხვადასხვა სტილი, იდეა, ფორმა; არია ჟურნალიზმი და რომანტიზმი, ნატურალიზმი და ავანგარდიზმი, ერთი მხრივ — დავიდა სინამდვილემდე, ვულგარულ და უხეშ ყოველდღიურობამდე, მეორე მხრივ — წამოწია ის თემები და მოტივები, რომელთა თამაში აღვიძებს ინსტინქტებს, შეესაბამება მდაბალ გემოვნებას. მასკულტურისათვის მთავარია პრაგმატიზმის თეორიული პოსტულატი — ჭეშმარიტია ის, რაც სასარგებლოა (პირსი, ჯემსი, დიუი).

მასობრივმა კულტურამ შექმნა თავისი ჟანრები, ფორმები, ლექსიკა, დიზაინი, თავისი სტერეოტიპი, თავისი იმიჯი. პრაგმატული, ინტერკავშირებით გაერთიანებული სამყარო მოუხმობს მოქმედ, ენერგიულ, პრაქტიკულ ადამიანებს — მათ სევდისა და ჭვრეტი-სათვის არა სცალიათ.

მასკულტურის ხელოვანი დადის ინსტინქტებამდე, რადგან ინსტინქტები ყველა ერსა და რასას მეტ-ნაკლებად აერთიანებს. მათი მოდელირებით ყალიბდება ყველასთვის გასაგები ინტერკულტურა, რაც ხელს უწყობს გლობალიზაციას. „ახალი რომანი“, „სტრუქტურული კინო“, „იატაკექვეშა კინო“, კონკრეტული პოეზია, ბრეიქდანსი, ჯაზი, ელექტრონული მუსიკა, ვესტერნი და დეტექტივი, ტრილერები და ტელესერიალები, სპორტი და ესტრადა, ფანტასტიკა და პორნოგრაფია, საშინელებათა და სათავგადასავლო, ისტორიული და ბიოგრაფიული კინო და ტელეფილმები ავრცელებენ პოპულარულ, იოლად აღსაქმელ თემებს, მოტივებს, პერსონაჟებს, სიუჟეტებს. ლიტერატურისა და კინოხელოვნების პერსონაჟები გახდნენ ბოევიკი და სუპერმენი, მკვლეელი და სექსბომბა, კოვბოი და ფლეიბორი. სუპერმენი თანამედროვე ზეკაცია, რომელიც თავის სხვებზე უპირატესობას ამკვიდრებს. იგი

დაუმარცხებელი, ყოვლისშემძლე გმირია, ტყვია არ ეკარება, ცეცხლი არ ეკიდება, ყველა ხიფათს თავს ალწევს (მაგ., სტალონე, შვარცნეგერი). ცხადია, მათ გარდა, ხელოვნება აჩვენებს ეჭვით, სევდით, ნევროზით შეპყრობილ ან თავიანთი საქმითა და განცდებით დაკავებულ უმწეო და უბრალო ადამიანებს, დისნეის მიკი მაუსის მსგავს აუტსაიდერებს, პატრიოტებსა და ინტელექტუალებს. მაგრამ ისინი არ არიან მასის იდეალი, მათი ფიქრები და ოცნებები არ გადადის ზეალმტაც ბრძოლასა და თამაშში. მასების მოთხოვნა არის ჰიტი, შლაგერი, ბესტსელერი, როგორც მათი გემოვნების შესატყვისი, მათ ბადებენ პარალიტერატურა, ტრილერი, პორნოკიჩი, ჰეპპენინგი, გინიოლი, ვესტერნი.

პოპ-არტი პუბლიკის მოსაზიდად, აუდიტორიის დასაპყრობად მიმართავს ექსპერიმენტებსაც, ანტი-ესთეტიკურსა და ნატურალისტურს.

ლიტერატურაში იგი ვლინდება სიუჟეტის, ხასიათის, კომპოზიციის დაშლით, ცხოვრების სურათების თავისუფალი, ასოციაციური დინებით, საგაზეთო ტექსტებითა და რეკლამებით, ინფორმაციების განმეორებით, ვულგარული ენით.

მეტყველება გამოდის სხეულიდან, ფიზიოლოგიური პროცესებიდან, არა გონებიდან. შესაბამისად, იგი მიემართება არა ინტელექტს, არამედ — ინსტინქტებს, — ასე მიიჩნევს პოპ-არტი („მე, პირველ ყოვლისა, ვარ სხეული, ცხოვრება კი მხოლოდ სხეულის ისტორია“).

ამის შესატყვისია სპორტში - კიჩი, ბრძოლა წესების გარეშე, რათა რეალობასთან მაქსიმალურმა მიახლოებამ აღძრას მძაფრი ემოციები, როგორც ოდესღაც ამფითეატრში აღძრავდა ბრძოლები ან დღევანდელ კორიდაზე — ხარებთან შეტაკება.

პოპ-არტის თეორია ჩამოაყალიბა იტალიელმა ან-

ჯელო გულიელმიმ წიგნში — „ეკონომური ლიტერატურა (1973)“, „მასობრივი საზოგადოების“ თეორია კი — უოლტ როსტოუმ წიგნში — „ეკონომიკური ზრდის თეორიები“ (1960).

გულიელმის სიტყვით, ლიტერატურამ ქაოსი უნდა შექმნას, მუდმივი დისჰარმონია, არ შეეგუოს არსებულ წყობილებას, ქცევის ნორმებს, უარყოს ესთეტიზმი და ენობრივი წესრიგი.

პოპ-არტი ცივილიზაციის კულტურაა, მისი სამოქმედო გარემოა თანამედროვე ქალაქი.

პოპ-არტი იყო კონტრკულტურა. იგი პირველად 1960 წელს გაისმა ჰიპებისა და ბიტნიკების მისამართით. ისინი აგრესიას სხვადასხვა ფორმით გამოხატავდნენ, მათ შორის ეროტიკის სფეროში --- ჰომოსექსუალიზმით. ცივილიზაცია და კომფორტული ცხოვრება უღვივებდათ ნიჰილიზმსა და დეპრესიას, როცა არ იცი, რა გააკეთო, რაღა დაგრჩა მისაღწევი.

სხვადასხვა თაობის თინეიჯერებმა შექმნეს თავიანთი სუბკულტურა, მაგ., როკერებმა — ტყავით შემოსილმა მოტოციკლისტებმა — გააღმერთეს როკი, შეკრეს თავიანთი ბანდა, სადაც დაამკვიდრეს მამაკაცური სტილი, აგრესია და ჩხუბი. ერთხანს გავრცელდა პანკური მოძრაობა (პანკი „ქუჩის გოგონას“ ნიშნავს) — პანკ-მუსიკა, პანკ-პოლიტიკა, პანკ-კულტურა, ანსამბლი „სექს პისტოლზი“, პანკური ჯგუფები — „მახრჩობელები“, „დაწყველილები“, „იქს თაობა“... შემდეგ მათ დაუპირისპირდნენ ტედები, ტედებს-ბაბები, ბაბა ჰიპს ბაძავდა, ნარკოტიკებს იყენებდა, მთელი დღე მუსიკას უსმენდა, გრძელ თმებს ატარებდა. საზოგადოების დიფერენცირება აისახა მასობრივ კულტურაში, რაც, სოციოლოგიური თვალსაზრისით, კარგად გამოავლინა პოპ-არტმა.

მხატვრობაში სიტყვა „პოპი“ პირველად იტალიელმა ედუარდო პაოლოციმ გამოიყენა (1947), ხოლო გაავრცელა ინგლისელმა რიჩარდ ჰამილტონმა, რომლის კოლაჟი პორნო-ნატურალისტურ ფოტოგრაფიასა ჰგავდა (1956). მაგრამ ოფიციალურ დამწყებად აღიარაცხებიან ამერიკელები — რობერტ რაუშენბერგი და ჯასპერ ჯონსი.

პოპ-არტი გადმოსცემდა ნატურალისტურ, ყოფით, კულინარიულ, ეროტიკულ, ექსცენტრულ, ურბანულ სცენებს, რომელთა ადრესატი არის ახალგაზრდობა. პოპ-არტში მნიშვნელობას კარგავს შემოქმედებითი ნიჭი, შთაგონება და აღმაფრენა. აქ მთავარია ფიზიკური რეალობის ნატურალისტურ-ფოტოგრაფიული, პლაკატური წარმოდგენა, მანქანური მოქმედება.

ასევეა კომიკსებში, სადაც სურათებს ერწყმის ტექსტი, როგორც ტელეეკრანებზე კადრებს — ტიტრები.

პოპ-არტში მთავარია კოლაჟი — სხვადასხვა საგნისა და ფაქტის ნატურალისტური თავმოყრა, მხატვრობაში — ქალაქში ან ტილოზე დანეპებული ყოფითი საგნები, ფერებითა და სიტყვებით თამაში. ასევე იქცეოდნენ პიკასო და ბრაკი.

პოპ-არტს საზოგადოებაში რეკლამას უწევს მასმედია, ხოლო ითვისებს მასმარკეტი - მკითხველი. ისინი წარმოშობენ ე.წ. ვარსკვლავებს, რომელთა სახელებით წარმართავენ შოუ-ბიზნესს, მასმედიას. ვარსკვლავსა და მასმარკეტს ერთმანეთი სჭირდებათ. ამ ტრიადის სინქრონულ მოქმედებას მოაქვს ფინანსური წარმატება, რაც არის მიზანი (მაგ., ჰიუსტონის სიცოცხლეში გაიყიდა მისი სიმღერების 170 მლნ. ფირფიტა, ხოლო მაიკლ ჯექსონისა — 750 მლნ. ჩანანერი).

პოპ-მუსიკა და როკი მსუბუქ, საესტრადო სიმღერებს ავრცელებს, რომლებიც სრულდება ელექტროინ-

სტრუმენტებზე და აკმაყოფილებს ახალგაზრდების ალგზნებულ ფანტაზიას. მათ ჰყავთ თავიანთი ფანები და ფენზები.

მათ ერქვათ ჰიპები და პანკები, ბიტლომანები და ბიტნიკები. ისინი ანარქიულად მოძრაობდნენ, ესწრაფოდნენ თავისუფლებას, ებრძოდნენ მორალურ ნორმებს, კომფორტულ ცხოვრებას, მიმართავდნენ ნარკოტიკებს, გრასსა (მსუბუქი ნარკოტიკული ბალახი) და ტრიპს (ხანგრძლივი ზემოქმედების ნარკოტიკი).

„ამსტერდამისაკენ“ – ეს იყო ჰიპების პაროლი, რომლითაც მდიდრულ ცხოვრებას არჩიეს უკუქცევა პირველყოფილობისაკენ.

„გადარეულ მოდგმას“ (აზიური ფუცინტოკუ), „გატეხილ თაობას“ თუ „გაბრაზებულ ახალგაზრდობას“ თავიანთი მესიტყვენი ჰყავდათ, რომლებიც სცილდებოდნენ ოფიცოზს, ამსხვრევდნენ კონსერვატიზმს, ტრადიციულ ნორმებს.

კულტურული და სექსუალური რევოლუციები სხვადასხვა სფეროში ახდენდა გადატრიალებას. იცვლებოდა გემოვნება, თაობების შეგნება, ღირებულებები, დამოკიდებულებანი.

ჯინსიანი „შვილი“ ცილინდრიანი „მამისაგან“ განსხვავებულ გზას ეძებდა. მას ორიენტირიც სჭირდებოდა, რაც შეაკავშირებდა სხვადასხვა თაობასა და მასებს.

საყოველთაოდაა ცნობილი ფრენსის კოპოლას „ნათლია“, ჟან მარეს ფანტომასი, ჟორჟ სიმენონის კომისარი მეგრე, კონან-დოილის გამომძიებელი შერლოკ ჰოლმსი, ჯილბერტ ჩესტერტონის პატრი ბრაუნი, ალექს რაიმონდის ფლემ გორდონი, იან ფლემინგის ჯეიმს ბონდი, ვაისმიულერის ტარზანი, შვარცნეგერის 'სუპერმენები... ერთმანეთში ირევა სინამდვილე და ფან-

ტაზია, სენსაცია და მელოდრამა, ოცნება და რეკლამა, ფაქტები და სააზროვნო მოდელები, მთავარია წიგნს მყიდველი ჰყავდეს, ფილმს – მაყურებელი, კონცერტსა და ესტრადას — მსმენელი. ამ ტენდენციას მოჰყვა პოლიტიკური თემებით სპეკულირება, მაგ., ფაშიზმის ისტორიასა და ჰიტლერზე დაიწერა 100 000-მდე ნაშრომი; კინო, ლიტერატურა, პუბლიცისტიკა, მეცნიერება, ფირფიტები, პრესა, ტელევიზია — ერთი პერიოდი დიდ ადგილს უთმობდა ჰიტლერის თემას.

დაიბეჭდა მესამე რაიხის გენერლებისა და მოლანეების უამრავი მემუარი. გფრ-ში ყოველკვირა 100 000-იანი ტირაჟით გამოდიოდა ე.წ. „რვეულები“, სადაც ქვეყნდებოდა ყოფილ ჰიტლერელთა მოგონებები. არ დარჩენილა არც ერთი გერმანული დივიზია, რომელსაც არ მისძღვნოდა გამოკვლევა. მოხდა ისტორიული გმირებისა და ფაქტების გადახარისხება, ფსიქოანალიზური გადააზრება. მაგ., ცნობილ კინოსურათში „სპარტაკი“ გმირი (მსახიობი დუგლასი) გამოყვანილია არა როგორც შარვანდმოსილი მამაცი მებრძოხე, არამედ — არცთუ წარმატებული გლადიატორი, რომელიც შემთხვევით გახდა ლიდერი; ბრძოლაში კი არ დაიღუპა, არამედ - წამებით აღესრულა.

მასკულტურის შემოქმედებს, მის ვარსკვლავებს ასეულობით მილიონი დოლარი ჰქონდათ, სდევდათ ფანების ტაში და ლამის ღმერთებს გაუტოლეს. მაგრამ სასტიკი ბედისწერა მათ სიცოცხლესაც ანადგურებდა: ჯონ ლენონი ფანატიკოსმა მოკლა, ელვის პრესლი, რომელიც ოქროთი დაფარული „კადილაკით“ დადიოდა, დეპრესიამ შეიწირა, მერილინ მონრომ თავი მოიკლა, რიტა ჰეიორთი, რომლის პერსონაჟის სახელი „ჯილდა“ ეწერა ნაგასაკიზე ჩამოგდებულ ატომურ ბომბს, ალკოჰოლს გადაჰყვა, ნარკოტიკების მსხვერ-

პლი გახდნენ ედიტ პიაფი, ფრედი მერკური, მაიკლ ჯექსონი, უიტნი ჰიუსტონი... მასკულტურა არღვევს აკადემიურ ფორმებს, შემოაქვს გრძნობათა მღვრიე და მსუბუქი ნაკადი, რათა კულტურას ჰქონდეს არა სტერილური, არამედ — ცხოვრების შესატყვისი სახე. ამიტომ მასკულტურა გადადის ელიტურში, ელიტარული იმლება მასკულტურაში ან ყალიბდება შუალედური ჟანრები, რომლებიც ზომიერად აერთებენ ავანგარდისტულ ექსცენტრიკასა და ტრადიციულ კონსერვატიზმს (მაგ., დილან ტომასის პოეზია, ვლადიმერ ნაბოკოვის „ლოლიტა“).

საბჭოთა კავშირში ამგვარი დაყოფა არ იყო მიღებული — აქ ყველაფერი მასისათვის იქმნებოდა, მაგრამ მას უნდა ჰქონოდა ინტელექტუალურ-იდეოლოგიური აზრი და ფორმა. ელიტური ყოველივე სძულდათ ბოლშევიკებს — ეს აგონებდათ არისტოკრატიულსა და ბურჟუაზიულს.

მაგრამ არსებობდა ელიტური და მასობრივი ტენდენციები. ეს უკვე გამოდიოდა თავად კულტურის, ლიტერატურის, ხელოვნების სპეციფიკიდან, რომ ზოგი ფორმა და იდეა მეტადაა პოპულარული, ზოგი — ნაკლებად. ცხადია, აქაც არსებობდა დაუფლების ხარისხი, მარჯვე და მოგებიანი თემების მეტი ექსპლოატაციის უნარი, ან — ჭვრეტისა და აზროვნებისაკენ მიდრეკილება (მაგ., ბ. პასტერნაკის, ს. ჩიქოვანის პოეზია, მ. ბულგაკოვის „ოსტატი და მარგარიტა“, ა. ტარკოვსკის ფილმები).

საბჭოთა კავშირში უნდოდათ, რომ კულტურის ეს ორი თვისება, ეს ორი ნაკადი გაეერთიანებინათ — წიგნი, სპექტაკლი თუ მუსიკა ერთდროულად ყოფილიყო როგორც მასებისთვის მისაწვდომი, ისე მაღალი ინტელექტუალური (ცხადია, პარტიული გაგებით).

საქართველოშიც ასე ხდებოდა.

ელიტარიზებაზე უფრო ფასობდა პოპულარობა, რადგან ეს პოპულარობა მოპოვებული იყო ფილტრაცია-შემონმების სისტემაგავლილი სპექტაკლებით, რომანებით, ფილმებით, სიმღერებით...

საქართველოში გატაცებით კითხულობდნენ „ჯაყოს ხიზნებსა“ და „არსენა მარაბდელს“, „მთვარის მოტაცებასა“ და „დიდოსტატის მარჯვენას“, „ილიკოსა და ილარიონს“, „დათა თუთაშხიას“. მაგრამ კიდევ უფრო პოპულარული იყო პარმენ ლორიას რომანები. ერთხანს მათ გადაამეტა გვეტაძის „მონანიებამ“, რამაც მწერალთა საყოველთაო აღშფოთება გამოიწვია.

მასობრიობის ნიშანი იყო ხალხურობა და გასაგებობა, ელიტურობისა — პარტიისათვის მისაღები იდეების (საბჭოთა პატრიოტიზმი, კლასთა ბრძოლა, მშვიდობის ქადაგება, საკოლმეურნეო მოძრაობა, ახალი ადამიანის — ბოლშევიკის ფორმირება) რეალისტური ფორმებით გადმოცემა.

ამიტომ მასკულტურა საბჭოთა კულტურის თანამდევია იყო და სავსებით ბუნებრივია, რომ იგი ხალხის მხარდაჭერას პოვებდა. ელიტური ტენდენციები უარყოფილი არ იყო (მაგ., საქართველოში გალაკტიონის, ს. ჩიქოვანის პოეზია, კ. გამსახურდიას პროზა, თ. აბულაძის ფილმები, რ. სტურუას სპექტაკლები, ო. ჭილაძის პოეზია და პროზა), დაფასებულიც გახლდათ, მაგრამ ახალი თაობისათვის მისაბაძ ნიმუშად არ მიიჩნეოდა.

შოთა ნიშნიანიძე, ერთი მხრივ, წერდა იდეოლოგიზებულ, კარგ ლექსებს, მეორე მხრივ-ისინი არ იყო ისე სადა, როგორც ირაკლი აბაშიძის „კაპიტანი ბუხაიძე“; ალიო მირცხულავას კომკავშირულ — პარტიული პოეზია იდეოლოგიურ დოგმებს აკმაყოფილებდა, მაგრამ მათ მიღმა ვერ იხედებოდა, ე.ი. შეზღუდული

იყო, აუდიტორიას ვერ იკრებდა. ამ თვალსაზრისით სანიმუშოდ იყო მიჩნეული ნოდარ დუმბაძის პროზა და მიენიჭა კიდევ ლენინური პრემია – საბჭოთა კავშირის უმაღლესი ჯილდო. ჭაბუა ამირეჯიბის პოპულარობას დიდად შეეშველა სატელევიზიო კინოფილმი. იდეოლოგიის გარეშეც მასკულტურის ტენდენციები გა ნაპირობებდა ლადო ასათიანის, მურმან ლებანიძის, მუხრან მაჭავარიანის პოეზიის, რევაზ მიშველაძის ნოველების წარმატებებს, ხოლო ელიტარობისაკენ სწრაფვა ზღუდავდათ ტარიელ ჭანტურიას, ოთარ ჭილაძეს, ლია სტურუას, ოთარ ჩხეიძეს, რეზო ჭეიშვილს.

1990-იანი წლებიდან საქართველოში მასკულტურა ანტიკულტურად იქცა. გაბატონდა ნატურალიზმი, პორნოგრაფია და ბილწსიტყვაობა, რითაც დაუპირისპირდა როგორც კლასიკას, ისე მოდერნიზმს. შედეგად პუბლიკა დაკარგა როგორც მასაში, ისე ელიტაში. ალბათ საქართველოშიც მოხდება განსვლა ელიტურ და მასობრივ კულტურებს შორის, მათ ექნებათ თავიანთი ფორმები. ჯერჯერობით ხდება მასობრივის ვულგარიზება და ელიტურისა და პროფესიულის უარყოფა.

სახელმწიფოს სამართლებრივი პოლიტიკა კულტურასთან მიმართებით

1990-იან წლებში დაიშალა საბჭოთა კავშირი და, თითქოსდა, პოლიტიკა და კულტურაც გაიყარნენ, უერთმანეთოდ დაიწყეს ცხოვრება, თუ იმას არ ვიტყვით, რომ ქართველი პოლიტიკოსების მიერ კულტურისა და კულტუროსნების მიმართ გამოვლენილი უყურადღებობაც ერთგვარი პოლიტიკაა.

თუ კომუნისტები ფულსაც იხდიდნენ და სიმღერასაც უკვებავდნენ, ამჟამად ვითარება შეიცვალა. კულტურის მუშაკი, მწერალი, კომპოზიტორი, მსახიობი ძირითადად მეცენატთა მოწყალებას არიან დადარაჯებულნი ანდა მათ მიერ ორგანიზებულ კონკურსებში მონაწილეობენ.

ამგვარი მცირე ნახმარება კულტურის მუშაკებს შიმშილისაგან კი დაიხსნის, ოღონდ დიდი შემოქმედებითი მიღწევების იმედს არა და არ იძლევა. მათ სტაბილური და გარანტირებული ხელშეწყობა სჭირდებათ.

ქართული პოლიტიკური ელიტა დღევანდელ კულტურას არა და არ პატირობს.

დავინწყით პოლიტიკური ელიტისა და მწერალთა ურთიერთობის აღწერით.

მწერალთა კავშირი შეიქმნა ჯერ კიდევ ბოლშევიკების ხელისუფლებაში მოსვლამდე. ცნობილმა ქართველმა მეცენატებმა მას გადასცეს თბილისში, მაჩაბლის ცამეტში, მდებარე არქიტექტურულად საინტერესო შენობა, რომელიც რკინისმკვნეტელ ბერიასაც კი არ ხელუყვია, არ ნაურთმევია კავშირისათვის. დამოუკიდებელ საქართველოში კი სააკაშვილის ხელისუფლებამ მწერლები ქუჩაში გამოყარა, კიდევ მეტი, ქუჩაში გამოყარა მემორიალური ნივთები. დღევანდელი

ხელისუფლება მწერალთა სახლის უკან დაბრუნებაზე არც კი ფიქრობს.

ახალი საუკუნის დასაწყისში „ეროვნულმა“ მთავრობამ კულტურასა და კულტურის მუშაკებს მედგრად შეუტია. ახდა ჭკუის სასწავლი გურული ანდაზა: გლახაკიცი დედამისს ზურგზე ახტებოდაო. პარლამენტის მეცნიერებისა და კულტურის კომიტეტმა განსახილველად წარმოადგინა კანონპროექტი „შემოქმედებითი კავშირების შესახებ“.

რაკილა თითქმის ყველა შემოქმედებითი კავშირი საბჭოთა ხელისუფლების დროს ჩამოყალიბდა, ისინი გამოცხადდა საბჭოთა გადმონაშთად. ამიტომაც საჭიროდ იქნა მიჩნეული მათი მოშლა და ლიკვიდაცია. რაც მთავარია, ამ შემოქმედებითი კავშირების ქონება უნდა გადასცემოდა სახელმწიფოს. როგორ არ გაგვახსენოს ამან ვ.ი. ულიანოვის ცნობილი პირსისხლიანი მიმართვა ბოლშევიკთა პარტიის ცეკასადმი, რომელშიც მოითხოვდა, დაერბიათ ეკლესიები, წაერთმიათ მათთვის ქონება და გადაეცათ იგი სახელმწიფოსათვის, ხოლო ეკლესიის მსახურნი გაეძევებინათ ტაძრებიდან, ხოლო ბევრიც დაეხოცათ.

ეგ საქმე უნდა გაკეთებულიყო სწრაფად და ენერგიულად.

პარლამენტის კომიტეტის აღნიშნული კანონპროექტი სასტიკად დაგმეს მოწინავე ინტელიგენციის წარმომადგენლებმა (გიგა ლოთქიფანიძე, რეზო ჩხეიძე, ოტია იოსელიანი, გურამ შარაძე, რევაზ მიშველაძე...).

გონდაკარგული სააკაშვილის მთავრობა მწერალთა კავშირს რომ მიადგა, გააუქმა ისტორიული მნიშვნელობის მქონე ტრადიციული გამოცემები: ჟურნალები „ცისკარი“ და „მნათობი“; კერძო შემოწირულობების გზით სულდგმულობდა „ლიტერატურული საქართვე-

ლო". მარტო ეს როდი აკმარეს კულტურის ამ ადრე წარმატებულ უბანს: მთავრობა და მისი ემისრები ხელს უშლიდნენ სამწერლობო და, საერთოდ, ნებისმიერი პრესის სავაჭრო ქსელში გატანას. ამ მიზნით დახურეს საგაზეთო ჯიხურები. ამან ის გამოიწვია, რომ ბევრი რედაქტორი ბაზრობებზე ჟურნალსა და გაზეთს თავად ყიდდა.

ავადმყოფ ხელისუფალს ეკონომიკური რესურსების ეკონომია და მობილიზება გადაეწყვიტა, ოღონდ არა საკუთარი კაპრიზებისა და ულოგიკო დანახარჯების შემცირების, არამედ შემოქმედებითი კავშირების ხარჯზე. ამის გამო იყო, რომ მწერალთა კავშირის წევრებს შეუწყვიტა 50 ლარიანი დახმარება, რომელიც შევარდნაძის მთავრობამ გაიღო.

გასაოცარია, ოღონდ ფაქტია: სააკაშვილის პოლიტიკურ კურსს, რომელიც ქართული მწერლობისა და კულტურის შეზღუდვას ემსახურებოდა, კვერი დაჰკრა პოლიტიკოსმა ზურაბ ჟვანიამ. მისი ხელმოწერით მიუვიდა მწერალთა კავშირს მოთხოვნა-ულტიმატუმი: მაჩაბლის 13-ში არსებული შენობა გაათავისუფლეთ, რადგან დიდი ხანია, რაც უკანონოდ გიკავიათო.

მწერალთა კავშირის მესვეურებმა ისტორიული ფაქტი გაიხსენეს: სასახლე ცნობილმა მეცენატებმა დავით სარაჯიშვილმა და დავით ხოშტარიამ უანდერძეს კავშირს, ხოლო 1921 წლის 23 სექტემბერს რევკომმა (შალვა ელიავა) საგანგებო დეკრეტით გადასცა იგი საქართველოს მწერალთა კავშირსო.

უცნაურია, მაგრამ ფაქტია:

მთავრობა და მწერალთა კავშირი სასამართლოში დაუპირისპირდნენ ერთმანეთს. ასეთი რამ თვით პირსისხლიანი ლენინის დროსაც არ მომხდარა: პრესასა და მწერლობას კომუნისტებიც კი უფროთხოვდნენ, ამდენს

ვერ უბედავდნენ. სასამართლოში აღმოჩნდნენ პატიოსანი მოსამართლენი და მთავრობამ საქმე ვერ მოიგო. ამის შემდეგ მან დაიწყო ცილისმწამებლური კამპანია კავშირის ხელმძღვანელთა წინააღმდეგ, შეეცადა ციხე შიგნიდან გაეტეხა და ერთი კალმოსანი მეორეზე გადაეკიდებინა. უფრო ადრე ამგვარი ხერხი სცადეს საქართველოს ეროვნული აკადემიის დასაშლელად. მაშინ ბევრ ცნობილ აკადემიკოსს დასწამეს ცილი, ხოლო პროფ. ნაპოლეონ ქარქაშაძე ტყუილუბრალოდ ჩასვეს ციხეში (მოგვიანებით იგი რეაბილიტირებულ იქნა).

რაკილა სასამართლოს გზით ვერაფერს მიაღწიეს, 2007 წლის 21 აგვისტოს სააკაშვილის ემისრებმა შუალამის სიბნელით ისარგებლეს და ცხინვალის მაგივრად „გმირულად“ აიღეს მწერალთა სასახლე.

მწერალთა კავშირის ბექდვითი ორგანოებია: გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, „მწერლის გაზეთი“, „უქიმერიონი“, „ლიტერატურული მესხეთი“, „ლომისი“, „ქართული სიტყვა“; ჟურნალები: „მნათობი“, „ცისკარი“, „ნობათი“, „ჩვენი მწერლობა“, „ლიტერატურული პალიტრა“, „განთიადი“. როგორც მოსალოდნელი იყო, მწერლების თავიანთი კუთვნილი შენობიდან გამოყრელი და გულგრილი მთავრობა ამ ორგანოებს არ აფინანსებს და მათ საქმიანობას არ წარმართავს, არ ხელმძღვანელობს. არადა, ამ მთავრობამ არ იცის ის, რაც სახარების აფორიზმით ნამდვილია: „პოლიტიკა და ლიტერატურა ცალ-ცალკე არ არსებობს“ (რ. მიშველაძე), ხოლო, ვინც ეგ არ იცის, ის პოლიტიკაში ფეხს წაიტეხს და ლიტერატურაში - კინჩხსა და კისერს.

2016 წელს მთელმა მსოფლიომ მოკრძალებით, ოღონდ მაინც აღნიშნა რუსთაველის 850 წლისთავის იუბილე. სხვას რომ თავი დავანებოთ, ჩვენს მტრულ რუსეთშიც კი ჩაატარეს კონფერენციები, ხოლო

სანკტ-პეტერბურგში მგოსნის ძეგლიც კი დადგეს.

რა მოიმოქმედა ამ დროს ჩვენმა „ეროვნულმა“ მთავრობამ? მსოფლიო კულტურის წინაშე არნახული დანაშაული ჩაიდინა: ჩაშალა ეს იუბილე. არ მოუწყვია არც ერთი ცოტად თუ ბევრად მნიშვნელოვანი ღონისძიება. შერცხვენილი პირი სახელმწიფოს ცოტადრე მოსწმინდა საქართველოს ტექნიკურმა უნივერსიტეტმა, რომელმაც თავისი სახსრებით პირველად გამოსცა „ვეფხისტყაოსნის“ სრული ტექსტის საკმაოდ მდიდრული ტომი (მურმან თავდიშვილის რედაქცია) და მოაწყო საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია.

ანტიეროვნული კულტურული პოლიტიკა იმითაც ვლინდება, რომ კულტურის სამინისტრო ახდენს მწერალთა კავშირის იგნორირებას, რაც გამოიხატება შემდეგით: არ რთავს მას საგანგებო კონკურსების მოწყობაში, სხვადასხვა კულტურულ ღონისძიებაში. მაგ., ფრანკფურტის წიგნის ბაზრობაზე არ წაუყვანიათ არც ერთი გამოჩენილი და სახელოვანი მწერალი, სამაგიეროდ გაგზავნეს მწერალ-საქმოსნები და ტელემწერლები (გრძელი ენით მოლაპარაკე მწერლები). ამიტომაც თუ იყო, რომ ბაზრობაზე შევრცხვით.

არადა, ფრანკფურტის ბაზრობას განა არ დაამშვენებდნენ მაყვალა გონაშვილი, ტარიელ ჭანტურია და მანანა ჩიტიშვილი? დიდ აზრსა და საგანგებო მნიშვნელობას არ მიანიჭებდა (როგორც შინ, ისე - გარეთ) მას იქ ჩვენი პროზაიკოსების: რევაზ მიშველაძის, აკა მორჩილაძის წარგზავნა? თუ მოგვიტანდნენ, ნუთუ ისეთი კრიტიკოსები არ მოგვიტანდნენ სახელს, როგორებიც არიან სოსო სიგუა, თეიმურაზ დოიაშვილი, მურმან თავდიშვილი და არაერთი სხვა?

როცა თვითონ მთავრობა არ იცავს და ხშირად (ნებისით თუ უნებლიეთ) თავად ებრძვის ეროვნული ცნო-

ბიერების ციტადელს – მწერლობას – ბუნებრივია, მას თანამგრძნობნი და თანამდგომნი უმალ გამოუჩნდებიან. ასე მოხდა ამ ბოლო დროსაც.

2015 წლის აგვისტოში სოციალურმა ქსელებმა გვამცნეს, რომ კიდევ ერთი თავდასხმა მოხდა ქართველ მწერლებზე და ეგ როდი იყო ერთადერთი მცდელობა. ჯერ იყო და ლევან ბერძენიშვილმა ტელევიზიით განაცხადა: ილია ჭავჭავაძეს, როგორც მწერალს, არ ვიცნობო. ცოტა ხნის შემდეგ მას მხარი აუბა ვინმე ზაზა შათირიშვილმა, ფილოსოფოსმა, და ვაჟა-ფშაველა ცინიკურად მოიხსენია: „რალა დროს ვაჟა-ფშაველაა. ერთობ მოძველებულიაო“. არშემდგარ „ესთეტიკა“ ამ ბრიყვულ გამონათქვამებს კიდევ გაუძლებდა კაცი, რომ ცნობილი რეჟისორი რობერტ სტურუაყ არ ჩამდგარიყო რუსთველის გამქიქებელთა და ვერშემცნობელთა რიგებში. მან ასე განაცხადა: დავიწყე „ვეფხისტყაოსნის“ კითხვა, მაგრამ გული ვერ დავუდე, ეს რა აბდაუბდაა, რას დასდევენ ამ ლომებს, რისთვის ახრჩობენ ვეფხეებს, რად ხოცავენ ერთურთს?! სპექტაკლის დადგმა მინდოდა, ოღონდ გადავიფიქრეო.

თურმე, ნუ იტყვიტ და, ღრმად შემცდარი ყოფილან შალვა ნუცუბიძე და ვიკტორ ნოზაძე, ირაკლი აბაშიძე და ალექსანდრე ბარამიძე, ილია ჭავჭავაძე და აკაკი წერეთელი, ვაჟა-ფშაველა და გალაკტიონი, რომლებიც ამ წიგნზე ფიცულობდნენ და იგი მსოფლიო ლიტერატურულ მიღწევად უყოყმანოდ მიიჩნიეს (პროფ. თამარ ბლიაძე).

მთავრობის არაეროვნული (გლობალისტური) კულტურული პოლიტიკის ამ მონაქროლს აჰყვნენ მცირე ყალიბის კალმოსნებიც. ნაცმოდრაობის ნაფიცმა წევრებმა დავით დარჩიაშვილმა და გიორგი ნოდიაშვილმა ნოდიაშვილს და მისილ ჯავახიშვილის ნაწარმოე-

ბები დაინუნეს, მერე კ. გამსახურდიაც მიალანძღეს და არც გრ. რობაქიძის „გველის პერანგი“ დაინდეს.

ჩვენ იმას როდი ვამბობთ, რომ ამ შემოქმედთა ტექსტებში არაფერია საკრიტიკო და შენიშვნის ღირსი, ოღონდ ახლად გამოჩეკილ კრიტიკოსთა ეროვნული ცინიზმი და გლობალისტური სიხისტე გვაკვირვებს, ქართული კულტურის ტოტალური უარყოფა და გამოვლენილი ნიჰილიზმი გვაშფოთებს. არადა, რა კარგად თქვა თავის დროზე ილიამ: მართალია, ჩვენი ჭიქა პატარა იყო, მაგრამ ჩვენი და საკუთარი, ეროვნული ჭიქა გვექონდაო!

უკეთესად ვერ იტყვი!

ასეთი დამოკიდებულება ყოველივე ქართულის მიმართ წლების განმავლობაში „ნაცმოძრაობის“ გლობალური პოზიცია იყო და სწორედ მის ფანდურზე ცეკვა დაიწყეს ამ მოძრაობის წვრილ-წვრილმა კაცუნებმაო, – ბრძანებს პროფ. თ. ბლიაძე. კომპოზიტორებისა და მუსიკათმცოდნეების შემოქმედებითი გაერთიანება ჩამოყალიბდა 1932 წელს. სხვადასხვა დროს მისი თავმჯდომარეები იყვნენ სახელგანთქმული კომპოზიტორები: დ. არაყიშვილი, ს. ცინცაძე, ვ. აზარაშვილი. თუ „დეესპოტი“ კომუნისტები კომპოზიტორებს დასასვენებელ სახლებში ასვენებდნენ, პრემიებით აჯილდოებდნენ, მუსიკალური შედევრების შესაქმნელად აგულიანებდნენ და ყოველმხრივ ხელს უწყობდნენ, ამჟამად კომპოზიტორთა კავშირს წაართვეს სარეპეტიციო დარბაზები და დასასვენებელი სახლები, სადაც შეეძლოთ რეპეტიციები გაემართათ. არ გაუთვალისწინებიათ შემდეგი: თუ, ვთქვათ, მხატვარი საღებავს, ფუნჯსა და ტილოს აიღებს და ორი კვადრატული მეტრი ფართობის ოთახშიც კი დახატავს, კომპოზიტორის შრომა სრულიად სხვაგვარია. მუსიკალური ნაწარ-

მოების (ვთქვათ, სიმფონიის) რეპეტიციებს სჭირდება სათანადოდ მოწყობილი დარბაზი, მუსიკოსთა დასის შეკრება და სხვა წინასწარი სამუშაოების შესრულება, რაც დიდ სახსრებს მოითხოვს და ვერც ერთი კომპოზიტორი საკუთარი სახსრებითა და ძალებით ამას ვერ გააკეთებს. არადა კომპოზიტორებს დარბაზები წაართვის.

სააკაშვილის მთავრობამ, ჯერ რომ ეკლესიაზე მიიტანა იერიში და რამდენიმე ტაძარიც დაანგრია, ახლა შეუტია კინოსტუდიას. მას საბიუჯეტო თანხა გაუნახევრეს. ის ნახევარი ფაქტობრივად იმ დროს ერთ ფილმსაც არ ეყოფოდა. საგულისხმოა რეზო ჩხეიძის განცხადება ამასთან დაკავშირებით: ადრე კინოსტუდია წელიწადში 25 სრულმეტრაჟიან და 42 დოკუმენტურ ფილმს უშვებდა; ამიერიდან კი ერთ ფილმსაც ვეღარ დაამზადებსო.

სააკაშვილის მთავრობის პასუხი ასეთი იყო: შემოქმედებით კავშირებს სახელმწიფო ვერ მიხედავს. ყოველმა კავშირმა საკუთარ თავს თვითონ უპატრონოს. თუ იგი წაგებიანი იქნება, უნდა გაუქმდესო. ამავე დროს, დრამატულ თეატრებს მხოლოდ მიზერული სახელფასო ფონდი დაუტოვეს.

თანამედროვე საქართველოში არსებობს არქიტექტორთა კავშირი. მასში გაერთიანებულია ძველი და ახალი თაობის ნიჭიერი ოსტატები. მისი მოვალეობაა ქალაქების, სოფლებისა და სხვა დასახლებული ადგილების შენობა-ნაგებობების დაგეგმარება, დაპროექტება, აგება; კულტურულ-საგანმანათლებლო და საყოფაცხოვრებო შენობების დაპროექტება. ამ სამუშაოშივე საქმეს იგი წარმატებით ასრულებდა, ოღონდ, მას შემდეგ, რაც თავისუფლებას ველირსეთ, არქიტექტორთა კავშირს აღარ ეკითხებოდა დაგეგმარე-

ბასა და ქალაქთა კეთილმოწყობაზე აზრს. სწორედ ამან შექმნა ის ქაოსი, რაც თბილისში ამ ბოლოს შეინიშნება. მოგებისადმი გამოდევნებამ ის გამოიწვია, რომ ვინრო, გაუვალ ქუჩებზე ცათამბჯენები წამოიმართნენ. შენობები თითქმის ერთმანეთს ებჯინებიან, მეზობელი პირდაპირ მეორე მეზობლის ფანჯარაში (საძინებელ ოთახში) იჭყიტება; გარდა ამისა, არსადაა ავტოსადგომი, ქუჩებში საშინელი ჭედვაა. ერთი სიტყვით, არსად იგრძნობა არქიტექტურული დაგეგმარება. არის სხვა უბედურებაც: თუ ადრე შენობებს ორნამენტი ამშვენებდა, რალაც თვისებური, გამორჩეული იერსახე ჰქონდა, ამჟამად შენობები უფასადოა, უნიროა, ერთნაირია და დაშტამპულ კუბიკებსა ჰგვანან. არც ერთ უბანს თავისი სპეციფიკა აღარ აქვს. მაშასადამე, ქალაქი უფერული და ერთფეროვანი გახდა.

საბჭოთა კავშირში დიდი ავტორიტეტი შეიძინა ჩვენმა კინემატოგრაფისტთა კავშირმა, რომელიც აერთიანებს რეჟისორებს, მსახიობებს, მხატვრებს, კინოკრიტიკოსებს, სცენარისტებს. კავშირმა ხელი შეუწყო ნიჭიერ რეჟისორებს, შეექმნათ მსოფლიო მნიშვნელობის ფილმები. თუ გულზე ხელსა დავიდებთ და ვიტყვით, სიმართლე ასეთია: საბჭოთა კავშირში შედიოდნენ 16 სუბიექტი ერი და ბევრი სხვა. მიუხედავად ამისა, ჭეშმარიტად უკვდავი მსოფლიო ფილმები შექმნა მხოლოდ ორმა ერმა: რუსებმა და ქართველებმა. საბჭოთა პერიოდი იყო ქართული კინოს ზეობის ხანა. სწორედ ამ დროს გამოვიდა „გიორგი სააკაძე“, „მაგდანას ლურჯა“, „ჯარისკაცის მამა“, „ნატვრის ხე“, „შერეკილები“, „ცისფერი მთები“, „მონანიება“, „რაც გინახავს, ვეღარ ნახავ“. აქვე უნდა გავითვალისწინოთ შესანიშნავი მოკლემეტრაჟიანი ფილმებიც: „ქვევრი“, „ქორწილი“ და სხვ.

კინოხელოვნება არის ის სივრცე, სადაც სინთეზირებულიად იკვეთება როგორც ინდივიდუალური ტალანტი ფილმის ამგებისა, ისე მისი ორგანიზატორული ნიჭიერება და მსახიობთა გარდასახვის უნარი. ამ მხრივ განსაკუთრებით გამოიჩინეს თავი და საერთო-სახალხო სიყვარული დაიმსახურეს სერგო ზაქარიაძემ, აკაკი ხორავამ, აკაკი ვასაძემ, სესილია თაყაიშვილმა, ნატო ვაჩნაძემ, ვერიკო ანჯაფარიძემ, ლეილა აბაშიძემ, ლია ელიავამ, რამაზ ჩხიკვაძემ, ბუბა კიკაბიძემ, ეროსი მანჯგალაძემ, დოდო აბაშიძემ, ბიძინა მახარაძემ და სხვებმა.

სამწუხაროდ, ბრწყინვალე ტრადიციები ველარ გრძელდება. „ქართული ფილმის“ გადასაღები მოედნები და პავილიონები მოიშალა, გავერანდა: კინონარმოება ჩაკვდა. ჭირს ფინანსების მოზიდვა. არადა, ვიცით, რომ კინოფილმის შექმნა უზარმაზარ თანხებთან, ორგანიზაციულ და სხვა პრობლემებთან არის დაკავშირებული. სხვადასხვა ადგილასა და დროს გამოთხოვილი ფულით, შეიძლება, წიგნი გამოსცე, ოღონდ ფილმს ვერ დადგამ, ვერ გადაიღებ. ამიტომაც თუა, რომ დღეს ქართული ფილმი გამოდის კანტიკუნტად, ხარისხიც საკმაოდ დაბალია, თითქოს კინოს დიდოსტატებიც გაიღია.

სახელოვანი ქართველი ჟურნალისტები ქმნიდნენ და დღესაც ქმნიან პრესის ამინდს, ოღონდ ჟურნალ-გაზეთებზე დამლუპველად იმოქმედა იმ ლახვარმა, რაც ამ ორგანიზაციასა და მის ორგანოებს ჩასცა სააკაშვილის მთავრობამ. პოპულარული გაზეთებისა და ჟურნალების რედაქციები განთავსებული იყო კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის გამომცემლობაში, ვერაზე, მათთვის საგანგებოდ აგებულ შენობაში. ისინი სამუშაოდ საჭირო ფართში სიმბოლურ თანხას იხდიდ-

ნენ და ეგ ხელს უწყობდა რედაქციებს, უკეთ ემუშავათ, ეკონომიურად წელში არ განყვეტილიყვნენ. სააკაშვილის მთავრობამ კი ისინი ერთი ხელის დაკვრით გამოყარა საბუდრებიდან ქუჩაში, რაკილა ჯიუტი სამწერლობო ძმობა მის პოლიტიკას მხარს არ უჭერდა და აკრიტიკებდა. ასე აღმოჩნდნენ დამატებითი მძიმე ხარჯების წინაშე სახელოვანი გაზეთები: „საქართველოს რესპუბლიკა“, „რეზონანსი“, „კვირის პალიტრა“, „ასავალ-დასავალი“, „განათლება“ და არაერთი სხვა.

საქართველოს მხატვართა კავშირს ჰქონდა მძლავრი სამხატვრო ფონდი და საათივით აწყობილი საწარმოო კომბინატები, რომლებიც ცნობილი მოვლენების შემდეგ და განსაკუთრებით სააკაშვილის მთავრობის ვანდალური პოლიტიკის გატარების გამო პარალიზებული აღმოჩნდა. მხატვრებმა დაიწყეს კერძო სტრუქტურების შექმნა, გაერთიანდნენ ახალ მხატვართა სტუდიებსა და სახელოვნებო აკადემიებში. მაგალითად, ერთ-ერთი ასეთია „საქართველოს სახელოვნებო და ჰუმანიტარული სამეცნიერო აკადემია“ (პრეზიდენტი დემურ ბაშელეიშვილი). ეგ აკადემია საათივით მუშაობს, რეგულარულად აწყობს სამეცნიერო სესიებს, გამოფენებს, პროვინციებში გასვლებს, მაგრამ ამგვარი ცალკეული გაერთიანების არსებობა მხატვართა საზოგადოების დაქსაქსულობას მაინც ვერ შველის. მთავრობის პოლიტიკა კი ამ საზოგადოების მიმართ ნეიტრალურია. სამაგიეროდ, მთავრობის წარმომადგენლები მეტ ყურადღებას აქცევენ ელექტრონულ მედიას, მათი ფიქრით, უფრო საჭირო ორგანიზაციას.

საზოგადოებაზე ზემოქმედების თვალსაზრისით, ელექტრომედია გაცილებით უფრო ეფექტურია, ვიდრე ბეჭდური, რადგან ტელევიზორი ყველას უდგას და მასში არც ფულის გადახდა გინევს, არც გარეთ გასვ-

ლა, რათა საგაზეთო ჯიხურში ჟურნალ-გაზეთი იყიდო.

სააკაშვილის მთავრობა ახლა ელექტრომედიას ეძგერა, მისთვის მიუღებელი „იმედის“ ტელეარხი დაარბია, ინვენტარი, მოწყობილობა დალენა, ტელეჟურნალისტებს სცემა, მერე გათიშა მაუწყებლობა და, ბოლოს, საკუთარ მომხრეებს გადაუფორმა.

ყოველივე ამას, შეუძლებელია, არ გამოენჯია გადაგვარებული „ეროვნული“ მთავრობის წინააღმდეგ გამოსვლები, მთავრობის წევრთა სახეების ჩვენება სიტყვისა თუ ნახატის საშუალებით. სააკაშვილისა და ზოგი მისი თანამოაზრის სარკასტული სახეები გვიჩვენეს და აღწერეს რუსთაველის პრემიის ლაურეატებმა რევაზ მიშველაძემ და რობერტ სტურუამ. კერძოდ, პირველმა სააკაშვილის ნახევრადშეშლილი ჰიტლერული სახე დახატა არაერთ ნოველაში, ასევე, ნობელის პრემიაზე წარდგენილ რომანში, რომელსაც ეწოდება „ციყვი ბორბალში“; ხოლო რ.სტურუამ რუსთაველის თეატრში წარმოადგინა ფრიად საინტერესო სპექტაკლი „პრეზიდენტი, დაცვის ბიჭი და ანგელოზი“. აქ მხილებულია უზნეო პრეზიდენტის სავალალო სახე და საქმეები. კიდევ მეტი, შეიქმნა 22 სერიიანი ფილმიც კი. მასში მხილებულია ნაცმოძრაობის მმართველობის მთელი საშინელება და ამ მმართველობის კატასტროფული შედეგები. ფილმს ეწოდება „ჰეროკრატია“. მისი ავტორია სახელოვანი კინორეჟისორი გოგა ხაინდრავა.

უცნაური „კულტურული რეფორმა“ შეეხო უმაღლეს სკოლასაც. შეიძლება ითქვას, ყველაზე მეტად სწორედ უმაღლეს სკოლას, განსაკუთრებით მის ფლაგმან თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს.

თავის დროზე ქართულის უცოდინარმა მომავალმა პრეზიდენტმა სააკაშვილმა სწორედ თბილისის უნივერ-

სიტუტში ვერ დაძლია ქართული ენა – ლიტერატურის საგამოცდო თამასა და მის მიმართ ბოღმა ახრჩობდა. ხელისუფლებაში მოსულს ეყო თავხედობა, მისთვის საძულველი და ათასობით ადამიანისათვის საყვარელი „ალმა მატერი“ დაემხო და მიწასთან გაესწორებინა.

ამ მიზნით გამოცვალეს რექტორი; უნივერსიტეტის მოპროტესტე პროფესორთა აქტიური ნაწილი ჩაკეტეს აუდიტორიაში და ამგვარად დააშინეს; უნივერსიტეტიდან გაყარეს ცნობილი პროფესორები, რაკილა კარგად იცოდნენ, რომ ისინი არსოდეს დასცემდნენ დასტურს სააკაშვილის მავნებლურ პოლიტიკურ გეზს და კულტურულ რეფორმებს, რადგან ყველაფერი ეს მიმართული იყო ეროვნული ცნობიერების წინააღმდეგ. მალე უნივერსიტეტიდან გარიცხეს მასწავლებელთა შუა რგოლიც. ასე გამოაცალეს მას ხერხემალი. დაიწყეს უცნაური რეფორმები, რომელთაგან ერთიც არ მიუყვანიათ ბოლომდე. ეს იმას ნიშნავს, რომ ფაქტობრივად სასწავლო პროცესი მოშალეს.

ამან საზოგადოების აქტიური ნაწილის პროტესტი გამოიწვია. უსამართლოდ შერისხულმა პროფესორებმა დაწერეს საპროტესტო წერილები, საჩივრები. ისინი გამოდიოდნენ ტრიბუნებზე, ტელევიზიით. კიდევ მეტი, დღევანდელი საქართველოს ერთადერთმა სახალხო მწერალმა რევაზ მიშველაძემ ი. ჯავახიშვილის სახელობის უნივერსიტეტიდან 2006 წელს ეროვნულად მოაზროვნე პროფესორ-მასწავლებლების განდევნას უძღვნა რომანი „წამება“, სადაც მხატვრული სიტყვის მეშვეობით აღწერილი და დაგმობილია ეგ ვანდალური ფაქტი. საგულისხმოა, რომ 80 წელს მიტანებულმა ამავე ავტორმა სულ ახლახან გაასრულა ერთობ საინტერესო რომანი „მეხუთე სახარება“, ანუ „ქრისტე“.

დიდი საფრთხე დაემუქრა ეროვნულ ცნობიერე-

ბას, ეროვნული ფენომენის განმტკიცების საქმეს. აიკრძალა ანდა ყველანაირად ხელი შეეშალა ტრადიციული ეროვნული სახალხო დღესასწაულების მოწყობა-გამართვას; აღარ ხდებოდა მათი რეკლამირება, სატელევიზიო ჩვენება. თუ სადმე რაიმე ამგვარ ღონისძიებას ჩაატარებდნენ, უნდა გცოდნოდათ: იქ თავს გამოიჩენდნენ და ყელს მოიღერებდნენ ხელისუფლების წარმომადგენლები, ხოლო მწერლებს, კულტურის მოღვაწეთ სიტყვასაც არ მისცემდნენ.

ეროვნული ცნობიერების მოშლას ბევრი შიდა და გარე ფაქტორი უწყობს ხელს, მაგრამ, სამწუხაროდ, ამ სავალალო პროცესს აჩქარებს თვით ქართველი ერის მენტალიტეტი, მისი სირბილე წინააღმდეგობათა დაძლევისას, მისი ფეხებზემკიდიაობა, ინერტულობა და ბედოვლათობა, რაზედაც ილია ჭავჭავაძე ასე მკაფიოდ წერდა „ბედნიერ“ ერში“. დიდი პატრიოტის კვალზე სავლელად და სავალალო ვითარების ცოტადრე გამოსასწორებლად სახალხო მწერალმა რევაზ მიშველაძემ საგანგებოდ შექმნა „ეროვნული ცნობიერების დაცვის“ საზოგადოება, რომელშიც გააერთიანა პატრიოტიზმით ცნობილი ინტელექტუალები. ისინი სათანადო ლექციებით, წერილებით, სატელევიზიო გამოსვლებით, წიგნებით ამაგრებდნენ ეროვნულ ცნობიერებას.

ხელისუფალს თვალში განსაკუთრებით ის ხელოვანი არ მოსწონდა, რომლებიც ყველაფერში არ ეთანხმებოდნენ ან მის ნავში არა სხდებოდნენ.. ერთი ასეთი აღმოჩნდა მერაბ ბერძენიშვილი. ამიტომაც თუ იყო, რომ ქუთაისში ააფეთქეს მისი ძეგლი „უკვდავების მემორიალი“. კიდევ კარგი, არ აუფეთქებიათ, ოღონდ ქალაქის ცენტრიდან გარეუბანში გაიტანეს დავით აღმაშენებლის მონუმენტური ძეგლი. მალე ამ მოედანს „ვარდების მოედანი“ უწოდეს და დავითის ძეგლის

მაგიერ იქ დადგეს ველოსიპედი, რომელსაც ორი პირი აქვს: არც წინ მიდის, არც – უკან. ის სიმბოლოა უძრაობის, დამყაყების, ადგილის ტკეპნისა.

ხელისუფლება, თითქოსდა, სიახლეებს უწყობდა ფებს, ოლონდაც არაფერს დინჯად, წინდახედულად არ აკეთებდა, რაც საბოლოოდ ამოსაძირკეავი ხდებოდა, და მოგვიანებით ასეც მოხდა, ოლონდ რას უშველი უკვე გაფუჭებულ ისტორიულ ძეგლებს!

ასე, მაგალითად, სააკაშვილის მთავრობამ გაარემონტა და შეაკეთა ბაგრატიის ტაძარი, ოლონდ გამოიყენა ისეთი ტექნიკა და მანქანები, რომლებიც დისონანსს ქმნიან ისტორიასა და რეალობას შორის. განა მისაღებია საკულტო შენობაში ლიფტი ანდა ტუალეტი?!

იმის მაგივრად, რომ ადგილობრივი არქიტექტორები, მომღერლები, რეჟისორები წაეხალისებინა და მათთვის საარსებო სახსარი გაეჩინა, სააკაშვილი ასაქმებდა უცხოელ სპეციალისტებს, რომელთაც არ ესმოდათ ქართველი კაცის გულისთქმისა. ამიტომაც მოგვიმრავლდა ჩვენი გარემოსათვის უცხოოდ და მიუღებლად დარჩენილი ყანნები რიყეზე, პარლამენტის უფუნქციო შენობა ქუთაისში, ტრიალ მინდორში, და პრეზიდენტის გრანდიოზული სასახლე სამების ტაძრის წინ. ამგვარი სასახლე გაუმართლებელი ფუფუნება იქნებოდა თვით მდიდარი ქვეყნების პრეზიდენტებისთვისაც კი!

ფრიად და ფრიად სავალალო ის არის, რომ დღევანდელი მთავრობა და მისი წარმომადგენლები არ ჩქარობენ, კიდევ მეტი, საერთოდ არ ირჯებიან საიმისოდ, რათა წინას გაფუჭებული საქმეები გამოასწორონ, ხოლო ზოგჯერ ახალ შეცდომებსაც უშვებენ. ადვილი შესაძლებელია, ეს იმისი მიზეზი იყოს, რომ კულტურის სტრუქტურებში ჯერ კიდევ არიან მოკალათებული ძველი მთავრობის მიერ შერჩეული კადრები და ისინი

სულაც არ არიან დაინტერესებული ახალი მთავრობის პოლიტიკური და კულტურული კურსის გამარჯვებით. ვგონებ ისინი დღედღეზე ელოდებიან „ვარსკვლავი-ჭუნას“ (სააკაშვილის) ხელისუფლებაში მობრუნებას და სარევანშოდ ემზადებიან.

ნეტარ არიან მორწმუნენი!

გვგონია, ყოველივე ეს გამოიწვია იმ ყბადაღებულ-მა კოჰაბიტაციის პოლიტიკამ, რომელსაც დასავლეთის ქვეყნების მოთხოვნით მიჰყვება საქართველოს ახალი ხელისუფლება.

გამოყენებითი კულტუროლოგიის თვალსაზრისით, ამჟამად საქართველოში ასეთი მდგომარეობაა:

კომუნისტების დროს კარგად ფუნქციონირებდა და დღესაც გამართულად მუშაობს საქართველოს სახელმწიფო არქივი. იგი გეოგრაფიულად მოსახერხებელ ადგილას მდებარეობს, პროვინციებში აქვს რაიონული განყოფილებები; სჭირდება ხელისუფლებას და ამიტომაც ზრუნავს იმაზე, რომ შენობა და დამხმარე სათავსოები გარემონტებული იყოს. ფონდები კარგად არის დაკომპლექტებული; ხდება მნიშვნელოვანი დოკუმენტებისა და ხელნაწერების აღდგენა, რესტავრაცია; თანამშრომლები გამოირჩევიან კვალიფიკაციითა და თავაზიანობით; მეცნიერ მუშაკებსა და სხვა სტუმრებს ეპყრობიან საქმიანად; ხშირად იმართება საინტერესო გამოფენები, ჩვენებები.

სახელმწიფო მუზეუმი, ასევე, დედაქალაქის ცენტრშია მოქცეული. აქვს მეტად საინტერესო ფონდები, რომლებსაც ათვალიერებენ არა მარტო ადგილობრივნი, არამედ ტურისტებიც, საგანგებოდ ამ მიზნით ჩამოსული სტუმრებიც. ამ ბოლოს გაფართოვდა მისი მოცულობა, სარდაფიდან ამოვიდა საინტერესო ექსპონატები.

1976 წელს გაიხსნა და დღემდე წარმატებით ფუნქციონირებს ხალხური არქიტექტურისა და ყოფის მუზეუმი ღია ცის ქვეშ თბილისში (ავტორები: ლ. სუმბაძე, გ. ჩიტაია). აქ ეწყობა ხალხური რენვის გამოფენები, ფოლკლორული ანსამბლების გამოსვლები და სხვ. ასევე, გარკვეული ყურადღება ეთმობა ნოქალაქევის მუზეუმს, ვარძიის კომპლექსს. ამ ბოლო დროს პრობლემები შეიქმნა დავითგარეჯის კომპლექსთან დაკავშირებით, ოღონდ მთავრობა და პარლამენტი მეტად ნელა მოქმედებენ და ზანტად ირჯებიან, არ გაუშლიათ აქტიური მოლაპარაკება აზერბაიჯანის მხარესთან.

შედარებით უკეთესი მდგომარეობაა ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, სადაც ინახება ყველაზე მნიშვნელოვანი ძველი ხელნაწერები და წიგნები. სწორედ აქაა დაცული უძველესი ტექსტები და ხელნაწერები „ვეფხისტყაოსნისა“. ეროვნული ცენტრი ბევრ დაზიანებულ ექსპონატს აღადგენს, ახდენს მათ რესტავრაციას; ხშირად აწყობს ძველ მასალათა გამოფენას, ჩვენება-პრეზენტაციას და ხელს უწყობს პატრიოტიზმისა და ეროვნული ცნობიერების განმტკიცებას.

ამ ბოლოს, განსაკუთრებით სააკაშვილის რეჟიმის დროს, ბევრი ბიბლიოთეკა დაიხურა, ზოგიც შეიზღუდა (ნაართვეს ფართის ნაწილი, შეუმცირეს თანამშრომლები..). დარჩენილთა და გადარჩენილთა შორის კარგად მუშაობენ შემდეგი ბიბლიოთეკები: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა, რომელსაც აქვს უზარმაზარი ცალკე შენობა და სათანადო ინვენტარი, ძლიერი ნიგნადი ფონდი; ასევე, შედარებით კარგ მდგომარეობაშია აკადემიის სამეცნიერო ბიბლიოთეკა, სამაგიეროდ სავალალო მდგომარეობაშია „საჯარო – პარლამენტის ბიბლიოთეკა“, ამჟამად ეროვნული ბიბლიოთეკა. მისი

პირველი კორპუსი დაზიანდა, დაიბზარა, ჭერი მოსძვრა და საჭიროებს სერიოზულ რემონტს. ის კორპუსი დიდი ხანია დაკეტილია და მისი გამრემონტებელი ჯერაც არა ჩანს. ასევე, სავალალოა იქ დაცული ფონდების მდგომარეობა. ამჟამად ფუნქციონირებს II და III კორპუსები. ამ ბიბლიოთეკის ფონდები ყველაზე მდიდარია მთელ საქართველოში, რომლის დაცვაზეც დიდად ზრუნავს გიორგი კეკელიძე, ბიბლიოთეკის დირექტორი. ე. თბილისში კარგად მუშაობენ აკ. წერეთლის, ლ. ასათიანის, მირზა გელოვანის სახელობის ბიბლიოთეკები, ოღონდ სამწუხარო ისაა, რომ მათ საგრძნობლად მოაკლდათ მკითხველი, განსაკუთრებით — ახალგაზრდობა.

დედაქალაქში, წერეთლის პროსპექტზე, საქმიანობას აგრძელებს სახალხო მეურნეობის მიღწევათა გამოფენა. სხვა საქმიანობასთან ერთად ყოველ მაისს აქ ეწყობა ქართული წიგნის გამოფენა-გაყიდვა, რომელზეც დიდადი ხალხი იყრის თავს. აქ თავიანთ პროდუქციას წარმოადგენენ ცნობილი გამომცემლობები: „საქართველოს მაცნე“, „ინტელექტი“, „არტანუჯი“, „უნივერსალი“, „ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა“, „თსუ გამომცემლობა“, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის გამომცემლობა, „საარი“ და სხვ.

ერთობ გაუჭირდათ საქმიანობა წიგნის მაღაზიებს, რაჟილა ნაბეჭდ პროდუქციას მყიდველი შემოაკლდა. მიუხედავად ამისა, მაინც ახერხებენ არსებობას და აგრძელებენ თავიანთ საქმიანობას ცნობილი მაღაზიები: „სამშობლო“ (ალ. ყაზბეგის პროსპექტზე), „პარნასი“ (ი.ჭავჭავაძის გამზირი). რუსთაველის პროსპექტზე არსებული „საუნჯე“ კარგა ხანია დახურეს და ამ ისტორიულ-კულტურული ძეგლის ადგილზე ახლა ქსოვილებსა ყიდიან. „საუნჯის“ ნამსხვრევებად შეი-

ძლება წარმოვისახოთ არაერთი წვრილი ფარდული, რომლებიც ქალაქის ცენტრალური პროსპექტის გარდღიგარდმო შუკებსა და ფოლორცებს შეჰფარებიან და წიგნით ვაჭრობენ.

მართალია, სააკაშვილის ანტიეროვნულმა ხელისუფლებამ გააუქმა სახელმწიფო ენის პალატა, ოღონდ არც ახლანდელ მთავრობას დაუგლეჯია ჩოხის კალთები, ეს რა საშინელება დაგვემართა და მოდით, სასწრაფოდ გამოვასწოროთ მდგომარეობაო. ამ რამდენიმე თვის წინათ ხელისუფლებამ „გააცოცხლა“ ქართული ენის პალატა, მაგრამ გ.ალიბეგაშვილის ხელში იგი მკვდრადშობილ დაწესებულებად იქცა.

კულტურული მუშაობის აღორძინების ერთი მძლავრი ბერკეტია რუსთაველის, სახელმწიფო და სხვა პრემიები, ოღონდ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი პატიოსნად, სამართლიანად და ობიექტურად გაიცემა. ამ ბოლო დროს ამ საქმეშიც დიდმა ხარვეზმა იჩინა თავი. ეგ ხარვეზი დროულად შენიშნა და პრობლემა წამოაყენა მწერალთა კავშირის თავმჯდომარე რ. მიშველაძემ წერილში „საპრემიო კულტურის შესახებ“, სადაც უჩვენა, რომ საამრიგო კულტურა ჯერ კიდევ არა გვაქვს, რომ თავის დროზე „თვითნება სააკაშვილმა რუსთაველის პრემიის მიმნიჭებელი კომიტეტი გააუქმა და თვითონ ანიჭებდა პრემიას მისთვის სასურველ, ნაცმოძრაობასთან დაახლოებულ პირებს. 2013 წელს კი მთლად სასწაული ჩაიდინა: წარდგენილი სიიდან 4 კანდიდატი ამოიღო და თავის მხრივ 5 კანდიდატი დაამატა. იმ ახალ დამატებულთა შორის ზოგს სათანადო დოკუმენტაციაც კი არა ჰქონია წარდგენილი“.

ეს განუკითხაობა ამ პრესტიჟულ პრემიასთან დაკავშირებით დღესაც გრძელდება, რამეთუ კომიტეტის წევრებად მიწვეული არიან უავტორიტეტო, შემთხვევი-

თი პირები. ამის გამო რუსთაველის პრემია დაკნინდა, გაუფასურდა.

კიდევ უფრო სავალალოა პრემია „საბას“ ბედი.

ეს პრემია ორიოდე წელში იქცა შინაურ წრეში ჩამოსარიგებელ უბრალო თანხად. აქ უკვე წარდგენილ ნაშრომებსაც კი არ ეცნობიან, რადგან წინასწარ იციან, ვის მიეცემა ეგ პრემია. ამაზე ისიც ღალატებს, რომ „საბა“ არაერთმა ორგზის და სამგზისაც კი მიიღო.

ერთი სიტყვით, დიდი ავალა მიეცა არამკითხე მოამბეთაგან პრემიების გაცემის წესს. სინამდვილეში პრემიების საკითხს უნდა წყვეტდეს მწერალთა კავშირი.

ამას წინათ საქართველოს პრეზიდენტის ხელმოწერით გამოქვეყნდა ვაჟა-ფშაველას პრემიის ჟიურის სია. სავალალო ისაა, რომ თანამედროვე ლიტერატურაში გაურკვეველ პრეზიდენტს ჟიურის წევრად არც ერთი სახელოვანი პოეტი და საზოგადო მოღვაწე არ დაუსახელებია.

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიას ჰქონდა შესანიშნავი ტრადიცია: დამსახურებულ, გამორჩეულ მწერალს, რომელსაც მნიშვნელოვანი სამეცნიერო მოღვაწეობაც ამკობდა, ირჩევდა აკადემიკოსად და ანიჭებდა „მწერალი აკადემიკოსის“ ტიტულს. ამ ბოლოს ეს კეთილი ტრადიციაც მოსპეს და მეცნიერებათა აკადემიამ დემნა შენგელაიას, კ. გამსახურდიას, ი. გრიშაშვილისა და სხვათა კვალზე მიმავალ მწერლებს აკადემიის კარები ჩაურაზა.

ამ ბოლოს ლიტერატურისა და კულტურის სფეროში მომრავლდნენ ლიტერატურული აშორდიები. ისინი ნებისმიერ პრემიას (რა თქმა უნდა, უფასოს) მთარგუნებენ პრემიათა მაძიებელს. ამას წინათ ვინმე უსახელო მწერალმა ც. ბოჭორიშვილმა არაერთ კალმოსანს მიან-

იჭა შექსპირისა და სხვათა სახელობის პრემიები. გარდა ამისა, „საბას“ კონკურსში გაიმარჯვა პლაგიატმა, რაც მოგვიანებით გაირკვა. ყველაფერი ეს იმაზე მეტყველებს, რომ „დროც არის და საიჭიროებაც მოითხოვს“, შეიქმნეს კულტურის სამართალი, ისე, როგორც ამ ბოლო დროს მსოფლიოში გაჩნდა საინჟინრო სამართალი, სამედიცინო სამართალი და სხვა.

კულტურის სამართალი ცოტად თუ ბევრად მაინც გამოასწორებს შექმნილ არასახარბიელო მდგომარეობას. სამართალს დაამკვიდრებს ლიტერატურისა და კულტურის სფეროში, მხატვრული სიტყვის ქურდებსა და ლიტერატურულ დემაგოგებს დააშინებს, თავის ადგილს მიუჩენს, პლაგიატობას აღკვეთს. გარდა ამისა, დაიცავს და დააზუსტებს საავტორო უფლებას. ერთი სიტყვით, თუ დღეს ჩვენში კულტურის სფეროს მოწესრიგების მიმართულებით სრული განუკითხაობაა, აღნიშნული სამართლებრივი მიმართულების შექმნა საქმეს მოაწესრიგებს. იგი დაგვეხმარება ერთი მტკივნეული პრობლემის მოგვარებაშიც: დღეს ხელალებით იყენებენ ქართული ეროვნული ცეკვების ილეთებს, ნახაზებს; გადააქვთ ქართული სიმღერის ჰანგები, ცალკეული ელემენტები; საქმე კურიოზამდეც კი მიდის: რუსეთში გადაღებულ რამდენიმე ფილმში, რომელთა რეჟისორებიც სომეხი ეროვნების წარმომადგენლები არიან, შევნიშნეთ თვით ქართული აქცენტისა და ცალკეული ქართული შორისდებულის, მაგალითად, „ვაიმეს“, მიტაცება. საქმე ისეა გამოყვანილი, ეს სიტყვა-შორისდებული და მკვეთრი ქართული აქცენტი, რომელიც ისმის სომეხი პერსონაჟის რუსულ მეტყველებაში, თითქოსდა სომხური იყოს.

ამიტომ უნდა მივესაღმოთ საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორის, სამართლისა

და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის
დეკანის ირაკლი გაბისონიას იდეას, რომ უნივერსი-
ტეტში დაფუძნდეს კულტურის სამართლის დიფერენ-
ცირებული მიმართულება, ამ კუთხით მომზადდეს სპე-
ციალისტები და სტუდენტები, გაიშალოს სამეცნიერო
მუშაობა.

სახელმწიფოსა და კულტურის ურთიერთობისათვის საბჭოთა საქართველოში

ნაციხარი და ნაკატორღალი მარქსისტი ბოლშე-
ვიკები ემყარებოდნენ რეპრესიულ მექანიზმს, ძალას
და პროლეტარიატის დიქტატურის სახელით ქმნიდნენ
სამხედრო-პოლიტიკურ სახელმწიფოს, რომლის საწყ-
ისები არის როგორც მაკიაველსა და იეზუიტებთან, ისე
აღმოსავლურ დესპოტიზმში.

ისინი თანასწორობის ღოზუნგებით შურს იძიებდნენ
რელიგიებზე, კულტურაზე, ადამიანურ ღირსებებზე,
ეროვნულ შეგნებაზე...

ლენინი და ტროცკი ოცნებობდნენ მსოფლიო რევ-
ოლუციაზე, რომ ყველგან ეფრიალა მესამე ინტერნა-
ციონალის წითელ დროშას, ოღონდ ჯერ არ იცოდნენ,
თუ რა კავშირი ექნებოდათ ერთმანეთთან თანასწორუ-
ფლებიან ბოლშევიკურ სახელმწიფოებს.

ამიტომ საქართველო ფორმალურად ინარჩუნებდა
დამოუკიდებლობას. იგი, იდეოლოგიურ-პარტიული
თვალსაზრისით, მოსკოვზე იყო დამოკიდებული. მა-
გრამ ჰქონდა სახელმწიფოებრივი სტრუქტურა, კულ-
ტურის განვითარების პირობები.

წითელი იმპერია სცნობდა და იცავდა შემავალი
დიდი თუ მცირე ერების ენასა და კულტურას, ნაციო-
ნალურ-ადმინისტრაციულ დაყოფას, საზღვრებს, მათ
ნომინალურ ხელისუფლებას, როგორც რეგიონულს.

იდეოლოგიური ბაზისი — მარქსის, ენგელსის, ლე-
ნინის, სტალინის ნაშრომები, სსრკ კონსტიტუცია
(1936) და კომპარტიის მოკლე კურსი (1938) სავალ-
დებულო სასწავლო ლიტერატურა იყო.

სოციალიზმის ცნობილი თეორეტიკოსები, როგორც

უცხოელები (მაგ., კაუცკი), ისე საბჭოელები (მაგ., ტროცკი და ბუხარინი) უარყოფილ იქნენ.

საბჭოთა კავშირის კულტურასა და განათლებას ხელმძღვანელობდა ანატოლ ლუნაჩარსკი, რომელიც კარგად იცნობდა დასავლეთს.

ახალი იდეოლოგიის მიზანი იყო წარსულის რევიზია, ადამიანური ცნობიერების გადაკეთება, რეალური ცხოვრებისა და ურთიერთობების გარდაქმნა, ენებისა და ერების ჰარმონიული თანაარსებობა ერთ სისტემასა და ერთ სახელმწიფოში, რათა აეშენებინათ ჯერ სოციალიზმი, შემდეგ — კაცთა სანუკვარი, მაგრამ ბუნდოვანი ოცნება - კომუნიზმი.

ბოლშევიკები ატარებდნენ ერთა თვითგამორკვევის პრინციპს, თანასწორუფლებიანობას ყველა სფეროში. ამიტომ საჭირო იყო ისეთი სისტემის შექმნა, რომელიც ისევ ერთად შეკრებდა განმდგარ ერებს.

1922 წელს ასეთი, ფედერალისტების მსგავსი, მოდელი შეიმუშავა სტალინმა ავტონომიების სახით, რომელთა შორის დომინანტი იქნებოდა რუსეთი.

ლენინმა უარყო იგი და ავტონომია შეცვალა რესპუბლიკით. ამ სისტემაში ჩაიძირა რუსეთიც.

არსებითად ეს იყო არა ფედერაციის, არამედ — კონფედერაციის მოდელი, რაც ერთიანი იდეოლოგიით გააერთიანებდა ქვეყნებს, მაგრამ მისცემდა შეზღუდულ დამოუკიდებულობას.

საქართველოსათვის ეს იქნებოდა ახალი დროის გეორგიევსკის ტრაქტატი, ერების საკონტაქტო საფუძველი — რუსული ენა.

ლენინის მოთხოვნას, ცხადია, დაემორჩილა სტალინი, მაგრამ რეალურად მაინც თავისი იდეა გაატარა და ახალი პოლიტიკური გაერთიანება - სსრკ — იყო არა კონფედერაცია, არამედ — სხვადასხვა დონის ფედერ-

აცია (რესპუბლიკა, ავტონომია, ოკრუგი, ოლქი).

საბჭოთა სახელმწიფოს ჰქონდა ერთი არსებითი სიახლეც – ყოველ რესპუბლიკას მიენიჭა საბჭოთა კავშირიდან თავისუფლად გასვლის უფლება.

დიქტატურის პირობებში ეს უტოპია იყო და ამაზე ფიქრსაც ვინ გაბედავდა, მაგრამ თეორიულად ხომ არსებობდა, რაც აქტუალური გახდა პერესტროიკის დროს.

ქართველებმა დიდი წვლილი შეიტანეს რევოლუციურ მოძრაობაში, ცარიზმის დანგრევაში.

შემდეგ საკუთარი სამშობლოც დაამხეს, დაშალეს და დაანანევრეს. მაგრამ ე. წ. შულავერის მთავრობის წევრებს ამაგი მაინც არ დაუფასეს: ისინი ნაციონალ-უკლონისტებად გამოაცხადა სტალინმა და საქართველო პირდაპირ კი არ შეიყვანა სსრკ-ში, არამედ — ამიერკავკასიის ფედერაციის მეშვეობით.

ოლონდ ცენტრი იყო თბილისი და ძირითადი მმართველები - ქართველები (მაგ., ორჯონიკიძე, ლომინაძე, ქართველიშვილი, ბერია).

ამ სისტემამ იარსება 1936 წლამდე, სტალინურ კონსტიტუციამდე.

საქართველოს ბოლშევიკური ხელმძღვანელობა (ოკუჯავები, ბ. მდივანი, ს.ქავთარაძე, მ.ორახელაშვილი, ფ. მახარაძე...), ე. წ. შულავერის მთავრობის წევრები, XI არმია რომ შემოიყვანეს თბილისში, სტალინმა და ორჯონიკიძემ ნაციონალ-უკლონისტებად მონათლეს და ჩამოაქვეითეს, 1937-ში კი დახვრიტეს (გარდა ფ.მახარაძისა).

სტალინი პარტიის გენერალური მდივანი იყო და აბსოლუტური ხელისუფლების ხელში ასაღებად ემზადებოდა.

სსრ კავშირი გამოცხადდა 1922 წლის 30 დეკემბერს.

ეს სტალინის კიდევ ერთი პოლიტიკური დამსახურება იყო, რაც ფორმალურად ათანაბრებდა რესპუბლიკებს, მაგრამ დომინანტს უნარჩუნებდა რუსეთსა და მოსკოვს, რუსულ ენასა და კულტურას, რომელსაც ისევ არარუსები მართავდნენ (მაგ., ებრაელები - ლენინი, ტროცკი, ზინოვიევი, კამენევი, კაგანოვიჩი, პოლონელი ძერჟინსკი, ქართველი სტალინი, სომეხი მიქოიანი, რუსები იყვნენ რიკოვი და მოლოტოვი).

საქართველოს ჰქონდა ორი ავტონომიური რესპუბლიკა და ერთი ავტონომიური ოლქი, მათგან აფხაზეთი - ხელშეკრულებით 1931 წლამდე. ე. ი. მეტი იყო ავტონომიურ რესპუბლიკაზე და ნაკლები მოკავშირე რესპუბლიკაზე.

ამიერკავკასიამ განსაკუთრებით დიდ ეკონომიკურ და კულტურულ წარმატებებს მიაღწია 1920-იან წლებში, ლ. ბერიას მმართველობის წლებში.

მაგრამ იგი გახლდათ სტალინური მასობრივი ტერორის მეთაურიც საქართველოში.

ეს ორსაზოვანი იანუსი ამავედროულად იწყებს ნაციონალიზების პროცესს, დათრგუნული ეროვნული ღირსების აღდგენას, რაც სრულად გაიშალა ომის შემდეგ.

ცხადია, სტალინის თანხმობის უქონლად ბერია ვერაფერს შეძლებდა.

საბჭოთა ხელისუფლებას ჰქონდა განსხვავებული პერიოდები, ჰყავდა ასევე განსხვავებული ლიდერები. კომუნიზმის იდეალი უტოპია რომ აღმოჩნდა, ამას 1960-იანი წლებიდან ლიდერებიც მიხვდნენ. მისკენ ილუზიურ სწრაფვას მოჰყვა უდიდესი მსხვერპლი, რომლის მსგავსი არ იცის კაცობრიობის ისტორიამ.

ასევე უდიდესი წარმატებები შეინიშნებოდა როგორც პოლიტიკაში, ისე კულტურაში. მასების ეკონომიური

სილატაკე კი დაიძლია მხოლოდ 1960—იან წლებში.

პროპაგანდა ყველაფერს ვარდისფრად წარმოსახავდა (შდრ. ანდრე ჟიდის „სსრკ-დან დაბრუნება“, რამაც განარისხა ოფიციალიზმი).

ამიტომ საბჭოთა პერიოდის ცალმხრივი შეფასება არ არის მართებული.

საქართველოშიც იგივე მოხდა, რაც მთელს სსრ კავშირში. გარკვეული სპეციფიკა ყველგან არსებობდა, ასევე — მეტ-ნაკლები წარმატებაც (ვრცლად იხ. „ქსე. საქართველოს სსრ“, თბ., 1981), რაც მოჰყვა თანასწორობისა და თანაბარი განაწილების პრინციპებს.

ჯერ კიდევ 1905 წელს ლენინმა გამოაქვეყნა სტატია „პარტიული ორგანიზაცია და პარტიული ლიტერატურა“, რომელშიც მომავალი ბელადი მოითხოვდა, რომ ლიტერატურა ექციათ პარტიული ბრძოლის ნაწილად (შესაბამისად — მთელი კულტურაც).

მწერლები ადრევე იყვნენ თანაგრძნობით განწყობილი რევოლუციური განახლებისადმი, წერდნენ „ვარშავიანკას“, „მარსელიეზას“, „ინტერნაციონალს“, „სიმღერას ქარიშხალაზე“, რომანებს „კრაზანას“ და „დედას“, ლექსებს — „მეგობრებო, წინ, წინ გასწიო“, „დროები ჩქარა!..“

მაგრამ მათ ავტორებს არც უფიქრიათ, რომ მთლიანი შემოქმედება პარტიის ინტერესებში ჩაეყენებინათ ან აესახათ კონკრეტული გადანყვეტილებანი, შეეცვალათ მსოფლმხედველობა ან პარტიის ერთგული წევრები გამხდარიყვნენ (შდრ. გორკის კონფლიქტი ლენინთან).

ლენინი მოითხოვდა, რომ ყველა ბოლშევიკი ყოფილიყო ჩეკისტი და ეწერა „დანოსები“. ასე შეიქმნებოდა სამხედრო-პოლიციური სახელმწიფო, რომელიც ერთი სულისკვეთებით დარაზმავდა მშრომელებს კომუნიზმის ასაშენებლად, შთაგონებით დამუხტავ-

და შემოქმედს და შექმნიდა შესაბამის ხელოვნებას, მეცნიერებას, ეთიკას, ხედვას მატერიალიზმის საფუძველზე — მისტიკისა და ღვთის თვინიერ.

ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ ბოლშევიკებმა დაიწყეს კულტურის ანექსია, დაქვემდებარება პოლიტიკისა და იდეალებისადმი. თავიდან არც იცოდნენ, ეს როგორ გაეკეთებინათ. ამიტომ ერთმანეთს ედავებოდნენ და სასტიკად აკრიტიკებდნენ (მაგ. ბოგდანოვი, ვარდინი).

ერთხანს ლოიალურად განწყობილ შემოქმედს „თანამგზავრის“ ტიტულს აძლევდნენ. თანამგზავრი, მაგრამ რომელ სადგურამდე? — სვამდა კითხვას ტროცკი.

მოდერნისტები 1920-იან წლებში ისევ აგრძელებდნენ აღებულ სტილურ და თემატურ კურსს (მაგ., გ. ტაბიძე, ტ. ტაბიძე, პ. იაშვილი, გ. ლეონიძე, დ. შენგელაია, გრ. რობაქიძე, კ. გამსახურდია, ტ. გრანელი, კ. ჭიჭინაძე, ალ. აბაშელი).

ზოგჯერ ანტისაბჭოთა ნოტებიც გაკრთებოდა (ალ. აბაშელი, ი. გრიშაშვილი, კ. გამსახურდია, კ. მაყაშვილი, მ. ჯავახიშვილი). კ. გამსახურდიას პროლეტარიატის დიქტატურის საპირისპიროდ ქართული კულტურის დიქტატურის ცნება შემოჰქონდა და ნიცშეს ანალოგიით „დისტანციის თეორიას“ ემხრობოდა.

მაგრამ ბოლშევიზმი ძლიერდებოდა და კრძალავდა ნაციონალიზმს, სევდასა და მელანქოლიას, პარტიის კრიტიკას, მოითხოვდა, რომ აესახათ საბჭოთა აღმშენებლობა, ეჩვენებინათ მუშისა და გლეხის სახეები, გამოეყვანათ ბოლშევიკი და კომკავშირელი, რომელიც ამსხვრევს ძველ ქვეყანას, წარმოედგინათ სანიმუშო ტიპი (მაგ., ოსტროვსკის პაჭლე კორჩაგინი).

ძალადობა, სისხლისღვრა, ნგრევა ახალი გმირის თვისება უნდა ყოფილიყო. :

რკპ(ბ) ცეკას 1925 წლის 18 ივნისის რეზოლუციით უარყოფილ იქნა ნეიტრალური ლიტერატურა.

გამოიკვეთა ორი ნაკადი — პროლეტკულტელები და ფუტურისტი — ლეფელები. იგივე მოხდა საქართველოში.

პროლეტკულტელებს მთავრობისაგან სრული მხარდაჭერა ჰქონდათ. მაგრამ მათი აგიტაციურ-პროპაგანდისტული სტილი, ლოზუნგები და მონოდებები ხალხის გულს ვერ სწვდებოდა.

ისინი აყენებდნენ კულტურის გარდაქმნის პროგრამას, რაც ნიშნავდა ანტიკულტურის დანერგვას, პლაკატურ აზროვნებას.

მეორე ნაკადი იყო ფუტურისტულ-ავანგარდისტული. მისი ლიდერი იყო ბალდათელი რუსი პოეტი ვლადიმერ მაიაკოვსკი, „შარვლიანი ღრუბლის“ ავტორი.

ფუტურისტები მიიჩნევდნენ, რომ როგორც მოხდა სოციალური რევოლუცია, ისე უნდა მოხდეს გადატრიალება კულტურასა და აზროვნებაში. ისინი ეყრდნობოდნენ იტალიელი მარინეტის თეორიებს და მათ მიხედვით ცდილობდნენ რევოლუციისა და სოციალიზმის სამსახურს.

ლენინს ფუტურისტები არ მოსწონდა, მაგრამ არ აუკრძალავს, ისე კი აყენებდა საკითხს, რომ, ვთქვათ, მაიაკოვსკი 1500 ცალზე მეტი არ დაებეჭდათ. :

ლენინს სჭირდებოდა არა რებუსული და გაუგებარი, არამედ ნათელი და გასაგები კულტურა, აზროვნება, მხატვრული ენა, რათა ბოლშევიზმის იდეები შეურყევლად დაენერგათ მასების ცნობიერებაში, მოემხროთ წერა-კითხვის მცირედ მცოდნენი.

ფუტურისტებს, დადაისტებს, კონსტრუქტივისტებს ეს არ შეეძლოთ, მაგრამ, რადგან თეორიულად თავს აცხადებდნენ პარტიის, სსრკ-ის, ლენინის მომხრეებად — არ ზღუდავდნენ და აძლევდნენ დროს, რათა თანდათან უკეთ აეთვისებინათ პარტიის პოლიტიკა და ჩამდგარიყვნენ სოციალისტური აღმშენებლობის სამსახურში.

ბედის ირონიით, ფუტურისტების მოძულე ლენინზე საუკეთესო პოემა დაწერა სწორედ ფუტურისტ-ლექტელმა მაიაკოვსკიმ და არა დემიან ბედნიმ ან რომელიმე სხვა პროლეტკულტელმა.

ბოლშევიკები ცდილობდნენ ტექნიკის სასწაულით ხალხის განცვიფრებასა და მოხიბლვას (მაგ., ჰესები, ტრაქტორი, კომბაინი) და ერთხანს ორიენტირს აშშ-ზეც კი იღებდნენ.

ავანგარდიზმიც ტექნიკას აიდეალებდა, მაგრამ ანტიესთეტიზმი და ახალი კომუნიკაცია მასებს არ ესმოდათ და მორიგი გაუგებარი ექსპერიმენტები ბოლშევიკებს არ სჭირდებოდათ.

„გაუქმებული, ვით სახარება“, — წერდა სიმონ ჩიქოვანი ეკლესიაზე.

ბოლშევიკები არათუ უარყოფდნენ რელიგიას, არამედ დევნიდნენ ეკლესიის მსახურებს, მინიმუმამდე დაჰყავდათ ეპარქიები, ამასხრებდნენ და აშარუებდნენ პრესის ფურცლებზე.

ბევრი დააპატიმრეს, გაკრიჭეს, მღვდელმსახურებას ჩამოაშორეს, დახვრიტეს.

„რელიგია ხალხის ოპიუმია“, — ასეთი იყო ლენინის სახელმძღვანელო იდეა. ამიტომ ანგრევდნენ ეკლესიებს. ამ პროცესს სურათებს უღებდნენ, რათა ხალხს შეეგნო, რომ „ღმერთი მოკვდა“ (ფრ. ნიცჰე).

რუსეთში, ტროცკის ბრძანებით, ძეგლი დაუდგეს

იუდას, რომელმაც ქრისტე გაყიდა.

განსაკუთრებული სიძულვილით ეპყრობოდნენ პატრიარქ ამბროსი ხელაიას, რომელმაც საპროტესტო, ანტიბოლშევიკური წერილი გაუგზავნა გენუის კონფერენციას (1922 წ.).

ეკლესია იცავდა საქართველოს დამოუკიდებლობას და გმობდა ბოლშევიკების ტირანიას (შდრ — ბაბუა ტარიელი „მთვარის მოტაცებაში“).

როგორც ვთქვით, ფორმალურად არც ქრისტიანობა აუკრძალავთ, არც მაჰმადიანობა, მაგრამ ისინი ლამის კანონგარეშე გამოაცხადეს, დააკავშირეს სუქთან და მრევლს მოსწყვიტეს.

სახელმწიფოს გამოეყო ეკლესია, ეკლესიას — სკოლა (საქართველოს რევკომის №21 დეკრეტი, 1921 წლის 15 აპრილი).

დარჩენილ ეკლესიებს ჩამოართვეს განძეულობა, როგორც ადრე — მიწები. გააუქმეს საეკლესიო გადასახადები.

ეკლესიის შეზღუდვა ჯერ კიდევ ნოე ყორდანიას მთავრობამ დაიწყო. მან სკოლიდან ამოიღო საღვთო სჯული.

ბოლშევიკებმა დახურეს 1435 ეკლესია, მონამეთა წმიდა ნაწილები გადაყარეს. შექმნეს უღმერთოთა კავშირი, მღვდელმსახურები დაბეგრეს.

ასეთი სიძულვილი რელიგიისადმი ფრანგი განმანათლებლების ნააზრევოდან იღებს სათავეს:

მატერიალიზმი არ ცნობდა ღმერთსა და საიქიოს.

ბოლშევიკებზე არანაკლებ სასტიკად იქცეოდნენ ფრანგი კომუნარები. მეორე მხრივ - თავად ბევრი ღვთის მსახური უტეხდა სახელს ეკლესიას, ჯვარ-ხატებს, წმინდანებს, ქრისტიანულ ეთიკას.

პერესტროიკის დროიდან ხელისუფლება

ავტორიტეტს უქმნიდა პატრიარქს, რათა მისი მეშვეობით ემართა მასების ის ნაწილი, რომელიც მთავრობას არ ენდობოდა.

ლიტერატურა, მუსიკა, ფერწერა, თეატრი, კინო ვერ ელეოდა ნაზარეველს. ქრისტეს რწმენის უკან თექვსმეტი ქართული საუკუნე იდგა.

საქართველოს ისტორიას ჯვრისა და ტაძრის გარეშე ვერ წარმოადგენდნენ. მართალია, კ. გამსახურდიამ „დიდოსტატის მარჯვენაში“ სვეტიცხოვლის ამგებ პერსონაჟს — არსაკიძეს — „წარმართი“ უწოდა, მაგრამ ეს ითქვა მთაში შემორჩენილი იმ უძველესი ადათ-წესების გამო, რომელთაც ავლენდა დიდოსტატი.

ქართულ ეკლესიას სკოლასთან ერთად გამოეყო კულტურა და განათლება. იგი იზოლირებული გახადეს და მხოლოდ წარსულ დროში ახსენებდნენ. მაგრამ მოხდა პარადოქსი და ბელადს ომის საშინელ წლებში გული მოუბრუნდა ქრისტეზე, თითქოს მისთვის ეთხოვოს ქვეყნის გადარჩენა, როგორც მაშინ, სოსელო რომ იყო და „დილას“ წერდა.

მოსკოვმა ბელადის ნებით ცნო ქართული ეკლესიის ავტოკეფალია, შეწყდა რბევა, ნგრევა და დევნა, უფლის მსახურებს მიეცათ წირვა-ლოცვის აღვლენის საშუალება, მაგრამ მათთვის უფლებები არავის გაუზრდია.

რელიგიური დღესასწაულები ისევ გაუქმებული იყო. ეკლესიას მათი აღნიშვნა შეეძლო შემორჩენილ რამდენიმე ტაძარში (მაგ., სიონში, სვეტიცხოველში, ქაშუეთში). მცირე მრევლთან ერთად, რომელსაც სუკის მზერა არ სცილდებოდა. ეს მაშინ, როცა თავად ეკლესია და მისი პერსონალი სპეცსამსახურის მორჩილი იყვნენ.

ქრისტესა და მოციქულების ადგილი დაიკავეს ბოლ-

შევიზმის ბელადებმა და მათმა თანამებრძოლებმა, რომელთა შორის იუდასაც ხშირად პოულობდნენ (მაგ., ტროცკი).

რელიგიური დღესასწაულები შეცვალა კომუნისტურმა დღესასწაულებმა (მაგ., 1 მაისი, 7 ნოემბერი, 22 აპრილი — ლენინის დაბადების დღე, 21 დეკემბერი — სტალინის დაბადების დღე, 8 მარტი, 9 მაისი).

თუ ამას დავუმატებთ იუბილეებს, შეხვედრებს, განხილვებს — გამოდის, რომ თითქმის ყოველი დღე საზეიმო იყო, როგორც ძველ რომში!

კომუნისტებს არც ღმერთი სწამდათ, არც საიქიო, არც სულის ცხოვნება. ისინი მატერიალისტები იყვნენ, ამქვეყნიური ცხოვრების მიღმა ვერაფერს ხედავდნენ. ამავე დროს, დევნიდნენ კერძო საკუთრებას, გამდიდრების სურვილს, სიცოცხლით ტკბობას და მოითხოვდნენ მუდმივ შრომასა და ბრძოლას, იდეალისათვის თავის განირვას.

ეს მაშინ უფრო მოტივირებული იქნებოდა, თუ იარსებებდა მიღმური სამყაროს რწმენა, რომ აქაური აქტივობით შესაძლებელი იქნებოდა მარადიული სასუფეველის მოპოვება, როგორც აცხადებდნენ ეკლესიის მსახურები.

ლენინი, ტროცკი, სტალინი, ლუნაჩარსკი, ბოგდანოვი, ვარდინი (მგელაძე), ბუხარინი განიხილავდნენ საკითხს, თუ პროლეტარიატის დიქტატურის დროს როგორი უნდა ყოფილიყო საბჭოთა კულტურა, რა ფორმა და შინაარსი ჰქონოდა მას.

რევოლუციონერები აქაც რევოლუციურ იდეებს აყენებდნენ.

ჯერ არც ერთ ქვეყანაში მთლიანი კულტურის გამგებელი და მეცენატი ხელისუფლება არ ყოფილა. საჯარო ხელოვნება არსებობდა რომშიც. მას ეხმარე-

ბოდნენ, აფინანსებდნენ, აძლევდნენ დაკვეთებს. მაგრამ არ მოიცავდა მთლიან კულტურას და არც იდეოლოგიურად იყო ზუსტად განსაზღვრული.

ბოლშევიზმმა მთლიანად აიღო ხელთ განათლება და კულტურა. იგი არ დასჯერდა კონტროლს ან ნაწილობრივ დაფინანსებას.

მთავარი ჟურნალი იყო „პროლეტარული მწერლობა“ (1927— 1932). პროლეტკულტელები იყვნენ - ა. მაშაშვილი, კ. ლორთქიფანიძე, კ. კალაძე, ბ. ბუაჩიძე, შ. რადიანი, ს. თოდრია, ვ.ლუარსამიძე, ს. ეული, დ. რონდელი, პ. ქიქოძე, გ. კაჭახიძე, ი. აბაშიძე, ფრ. ნაროუშვილი, პ.ჩხიკვაძე, გ. მდივანი, ე. ზედგინიძე...

შემდეგ მათ მიემატა ახალი კომკავშირული ნაკადი.

მთავრობის დახმარებით სოკოებივით მრავლდებოდა მათი ჟურნალ-გაზეთები „ქურა“, „პროლემაფი“, „ქარხნის ჰანგები“, „ეპოქა“, „ლიანდაგი“, „დინამიტი“, „სპარტაკი“, „მომავალი“, „დროშა“, „პროლეტარული მწერლობა“.

რაპპი გაუქმდა 1932 წელს. ხელისუფლებამ ცნო მხოლოდ ის ძველი ინტელიგენცია, რომელიც ბოლშევიკებთან თანამშრომლობდა.

რაპპელთა აპოლოგიური და ტერორისტული, აგტაციურ-პროპაგანდისტული, პლაკატური შემოქმედება განხილული აქვთ საბჭოთა მკვლევარებს, ოღონდ ცალმხრივად. ამიტომ სასურველია მკითხველი გაეცნოს აკაკი ბაქრაძის „მწერლობის მოთვინიერებას“ და საბა მეტრეველის „კომუნისტურ აგიოგრაფიას“.

პროლეტკულტის წიაღიდან ზოგი მართლაც თვალსაჩინო ხელოვანი გამოვიდა. მაგ., ს.ეიზენშტეინი, გ. ალექსანდროვი, ირ. აბაშიძე, კ. ლორთქიფანიძე, ალიო მირცხულავა...

პროფესიულ გაერთიანებათა ტრადიცია ბოლშე-

ვიზმამდე ჩამოყალიბდა, მარქსისტებმა მას მისცეს ორგანიზებული სახე და სახელმწიფოს დაუქვემდებარეს, როგორც მინისტრო (მაგ, მწერალთა, მხატვართა, კომპოზიტორთა კავშირები, ცალკეული საზოგადოებები).

ასე მართვაც უფრო იოლი იყო, კონტროლიცა და თვალის მიდევნებაც.

ომებით გაჩანაგებულ ქვეყანას, რომელსაც დიქტატურა ამაგრებდა, მხოლოდ ასე თუ შეეძლო გადაერჩინა კულტურა.

დამოუკიდებლად არსებობა მართლაც შეუძლებელი იყო.

ხალხი თავის კულტურას ვერ შეინახავდა, ვერ განავითარებდა, მხატვარი, მწერალი, კომპოზიტორი, მსახიობი, რეჟისორი შიმშილით დაიხოცებოდნენ.

კონტროლის გარდა, ხორციელდებოდა იერარქიის პრინციპიც, ცალკეულ პირთა, ნაწარმოებთა გამორჩევა და პროპაგანდა.

მედალს ორი მხარე აქვს: მატერიალურ უზრუნველყოფას მუქთად არავინ იძლეოდა — კულტურა ბოლშევიზმის იდეების ხორცშემსხმელი, პროპაგანდისტი და რუპორი უნდა ყოფილიყო.

ხელოვნება, მეცნიერება, განათლება ემსახურებოდა კომუნიზმის იდეალებს. ამიტომ ეძლეოდა კულტურშემოქმედს უფლება, რომ მონაწილეობა მიეღო თათბირებზე, კონფერენციებზე, შეხვედრებზე, აელო მივლინება, სწევოდა სსრ კავშირის შორეულ მხარეებს, ესარგებლა შემოქმედებითი სახლებით, სანატორიუმებით, ჰქონოდა კონტაქტი სხვა რესპუბლიკების წარმომადგენლებთან, ზოგჯერ უცხოეთიც ენახა.

ცენტრი იყო მოსკოვი, რომელიც ხალხთა მეგობრობას, იდეურ და ორგანიზაციულ ერთიანობას განამტ-

კიცებდა ლენინ-სტალინის სახელით, სექსიტა და ალ-კოჰოლით.

არაოფიციალურად სახელმწიფო ენა იყო რუსული, რომლითაც ფუნქციონირებდნენ მთავრობა, პარტია, სუკი, თავდაცვა, საგარეო უწყება, უმაღლესი საბჭო...

ბოლშევიკები ცნობდნენ ხალხის თვითგამორკვევას, ქმნიდნენ ავტონომიებს, ხელს უწყობდნენ ნაციონალურ ენებსა და კულტურებს, მაგრამ ეს იყო ტაქტიკური ნაბიჯი გარკვეულ დრომდე, რადგან საბოლოო მიზანი იყო კომუნიზმი, ერთი იდეოლოგია, ერთი სახელმწიფო, ერთი ენა, რაც ერების შერწყმასა და გაქრობას ნიშნავდა.

ჯერ კი ქართულ კულტურას, ოღონდ შეზღუდულსა და დოგმებით განზომილს, შეეძლო განვითარება, განსაკუთრებით — 1932 წლის 23 აპრილს დადგენილების შემდეგ, რასაც მოჰყვა სსრ კავშირის მწერალთა კავშირის შექმნა, მიბრუნება ისტორიისაკენ, წოდებების, პრემიების დანესება.

სახკომსაბჭოს თავმჯდომარე შალვა ელიავამ 1921 წლის 28 თებერვლის რეზოლუციით მწერლებს გადასცა მაჩაბლის 13-ში მდებარე ხოშტარიას (სარაჯიშვილის) სახლი ხელოვანთა სასახლის მოსაწყობად.

თავად ა. ხოშტარიამ ემიგრაციაში გააგრძელა მოღვაწეობა.

მეცენატის სახლში ოთახები დაიკავეს მწერლებმა, კომპოზიტორებმა, ცალკეულმა უბინაო პირებმა, რომელთა გაყვანა მხოლოდ 60-იან წლებში მოხერხდა.

აქ მართავდა მწერალთა კავშირი სხდომებს, განხილვებს, საღამოებს, საიუბილეო შეხვედრებს (2007 წლის 21 აგვისტომდე).

1926 წლამდე თავმჯდომარე იყო კოტე მაყაშვილი, შემდეგ მცირე ხანს — სილიბისტრო თოდრია, ძველი

ბოლშევიკი, სატირიკოსი და ფელეტონისტი, რომელმაც გააშარჟა ქართლის ცხოვრება.

იმძლავრეს რაპკელებმა. პარტიის მხარდაჭერით ძველი, ცნობილი მწერლები გაინაპირეს. მწერალთა კავშირს განაგებდნენ კომკავშირიდან წამოსული აქტივისტები (მაგ., შ. რადიანი, ს.წვერავა, პ. ჩხიკვაძე).

ისინი დაუნდობლად აკრიტიკებდნენ, მტრისა და მოღალატის იარლიყს აკრავდნენ ყველას, ვინც არ წერდა კოლექტივზე, ტრაქტორზე, პარტიაზე, ხუთწლედზე, მუშათა კლასზე, ქარხანაზე, შრომასა და ბრძოლაზე...

ერთხანს მწერალთა კავშირს ეგნატე ნინოშვილის სახელი მიანიჭეს და მოინდომეს ილიასა და აკაკის სურათების შენობიდან გამოყრა.

ჩატარებული ყველა სხდომის სტენოგრამა დგებოდა, რომელსაც ეცნობოდნენ ზემდგომი ორგანოები.

ლიტერატურისა და ხელოვნების არქივში დაცულია 3000-მდე ტომი, რაც საუკეთესო მასალაა ობიექტური ისტორიის აღსადგენად. წიგნს სცემდა და აფინანსებდა მხოლოდ სახელმწიფო, მოგვიანებით გაუქმდა საგამომცემლო ამხანაგობები (მაგ., „ქართული წიგნი“).

პარალელურად მოქმედებდა აგენტურა და სუკს ეძლეოდა სათანადო ინფორმაციები. ამ საქმეში ჩაბმული იყვნენ ხელმძღვანელობა, თანამშრომელთა კოლექტივი, რიგითი წევრები, კომკავშირელი აქტივისტები. გარდერობის თანამშრომელიც კი სუკის თვალი და ყური იყო.

ასეთი სიტუაცია შემოქმედს უვითარებდა როგორც სპეციფიკურ აზროვნებას, ისე დაბრკოლებათა დაძლევის უნარს.

**«Я другой такой страны не знаю,
Где так вольно дышит человек».**

„თავისუფლებას, უფრო სხივმოსილს, ვინ დაიჩემებს, ქვეყნად რომელი?“ — კვერს უკრავდა ქართველი პოეტი.

მთელი კულტურა ტოტალური დაზვერვის თვალთამზერაში მოექცა. სუკ-ში შესული აურაცხელი ინფორმაცია განადგურდა, ხრუშჩოვის მითითებით.

შემორჩა საგამოძიებო და სასამართლოს ოქმები, ისიც ნაწილობრივ.

რუსეთში გაიტანეს არქივის დიდი ნაწილი, რომელსაც გაჰყვა აგენტურის შესაბამისი კარტოთეკებიც.

მას, ვინც ეჭვით შეხედავდა „საბჭოთა სამოთხეს“, ელოდა ციხე და ტყვია, ხრუშჩოვის დროიდან - ციხე და ფსიქიატრიული საავადმყოფო.

მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგია საერთო მსოფლმხედველობრივი ბაზისი იყო, მაგრამ, სპეციალისტების გარდა, მით უმეტეს კულტურშემოქმედი, კითხულობდა „კაპიტალს“ ან „მატერიალიზმსა და ემპირიოკრიტიციზმს“.

კრიტიკოსები აქტიურობდნენ, იდეოლოგიურ ჩარჩოში აქცევდნენ ლიტერატურას, თეატრსა თუ კინოს, მაგრამ არ შეეძლოთ სტრატეგიული დაგეგმვა — იფარგლებოდნენ კონკრეტული ნიმუშებით.

ამიტომ გადამწყვეტი სიტყვა, თუ რა გზით წასულიყო კულტურა, რაზე იყო საჭირო აქცენტირება — ეკუთვნოდა ცეკას, მოსკოვს, კრემლს.

რესპუბლიკები ლამობდნენ მათ კოპირებას, დაყვანას მასების შეგნებამდე, შევსებას ნაციონალური მაგალითებით.

ბელადი იძლეოდა მითითებას, რომელსაც იდეოლოგიურ კონსტრუქციად აქცევდნენ სუკის პარტიული

ექსპერტები. მოგვიანო ხნის ლიდერები არ გამოირჩეოდნენ არც აზროვნებით, არც კულტურის ცოდნით. მაგ., ბრეჟნევი და ჩერნენკო.

ისინი ლებულობდნენ სუკის წინადადებებს, რომელთაც პარტიული აპარატი აქცევდა დადგენილებად ანდა სულაც კითხულობდნენ დამუშავებულ ტექსტს. მათი მეშვეობით ხდებოდა კულტურის რეგულირება, აქცენტების წამოწევა, კრიტიკა და პერსპექტივის ჩვენება.

ამ მხრივ საბჭოთა კულტურის განვითარებაზე დიდი ზეგავლენა იქონია რკპ(ბ) ცეკას 1925 წლის 18 ივნისის რეზოლუციამ, 1932 წლის 23 აპრილის დადგენილებამ, ჟდანოვის ინიციატივით მიღებულმა დადგენილებების სერიამ 1946—1948 წლებში.

ანდრეი ჟდანოვი იყო სტალინის მოადგილე პარტიის ხაზით, ომის წლებში - ლენინგრადის ქალაქკომის ხელმძღვანელი; შემდეგ მისი ვაჟი გახდა სვეტლანა ალილუევას - სტალინის ქალიშვილის - მეუღლე.

ახმატოვასა და ზოშჩენკოს კრიტიკით დაიწყო კულტურის იდეოლოგიური დამუშავება. ყველა რესპუბლიკა ვალდებული იყო, თავის რიგებში ეპოვა შესაბამისი მაგალითები.

ასე მოხდა საქართველოშიც.

ამას მოჰყვა ახალი დადგენილებანი კულტურის ყოველ სფეროზე, ნაციონალიზმსა და კოსმოპოლიტიზმზე, რამაც საბოლოოდ დააბნია რეპრესიებსა და ომს გადარჩენილი შემოქმედებითი ინტელიგენცია, რომელსაც ეგონა, რომ მშვიდობას ეღირსა.

ყველგან ეძებდნენ იდეოლოგიურ გადახრას, კამერულ მოტივებს, წვრილბურჟუაზიულ გადმონაშთებს.

განსაკუთრებული სიმკაცრით აკრიტიკებდნენ კ. გამსახურდიას ნოველებსა და რომანებს, მწერლის თეორიულ შეხედულებებს (მაგ. ბ. ჟლენტი, ს. ჩიქოვანი,

გ. ჯიბლაძე, ნ. მუსხელიშვილი, გ. ლეონიძე, შ. რადიანი, ვ. შკლოვსკი და სხვები).

იდეოლოგიური კრიტიკის ობიექტი გახდნენ მეცნიერები (მაგ. შ. ნუცუბიძე, გ. ბერიტაშვილი, დ. უზნაძე, კ. კეკელიძე); კრიტიკას ვერ ასცდნენ აღიარებული ოსტატები (მაგ. ი. გრიშაშვილი, გ. ლეონიძე, ს. ჩიქოვანი).

1946 წლიდან კიდევ უფრო გაძლიერდა საბჭოთა კულტურის რეგრესი, რადგან დასავლეთთან კონტაქტების განწყვეტამ და პარტიული დოგმების სიჭარბემ დათრგუნა ხელოვანის ფანტაზია.

იგი მხოლოდ მეხოტბე და ილუსტრატორი უნდა ყოფილიყო.

წარსულით გატაცება დაიგმო, რადგან პარტია ამაში ხედავდა თანამედროვეობიდან გაქცევას, მეფეთა და ფეოდალთა განდიდებას, ნაციონალისტურ გადახრას.

ამ თვალთახედვით მიუღებლად მიაჩნდათ კ. გამსახურდიას „დავით აღმაშენებელი“. განსაკუთრებით — რუსებს.

როცა ხელისუფლებას სჭირდებოდა, იგი თანხას არ ზოგავდა „გიორგი სააკაძის“ გადასაღებად, მაგრამ ბაგრატიონების წინ წამოწევა და ქება აღიზიანებდა (მაგ., ჯერ მოიწონეს და შემდეგ დაიწუნეს კ. გამსახურდიას სცენარი დავით აღმაშენებელზე).

სტალინმა მხარი დაუჭირა ფილმის გადაღებას გიორგი სააკაძეზე და არა დავით აღმაშენებელზე.

მართალია, მას მოსწონდა „დიდოსტატის მარჯვენა“, მაგრამ უფრო აინტერესებდა გიორგი სააკაძე და დავით გურამიშვილი, რომელზეც პოემას წერს ს. ჩიქოვანი და ფილმს იღებენ ნ. სანიშვილი და ი. თუმანიშვილი.

ის ვულგარიზმი, რაც 1920-30-იან წლებში ჭარბად

ვლინდებოდა, ახლა შეცვალა სოციალისტური რეალიზმის სტერილურმა გაგებამ, სქემებმა, იდეოლოგიურმა ფორმალიზმმა.

როცა რუსთველის საიუბილეოდ კონკურსი გამოცხადდა, პირველი პრემია და ოქროს მედალი მიაკუთვნეს ურაგან ფხაკაძეს პოემისათვის „შრომადღეები“, ხოლო ვერცხლის მედალი — გალაკტიონ ტაბიძეს.

1950 წელს „პრავდის“ ფურცლებზე არნ. ჩიქობავას წერილით გაიხსნა დისკუსია ენათმეცნიერების საკითხებზე. აქ საუბარი იყო ნიკო მარის ახალ საენათმეცნიერო მოძღვრებაზე.

კამათში ჩაერია სტალინი, რომელმაც დაგმო მარის თეორია და ლინგვისტიკის განვითარებას მიმართულება მისცა.

ყველა ლინგვისტი და ფილოლოგი თავს ვალდებულად რაცხდა, გამოხმაურებოდა ამ ფაქტს, რასაც მოგვიანებით ანტიქართული ხასიათი მიეცა.

კულტურისთვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა სტალინის პიროვნების კულტის კრიტიკას, რამაც გადააფასა ძველი ღირებულებანი, ბოლშევიკები რომ ადრე წერგავდნენ.

სტალინის სიკვდილით, ბერიას დახვრეტით, ჩეკისტების სასამართლო პროცესით, რეპრესირებულთა რეაბილიტაციით გაოგნებულ ქართველ ინტელიგენციას ახალი თავზარი დაეცა — თურმე ბელადი ის ღმერთი არ ყოფილა, რომელზეც ლოცულობდნენ.

ამან წარმოშვა როგორც ნიჰილიზმი, ისე — ნაციონალიზმი.

1956 წლის 9 მარტს თბილისში სტუდენტი დემონსტრანტები დახვრიტეს, რითაც ფაქტობრივად წერტილი დაესვა ტყვიით ჩანერგილ ნდობას მოსკოვისადმი.

ამის საკომპენსაციოდ, ქართველთა გულის მოსაგე-

ბად, 1968 წელს დიდი მასშტაბით ჩატარდა ქართული კულტურის დეკადა მოსკოვში.

ცეკა ლებულობდა ახალ-ახალ დადგენილებებს: ხან ფორმალისტებს ებრძოდა, ხან – აბსტრაქციონისტებს, ხან – გენეტიკოსებს; მოითხოვდა კრიტიკის გააქტიურებას, ახალგაზრდობის იდეურ აღზრდას, ამხელდა ქართულ ნაციონალიზმს, რაც აიტაცა ედ. შევარდნაძემ, აღნიშნავდა მწერალთა კავშირის 50 წლისთავს, არიგებდა ჯილდოებს.

ასევე მნიშვნელობა ჰქონდა საიუბილეო გად-აწვეტილებებს, საიუბილეო თარიღებს, რომელთა გარშემო უნდა ყოფილიყო კონცენტრირებული კულტურშემოქმედთა ინტერესები (მაგ., ლენინის 100 წლისთავი).

ლ. ბრეჟნევის ხელისუფლება ცდილობდა ქართველთა ისევ წარმოჩენას, სტალინის სახელის ნაწილობრივ აღდგენას.

იუბილეს უხდიდნენ რუსთველს, ბარათაშვილს, თბილისის უნივერსიტეტს, ფალიაშვილს, მარჯანიშვილს; ქართველთა სიხარულს იზიარებდა მოსკოვი. სტალინი ისევ გამოჩნდა ეკრანზე (ფილმი „განთავისუფლება“).

ქართველთა იგნორირება ერთ პიროვნებას – ხრუშჩოვს – ბრალდებოდა, რომლის სახელი მალევე გაქრა და ლამის აიკრძალა.

პარტიულ დადგენილებებზე, განსაკუთრებით, თუ ის საკავშირო იყო, სწრაფ რეაგირებას ახდენდნენ მასმედიის საშუალებანი, შემოქმედებითი ორგანიზაციები, ოღონდ არ კმაროდა თეორიული მხარდაჭერა, განხილვა, პროპაგანდა:

კულტურას პრაქტიკულად უნდა აესახა ახალი მი-

თითება, მაგრამ, ვიდრე ამას მოასწრებდა, მოდიოდა მორიგი დადგენილება.

ასეთ სიმრავლესა და სიჩქარეში დადგენილება ფორმალობად იქცა — მას აღარ ჰქონდა სტალინური ეფექტი, რადგან არ მოსდევდა არც ჯილდო, არც სასჯელი (მაგ., ბრეჟნევის დროს).

მხოლოდ პუბლიცისტიკას, პრესას, ტელევიზიას, დოკუმენტურ კინოს შეეძლო სწრაფი რეაგირება. მაგ., ფილმის ჩვენებას წინ უძღოდა ე. წ. ჟურნალი.

ინტელიგენცია, რომლის ფორმირება რევოლუციამდე მოხდა, არ იყო ბოლშევიზმის მომხრე, მით უმეტეს, თავისუფლების დაკარგვისა.

ის, ვინც არ ჩაერთო პოლიტიკურ ბრძოლებში და განაგრძო პროფესიული მოღვაწეობა, ბოლშევიკებმა თანდათან შემოირიგეს, განარიდეს კომკავშირულ თავდასხმებს (მაგ., შალვა დადიანი); ვინც გადაურჩა რეპრესიებს, ანუ გაცხრილვას, ისინი საკმაოდ დაფასდნენ და კომკავშირულ კადრებზე მაღლაც დააყენეს, თუმცა ბოლომდე არ ენდობოდნენ — მართვის ბერკეტებს არ ანდობდნენ. ბოლშევიკები შრომის პირობებს უქმნიდნენ, აჯილდოებდნენ, პროპაგანდას უწევდნენ ძველ კადრებს როგორც მეცნიერებაში, ისე ხელოვნებაში.

საკმარისია დავასახელოთ რამდენიმე მათგანი — ივ. ჯავახიშვილი, შ. დადიანი, დ. უზნაძე, შ. ნუცუბიძე, კ. გამსახურდია, გ. ტაბიძე, აკ. შანიძე, გ. ახვლედიანი, ნ.ლორთქიფანიძე, ზ. ფალია შვილი, ი. ნიკოლაძე, კ. მარჯანიშვილი, გ. ლეონიძე, დ.არაყიშვილი, მ. ბალანჩივაძე, კ. ქიქინაძე, ვ. ბარნოვი, ლ. ქიაჩელი, კ. კეკელიძე, ი.გრიშაშვილი...

რეპრესირება მათ რიგებსაც შეეხო. დახვრიტეს მ.

ჯავახიშვილი, ტ. ტაბიძე, ე.მიქელაძე, ს.ახმეტელი, გრ. წერეთელი, ვ. კოტეტიშვილი, ნ. მიწიშვილი, დ.შე-ვარდნაძე... თავი მოიკლა პ. იაშვილმა; გრ. რობაქიძემ გერმანიას შეაფარა თავი. დახვრიტეს უნივერსიტეტის ყველა რექტორი, გარდა იე. ჯავახიშვილისა, შემოქმედებითი ორგანიზაციების ხელმძღვანელები, ყველა ის ხელმძღვანელი, რომელთაც მოახდინეს საქართველოს ოკუპაცია, გარდა ფ. მახარაძისა.

უმძიმეს პირობებში ომებგამოვლილი ინტელიგენცია, შემოქმედებითი და სამეცნიერო კადრები, განაგრძობდნენ პროფესიულ მუშაობას.

მუდმივი თვალთვალი, კრიტიკა, რეპრესიები, შიმშილი, ბოლოს კი დიდი ომი თითქოს თრგუნავდა მათ უნარს, თუმცა, როგორც ვთქვით, პარალელურად იყო ხელშეწყობა და დაფასება (ეს იმასა ჰგავს, გლეხი რომ უვლის საქონელს, მაგრამ, როცა დასჭირდება — დაკლავს ან გაყიდის!).

ასეთ სიტუაციაში მაინც შეიქმნა დიდი ქართული კულტურა, წარმოიშვა და განვითარდა მეცნიერების მრავალი ახალი დარგი, დაიწერა ლიტერატურის, მუსიკის, მხატვრობის შედეგები, დაიდგა თვალსაჩინო თეატრალური, საოპერო და საბალეტო სპექტაკლები, შეიქმნა კინემატოგრაფიის ნიმუშები, მოწესრიგდა განათლების სისტემა, თანდათან დაიძლია ბოლშევიკური კოსმოპოლიტიზმი.

მოხდა პარადოქსული შეხამება დიდი აღმაფრენისა დიდ დეპრესიასთან, დიდი წარმატებისა — დიდ მსხვერპლთან, დაცემა ამალლებასთან, კოსმოპოლიტიზმისა — ნაციონალიზმთან, ისტორიისა — თანამედროვეობასთან, ოცნებისა — რეალობასთან, სასჯელისა — ჯილდოსთან (შდრ — გალაკტიონი: „სიტყვა არ წამოგცდეს, რომ შენ დაიღალე, განზე გადექი და ტყვია დაიხალე“).

ინტელიგენციის ნაწილმა ადრევე შეძლო ტრანს-
ფორმაცია, პოლიტიკური ვნების შემოქმედებით ენერ-
გიად გარდასახვა (მაგ., შ. ნუცუბიძე, კ. გამსახურდია,
ს. დანელია, მ. ჯავახიშვილი, ს. ახმეტელი, ლ. ქიაჩელი,
ალ. აბაშელი, დ. უზნაძე, გ. ქიქოძე, ა. ჭუმბაძე, ნ. კეცხ-
ოველი).

ბოლშევიკებმა ფანატიკოსი რაპსელები დასაჯეს,
წინ წამოწიეს ტრადიციონალისტები და სახეცვლილი
ავანგარდისტები, ასევე — ყოფილი მოდერნისტები.

დიდხანს გრძელდებოდა კამათი, თუ როგორი იქნე-
ბოდა სოციალისტური კულტურა. სტალინმა ჩამოიყვა-
ნა ემიგრირებული მაქსიმ გორკი. მის ბინაზე სტალინ-
თან ერთად იკრიბებოდნენ და მსჯელობდნენ, თუ
როგორი უნდა ყოფილიყო მწერალთა კავშირისა და
კულტურის ახალი მოდელი.

სწორედ აქ გააჟღერა სტალინმა ტერმინი „სოციალ-
ისტური რეალიზმი“.

ახალი მეთოდით იქმნებოდა ლენინიანა და სტალინ-
იანა, კომუნიზმისათვის მებრძოლთა და მშრომელთა
სახეები — დადებითი გმირი.

სანიმუშოდ იყო მიჩნეული შოლოხოვის „გატყხილი
ყამირი“, ოსტროვსკის „როგორ იწრთობოდა ფოლადი“,
ფადეევის „ახალგაზრდა გვარდია“, ლექსები და პოემე-
ბი საბჭოეთზე (მაგ., ტიხონოვი, სიმონოვი, ტვარდოვს-
კი), კოლექტივისა და რევოლუციაზე, ომებზე ფილმები
და სურათები (მაგ., ჭიაურელის „ფიცი“ და „ბერლინ-
ის დაცემა“), გმირული სიმფონიები და ორატორიები
(მაგ., შოსტაკოვიჩისა).

სოციალისტური რეალიზმის პრინციპების დაცვით
შეიქმნა ცალკეული კარგი ნიმუშები ქართულ ლიტერ-
ატურაშიც (მაგ., გალაკტიონის, გ. ლეონიძის, ტ. ტაბი-
ძის, ა. მირცხულავას, ი. გრიშაშვილის, ს. ჩიქოვანის,

ირ. აბაშიძის, გრ. აბაშიძის, შ.ნიშნიანიძის ლექსები, ლ. ქიაჩელის „გვადი ბიგვა“, პ. კაკაბაძის „კოლმეურნის ქორწინება“, კ. ლორთქიფანიძის „კოლხეთის ცისკარი“, კ. გამსახურდიას „ვაზის ყვავილობა“).

მაგრამ ეგ ქმნილებები ვერ შეედრებოდა ამავე ავტორების მიერ თავისუფალი ფანტაზირებით ან მოდერნისტულ-ავანგარდისტული ფორმებით შექმნილ ხელოვნებას.

ზოგ შედეგს ნათლავდნენ სოციალისტური რეალიზმის ნიმუშად (მაგ., მ.შოლოხოვის „წყნარ დონს“), თუნდ შიგ ბოლშევიკური არაფერი ყოფილიყო. ნ.ბუხარინი მიიჩნევდა, რომ საბჭოთა პოეზია უნდა წასულიყო პასტერნაკის და არა მაიაკოვსკის გზით.

სტალინის სიცოცხლის ბოლო წლებში სოციალისტური რეალიზმი სოციალისტურ კლასიციზმად იქცა, რასაც ყველაზე უკეთ მონუმენტური არქიტექტურა და სკულპტურა გამოხატავდა (მაგ., ცხრა მაღლივი შენობა მოსკოვში, მუხინას „მუშა და კოლმეურნე ქალი“). სტალინური განსაზღვრით, სოციალისტური რეალიზმის ფუძემდებლები იყვნენ: პროზაში — მაქსიმ გორკი (რომანი „დედა“), პოეზიაში — ვლადიმერ მაიაკოვსკი.

ქართულ მწერლობაში ანალოგიურ ფუნქციას აკისრებდნენ იროდიონ ევდოშვილსა („მეგობრებს“, „ქარიშხალი“, „მუზა და მუშა“) და ლეო ქიაჩელს („ტარიელ გოლუა“). ამავე დროს, არ უნდოდათ დაეკარგათ მენშევიკი ჭოლა ლომთათიძე, მისი რევოლუციური პათოსი, მაგრამ რთული იყო ქრონოლოგიის დაცვა — ქართველს რუსზე წინ ხომ არ დააყენებდნენ? რეალურად კი ისე ჩანს, რომ ქართველი სოციალ-დემოკრატები მართლაც უსწრებდნენ დიდი ერის შვილებს!

ტერორი და რეპრესირება თავიდანვე ბოლშევიკუ-

რი მართვის შემადგენელი ნაწილი გახდა. კულტურის მუშაკებს აშინებდნენ სისხლის სამართლის კოდექსის 58-ე სტატიით.

მრავალი რუსი მეცნიერი და ხელოვანი უცხოეთში გადაიხვეწა. შემდეგ მათ მიჰყვა სოციალისტური რეალიზმის ფუძემდებელი მაქსიმ გორკიც კი. ესენინმა და მაიაკოვსკიმ თავი მოიკლეს; შემდეგ — ფადეევმაც, გალაკტიონმაც. ზოგი ადრევე დახვრიტეს (მაგ., გუმილიოვი), დააპატიმრეს, გადაასახლეს (მაგ., კ. გამსახურდია, ლ. გოთუა, ჭ. ამირეჯიბი, ლ. სულაბერიძე, ალ. კალანდაძე). ვინც შემოირიგეს, იმასაც თავი მოაკვლევინეს (მაგ., მ. ცვეტაევა, პ. იაშვილი).

„დიდი ტერორი“ (რ. კონკვისტი), რომელიც სტალინმა დაიწყო, ყოველგვარ ზღვარს გადასცდა და მილიონების სოცოცხლე შეინირა, მათ შორის — მრავალი კულტურშემოქმედისა.

რეპრესირებული იყო საქართველოს მწერალთა კავშირის 48 წევრი, ასევე ჩატარდა წმენდა უმაღლეს სასწავლებლებში, შემოქმედებით ორგანიზაციებში. დასავლეთის კარი დიდი ხნით ჩაირაზა.

შემოქმედი არათუ უცხოეთში ვერ წავიდოდა, არამედ უცხოელი ავტორების ხსენება და დამოწმებაც კი სახიფათო გახდა...

1934 წლიდან, როცა აღდგა ისტორიის სწავლება, როცა შეიქმნა მწერალთა კავშირის სისტემა, ყველა რესპუბლიკა მიუბრუნდა თავის უარყოფილ წარსულს, მივიწყებულ სახელებს, გმირებს. ეს კი მოხდა სოციოლოგიური ვულგარიზმის დაძლევისა და რაპპის გაუქმების შედეგად.

ქართველებს ისევ დასჭირდათ ივანე ჯავახიშვილი.

სტალინი ხელს უწყობდა ქართველი ხალხის ისტო-

რიისა და კულტურის წარმოჩენას.

განსაკუთრებული ინტერესის საგანი გახდა შორეული ძირები და ნათესაობა, არქაულ-წარმართული პერიოდი, რაც წარმოაჩინა მცხეთა-თრიალეთის არქეოლოგიურმა გათხრებმა, ბორის კუფტინის ნაშრომებმა.

პოეტებმა და მწერლებმა მცირე ხნით თვალი მოსწყვიტეს ქარხანასა და ტრაქტორს და ისტორიაში გადასახლდნენ. ძველი ჰეროიკა სჭირდებოდა საომრად შემართულ ქვეყანას, სჭირდებოდა სტალინს, რათა მსოფლიოს სცოდნოდა, რომ იგი იყო დიდი ისტორიისა და კულტურის მქონე ერის შვილი.

ანწყოს ჭრილობები წარსულის მალამოს უნდა განეკურნა. ისტორიზმი ქართული კულტურის ჟანგბადი ყოველთვის იყო. ახლა კი ხელისუფლების სანქცირებამ ახალი სტიმული მისცა კულტურის შეშინებულ და დაბნეულ მუშაკებს. ამ ვითარების ერთ-ერთი შედეგია „დიდოსტატის მარჯვენა“.

მსოფლიო ომის დროს ისტორიის გმირებიც ტოვებდნენ აკლდამებს და ხმლით დგებოდნენ ქართლის მთებზე (მაგ., გიორგი სააკაძე). შემდეგ განახლდა ოცნება ტაო-კლარჯეთზე და ხელისუფლებას გაუძნელდა ხელოვანთა დაბრუნება კომბაინთან, კოლექტივთან, დაზგასთან (მაგ., კ. გამსახურდია დიდხანს შერჩა „დავით აღმაშენებელს“, რასაც ეჭვით უყურებდა მოსკოვი). შრომის ჰეროიკა და კომუნიზმის იდეალები ფსიქიკაზე ისე ვერ მოქმედებდა, როგორც ომის ჰეროიკა და ნაციონალური იდეალები. ინსტინქტების ამოძახილი უფრო ძლიერი იყო, ვიდრე ბოლშევიკური ლოზუნგები და ტყვიის სამართალი. მაგრამ მარქსისტული თვალთახედვა ამ სფეროსაც გადასწვდა, რათა ისტორია არ ქცეულიყო მეფეთა, ფეოდალთა, მღვდელმთავართა აპოლოგიად. სტალინის სიცოცხლეში სოციალისტურ

რეალიზმს მრავალი თეორეტიკოსი და ინტერპრეტატორი ჰყავდა. ისინი ადგენდნენ, თუ როგორი უნდა ყოფილიყო დადებითი გმირი, ტიპი, სტილი, ურთიერთობა ტრადიციებთან, ენასთან, წარსულთან, მოკავშირე რესპუბლიკების კულტურებთან, დასავლეთთან, როგორ უნდა წარმოჩენილიყო კომუნიზმის იდეები.

სოციალისტური რეალიზმის შემადგენელ ნაწილებად აღიარეს რომანტიზმი (ცხადია, რევოლუციური) და ჰეროიკა (შრომისა და ბრძოლის კულტი, აღმშენებლობისა და ქვეყნის დაცვის პათოსი).

რომანტიკა და ჰეროიკა დანახული იყო იდეოლოგიურ ჭრილში, მაგრამ აქედან შეიძლებოდა გასვლა სხვა სფეროში, ანუ საზღვრების გავრცობა, გადატანა ყოფით, ინტიმურ, ისტორიულ გარემოზე.

იდეოლოგიისათვის საჭირო გახდა „ოპტიმისტური ტრაგედია“, „ახალგაზრდა გვარდია“, „გვადი ბიგვა“, „როგორ იწრთობოდა ფოლადი“, რევოლუციური სიმღერები, მარშები და სიმფონიები, მშრომელთა ქანდაკებები, გმირთა ბიუსტები, ბელადების პორტრეტები და ბრინჯაოთი ხორცშესხმული სახეები, ქარსა, ყინვასა და წვიმას რომ უძლებდა, ნამგალი და ურო, სოციალიზმის მზის სხივები, ოქროს თავთავები.

მაგრამ ჰეროიკასა და რომანტიკას, ამ გრძნობათა ჩვენებას, ესთეტიკურ სახეებად ქცევას საზღვარი არა ჰქონდა.

ამ მხრივ უხვ მასალას იძლეოდა ისტორია; სამოქალაქო, სამამულო და რევოლუციური ომები, სასიყვარულო ურთიერთობები, ხალხური ცეკვა და სიმღერა.

შრომის პროცესში ძნელი იყო ჰეროიკისა და რომანტიკის ძიება. დამკვერელი ბრიგადები, კომბაინი, რო-

მელიც ბახტრიონის გვერდით მკიდა პურის ყანას ან პირველი ქართული ავტომობილის გამოჩენა, სოფელში პირველი ტრაქტორის შესვლა, ერთი კოლექტივის მიერ მეორის სოცშეჯიბრებაში ძლევა არ იწვევდა დიდ ალტ-აცებას. კოსმოსის დაპყრობაც არავის აინტერესებდა, გარდა ოფიციალისა.

ქართული ენა უძველესი დროიდან პათეტიკით ხასიათდებოდა, რასაც მას ანიჭებდა რელიგია, მეფეთა და სარდალთა მეტყველება, მუდმივი ომის პერიპეტიები. მუსიკაშიც პათეტიკა სჭირდებოდა რომანტიკას, გმირობის კულტს, თავგანწირვის სულისკვეთებას, ამალლებულ გრძნობებს (ზ. ფალიაშვილი, დ. არაყიშვილი, მ.ბალანჩივაძე, ა. ბალანჩივაძე, ა.მაჭავარიანი, ო. თაქთაქიშვილი, რ. ლალიძე, გ.ყანჩელი...).

ჰაგიოგრაფია და ჰაგიოგრაფიული ტექსტები, ბიბლიური წიგნები პათეტიკური ენით იწერებოდა, მაგრამ პერსონაჟები იყვნენ ასკეტიკოს-მისტიკოსები. მათი ცხოვრება ან წამება რომანტიკას გამორიცხავდა, ხოლო ჰეროიკაც მისტიკის სივრცეში უნდა ყოფილიყო მოქცეული, რათა სისხლსავსე, მღვრიე ცხოვრებას, ეროტიკას, საომარ ყოფას მიწიერებისაკენ არ გადაეხარა ასკეტიკოსი.

ქართული ენის პათეტიკით შემოსა რუსთველმა თავისი მზისა და მთვარის, ლომისა და ვეფხვის დარი პერსონაჟები, რომელთა ზეალმტაცი გმირობა და სატრფოსათვის თავგანწირვა უცხო იყო ასკეტიკოს-მისტიკოსისათვის.

ქართულ კულტურას გადაეცა რუსთველის ტრადიცია, რომელიც ახალი ძალითა და ვნებით ამეტყველდა XX საუკუნეში.

რუსთველის სიტყვის ესთეტიკა მიიღეს მოდერნისტებმა (გ. ტაბიძე, კ.გამსახურდია, დ. შენგელაია,

„ცისფერყანწელები“, ტ. გრანელი), რომელთაც მას მიანიჭეს თანამედროვე იერი. ასევე წინ წამოწიეს რომანტიკა და გმირობის კულტი, პიროვნებისა და სამშობლოს ტრაგედია. ჰეროიკა, საბრძოლო შემართება, თავგანწირვა ყველაზე კარგად შეიძლებოდა გამოვლენილიყო ისტორიულ მასალაში, მეფეთა, სარდალთა, შემოქმედთა ცხოვრებაში, სასტიკი ბრძოლების სურათებში, დაცემისა და ამაღლების მათიანეში (ვ. ბარნოვის, კ. გამსა — ხურდიას, მ. ჯავახიშვილის, აკ. ბელიაშვილის, შ. დადიანის, ლ. გოთუას ისტორიული რომანები, გრ. რობაქიძის, დ. შენგელაიას ისტორიულ-მითოლოგიური პასაჟები, გ. ტაბიძის, „ცისფერყანწელების“, გ. ლეონიძის, ი. გრიშაშვილის, ს. ჩიქოვანის, ირ. აბაშიძის, გრ. აბაშიძის, ლ. ასათიანის, კ. ჭიჭინაძის, შ. ნიშნიანიძის, მ. მაჭავარიანის, მ. ლებანიძის პოეზია).

ასევე იყო ოპერაში, ბალეტში, თეატრში, კინოში, მხატვრობაში, სკულპტურაში, ესტრადაზე (მაგ., რ. ლალიძის „სიმღერა თბილისზე“).

სიმბოლური მნიშვნელობა მიენიჭა ე. ამაშუკელის „ქართვლის დედასა“ და „ვეფხვსა და მოყმეს“, მ. ბერძენიშვილის „გიორგი სააკაძესა“ და მონუმენტს — „კიდევაც დაიბრდებიან“. ისტორიული პროზის ილუზიაა ჭ. ამირეჯიბის „დათა თუთაშხია“, რომელიც სწორედ ამ ტენდენციების გამოხატვის გამო გახდა პოპულარული.

მკითხველი ეძებს გმირს, რომელსაც აიდეალებს, იქცევს ცხოვრების მეგზურად, იზიარებს მის სევდასა და სიხარულს. გმირი — ეს იგივე მხსნელია.

თარაშ ემხვარი დამარცხებული ქართველი ნაციონალისტია, მაგრამ ის უფრო უყვართ, ვიდრე გამარჯვებული კოლმეურნე აქტივისტი, მეშახტე, შოფერი

თუ ტრაქტორისტი, რაიკომის მდივანი თუ რევოლუციონერი ბოლშევიკი.

რომანტიკულ ჰეროიკას განასახიერებდნენ აქტიორები — აკ. ხორავა და ვ.ჭაბუკიანი, უ. ჩხეიძე და აკ. ვასაძე, ვ. ანჯაფარიძე და ალ. იმედაშვილი, ზ. ანჯაფარიძე და ზ. სოტკილავა, ო. კობერიძე და ო. მელვინეთუხუცესი... ჰეროიკულ თეატრსა და კინოს ამკვიდრებდნენ ს. ახმეტელი, მ. ჭიაურელი, დ. ალექსიძე, ს. დოლიძე. აკაკი ხორავა თითქოს არც იყო მსახიობი — იგი მეფედ და სარდლად იყო დაბადებული, რომლის გარეგნობა, ხმა და მოძრაობა ხიბლავდა მაყურებელსა და მსმენელს (ივანე მრისხანე, ოტელო, გიორგი სააკაძე, სკანდერბეგი, ოიდიპოსი, ალი ბეი).

გარდასახვა უფრო შეეძლოთ უ. ჩხეიძეს (ჰამლეტი და ყვარყვარე) და ს. ზაქარიაძეს (ოიდიპოს მეფე და ჯარისკაცის მამა). ვერიკო ანჯაფარიძეც ტრაგიკოსი იყო, ასევე — ოთარ მელვინეთუხუცესი. მათი ყოფითი, თანამედროვე როლები ეფექტს მოკლებულია.

რომანტიკამ და ჰეროიკამ გამსჭვალა მთელი ქართული კულტურა, რითაც იგი გაექცა და განერიდა ნამგალსა და უროს, ტრაქტორის გუგუნსა და ქარხნის საყვირს.

ამ ნიშნით ანთებულ ქართველ მოცეკვავეებს მსოფლიო ტაშს უკრავდა. გარდა ტრადიციისა, აქ მოქმედებდა რევოლუციებისა და ომების ეპოქა, დაცემულ გმირთა, ახლობელთა, მეგობართა სახეები, სამშობლოს ბედისწერა, დამარცხების სიმწვავე. მსოფლიო ომი რომ დაიწყო, აქტუალობა შეიძინა სწორედ ჰეროიკამ, სისხლისა და ომის კულტმა.

ამ დროს იწერება კ. გამსახურდიას „დავით აღმაშენებელი“, ლევან გოთუას „გმირთა ვარამი“ (ძირითადად პატიმრობაში), გ. ლეონიძის, ი. გრიშაშვილის, ს. ჩიქო-

ვანის, ირ. აბაშიძის, გრ. აბაშიძის, ალ. აბაშელის, ლ. ასათიანის ლექსები და პოემები...

გმირული სული ქვეყანას შემდეგაც სჭირდებოდა, როცა აკავებდნენ იმპერიალიზმის აგრესიას, ქმნიდნენ საბჭოთა ატომს, აღადგენდნენ დანგრეულ სოფლებსა და ქალაქებს, იხსენებდნენ დაღუპულებს, ოცნებობდნენ დაკარგული და მიტაცებული მიწების დაბრუნებაზე. რომანტიკა და პათეტიკა, გმირული შემართება დიქტატორული ხელისუფლების მოთხოვნათა შესატყვისი აღმოჩნდა, თუმცა ეს გრძნობები, ეს იდეალები არ იყო მიძინებული სოციალისტური შრომის პროცესებში, არც გმირები იყვნენ კომუნიზმის გულანთებული მშენებლები. ამიტომ მოერგო შექსპირი და ანტიკური ტრაგედიები ქართულ სცენას.

ცხადია, ქართველ მკითხველს არსაკიდე ან დავით აღმაშენებელი, ბესიკ გაბაშვილი ან დავით გურამიშვილი, ომში დაცემული კაპიტანი ბუხაიძე თუ ლევანი უფრო უყვარდა, ვიდრე მექი ვაშაკიძე ან გვადი ბიგვა, ტარასი ხაზარაძე თუ კუზმა კილგა.

დრამატურგიაშიც იმარჯვებდა ჰეროიკა (მაგ., გრ. რობაქიძის „ლამარა“, შ.დადიანის „თეთნულდი“, ს. შანშიაშვილის „არსენა“). მკითხველი გატაცებით კითხულობდა აკ. ბელიაშვილის „ბესიკ გაბაშვილს“, ლ. გოთუას „გმირთა ვარამს“, კ. გამსახურდიასა და მ. ჯავახიშვილის რომანებს, კლასიკიდან - ალ. ყაზბეგს.

პათეტიკა, ჰეროიკა, რომანტიკა ქართული კულტურის მამოძრავებელი და განმსაზღვრელი ძალებია. ეს ვლინდებოდა არაისტორიულ მასალაშიც (მაგ., ლ. ქიჩაძის „თავადის ქალი მაია“, „ჰაკი აძბა“, „აღმასგირ კიბულან“, დ. შენგელაიას „გურამ ბარამანდია“, კ. გამსახურდიას „მთვარის მოტაცება“ და „ხოგაის მინდია“, გ. ტაბიძისა და გ. ლეონიძის პოეზია), რაც გადავიდა

ქართულ სტალინიანაში, რომლის მთავარი გმირი ქართული სულიერებისა და ძალმოსილების უმაღლეს ნათებად ცხადდებოდა, როგორც ხალხთა მონობის დამამხოველი და კაცობრიობის გადამრჩენი, ახალი მესია.

ასე გადაეწა ერთმანეთს საბჭოთა პატრიოტიზმი და ქართული ნაციონალიზმი.

ომის წლებში კულტურული ცხოვრება არ ჩამკვდარა — იგი გარდაიქმნა ვითარების შესაბამისად, შენარჩუნდა კადრები და გმირული საბრძოლო სული, როგორც ისტორიის გაგრძელება. კულტურის პროპაგანდისათვის, კულტურის მოღვაწეთა წარმოსაჩენად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა შემოქმედებით კავშირებთან ერთად საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს — სახალხო თეატრებს, სახალხო უნივერსიტეტებს, საკლუბო დაწესებულებებს, მათთან არსებულ წრეებს, ჩატარებულ ლექცია-მოხსენებებს, საღამოებს, განხილვებს, შეხვედრებს, იუბილეებს. მწერალთა კავშირს ჰქონდა პროპაგანდის ბიურო, რომელიც მწერალთა ჯგუფებს გზავნიდა სხვადასხვა ქალაქსა და რაიონში. ენციკლოპედია შეხვედრები, მწერალი ეცნობოდა ხალხს, გარემოს, ისტორიულ და თანამედროვე ძეგლებს და საკმაო ჰონორარსაც ღებულობდა.

რესპუბლიკას ჰქონდა როგორც ცენტრალური ბიბლიოთეკები, ისე მასობრივი ბიბლიოთეკების სისტემა, სპეციალიზებული ბიბლიოთეკები. ისინი სცემდნენ ჟურნალებსა და ბიბლიოგრაფიულ ცნობარებს. მთავარი ბიბლიოთეკა იყო საჯარო, ასევე მდიდარი წიგნადი ფონდი ჰქონდათ აკადემიას, თსუ-ს, სტუ—ს; ფუნქციონირებდა მრავალი მუზეუმი, რომელთაც ჰქონდათ ფილიალები. ისინი იყო — ისტორიული, მემორიალური, ლიტერატურის და მეცნიერების, პოლიტიკურ, საზოგადო და სამხედრო, ხელოვნების მოღვაწეთა,

მხარეთმცოდნეობისა და ხელოვნების, სახალხო და დარგობრივი. ბიბლიოთეკებისა და მუზეუმების, კულტურის სახლებისა და კინოდარბაზების ქსელით იყო დაფარული მთელი რესპუბლიკა.

მათ სახელმწიფო აფინანსებდა.

ასევე არსებობდა არქივები შესაბამისი ფილიალებით.

საქართველოს სსრ აერთიანებდა ორ ავტონომიას (აფხაზეთი და აჭარა) და ერთ ავტონომიურ ოლქს (სამხრეთ ოსეთი).

მათაც ასეთივე კულტურის სისტემა ჰქონდათ.

სახელმწიფო დაფინანსებით არსებობდა მრავალი ნებაყოფლობითი საზოგადოებაც — საზღვარგარეთთან კულტურული ურთიერთობის, „ცოდნა“, სამეცნიერო-ტექნიკური, კულტურის ძეგლთა დაცვის, წიგნის მოყვარულთა და სხვ.

დამოუკიდებლად ფუნქციონირებდა ეკლესია. იმართებოდა სახალხო დღესასწაულები — მაგ., თბილისობა, ილიაობა, ვაჟაობა, შოთაობა, მცხეთობა, ალავერდობა; ყველგან მოქმედებდა კინოდარბაზები.

მიუხედავად რეპრესიებისა, იდეოლოგიური წნეხისა და რუსული შოვინისტური ძალმომრეობისა, ქართული კულტურა ინტენსიურად ვითარდებოდა და მისი გავრცელება-ათვისების პროცესში ჩართული იყვნენ მასები, მათგან გამოსული კულტურის მუშაკები.

შემოქმედებითი ზეგავლენა თუ პლაგიატი?

(ინტეგრალური პრობლემის გადაწყვეტის
მცდელობა)

ცნება „პლაგიატი“ სხვადასხვა ლექსიკონში ნათლად და მკაფიოდ არის განმარტებული. ლათინური სიტყვა პლაგიატუს აღნიშნავს ტაცებას, მიტაცებას, სხვისი უკანონო გამოყენებას, ლიტერატურული ან სხვა სახის ნაწარმოების მითვისებას; საკუთარ ნაშრომში სხვისი ნაწარმოების მომარჯვებას ავტორის დაუსახელებლად (მიხეილ ჭაბაშვილი, უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, თბილისი, 1973, გვ. 318).

ამ განმარტებაში უფრო მეტად საკითხის შემოქმედებით—კულტუროლოგიური ასპექტია წინ წამოწეული. პრობლემის იურიდიულ მხარეს უფრო მეტი ყურადღება ექცევა ცნობილი სამართალმცოდნის პროფესორ ოთარ გამყრელიძის დეფინიციაში: სხვისი საავტორო ანდა საგამომცემლო უფლების, აგრეთვე რაციონალიზატორული წინადადების ავტორობის მთლიანად ან ნაწილობრივ მითვისება, რაც ნიშნავს სხვისი ნაწარმოების, გამოგონების ან რაციონალიზატორული წინადადების წყაროზე მიუთითებლად გამოყენებას საკუთარი სახელით. პლაგიატისათვის დანესებულია როგორც სამოქალაქო, ისე სისხლისსამართლის პასუხისმგებლობა; საავტორო უფლებას იცავს საქართველოს სსრ სამოქალაქო სამართლის კოდექსი, მ. 512, რომლის მიხედვითაც, ავტორსა და მის მემკვიდრეებს, აგრეთვე სხვა პირებს (მ. 505) შეუძლიათ მოითხოვონ დარღვეული უფლების აღდგენა; ავტორს უფლება აქვს, მოითხოვოს აგრეთვე ზარალის ანაზღაურება. მომეტებული საზოგადოებრივი საშიშროების შემთხ-

ვევაში პლაგიატი იწვევს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას (საქ. სსრ სისხლის სამართლის კოდექსი, მ. 147).

როგორც დავინახეთ, აღნიშნულ დეფინიციაში მკაფიოდ გამოიკვეთა სამართლებრივი და მორალური პასუხისმგებლობის საკითხები (ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, თბილისი, 1984, გვ. 90).

ბარემ აქვე დავსძინოთ: ამგვარი მიტაცების ჩამდენ პირს ეწოდება პლაგიატორი.

მამასადამე, საკითხის არსობრივ—სამართლებრივი მხარე გამოიკვეთა, ოღონდ ახლა დგას პრობლემა: როგორ დავადგინოთ პლაგიატის ფაქტი, ის, რომ მავანი გახლავთ ნამდვილად პლაგიატორი?

ეს არც ისე იოლი გასაკეთებელია, როცა საქმე ეხება კულტურის ძეგლს. ამ მხრივ ტექნიკურ დარგებში, სადაც გამოთვლა და დათვლა შეიძლება, საკითხი შედარებით იოლად გადაწყდება, ოღონდ ისეთ შემოქმედებით დარგებში, როგორიცაა მხატვრული ტექსტი, მუსიკალური ქმნილება, სამხატვრო პროდუქცია და სხვა, თითქოსდა ვითარება ბუნდოვანია. კულტურის ძეგლის ირგვლივ პლაგიატობის დადგენა ინტეგრალური პრობლემაა და აქ იურისტს ინტეგრალური დარგის სპეციალისტი — კულტუროლოგი — უნდა დაეხმაროს. სწორედ მან უნდა გაარკვიოს ის სადემარკაციო ხაზი, რომლის გადაკვეთის შემდეგ კულტურის ამა თუ იმ ძეგლის ავტორი სცდება ესთეტიკურ—მხატვრულ სფეროს და გადადის სამართლებრივ სივრცეში.

მაგრამ არის კი ეგ შესაძლებელი?

დღემდე მიაჩნდათ, რომ ზუსტი მეცნიერების ნიმუშთა შეფასების კრიტერიუმი დათვლადია და ამიტომ იოლად დასადგენი, ხოლო ჰუმანიტარულ დარგებში ამგვარი მცდელობა ამაო საქმიანობაა, ოღონდ ვი-

თარება არც ისე სავალალოა. პროფ. რევაზ მიშველაძე წერს: „საუკუნეების განმავლობაში ესთეტიკურმა მეცნიერებამ გამოიმუშავა მხატვრული ნაწარმოების შეფასების ზუსტი კრიტერიუმები. ამ კრიტერიუმებით ჩვენ შეგვიძლია სწორი დამოკიდებულება დავამყაროთ კულტურის ძეგლისადმი. კომუნისტურ ეპოქაში მეცნიერება დაყოფილი იყო ზუსტ და არაზუსტ მეცნიერებებად. მათემატიკა, ფიზიკა, ქიმია მიჩნეული იყო ზუსტ მეცნიერებად, ხოლო ფილოლოგია, ესთეტიკა, ფილოსოფია და ისტორია — არაზუსტად. ეს იყო დიდი შეცდომა. რაკი აზროვნების ამა თუ იმ დარგს ჰქვია მეცნიერება, იგი არ შეიძლება არაზუსტი იყოს“ (რევაზ მიშველაძე, წერილი „კულტურის შეფასების პრინციპები“, წიგნში „კულტუროლოგია“, თბილისი, 2017, გვ. 38).

და, რაკი მიგვაჩნია, რომ მხატვრული ქმნილების, კულტურის ძეგლის შეფასების კრიტერიუმებიც არსებობს, მაშინ უნდა არსებობდეს ის სახელმძღვანელო პრინციპი, კრიტერიუმი, რომელიც გვიჩვენებს, თუ სად მთავრდება დასაშვები ასოციაციები, შემოქმედებითი ზეგავლენა და სად იწყება პლაგიატი. ასეთ უმაგრამო, მკაფიო წყალგამყოფ კრიტერიუმად მიგვიჩნევია შემდეგი: შემოქმედებითი სესხების შედეგად მივიღეთ თუ არა ახალი მხატვრული სინამდვილე. თუ სხვისი ნახელავით ჩაგონებულმა ავტორმა სესხების ან ასოცირების გზით დაძლია წინამორბედის მხატვრული სტილის ძალმოსილება და შექმნა სრულიად ახალი მხატვრული სინამდვილე, იგი პლაგიატორად ვერ (არ) დასახელდება, ხოლო, თუ მისი ახალი მასალა ძველი მასალის ემოციურ სინამდვილეში ჩარჩა, ამ შემთხვევაში შეიძლება ეჭვი შევიტანოთ მის პლაგიატორობასა და უკანონო საქმიანობაში. მაშასადამე, წინ წამოინია

მხატვრულ—ესთეტიკური გადახარშვის, წინა მასალის სასიკეთოდ გამოყენების საკითხი.

ახალი მხატვრული სინამდვილის ცნება, როგორც შეფასების კრიტერიუმი, გამოსადეგია ნებისმიერი არათვლადი და არააზომვადი კულტურული ძეგლის ავტორის პლაგიატორობის დასადგენად.

აღნიშნულ პრობლემასთან უფრო ახლოს მისვლის მიზნით, განვიხილოთ ორი მკაფიო საამრიგო მაგალითი: გენიალური ფოლკლორული ნიმუში „ლექსი ვეფხვისა და მოყმისა“ და, ასევე, გენიალური ინდივიდუალური ქმნილება — გიორგი ლეონიძის „ყივჩალის პაემანი“. ვნახოთ მათი მიმართება „ვეფხისტყაოსნისადმი“.

ა) საეჭვო როდია, რომ ხალხური შედევერი ჩაგონებუ-
ლია პოემის იმ თვალსაჩინო ეპიზოდით, სადაც აღწ-
ერილია ტარიელის შერკინება ლომსა და ვეფხთან.
რაინდმა მოძალადე „აშიკი“ — ხვადი ლომი — ხმლით
განგმირა; ვეფხის სილამაზემ ვეფხვივით ნესტანი მო-
აგონა და ხელში აიტაცა. თვითვე აცხადებს: „მის გამო
კოცნა მომინდა, ვინ მწვავს ცეცხლითა ცხელითა“
(რუსთველი, ვეფხისტყაოსანი, პოემის სრული ტექს-
ტი, მურმან თავდიშვილის რედაქცია, თბილისი, 2016,
გვ.191). ცხოველი ბრჭყალებით კანწავდა, სისხლს ად-
ენდა. გმირმა ტკივილს ველარ გაუძლო და ნადირი მი-
წას დააწყვიტა, მოკლა. აი, კაცისა და ტყის ბინადრის
ეს ჭიდილი, შერკინება, ფრიად და ფრიად მოსწონებია
ქართველ მთქმელს. ამას მისთვის შემოქმედებითი
ბიძგი მიუცია და ასე შექმნილა „ლექსი ვეფხვისა და
მოყმისა“. სხვათა შორის, პოემის ეს ადგილი რომ ერ-
თობ შთამბეჭდავია, ამაზე სხვაც რამე მიანიშნებს: არ-
აერთხელ გვინახავს ქართველთა საყვარელ სათამაშო
ნარდზე დახატული ერთურთს შეჭიდებული ვეფხვი და
მოყმე. გარდა ამისა, თბილისში საჩინო ადგილზე დგას

ბრწყინვალე ძეგლი „ვეფხვი და მოყმე“.

მაშ, ასე: ორივე შედეგრი, ფოლკლორული ბალადა-ცა და თბილისში წამომართული ძეგლიც შთაგონებულია რუსთველის ქმნილებით. ახლა კი ისა ვნახოთ, თუ რა მიმართებაა სიტყვიერ მასალებს შორის, პლაგიატის თვალთახედვით. ხალხური ბალადა სუფთა პლაგიატი გამოვიდოდა, მხოლოდ ის რომ აესახა, თუ ვითარ დახოცეს შეტაკებისას ერთმანეთი ნადირმა და მოყმემ. აქამდე, ამ მომენტამდე, ლექსი ზუსტად მიჰყვება პოემას, ოღონდ ამ ფონზე, მყარ პოსტამენტზე, ხალხურმა მთქმელმა დააშენა ახალი მხატვრული სინამდვილის შემქმნელი სტროფი, რომელშიც ნაჩვენებია, თუ როგორ წავიდა გმირის დედა ვეფხვის დედასთან სამძიმრის სათქმელად. აქ უკვე ხალხური მთქმელი უფრო შორს წავიდა, ჰუმანიზმის თვალსაზრისით, მეტად ფართოდ შეხედა მომხდარ ტრაგედიას და ამ გენიალური ფინალით სრულიად სხვა სათქმელი გვითხრა, ქართველი დედის უნაპირო კაცთმოყვარეობის თემას გაუსვა ხაზი. ეს კი ბევრად უფრო მეტია, ვიდრე პოემის მონაკვეთი გვეუბნება.

მაშასადამე, ხალხურმა მთქმელმა მოახერხა ახალი მხატვრული სინამდვილის შექმნა და თავი წარმატებით დააღწია პლაგიატორის სახელს. ამრიგად, მოცემულ შემთხვევაში შეუძლებელია ვილაპარაკოთ პლაგიატსა და პლაგიატორზე.

ბ) არა მარტო გიორგი ლეონიძის, არამედ მთელი მეოცე საუკუნის ქართული პოეზიის შედეგრი და N1 ლირიკული ქმნილებაა „ყივჩალის პაემანი“. იგი ჩაგონებულია ორი წინამორბედი ქმნილებით. ერთია ხალხური ბალადა „შემომეყარა ყივჩალი“ და მეორეა „ვეფხისტყაოსნის“ ერთ—ერთი საგულისხმიერო სტროფი.

ლეონიძის ნახელავი კვალში მისდევს ფოლკლორულ ქმნილებას და ამ მხრივ მართლაც ქმნის პლაგიატის ერთგვარ შთაბეჭდილებას: ორივე ტექსტში მთავარი გმირები ყივჩაღი და ქართველი ცოლ—ქმარი არიან; ორივეგან ისინი ერთურთს მუხრანის მიდამოებში შეეყრებიან; ორივე შემთხვევაში ქართველია მასპინძელი, ხოლო უცხოელი, გარმიანელი — სტუმარი; ორგანივე ივერიელი ავლენს გულუხვობას, სტუმრისადმი პატივისცემას; ორსავე შემთხვევაში მოსული იჩენს ველურ თავხედობას, უკულტურობას, ქალის მიმართ ფაქიზი დამოკიდებულების უქონლობას, რაც ივერიელის გაოგნებასა და მრისხანებას იწვევს; ორივეგან მამრნი ხმლით შეერკინებიან ერთურთს და ქართველი ოჯახის ღირსების დაცვას შეეწირება; კვდება შუაზე გაჩეხილი სტუმარიც. ყველაფერი ეს ორივე ტექსტში ერთნაირადაა წარმოსახული, ოღონდ ლეონიძეს პლაგიატორის სახელისაგან იცავს მთავარი გარემოება: ზედნაშენი ტექსტი ქმნის სრულიად ახალ მხატვრულ სინამდვილეს. თუ ხალხური ლექსი ქართველის ვაჟკაცობასა და ღირსებაზე ამახვილებს ყურადღებას, ზედნაშენური ქმნილება უფრო შორს მიდის, უფრო ფართო სააზროვნო არეალს გულისხმობს და ეროვნული თვითმყოფადობის, საქართველოს უკვდავების იდეას ქადაგებს. რა თქმა უნდა, პირადი ღირსების საქმე უფრო ვიწრო თემაა, ვიდრე მთელი ქვეყნის ღირსებისა და უკვდავების იდეა. ლეონიძე ერთი და იმავე ფორმით, ანუ ყალიბით, სრულიად ახალ სათქმელს ამბობს: როგორც ათასი წლის წინათ, ახლაც „ქსანზედ, არაგვზედ ისევ ჰყვავიან ხოდაბუნები თავთუხებისა“; ესე იგი, როგორც ადრე, ახლაც ივერიელებს მოჰყავთ „პური ჩვენი არსობისა“, როგორც მაშინ, ისე ახლაც ქართველი ქალი ლამაზია, მომხიბვლელია და შეუძლია ახალი

თაობის გაჩენა—აღზრდა; ვითარცა ძველად, ისე ახლაც ქართველი ვაჟკაცი დამცველია პირადი, ოჯახური და სახელმწიფო ღირსებისა როგორც მასპინძლობისას, ისე მტრის მოგერიებისას; როგორც უნინ, დღესაც „ცუდას რად უნდა მტერობა, კარგია მუდამ მტრიანი“, ანუ ივერიელს, რაკილა კარგია, მტერი და მოშურნეც ჰყავს; რაც მთავარია, იგი ისევე დამცველია მამულისა, როგორც ძველად; კიდევ მეტი, ლეონიძე უფრო შორსაც მიდის, გვიხსნის, გვინიგნავს, რომ, რაკილა კარგია, მიმზიდველია ჩვენი ქვეყანა, მას როგორც ჰყავდა ავად მაცქერალი და მოშურნე, ისე ჰყავს დღესაც. ეს ბუნებრივია, ეს ცხოვრების ფილოსოფიაა, ოღონდ მავანმა ესეც უნდა იცოდეს: „მაგრამ თვითონაც დაილენება, დაბადებულა ვინც კი ყივჩაღად“ (გიორგი ლეონიძე, ერთტომეული, თბილისი, 1993, გვ. 99). აქ ყივჩაღი ქართლის მტერს, ქვეყნის ავად შემომყურე გადამთიელს გულისხმობს და ზოგადდება: საქართველოს ლოდზე ფეხს წაიკრავს და დაილენება ყოველი ყივჩაღი, ანუ ქართლის ყოველი მტერი და დუშმანი.

მართლაცდა, რამდენი იმპერია ჩამოწერა ისტორიამ, რამდენი ქვეყანა და ხალხი გაქრა, ჩვენზე ძლიერი, ოღონდ ივერია კი გადარჩა. აბა, სადღა არიან ხაზარები, მერვე საუკუნის დამდეგს თბილისიც რომ აიღეს? სადღა არიან ძღევამოსილი მონღოლები ან მათი კულტურა სადა ჩანს, როცა ქართული კინო, ცეკვა, სიმღერა, ღვინო და კულინარია მსოფლიოს ატყვევებს?

ამრიგად, გამოდის, რომ ხალხური ბალადა არის პოსტამენტი, ლიტერატურული საფანელი, რომელზე დაყრდნობითაც დაიბადა ინტელექტუალური ლირიკის შედევრი, შედევრი, რომელმაც შექმნა ახალი პოეტური სინამდვილე, სრულიად განსხვავებული ძველისაგან.

ქმნილების მეორე ნყაროა „ვეფხისტყაოსნის“ ის

სტროფი, რომელშიც აღწერილია ძმობილთან პირიან—
რიგიანად მიმავალი გამარჯვებული და გახარებული
ავთანდილის სულიერი მდგომარეობა და ამისი შესა-
ტყვისი გარემო — მაისის მესამე დეკადა:

**მონურვილ იყო ზაფხული,
ქვეყნით ამოსლვა მწვანისა,
ვარდის ფურცლობის ნიშანი.
დრო მათის პაემანისა.**

ამ საოცარი ფერწერული სურათისა და განწყობის
კვალობაზე აგებს ლეონიძე თავისი ლექსის შპინუნგს,
მხატვრულ—ემოციურ მწვერვალს. მომაკვდავი შეყვა-
რებული ყივჩაღი მიუწვდომელ და სასურველ ქართ-
ველ ქალს ასე მიმართავს:

**მოდ, გეძახი ათას წლის მერე,
დამნაცროს ელვამ შენი ტანისა,
ვარდის ფურცლობის ნიშანი არის
და დრო ახალი პაემანისა!**

გენიალური სტროფია, ოღონდ ისიც სათქმელია,
რომ სიტყვასიტყვით არის გადმოწერილი პოემიდან.

აქ კი როგორღა გაამართლებ ავტორს?! – ნიშნისმო-
გებით მკითხავს მკითხველი. მაქვს სამაგისო საბუთიც.

პროფ. ოთარ გამყრელიძე ზემორელე მოყვანილ
იურიდიულ განმარტებაში საგანგებოდ მიუთითებს:
სესხება და გამოყენება მაშინ მიიჩნევა დანაშაულად,
თუ ხდება „სხვისი ნაწარმოების, გამოგონების ან რა-
ციონალიზატორული წინადადების წყაროზე მიუთითე-
ბლად გამოყენება საკუთარი სახელით“.

საზოგადოდ, მხატვრულ ნაწარმოებში ამგვარი

მითითება არ ხდება, მოუხერხებელია, ოღონდ გ. ლეონიძე ამაზეც მიდის და თავის შედეგებში პირდაპირ მიუთითებს რუსთველის სათანადო სტროფზე. ის პირდაპირ ციტირებას ახდენს, როცა წერს:

**ხოხბობას გნახე, მიწურვილ იყო,
როცა ზაფხული რუსთაველისა.**

მაშასადამე, დამოწმებულია რუსთველის მიერ აღწერილი ზაფხული. ამასთანავე, რუსთველისეული ფერწერული სურათი და მასთან თანმხლები მუსიკა ლოგიკურად აგვირგვინებს ქმნილებას და კიდევ ერთხელ შეგვახსენებს: დღესაც ისეთივე ვარდფურცლობა იცის ჩვენებურმა მაისმა, როგორიც იცოდა ათასი წლის წინათ, საქართველოში ყივჩაღების ჩამოყვანის დროს.

ყოველივე ზემოთქმული გვარწმუნებს: მგოსანმა შექმნა ახალი ორიგინალური მხატვრული სინამდვილე და აქ უკანონო სესხებას ხელი არა აქვს.

ამ თვალსაზრისით, ერთობ საგულისხმოა ფრანგი მწერლის რომენ როლანის პოპულარული რომანის „კოლა ბრიუნიონისა“ და ორი ქართული თხზულების ურთიერთობის ამბავი. ესენია დემნა შენგელაიას „ბათა ქექია“ და ლეო ქიაჩელის „გვადი ბიგვა“. „გვადი ბიგვა“ უნდა იყოს რომენ როლანის „კოლა ბრიუნიონის“ შორეული გამოძახილი. (უფრო ადრე ამ წიგნმა მისცა სტიმული დემნა შენგელაიას, რათა დაეწერა „ბათა ქექია“), — მიუთითებს პროფ. სოსო სიგუა (სოსო სიგუა, კულტუროლოგიის საფუძვლები, I, თბილისი, 2010, გვ. 256).

აქ, პლაგიატის თვალთახედვით, საგულისხმოა შემდეგი: „ბათა ქექია“ ყოველი მხატვრული კომპონენტით ისე ახლოს დგას რ. როლანის ქმნილებასთან, რომ,

შესაძლოა, მართლაც დადგინდეს პლაგიატის ფაქტი. ყოველ შემთხვევაში, ამ მხრივ საფუძვლიანი ეჭვის გაჩენის ვითარება ნამდვილად იქმნება, ოღონდ ლეო ქიაჩელის შემთხვევა სრულიად სხვაა. ქიაჩელი ერთობ ორიგინალური ტიპებისა და სახეების შემოქმედია. მის მიერ დასურათხატებული პერსონაჟები არა ჰგავს მსოფლიო ლიტერატურაში შექმნილ გმირებს. როცა „გვადი ბიგვას“ ვკითხულობთ, „კოლა ბრიუნიონი“ არც კი გვახსენდება. სამაგიეროდ, „ბათა ქექიას“ კითხვისას თვალწინ გვიდგას კოლა ბრიუნიონი და ამ ორ თხზულებას შორის შესაბამის პარალელებს დავეძებთ.

ამრიგად, შეიძლება დავასკვნათ: სხვისი შემოქმედებითი ნაღვანის უკანონო მითვისების, ანუ პლაგიატის, ფაქტის დადგენა არც ისე იოლია; ამ საქმეში მართოდენ იურიდიული განსწავლულობა არას გვარგებს, თუ სამართალმცოდნეს არ დაეხმარა წარმომადგენელი ისეთი ინტეგრალური მეცნიერებისა, როგორიცაა კულტუროლოგია; კულტუროლოგიური თვალთახედვით, კანონიერ და უკანონო სესხებას შორის წყალგამყოფია ესთეტიკური კატეგორია — ცნება: **ახალი მხატვრული სინამდვილის შექმნა**. თუ ეს სინამდვილე შექმნილია, პლაგიატზე ლაპარაკი ზედმეტია. ეს ყოფილა შემოქმედებითი ზეგავლენა, დასაშვები ასოციაცია; თუ ახალი მხატვრული სინამდვილე არ იქმნება და სესხების ელემენტი უხვად ავლენს თავს, ამ შემთხვევაში ხელთა გვაქვს პლაგიატი, ხოლო პლაგიატორს სათანადო პასუხისმგებლობა უნდა დაეკისროს. აქ კი სიტყვა ეძლევა იურისტს. მაშასადამე, პლაგიატორის გამოსავლენად ერთობლივად უნდა იშრომონ კულტუროლოგმა და სამართალმცოდნემ.

გვჭირდება თუ არა ცენზურა?

ცენზურას დასაბამი მიეცა იმ საუკუნეებშივე, რაც ადამიანმა გუტენბერგის გენიალური გამოგონების შესახებ ამცნო კაცობრიობას და ჯერ წიგნის და მერე გაზეთის გამოცემით მწვანე შუქი აუნთო ინფორმაციის გავრცელებას მსოფლიოში.

ხელისუფლებამ მაშინვე მიიღო ზომები, რათა მასებთან ურთიერთობის ამ უკიდევანო საშუალების წყალობით მბეჭდავნი „დაუკრეფავში არ გადასულიყვნენ“ და ისეთი რამ არ გამოემზეურებინათ, მათს მაღალ პრესტიჟს რომ შელახავდა.

შუასაუკუნეებიდან დაწყებული ყველა პროგრესულად მოაზროვნე პიროვნება, განსაკუთრებით ევროპასა და რუსეთში, უჩიოდა იმ გარემოებას, რომ ცენზურის სულისშემბუთველი პირობების გამო არ ჰქონდა საშუალება თავისი ნააზრევნი შეუცვლელად, შეუფერხებლად მიეტანა მკითხველამდე.

ცენზურამ განსაკუთრებული სისასტიკით გამოავლინა თავისი ბრჭყალები მეცხრამეტე საუკუნის საქართველოში.

„დროების“, „ივერიის“, „საქართველოს მოამბის“, „კვალის“ თანამშრომლები საათობით ისხდნენ რედაქციებში და განამებულ ასოთამწყობებთან ერთად ელოდებოდნენ საცენზურო კანტორიდან უკვე გამზადებული გაზეთის ან ჟურნალის მობრუნებას.

გვიან ღამით მოვიდოდა ცენზორ ლუკა ისარლოვის მიერ წითელი ფანქრით აჭრელებული გაზეთი.

შეურაცხყოფილი რედაქციის თანამშრომლები იწყებდნენ ცენზურის მიერ „ამოყრილი“ მასალების სწორებას, გაზეთს თავიდან აკაბადონებდნენ და ისევ ცენზორს უგზავნიდნენ, რათა მას მოელო მოწყალება

და მიეცა ნაბეჭდი პროდუქციის გავრცელების უფლება.

მეოცე საუკუნის ათიან წლებში რუსეთის იმპერატორის მიერ გამოცემულმა პრესის თავისუფლების მანიფესტმა ცოტა ხნით მისცა მასმედიას ამოსუნთქვის საშუალება. გაჩნდა უამრავი ჟურნალ-გაზეთი ურთიერთგამომრიცხავი აზრებითა და პარტიული კინკლაობით სავსე, მაგრამ ამ თავისუფლებას ოციანი წლების დასაწყისში ბოლო მოეღო.

რუსეთის იმპერიის ნანგრევებზე შეიქმნა საბჭოთა კავშირი და ცენზურის მსოფლიო გამოცდილება ე. წ. საბჭოთა ცენზურად დაკრისტალდა.

საბჭოთა ცენზურის მიერ განვლილი გზა საზოგადოებრივი აზრის შემსწავლელმა ინსტიტუტებმა საგანგებო კვლევის საგნად უნდა აქციონ.

სწორედ საბჭოთა ცენზურის დამსახურებაა პოლიტიკური შეხედულებების ერთ არხში მიშვება და მხატვრული ლიტერატურის ორგანული მდინარების დამახინჯება.

ცენზურამ გრიგოლ რობაქიძის „გველის პერანგი“, პაუსტოვსკის, ბაკუნინის, ილფისა და პეტროვის, შოლოხოვის, გუმილიოვის, ახმატოვას, ცვეტაევისა და სხვათა არაერთი ნაწარმოები ანტისაბჭოთა, მტრულ ნაწარმოებებად გამოაცხადა.

ცენზურამ აიძულა კონსტანტინე გამსახურდია „მთვარის მოტაცებიდან“ ამოეღო მთელი თავი იმის შესახებ, თუ როგორ მიიყვანა კომუნისტურმა შეგნებამ და კოლექტივიზაციის აკვიატებულმა იდეამ შვილი არზაყან ზვამბაია საკუთარი მამის — კაც ზვამბაიას — მკვლელობამდე. რომანის პირველი გამოცემის შემდეგ ყველა გამოცემაში შეტანილი იყო „გადაკეთებული თავი“, რომელიც იუწყებოდა, რომ კაც ზვამბაიას

არზაყანი კი არა, ტარბები კლავენ.

ცენზურის მარნუხები XX საუკუნის სამოცდაათიან წლებში გამოსული მწერლების გურამ ფანჯიკიძის, რევაზ მიშველაძის, რეზო ჭეიშვილის, ბესიკ ხარანაულის შემოქმედებასაც მისწვდა.

გავიდა ხანი.

დაინგრა საბჭოთა იმპერია და საბჭოთა ცენზურაც ისტორიას ჩაბარდა.

სამაგიეროდ რა მივიღეთ?

ინფორმაციის გავრცელების უნაპირო, შეუზღუდავი, უკონტროლო თავისუფლება.

გამრავალფეროვნდა ტექნიკური საშუალებანი. კომპიუტერიზაციამ აზრის მასშტაბური გავრცელების არნახული საშუალება მოგვცა, მაგრამ ამთავითვე შეიძლება ითქვას, რომ მეორე უკიდურესობაში გადავცვივდით.

დაიწყო აზრის აღვირაბსნილი, „გაჯეჯილების“, შეუზღუდავი განუსჯელი მიდამო ჭენების ეპოქა.

მართალია, დღეს მსოფლიო იმდენადაა განზოგადებული, რომ სუპერსახელმწიფოებს საშუალება აქვთ ხელისგულივით დაინახონ და დააფიქსირონ მსოფლიოს ნებისმიერ წერტილში არსებული სამხედრო ობიექტები, ატომურ საშუალებათა დამზადების ბაზები თუ ძალთა ნებისმიერი გადაადგილება, მაგრამ ნებისმიერ, თუნდაც განვითარებად, ქვეყანას აქვს თავისი სახელმწიფო საიდუმლოებანი, რომელთა დაცვაც უსაფრთხოების სამსახურის უპირველესი ამოცანაა.

დღეს მასმედიის თუ ელექტრონული მედიის მიმართულებით სახელმწიფო საიდუმლოებანი თითქმის დაუცველია.

ათ წელიწადში ერთხელ საქართველოში დააპატიმრებენ რუსეთის თუ სხვა რომელიმე ქვეყნის მოქა-

ლაქეს ჯაშუშური ბრალდებით (რა ინფორმაციას აწვდიდა დამქირავებელს — მკითხველისათვის უცნობი რჩება) და რამდენიმე თვის შემდეგ სახელმწიფოდან გააძევებენ. ამით ამოიწურება სახელმწიფო საიდუმლოებათა დაცვა.

საბჭოთა ეპოქაში არსებობდა რამდენიმე იდეური პოსტულატი, რომელიც წმიდათანმიდა და ხელშეუხებელი იყო. ერთ-ერთი გახლდათ ხალხთა მეგობრობის თემა. ამ კატეხიზმოს დარღვევა უმკაცრესად ისჯებოდა.

ამჟამად საქართველოში ქსენოფობიაც კი ხშირად უყურადღებოდ რჩება. რუსეთში ან რუსეთის მიერ ოკუპირებულ საქართველოს რაიონებში ოღონდ საქართველოს აბუჩად ამგდები, საქართველოს განმაქიქებელი პასკვილი მიიტანე რომელიმე გაზეთში და უყოყმანოდ ბეჭდავენ. საქართველოს ლანძღვის ნიაღვარი გაუთავებლივ იღვრება რუსეთის სატელევიზიო არხებიდან. ამ მხრივ საქართველო შედარებით თავშეკავებულია, ჩვენთან ქსენოფობიის შემთხვევები შედარებით ნაკლებია, მაგრამ აქა-იქ მაინც შეინიშნება. ასეთია, მაგალითად, სომეხი მეცნიერების მიერ წამოწყებული თბილისური ეკლესია-მონასტრების სომხურად გამოცხადების გაუთავებელი კამპანია. ამ ბოლოდროს შედარებით გამოცოცხლდა პირად საიდუმლოებათა დაცვაზე სახელმწიფოებრივი რეაგირების მექანიზმი, მაგრამ ეს საკმარისი როდია.

თანაც, აქვე უნდა შევნიშნოთ: ჩვენი სამართალდამცველების უნიათობის გამო დამსჯელობითი ღონისძიებანი ხშირად არაადეკვატურია. მაგალითად, სოციალური ქსელი ლამის დაიპყრო ამას წინათ მაია ფანჯიკიძის, თინა ხიდაშელის და ეკა ბესელიას პი-

რადი ცხოვრების ამსახველმა კადრებმა. ერთ დროს საზოგადოებაში წარმატებული ამ ქალბატონების ინტიმური ცხოვრების სააშკარაოზე გამოტანამ გააღიზიანა და აღაშფოთა საზოგადოება, მაგრამ სახელმწიფო სტრუქტურები და მასმედია მხოლოდ აღშფოთების გამოცხადებით შემოიფარგლნენ. ერთადერთი გამონაკლისი ის იყო, რომ ეკა ბესელიას საქმეზე ჩვიდმეტი პიროვნება დააკავეს, მაგრამ ისინიც მხოლოდ იმიტომ, რომ მათს მობილურ ტელეფონებში აღმოაჩინეს ეკა ბესელიას განმაქიქებელი ვიდეოკადრები. გამოძიებამ ვერ მოახერხა დაედგინა, ვინ და რა მიზნით აკრიფა ეს კადრები სოციალურ ქსელში.

აქედან შეიძლება დავსძინოთ: დღეს მასმედიის საშუალებებსა თუ სოციალურ ქსელებში გავრცელებულ უკანონო მხილებაზე, კრიტიკაზე სახელმწიფოებრივი რეაგირება თითქმის ნულის ტოლია.

თუნდაც ყველაზე გაბედული ტელეარხების ან გაზეთების მიერ მხილებული ესა თუ ის დანაშაული ყოველგვარი სახელმწიფო ან სამართლებრივი გამომხაურების გარეშე რჩება.

ჩვენი სახელმწიფო სტრუქტურებისა და მასმედიის ურთიერთობას აბსოლუტურად მიესადაგება ანდაზა: „ძალდი ყვეს, ქარავანი მიდის“.

რუსეთის იმპერიის ნანგრევებზე შეიქმნა საბჭოთა კავშირი და ცენზურის მსოფლიო გამოცდილება ე. წ. საბჭოთა ცენზურად დაკრისტალდა.

საბჭოთა იმპერიის დანგრევის შემდეგ ინფორმაციის მასშტაბური გავრცელების საშუალება მოგვეცა, მაგრამ მეორე უკიდურესობაში გადავცვივდით.

დღეს სახელმწიფო საიდუმლოებანი თითქმის დაუცველია. ადამიანის პირად საიდუმლოებათა უსირცხვილო ტირაჟირებას კი ფართო გასაქანი მიეცა.

ქსენოფობიაც კი ხშირად უყურადღებოდ რჩება.

ზოგსა ჰგონია, რომ ცენზურა მეცხრამეტე საუკუნეში გაჩნდა, სინამდვილეში კი ხელნაწერთა კონტროლი ფაქტიურად ანტიკურ საბერძნეთში დაიწყო.

სენატში არსებობდა სპეციალური სამსახური, რომელიც სენატორებს მკაცრად აფრთხილებდა იმ შემთხვევაში, თუ ისინი ხელისუფლების ან ეპისკოპოსების წინააღმდეგ გამოვიდოდნენ.

შუა საუკუნეების ევროპაში კი ცენზურამ საკმაოდ ფართო ხასიათი მიიღო.

1559 წელს კათოლიკურმა ეკლესიამ ხმარებიდან ამოიღო 5000 წიგნი, როგორც მორწმუნე საზოგადოებისთვის მიუღებელი.

1710 წელს ინგლისის დედოფალმა ანამ გამოსცა კანონი, რომლის თანახმადაც, წიგნის ავტორი ვალდებული იყო დაბეჭდვამდე ნაშრომი წარედგინა სახელმწიფო კანცელარიაში, სადაც იგი გარკვეულ ცენზურას გაივლიდა. ეს იყო პირველი ოფიციალური დაკანონება სახელმწიფოებრივი ცენზურისა, რომელმაც შემდეგ ევროპის სხვა ქვეყნებში ფართოდ მოიკიდა ფეხი.

განსაკუთრებით მძვინვარებდა ცენზურა რუსეთსა (იგი დააკანონა იმპერატორმა ეკატერინე მეორემ) და რუსეთის იმპერიის მემკვიდრე სსრ კავშირში.

საბჭოთა კავშირში წითელი ცენზურა სისასტიკით გამოირჩეოდა.

შეიქმნა სპეციალური საცენზურო კომიტეტი, რომელიც ჯერ „ჩეკას“ სტრუქტურას წარმოადგენდა, შემდეგ კი, შესაბამისად, კგბ-ში იყო გაერთიანებული.

საცენზურო კომიტეტის თანამშრომლები ფაქტობრივად უშიშროების შტატიან თანამშრომლებად აღირაცხებოდნენ და ვალდებული იყვნენ, ფხიზლად გაეკონტროლებინათ ყოველი ნაბეჭდი სტრიქონი, არ

დაეშვათ, როგორც ისინი ამბობდნენ, „სახელმწიფო საიდუმლოებათა გაჟონვა“.

საბჭოთა ცენზურა მარტო სახელმწიფო საიდუმლოებებს როდი ედგა დარაჯად.

იგი სასტიკად ილაშქრებდა ყოველგვარი იდეოლოგიური „გადაცდომის“ წინააღმდეგ.

ცენზორს წინ ედო ე. წ. არასაიმედო მწერლების შავი სია და მათ ნაწერებს განსაკუთრებული სიფხიზლით აკონტროლებდა.

ცენზურის მიერ ამოღებული (ე. ი. აკრძალული) ყოველი ფრაზა თუ ნაწარმოები იმ დღესვე საიდუმლო არხებით მიეწოდებოდა ყოველ რესპუბლიკას, რათა ავტორს ვერსად მოეხერხებინა მისი დაბეჭდვა.

მიუხედავად სულისშემბუთველი ცენზურისა, საბჭოთა კავშირში მაინც იწერებოდა ე. წ. ანტისაბჭოთა ნაწარმოებები. დისიდენტური ლიტერატურა ძირითადად ქვეყნდებოდა არალეგალურ ჟურნალებში (მაგ., ზვიად გამსახურდიას „ჯვარი ვაზისა“) ან ვრცელდებოდა ხელნაწერებად. ზოგი მათგანი საიდუმლო არხებით საზღვარგარეთაც კი გააღწევდა და იქ იბეჭდებოდა. ასე გახდა ცნობილი უცხოელი მკითხველისათვის „არქიპელაგი გულაგი“, „ლოლიტა“, ახმატოვასა და ცვეტაევის პოეზია, ბუნინის მოთხრობები, გრიგოლ რობაქიძის „ჩაკლული სული“, შალვა ამირეჯიბის ნაწარმოებები და სხვ.

საბჭოთა იმპერიის დანგრევისა და ცენზურის გაუქმების შემდეგ ხელოვნების მუშაკებმა თითქოსდა შვებით ამოისუნთქეს. შემოქმედებითი კავშირები უკვე აღარ წარმოადგენდნენ ე. წ. „ცეკას ფილიალებს“ და საცენზურო ბეჭდის დაუკრავად შეიძლებოდა ნებისმიერი ნაწარმოების ბეჭდვა და გავრცელება.

თუმცა ამ „უნაპირო თავისუფლებამ“ მეორე

უკიდურესობამდე მიგვიყვანა. აქაოდა უკონტროლობის ეპოქა დადგაო, ხელოვნების მუშაკებმა თავს უფლება მისცეს თავიანთი სახელდახელო, დაუმთავრებელი, უმნიშვარა ნახელავი შემოქმედებით ბაზარზე გაეტანათ და ხელოვნების ჭეშმარიტ ნიმუშად გაესაღებინათ.

მწვანე შუქი აენთოთ ლიტერატურულ საქმოსნებს და ყალბი დიდების მაძიებელ საეჭვო ნიჭის მქონე „შემოქმედებს“.

როცა ცენზურასა და ჭეშმარიტ მწერალს შორის ერთგვარი გამოუცხადებელი ომი მიმდინარეობდა, ეს დრამატული ურთიერთობა მწერალს მობილიზებულს ხდიდა, იგი ცდილობდა მეტი პასუხისმგებლობით მოჰკიდებოდა ყოველ ფრაზას და ამ „ბრძოლაში“ გაეპარებინა მკითხველის გულისმომფხანნი სიტყვა.

ასე განსაჯეთ, სწორედ საცენზურო კომიტეტის არსებობის წლებში შეიქმნა ქართული პროზის შედევერები: კონსტანტინე გამსახურდიას „მთვარის მოტაცება“, მიხეილ ჯავახიშვილის „ჯაყოს ხიზნები“, ლეო ქიაჩელის „გვადი ბიგვა“, დემნა შენგელაიას „ბათა ქექია“, რევაზ ინანიშვილის, რეზო ჭეიშვილის, რევაზ მიშველაძის ნოველები, ხოლო ბეჭდვითი სიტყვის სრული თავისუფლების ვითარებაში მაღალი ხარისხისა და ტრადიციული ღირებულებისა ცოტა რამ შეიქმნა. გამონაკლისის სახით შეიძლება დავასახელოთ რევაზ მიშველაძის ოთხი რომანი: „ჩურჩულს გადაჩვეული კაცი“, „ციყვი ბორბალში“, „წამება“, „ქრისტე“ და გიორგი სოსიაშვილის მოთხრობები.

ამჟამად საქართველოში იგნორირებულია გამომცემლობასა და ავტორს შორის ერთ-ერთი ყველაზე საჭირო შუამავალი – რედაქტორი. გამოცემულ ნიგნთა უმეტესობა კერძო გამომცემლობებშია დაბეჭდილი და რედაქტორად მოვალეობის მოხდის მიზნით ავტორის

მეგობრის სახელი და გვარი აწერია. ეს „რედაქტორი“ არც გამოცემამდე კითხულობს თავის სარედაქტორო წიგნს და, ვფიქრობ, არც გამოცემის შემდეგ.

რასაკვირველია, ამ ვითარებაში, მით უმეტეს, რომ კრიტიკამ ხელი დაიბანა ნაწარმოების შეფასებისაგან, მკითხველს უჭრის გარკვევა, რომელია ჭეშმარიტი ნიჭის ნაყოფი და რომელი – ლიტერატურული სუროგატი.

ამას კიდევ გაუძლებდა კაცი, რადგანაც, ბოლოს და ბოლოს, როგორც ანდაზაშია - „სანთელ-საკმეველი თავის გზას არ დაკარგავს“, მაგრამ უფრო აუტანელია ცილისწამებისა და ინსინუაციების ის ნიაღვარი, რაც, უპირველეს ყოვლისა, სოციალური ქსელებიდან და შემდეგ მასმედიიდან მოედინება.

ინტერნეტი, ე. წ. სოციალური ქსელები, ჭორიკანობის, აღვირახსნილობის, პიროვნულ საიდუმლოებათა უტიფარი გაცხადების ასპარეზადაა ქცეული.

ვინ თქვა, რომ დემოკრატია იმასაც გულისხმობს, რომ სოციალური ქსელები შეურაცხად პიროვნებათა ასპარეზად იყოს ქცეული?

საქართველო დედამიწაზე ერთადერთი ქვეყანაა, სადაც ცილისწამებისთვის არაფინ ისჯება.

გაიხსენოს მკითხველმა 2018 წლის საპრეზიდენტო არჩევნები.

ინსინუაციების რა ნიაღვარი არ დააფრქვიეს თავზე ნაცმოძრაობის წარმომადგენლებმა სალომე ზურაბიშვილს, მაგრამ დაისაჯა ვინმე?

2018 წლის ერთ-ერთი დიდო, თავისი მასშტაბით უპრეცედენტო სკანდალი გახლდათ სწორედ სოციალურ ქსელებთან დაკავშირებული „კემბრიჯ ანალიტიკას სკანდალი“, რომელმაც ლამის მთელი მსოფლიო მოიცვა.

ალბათ, დამეთანხმება გონიერი მკითხველი, რომ ასე გაგრძელება აღარ შეიძლება.

2019 წლის იანვარში საქართველოს პრეზიდენტმა სალომე ზურაბიშვილმა და პარლამენტის თავმჯდომარე ირაკლი კობახიძემ თითქმის ერთდროულად გააკეთეს განცხადებები, რომ საქართველო ლამის წალეკოს მოუზომავემა, ცილისმწამებლურმა განცხადებებმა და ამ მიმართულებით კანონებში რაღაც რეგულაციებია შესატანი. მოგვიანებით ამ აზრს შეუერთდა თბილისის მერი კახა კალაძე.

უნდა გენახათ, რა ამბავი ატყდა. პირველ ყოვლისა, ჩასაფრებული ოპოზიცია აკაკანდა. იმ საღამოსვე, როგორც მოსალოდნელი იყო, ოპოზიციას არასამთავრობო სამოქალაქო სექტორმა და ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციამ აუბეს მხარი.

ესააო, აზრის გამოხატვის თავისუფლების ხელყოფაო, ესაო უკან, სოციალისტურ სისტემისკენ, დაბრუნებას ნიშნავსო, ივანიშვილს სურს მუჭში მოიქციოს მასმედიაო.

სანამ შეიძლება გაგრძელდეს ავანტიურისტთა და მათ მხარდამჭერ თავგახურებულ პროფესიონალ მეაუგეთა პარპაში?

2004 წელს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი სიტყვის თავისუფლების შესახებ, სადაც გარკვევით სწერია, რომ ცილისწამება, დაუსაბუთებელი ლანძღვა დაუშვებელია, მაგრამ ამ კანონს ერთი დღითაც არ უმუშავია.

საფრანგეთის პარლამენტში ახლახან (2018 წელს) მიღებულ იქნა მასმედიასა და სოციალურ ქსელებში ცილისწამებისა და ცრუ ინფორმაციის აკრძალვის კანონი.

საფრანგეთის ოპოზიციას ეს კანონი არ მიუჩნევია. თავისუფალი სიტყვის ხელყოფად და საქართველოს

სამოქალაქო სექტორი რა სოლომონ ბრძენია ისეთი, რომ ცილისწამების დაუშვებლობას სიტყვის თავისუფლებაზე თავდასხმად მიიჩნევს?

ნუთუ არ შეიძლება, რომ „კრაზანების ბუდეს“ – ნიკა გვარამიას ტელეარხს – მოკრძალებით მიუთითოს კაცმა, ნაკლები სიმყრალე ამოუშვი ბაგეთაგანო?

მსოფლიოში დღემდე არსებული თითქმის ყველა სახელმწიფო კანონი თუ კანონთა სისტემა („ჰამურაბის კანონები“, „რომის სამართალი“, „ჩინურ კანონთა კრებული“, „შარიათის კანონები“, „ხელმწიფის კარის გარიგება“, „ვახტანგ მეექვსის კანონები“... თვით საბჭოთა სამართალიც კი) ითვალისწინებდა სასჯელს ცილისწამებისა და პიროვნების ღირსების ხელყოფისათვის.

დამოუკიდებელი საქართველოს სისხლისა და სამოქალაქო კოდექსებში თუმცა მოკრძალებით, მაგრამ მაინც გვხვდება პასუხისმგებლობის მუხლები სიცრუის, ცილისწამებისა და პიროვნების შეურაცხყოფის გამო, მაგრამ, თუ სამართლის კოდექსის რომელიმე მუხლია თითქმის სავსებით იგნორირებული დღეს საქართველოში, სწორედ ეს პუნქტები გახლავთ.

სამართლის კულტურის ფიქციად ქცევამ გამოიწვია ის გარემოება, რომ უაღრესად დაბალ დონეზეა ჩვენში საპოლემიკო კულტურა. იგი ძირითადად სალანძღავი ეპითეტების გაცვლა-გამოცვლით იფარგლება და, თუ მოკამათე სუბიექტს აშკარად ყურს აახევ, მხოლოდ მაშინ დაინტერესდება სამართლისდამცავი მომხდარი ფაქტით; სხვა შემთხვევაში კი ცილისწამებისა და გინება-შეურაცხყოფის ფაქტებს, თითქოსდა აქ არაფერიო, ყურიდან ყურში გაატარებს.

გაიხსენეთ რაოდენ მიმტევებლური და მოკრძალებული გახლდათ საპოლემიკო კულტურა ჩვენი სულკურთხეული წინაპრებისა.

თვით სახელმწიფოს უმაღლეს პირთა მიმართ-
ვის ფორმებს (როგორც სახელმწიფოს გარეთ, ისე
ცალკეულ მთავართა შორის) რომ თავი გავანებოთ,
აგერ ა, მეცხრამეტე საუკუნეშიც კი, სამაგალითო იყო
ქართველ მწერალთა და პუბლიცისტთა ურთიერთ-
დამოკიდებულება. ისინი სიტყვას არ მოაბრუნებდნენ,
„მონყალეო ხელმწიფევ“ რომ არ ჩაერთოთ საუბარში,
და ადრესატისადმი მოკრძალება არ გამოეხატათ.

საპოლემიკო კულტურის მაღალი დონით გამოირ-
ჩეოდნენ ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, იაკობ გო-
გებაშვილი, ნიკო ნიკოლაძე და სხვები.

ილია ჭავჭავაძე კოლეგათა მიმართ ბოლომდე
კეთილგანწყობასა და თავაზიანობას ინარჩუნებდა მა-
შინაც კი, როცა მოპაექრე არცთუ ეთიკური ნორმების
დაცვით გამოირჩეოდა (მაგ., „ვინა ჰყრიხართო, ვირე-
ბი ხართო, ეს თქვენს ზრდილობას ვით ეკადრება“...).

თუმცა აქვე ისიც უნდა დავძინოთ, რომ ერის სუ-
ლიერი მამა დაუნდობელი იყო ქართული ფენომენის,
ქართული მენტალიტეტის აშკარა მტერთა მიმართ
(მაგ., „კატკოვის პასუხად“, „აი, ისტორია“ და ა. შ.).

მეცხრამეტე საუკუნის მოღვაწეთა რაფინირებული
პოლემიკური კულტურის მაგალითად ენის საკითხზე
აკაკისა და ვაჟა-ფშაველას პოეტური შეკამათებაც იკ-
მარებდა. აკაკიმ მეგობრულად და სალიტერატურო
კეთილგანწყობით ურჩია უმცროს მეგობარს: „ენას გი-
წუნებ, ფშაველო, მგოსანო მაღალ მთისაო“ და, „მაღა-
ლი მთის მგოსანს“ რომ არ სწყენოდა ეს პატარა შენიშ-
ვნა, იქვე დასძინა: „თუმც კი გვითესავ მარგალიტს,
მკითხველიც მასვე მკისაო“. აკაკიმ კარგად იცის ვა-
ჟა-ფშაველას ფასი, იცის, რომ „სტუმარ-მასპინძლის“
ავტორი, არც მეტი, არც ნაკლები, „მარგალიტს გვითე-
სავს“ და დიდი პოეტის ენისადმი მის დამოკიდებულე-
ბას მხოლოდ მეგობრული დახმარების სურვილი ასაზ-

რდოებს და სხვა – არაფერი.

ვაჟა-ფშაველამ მისებურად, მოკრძალებით, მაგრამ გენიალურად, თავისი ფასისა და ღირსების სრული შეგნებით შეჰბედა პასუხი „გამზრდელის ავტორს“, თითქოსდა ფშაველობით გაამართლა თავისი ენობრივი პოზიცია, მაგრამ ისე კი, რომ სახალხო მგოსანს სამშობლოს წინაშე თავისი ღვთიური ვალი შეახსენა („ჩვენ სხვა ვიკითხოთ, ისა ვთქვათ“...) და უმრწემესის თავმდაბლობით დააიმედა: „ნუ გეშინიათ, არ გავნებსთ მთიდან ყვირილი ხარისა“.

გასულ საუკუნეში ალაგ-ალაგ სარკასტულ-ირონიული, მაგრამ ინტელიგენტური პოლემიკური კულტურით გამოირჩეოდნენ კონსტანტინე გამსახურდია, მიხეილ ჯავახიშვილი, გალაკტიონ ტაბიძე, გერონტი ქიქოძე, გიორგი ლეონიძე და სხვანი.

სამეცნიერო წრეებში მაღალი პოლემიკური კულტურით გამოირჩევიან ივანე ჯავახიშვილი, ნიკო ბერძენიშვილი, სიმონ ჯანაშია, კორნელი კეკელიძე, აკაკი შანიძე, არნოლდ ჩიქობავა, მარიკა ლორთქიფანიძე, სოსო სიგუა და სხვები.

თუ საბჭოთა ეპოქაში „კლასობრივი მტრის ძიების“ მანია ასაზრდოებდა სალიტერატურო კრიტიკას და „ოფიციალური კრიტიკის“ მიერ გაკრიტიკებული ავტორი ხშირად რეპრესირებისთვის იყო განწირული, დღეს კრიტიკოსის „უმაღური“ პროფესია ლამის დავიწყებას მიეცეს. კრიტიკული წერილები თითქმის აღარ იწერება და, თუ აქა-იქ შევხვდებით ვეგეტარიანული კრიტიკის ნიმუშებს, ეს მასალა ლიტერატურულ ცხოვრებაზე ვერავითარ გავლენას ვერ ახდენს და სწრაფად ქრება სახელოვნებო ჰორიზონტიდან.

სამაგიეროდ მკითხველს მოევლინა ლიტერატურული „პროდუქციის“ გამოფენისა და სახელდახელო შე-

ფასების სრულიად ახალი არენა — საზოგადოებრივი ქსელი-ინტერნეტი.

აი, რას წერს ამის შესახებ რუსთაველის პრემიის ლაურეატი, პროფესორი რევაზ მიშველაძე:

„ამ შემთხვევაში წინა პლანზე გამოდის სახელის განთქმის მსურველთა კოჰორტა, რომელთა სახელოვნო მანიას ჭეშმარიტი ნიჭი კი არა, ენერგიული და უნიჭო ჯიუტი ნება განაგებს.“

რაც ინტერნეტში კულტურის ნიმუშის იარლიყით თავსდება, მათი ავტორებიდან დაახლოებით სამი პროცენტი თუ იქნება ჭეშმარიტი ხელოვანი. დანარჩენი კულტურას ადევენებული, იაფი პოპულარობის მაძიებელი, ხელმოცარული პენსიონერი, გარდამავალი ასაკის ყმანვილი ან ნევროზით შეპყრობილი, ნორმალური მდგომარეობიდან რამდენადმე გადახრილი პიროვნებაა.

ეს მდგომარეობა განსაკუთრებით ლიტერატურაში იჩენს თავს. ჯერ იყო და გრაფომანებმა გამომცემლობათა კარები აატალახეს (ზოგმა საკუთარი გამომცემლობაც კი შექმნა) და დაიწყეს საშუალოდ ყოველ ექვს თვეში თავიანთი დაჩქარებული ტემპით შექმნილი უმნიშვნური ნაწერების წიგნებად აკინძვა. მასკულტურის ეს ნიმუშები, უნდა ვაღიარო, კლასიკოსთა წიგნებზე უფრო სწრაფად სალდებოდა, რადგანაც ე. წ. „ფართო მკითხველს“ სწორედ რომ მიამიტი, ადგილად გასაგები, ყოველგვარ ჩაღრმავება-ფსიქოლოგიზმს გარიდებული წიგნები იზიდავს. გავიდა დრო და გაირკვა, რომ წიგნების ბეჭდვა პოპულარობის მოპოვების არცთუ იოლი გზაა, რადგანაც წიგნებს მოქალაქენი ძველებურად ალარ ეტანებიან და თანაც წიგნის გამოცემა, ცოტა არ იყოს, ძვირი ჯდება, იმდენად ძვირი, რომ შეიძლება თავისი თავიც ვერ აანაზღაუროს და მოგების ნაცვლად ვალი დაადოს „მწერალს“.

და აი, „კულტუროსანმა“ იპოვა თავისი საექვო სტრიქონების გამოფენის ჯერჯერობით უჯებირო და თითქმის უფასო საშუალება-ინტერნეტი.

და გაივსო ინტერნეტი ათასი სისულელით.

უნაპირო ტირაჟირება საკუთარი საექვო ნააზრევისა არა მარტო განუკითხაობის საშიშროებას ქმნის, არამედ ქემმარიტი კულტურის წიაღში დეზორიენტაციის მუხტი შეაქვს და, რაც ყველაზე სავალალოა, გემოვნების სტანდარტიზაციას, საბოლოოდ კი გემოვნების დაქვეითებას უწყობს ხელს“ (რევაზ მიშველაძე, „კულტუროლოგია“, თბილისი, 2017, გვ. 250-251).

ღმერთმა დაგვიფაროს ცენზურის (კლასიკური გაგებით) საჭიროების აღიარებისაგან, მაგრამ ინტერნეტში ხელალებით ყველაფრის განთავსება მაშინ, როდესაც, ნიჭს რომ თავი დავანებოთ, ავტორის ფსიქიკური წონასწორობის შესახებაც არა გვაქვს წარმოდგენა, დაუშვებელია. ამაში, ალბათ, ჩვენდამი ყველაზე პოლემიკურად განწყობილი მკითხველიც კი დაგვეთანხმება.

ზოგს დემოკრატია ცილისნამებისა და ლანძღვის თავისუფლებად ესმის.

წაიკითხავ გაზეთში ან მოისმენ ტელევიზიის საშუალებით აშკარა ცილისნამებას, რომელიც სათანადო ორგანოების შემოწმებით არ დასტურდება, მაგრამ თითქოსდა არაფერი მომხდარაო, ცილისნამების გამავრცელებელი ორგანო მეორე ღლეს ცილისნამებას არ უარყოფს. რომ არ უარყოფს, ეს ტელეარხის მესვეურთა უპასუხისმგებლობისა და უტიფრობის მაჩვენებელია, მაგრამ სამართალდამცავი ორგანოები მომხდარზე რატომ არ რეაგირებენ, ეს ვერ ამიხსნია. რამ გამოიწვია სამართლის დამცველთა აშკარა წაყრუება ცილისმნამებელთა მიმართ? შორს რომ არ წავ-

იდე, უახლოეს ფაქტს დავასახელებ. 22 იანვარს (2018 წელს) „რუსთავი 2-მა“ გადასცა სიუჟეტი, თუ როგორ სწავლობს რამდენიმე მაღალჩინოსანი სხვადასხვა უმაღლესი სასწავლებლის დოქტორანტურაში. გაირკვა, რომ დასახელებულთა შორის იუსტიციის მინისტრი თეა წულუკიანი სრულიად უბრალო იყო და მას ანგარიში გაუსწორეს თავისი პოლიტიკური პოზიციის გამო. განა რა იყო საძრახისი და გასაკილავი იმაში, რომ მინისტრს სურდა სამეცნიერო კვალიფიკაციის ამაღლება? ესაო, – კორესპონდენტი „ბრძანებდა“, იმიტომ ხდება, რომ მინისტრი-დოქტორანტი „კავკასიური უნივერსიტეტის კრიშა“ ბრძანდებო. ასეთი იყო მაშინდელი „რუსთავი-2“-ის ლოგიკა. არავითარი საბუთი ბრალდების დასამტკიცებლად. ტელეარხმა წამოაყრანტალა და გაიარა.

არაერთი ნაშრომი მიუძღვნა პროფესორმა შოთა ფაფიაშვილმა ცილისწამების პრობლემას, გამოჩენილმა მეცნიერმა დაასაბუთა, რომ უფრო უნდა გამკაცრდეს კოდექსში ცილისმწამებლის დასჯის ხერხები, მაგრამ მისი ხმა დღემდე რჩება ხმად მლაღადებლისად უდაბნოსა შინა.

ვერავითარ კრიტიკას ვერ უძლებს პოლიტიკოსთა საპოლემიკო კულტურა.

პარლამენტშიც კი სალანძღავ სიტყვათა „პინგ-პონგის“ შემდეგ პარლამენტარები მამლებივით აიქოჩრებიან და ერთმანეთზე მუშტებით იწევენ.

სავალალო იყო ამას წინათ ჩატარებული საპრეზიდენტო არჩევნების კადრების ხილვა.

ზღვარგადასული ცილისწამების ნიაღვარი დაატეხეს თავს „ძლიერი სქესის წარმომადგენლებმა“ ოპოზიციონერმა პოლიტიკოსებმა უმრავლესობის კანდიდატ ქალბატონს და ბოლოს ინაუგურაციამდე რამდენიმე

საათით ადრე გურჯაანთან, ველისციხეში, ნამდვილი ხარების ბრძოლა გაიმართა ნაცპოლიტიკოსთა და პოლიციას შორის. აქვე ისიც უნდა დავსძინო, რომ ინაუგურაციის ჩაშლის მომწოდებელ აქტივისტთაგან (პოლიციას რომ ხულიგნურად ყელში სწვდებოდნენ ხოლმე) მხოლოდ ერთი-ორი დაისაჯა, რითაც უმრავლესობამ დამნაშავეთა მიმართ სრულიად ზედმეტი, აშკარად ლოიალური დამოკიდებულება გამოამჟღავნა.

ასე რომ, სასურველ საპოლემიკო პოლიტიკურ კულტურამდე აშკარად დიდი გზა გვიდევს.

საქართველოს პარლამენტმა არაერთგზის იმსჯელა ამ პრობლემაზე, მაგრამ კამათის კულტურის პრობლემა ვერც სოციალურ ქსელში და ვერც მასმედიის მიმართულებით ჯერაც ვერ გადაწყვიტა. პირიქით, ხშირად თვით პარლამენტი (რომელიც რაფინირებული პოლიტიკური კულტურით უნდა გამოირჩეოდეს) იძლევა ზოგჯერ ურთიერთღირსების შელახვის, სალანძღავი სიტყვების გაცვლა-გამოცვლის და ჭორის გავრცელების მაგალითებს. შორს რომ არ წავიდეთ, ამას წინათ თიბისი ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს ყოფილმა თავმჯდომარე ხაზარაძემ პარლამენტს წარუდგინა კომპიუტერზე აწყობილი ფარატიანა ქალაღდი — ე. წ. მუქარის წერილი, და განაცხადა: ეს წერილი საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრმა გიორგი გახარიამ გამომიგზავნაო. წერილზე არც გიორგი გახარიას ხელმოწერა იყო და არც გამომგზავნი უწყების შტამპი. ეს ქალაღდი პროკურატურამ აშკარა ცილისწამების ფაქტად როდი მიიჩნია. მან ამ საქმისაგან ხელი დაიბანა და განაცხადა: ამ უბრალო ქალაღდს ნივთმტკიცებად ვერ მივიჩნევთო. მაგრამ განათვით ხაზარაძემ არ აქცია ეს „უბრალო ქალაღდი“ ნივთმტკიცებად და ცილისწამების გამოვლინებად? ასე

რომ, საქართველოში ცილისწამების გამო არავინ ან თითქმის არავინ ისჯება.

მასმედიასა და სოციალურ ქსელებში არსებულ განუკითხაობაზე ზემოთ უკვე მოგახსენეთ.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ვფიქრობ, უპრიანია საზოგადოების წინაშე ერთხელ კიდევ მთელი სიმწვავეით დაისვას კითხვა:

გვჭირდება თუ არა ცენზურა?

პასუხი ასეთი გახლავთ:

ცენზურა — კლასიკური გაგებით, ანუ იმგვარი ცენზურა, თავისუფალ აზრს საუკუნეების განმავლობაში „გრძნობა – გონების მარნუხად“ რომ ევლინებოდა, რასაკვირველია, საჭირო არ არის და ერთხელ და სამუდამოდ უნდა დავასამართო, მაგრამ...

სწორედ ამ „მაგრამშია“ საქმე:

რაკი ჩვენს საზოგადოებაში სიტყვის თავისუფლება ზოგჯერ შეურაცხყოფის, ლანძღვის თავისუფლებად აღიქმება, აუცილებელია მასმედიასა და სოციალურ ქსელებში ჯერ კიდევ არსებული ურთიერთდამცირების მავნე პრაქტიკის იმგვარად შესწავლა-განზოგადება, რომ შემუშავდეს სიტყვის თავისუფლების კანონის დამცავი მექანიზმები ან განმარტებითი ცირკულარები, რაც მასმედიასა და სოციალურ ქსელებში მოძალებული ლანძღვა-გინების ნიაღვარს შეაკავებს.

არა, ეს არ იქნება სიტყვის თავისუფლების შეზღუდვა.

ხომ ფაქტია, რომ, როცა თვითონ სჭირდება, ხელისუფლება მშვენივრად ახერხებს, სოციალური ქსელებიდან გააქროს მისთვის არასასურველი ინფორმაცია, ხოლო, რაკი ეს შესაძლებელია ტექნიკურად, მაშინ ამ პროცესის სასიკეთოდ რეგულირებაც შეიძლება.

ამის გამო სასურველად გვესახება არა ცენზურის

შემოღება (ეს ღმერთმა ნუ ქნას!), არამედ მასმედიისა და სოციალური ქსელების მომხმარებლებისთვის ხშირი განმარტება იმისა, რომ უკვე დროა ურთიერთობები ღირსების დაცვისა და პროფესიონალური ინტელიგენტურობის დონეზე განვითარდეს, თანაც ჯერჯერობით მაინც ამ სფეროს მსუბუქი საზოგადოებრივი კონტროლი არ გვანწყენდა.

ხელისუფლების კულტურული პოლიტიკა XXI საუკუნის პირველ ათწლეულში მიუღებელი გახლდათ. ახალი საუკუნის დამდეგი ქართული კულტურის წინააღმდეგ ხელისუფლების შეტევით დაიწყო.

პარლამენტის მეცნიერებისა და კულტურის კომიტეტმა განსახილველად შემოიტანა კანონპროექტი „შემოქმედებითი კავშირების შესახებ“. ამ პროექტის მიხედვით, ყველა შემოქმედებითი კავშირი გამოცხადებულ იქნა საბჭოთა გადმონაშთად და საჭირო იყო მათი დაუყოვნებელი ლიკვიდაცია, ხოლო ამ შემოქმედებითი კავშირების ქონება კი უნდა გადასცემოდა სახელმწიფოს.

აღნიშნული კანონპროექტის წინააღმდეგ სასტიკად გაილაშქრეს გიგა ლორთქიფანიძემ, რეზო ჩხეიძემ, ოტია იოსელიანმა და სხვებმა, ხოლო პარლამენტის ტრიბუნიდან კანონპროექტს „ყაჩაღური“, „არადემოკრატიული“ და „დისკრიმინაციული“ უწოდეს რევაზ მიშველაძემ და გურამ შარაძემ. რატომღაც შემოქმედებითი კავშირების გაუქმებას მხარს უჭერდა ელდარ შენგელაია.

პარლამენტი იძულებული გახდა, კენჭისყრა სხვა დროისათვის გადაედო, მაგრამ ხელისუფლების სათავეში ძალადობრივი გზით მოსულ ვარდების ხელისუფლებას ხელოვნების მუშაკთათვის ანგარიშის გასწორება გულიდან არ ამოუღია.

პირველი იერიში კინოსტუდიაზე მიიტანეს. თითქმის

მთლიანად შეუმცირეს კინოსტუდია „ქართულ ფილმს“ საბიუჯეტო თანხა, ხოლო, რაც დაუტოვეს, ერთი ფილმის შესაქმნელადაც არ იყო საკმარისი. რეზო ჩხეიძემ ტელევიზიით განაცხადა: „კინოსტუდია წელიწადში 25 მხატვრულ და 42 დოკუმენტურ ფილმს უშვებდა, დღეიდან კი ერთ ფილმსაც ვეღარ გამოუშვებსო“. დიდ ქართველ კინორეჟისორს პრეზიდენტმა მეორე დღესვე უპასუხა: რა შუაშია სახელმწიფო, ყველა შემოქმედებითმა კავშირმა თავისი თავი თვითონ უნდა შეინახოს. თუ წაგებიანი აღმოჩნდება, უნდა გაუქმდესო.

დრამატულ თეატრებს მხოლოდ სახელფასო ფონდი დაუტოვეს. წელიწადში ორი სპექტაკლის დადგმა დაუფინანსეს მხოლოდ რუსთაველისა და მარჯანიშვილს თეატრებს.

ჯერი მწერალთა კავშირზე მიდგა.

მწერალთა კავშირს ერთიმეორის მიყოლებით გაუუქმეს ტრადიციული ლიტერატურული ჟურნალ-გაზეთები „ცისკარი“ და „მნათობი“. კერძო შემოწირულობებით ჯერ კიდევ სულს ღაფავდა გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“.

ლიტერატურული პრესისთვის ამ უაღრესად აუტანელ ვითარებაში, როდესაც სახელმწიფო არათუ ერთი თეთრითაც არ ეხმარებოდა სამწერლო ორგანოს, არამედ აქტიურად უშლიდა ხელს სავაჭრო ქსელში მის გატანას (დაიხურა გაზეთების ჯიხურთა თითქმის 80%), გამოვიდა მწერალთა კავშირის ახალი ორგანო „მწერლის გაზეთი“. გაზეთის დაარსების სათავესთან იდგნენ რევაზ მიშველაძე და სოსო სიგუა: „მწერლის გაზეთის“ პირველი ნომრის ავტორები იყვნენ: ლევან სანიკიძე, გოდერძი ჩოხელი, ოტია იოსელიანი, თამაზ ჩხენკელი, რევაზ მიშველაძე, სოსო სიგუა და სხვანი.

შეტევა მწერლობაზე ამით არ დასრულებულა. ვარ-

დების ხელისუფლებამ შეუწყვიტა მწერალთა კავშირის წევრებს სამიოდე წლის წინათ შევარდნაძის მიერ დანიშნული 50-ლარიანი პენსია. მალე ამას მოჰყვა ზურაბ ჟვანიას მიერ ხელმოწერილი წერილი მწერალთა კავშირის ხელმძღვანელობისადმი: „გთხოვთ, გამოვათავისუფლოთ შენობა (მაჩაბლის 13), რომელიც მწერალთა კავშირს უკანონოდ უკავია ათეული წლების განმავლობაში“. ამ „მოთხოვნას“ მწერალთა კავშირმა წერილითვე უპასუხა: „ჯერ ერთი, ეს სასახლე ცნობილმა მეცენატებმა დავით სარაჯიშვილმა და დავით ხოშტარიამ უანდერძეს საქართველოს მწერალთა კავშირს, მეორეც, 1921 წლის 23 სექტემბერს რევკომმა შალვა ელიავამ სპეციალური დეკრეტით გადასცა შენობა საქართველოს მწერალთა კავშირს“. ამ წერილებს მოჰყვა სასამართლოს სხდომათა სერიები მწერალთა კავშირის წინააღმდეგ და საქმე იმით დამთავრდა, რომ 2007 წლის 21 აგვისტოს ხელისუფლებამ შუალამისას იერიშით აიღო მწერალთა სასახლე, მაგრამ ამაზე ქვემოთ.

კომპოზიტორთა კავშირს მუხანათურად წაართვეს მის მიერ მისივე სახსრებით აშენებული ბორჯომის „კომპოზიტორთა სახლი“. ამასთან ერთად, კომპოზიტორებს უარი უთხრეს ბიუჯეტის სახსრებით მათი ახალი ნაწარმოებების ჩანერა-გაორკესტრებაზე.

გაუქმდა მხატვართა ფონდი, რაც ლამის ერთადერთი საარსებო წყარო იყო მხატვრებისათვის. ამასთან ერთად, მხატვართა კავშირს წაართვეს მის საკუთრებაში არსებული ე. წ. „ლურჯი გალერეა“ და დაანგრეს კინო „რუსთაველის“ გვერდით მდებარე მხატვართა რეზიდენცია, რის შედეგადაც მხატვართა კავშირი ქუჩაში დატოვეს.

სარეპეტიციო დარბაზი წაართვეს სიმღერისა და ცეკვის თითქმის ყველა ანსამბლს. შენობა მხოლოდ სუბიშვილის სახელმწიფო ანსამბლს დაუტოვეს.

ყოველივე ეს საქართველოში ეროვნული კულტურის გაუქმებას ნიშნავდა.

როდესაც პარლამენტის ტრიბუნაზე გამოჩნდებოდნენ რევაზ მიშველაძე, გურამ შარაძე, ელიზბარ ჯაველიძე ან სოსო სიგუა ხელოვნების მუშაკთა დასაცავი სიტყვით, ნაცმოძრაობის ერთგული წევრი გია ბარამიძე სწრაფად წამოხტებოდა და გაჰყვიროდა: „მითხარით, რა დამსახურება აქვს ნებისმიერ მწერალს, რეჟისორს, მსახიობს ან ქორეოგრაფს საქართველოს წინაშე ისეთი, რომ სახელმწიფომ შეინახოს“.

ნაცუმრავლესობა კი გია ბარამიძეს ტაშს უკრავდა.

კულტურისადმი ამ მეკობრული დამოკიდებულების გამო ნაცმოძრაობის ხელისუფლებას ზურგი შეაქცია გამოჩენილ ხელოვანთა დიდმა უმრავლესობამ. სააკაშვილის აღლუმებზე ჩანდნენ მხოლოდ ხელისუფლებისადმი ლოიალურად განწყობილი მსახიობი ოთარ კობერიძე და რეჟისორი ავთო ვარსიმაშვილი (მათ მოგვიანებით გურამ სალარაძე დაემატა) და მომღერლები ლელა წურწუმია, სოფო ნიჟარაძე და ჯემალ სეფიაშვილი. ნაცმოძრაობას ბოლომდე ერთგულად ქომაგობდნენ იუმორის შოუმენები: ვანო ჯავახიშვილი, ნიკა არაბიძე, ვასო ფხაკაძე... და სხვები.

ნაცმოძრაობის ხელისუფლების და, განსაკუთრებით, პრეზიდენტ სააკაშვილის. პარპაში მოგვიანებით არაერთი მხატვრული ნაწარმოების თემად იქცა. სარკასტულად აღწერა ნოველებში რუსთაველის პრემიის ლაურეატმა რევაზ მიშველაძემ მიხეილ სააკაშვილის პიროვნება, ხოლო ამავე თემაზე დაწერილი მისი რომანი „ციყვი ბორბალში“ ნობელის პრემიაზე იქნა წარდ-

გენილი. რუსთაველის თეატრში რობერტ სტურუამ დადგა სპექტაკლი „პრეზიდენტი, დაცვის ბიჭი და ანგელოზი“, რომელშიც მხილებულია სააკაშვილის ზნეობრივი სახე. ნაცმოძრაობის მმართველობის სავალალო წლებს მიუძღვნა კინორეჟისორმა გოგა ხაინდრავამ 22 სერიანი ნახევრადდოკუმენტური ფილმი „პლუტოკრატია“, რომელმაც ფართო მაყურებლის მოწონება დაიმსახურა.

საქართველოს შემოქმედებითი კავშირების ხელმძღვანელები ცხრა წლის განმავლობაში ამაოდ სტუმრობდნენ ხელისუფლების კაბინეტებს, ცდილობდნენ, როგორმე გაეღოთ კულტურის მოღვაწეებისადმი მათი გულგრილობის ყინული, მაგრამ ამაოდ.

2004 წლის 18 ივლისს ოტია იოსელიანი, მაყვალა გონაშვილი და რევაზ მიშველაძე კულტურის მინისტრ გოკა გაბაშვილს ეახლნენ, სთხოვეს, აღედგინა მწერლებისთვის წართმეული პენსია, გამოეყო სახსრები მწერალთა კავშირის სახურავის შესაკეთებლად, მაგრამ მინისტრმა მწერლები უბოდიშოდ, უარით გამოისტუმრა.

სააკაშვილის „კულტურის რეფორმა“ უმაღლეს სკოლებსაც გადასწვდა: 2005 წელს აკრედიტაციაზე 270 უმაღლესი სასწავლებლიდან 200-ს უარი უთხრეს. გაუქმების საფრთხის წინაშე აღმოჩნდნენ აკაკი წერეთლის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი და ცხინვალის ლტოლვილი უნივერსიტეტი.

ეროვნული ფენომენის წინააღმდეგ გამართული ფართომასშტაბიანი ლაშქრობა თავს დაატყდა ტრადიციულ სახალხო დღესასწაულებს. სააკაშვილის ფარული მითითებით შეჩერდა დიდგორობა (თბილისი, დიდგორი), ნიკოობა (დიდი ჯიხაიში), ილიაობა (ყვარელი), აკაკი წერეთლობა (სხვიტორი), გალაკტიონობა (ჭყვი-

ში) და სხვა დღესასწაულები.

2005 წლის 10 სექტემბერს ჩარგალში ჩატარდა ვა-
ჟაობა, მაგრამ, როგორც გაირკვა, ეს ღონისძიება მის-
მა ორგანიზატორებმა დიდი პოეტის პატივსაცემად
კი არა, არამედ ხელისუფლებისადმი ერთგულების
დასამტკიცებლად ჩაიფიქრეს. „ზეიმზე“ სიტყვა არ
მისცეს არც ერთ ქართველ მწერალს.

ამავე წლის ოქტომბერში სააკაშვილმა ერთ-ერთ
ტელეინტერვიუში განაცხადა: დავით აღმაშენებლის
ძეგლი ქალაქის ცენტრიდან გარეუბანში უნდა გა-
დავიტანოთ. არ შეიძლება ეროვნული ძეგლებითა
და ეროვნული ატრიბუტებით დავტვირთოთ ქალაქი,
მსოფლიოს თვალში ეს პროვინციალიზმიაო.

ამ განცხადებამ ერის აღშფოთება გამოიწვია.

უპირველესი ქართველი მეფის ძეგლის ხელყოფა თუ
შეიძლებოდა, ვერავის წარმოედგინა. დავით აღმაშენ-
ებლის ძეგლთან სადღელამისო მორიგეობა დაწესდა,
მაგრამ სააკაშვილმა თავისი მაინც გაიტანა.

მალე ქუთაისში ააფეთქეს მერაბ ბერძენიშვილის
მეორე ბრწყინვალე ძეგლი: „უკვდავების მემორიალი“:
ამ ვანდალიზმმა დედისა და შვილის სიცოცხლე შეინი-
რა.

ქუთაისის ცენტრში, თეატრის წინ, აიღეს ელგუჯა
ამაშუკელის ძეგლი დავით აღმაშენებელი და მის ადგ-
ილზე შადრევანი დადგეს.

2005 წლის 13 ნოემბერს თბილისში რესპუბლიკის
მოედანს ვარდების მოედანი შეარქვეს.

აი, თურმე რისთვის სჭირდებოდა მიხეილ სააკაშ-
ვილს დავით აღმაშენებლის ძეგლის გადატანა.

დავით აღმაშენებლის ძეგლის ნაცვლად მოედანზე
(ახლა უკვე „ვარდების მოედანზე“) დადგეს „მოდერნ-
ისტული“ სიმახინჯე – ველოსიპედის ძეგლი.

დიახ, თბილისში ქართველ ეროვნულ მოღვაწეთა ძეგლებს იღებენ და დგამენ ბუშის, ალიევისა და სხვა „პოლიტიკოსთა“ ძეგლებს.

სააკაშვილი არად დაგიდევთ ტრადიციებსა და ქართულ-ეროვნულ არქიტექტურას. ჩამოჰყავს უცხოელი არქიტექტორები და ეროვნული, ისტორიული სტილის იგნორირებით დაბალი გემოვნების მშენებლობებს უჭერს მხარს: მტკვარზე გადეს საცალფეხო ხიდი, რაც ანაქრონიზმად მოჩანს ძველი თბილისის ფონზე. ისტორიულ „რიყეზე“ სააკაშვილმა წამოიწყო „ყანწისმაგვარი“ შენობა, რომელიც დღემდე სფინქსის გამოცანად განოლილა და ვერც ერთმა ხელისუფლებამ ფუნქცია ვერ მოუძებნა. ქვეყნის უაღრესად შეჭირვებული ეკონომიკური ვითარების მიუხედავად, მიხეილ სააკაშვილმა სამების ტაძრის წინა ააშენა პრეზიდენტის სასახლე, რომელსაც ხალხმა „რაიხსტაგი“ შეარქვა.

ჰქონდა საქართველოს ამ ფუფუნების საშუალება?

უგემოვნობა და ტრადიციების უგულვებელყოფა განსაკუთრებით იგრძნობოდა პერიფერიებში. სვანეთის გენიალური ღია მუზეუმი დაამახინჯეს ისტორიული გარემოსათვის სრულიად შეუფერებელი შენობებით (მაგ., პოლიციის შენობა და სხვ.), ხოლო ბათუმში ისლამისადმი თაყვანისცემის ნიშნად დადგეს აჭარის მოსახლეობის ქრისტიანული სულისკვეთებისათვის სრულიად შეუფერებელი „ალი და ნინო“ (მოძრავი ქანდაკება).

ნაცხელისუფლება არათუ არ ეხმარება, რაც შეუძლია, ავინოებს კულტურის მუშაკებს. 2007 წლის 3 მარტს ბინის ორდერები წაართვეს და ქუჩაში გამოყარეს ოპოზიციურად მოაზროვნეები: ჭაბუა ამირეჯიბი, ნინელი ჭანკვეტაძე, რამაზ იოსელიანი, ჯუმბერ ლეჟავა, ბუხუტი გურგენიძე, ზაზა კოლეღიშვილი და

სხვები.

იმავე წელს მიხეილ სააკაშვილმა ტელევიზიით განაცხადა: ქუჩებისთვის სახელოვანი ადამიანების სახელის დარქმევა უნდა გაუქმდესო. რა საჭიროა თბილისში გიორგი ლეონიძის ქუჩა. ნიუ-იორკში ავენიუებს მხოლოდ ნომრები აქვსო.

ნაცხელისუფლების მითითებით დაწესებული იყო ფარული ცენზურა კულტურის დაწესებულებების მიმართ.

ამ „ფარული ცენზურის“ ძალით (ვითომდა საპატრიარქოს მოთხოვნით) აიკრძალა მარჯანიშვილის თეატრში 2007 წლის 13-14 მაისს დაგეგმილი პანტომიმის თეატრის პრემიერა „ნმინდა გიორგი“ (დამდგმელი ამირან შალიკაშვილი, სცენარის ავტორი რევაზ მიშველაძე).

მოგვიანებით (2 ივნისს) პანტომიმის თეატრის შენობაში ამ სპექტაკლის პრემიერა მაინც შედგა და ათი წელია, იგი არ ჩამოდის სახელოვანი თეატრის სცენიდან.

ხელისუფლების კაბალურ-დისკრიმინაციული პოლიტიკის ყველაზე აგრესიული გამოვლინება გახლდათ 2007 წლის 21 აგვისტოს ღამის ოთხ საათზე სააკაშვილის განკარგულებით ნილბიანი სპეცრაზმის, ავტომატებით შეიარაღებული პოლიციელების თავდასხმა მწერალთა სასახლეზე. სპეცრაზმელებმა ვანდალურად დაიკავეს სასახლე და ქუჩაში მოისროლეს მწერალთა მემორიალური ნივთები: მწერალთა არქივი, პირადი საქმეები, მწერალთა ბიბლიოთეკა და კულტურის ისტორიისათვის სხვა ძვირფასი საგნები. ამ ნივთთა 95% უგზოუკვლოდ დაიკარგა.

ამ ისტორიული დარბევის მეორე დღეს რევაზ მიშველაძემ „მწერლის გაზეთში“ გამოაქვეყნა წერილი „მიმართვა ქართველ მწერლებს“:

„ბატონებო!

21 აგვისტოს, დილის 4 საათზე, საქართველოს ხელისუფლებამ მწერალთა კავშირი დაარბია.

გამთენიისას ნილბიანი სპეცრაზმელები შეიჭრნენ მწერალთა სასახლეში და გაუგონარი ცინიზმით იავარქმნეს მწერალთა თავშესაფარი.

ენით გამოუთქმელი, უმაგალითო ამბავი მოხდა.

მსგავსი რამ ფაშისტებსაც არ მოსვლიათ აზრად.

ისტორიამ იცის მაგალითები, რომ სიმართლის თქმისთვის დაეტუსალებინოთ ესა თუ ის მწერალი, დაეხვრიტოთ კიდეც კაენის სულის აღზევების ეპოქაში, მაგრამ ხელისუფლებას ერთბაშად ამოეშანთოს 495 მწერლის ბუდე, მოეშალოს მათთვის ტრიბუნა და ამით მოესპოს მწერლებისთვის თავშეყრის საშუალება, აეკრძალოს მათთვის საჯაროდ აზრის გამოთქმა, დედამიწაზე ჯერ არ მომხდარა.

აღსრულდა ის, რისიც ყველაზე მეტად გვეშინოდა: გაღიზიანებულმა ხელისუფლებამ წაგვართვა ისტორიული სასახლე და ამით თავისი ვერაგული სახე გამოაჩინა.

ამ ვანდალური საქციელით ხელისუფლებამ საბოლოოდ დაამტკიცა, რომ საქართველოს სათავეში მოვიდნენ ჩვენი ეროვნულობის დაუძინებელი მტრები, მაგრამ, თუ ფაშიზმი გერმანელთა ნაციონალურ ნიშნებს ასე თუ ისე პატივს სცემდა, ამ ხელისუფლებას ჩვენი ნაციონალური სახე არ დაენახვება და არც გაეგონება.

ქუჩაში მოისროლეს ილიას, აკაკის, ვაჟა-ფშაველას ნიგნები და პორტრეტები.

შეურაცხევეს კლასიკოსთა ხსოვნა და შენობიდან განდევნეს მათი წმინდა აჩრდილები.

რუსთველის სახლი დაარბიეს.

ნუ გაიხარებენ საქართველოს დაუძინებელი მტრები!

საქართველოს მწერალთა კავშირი არსებობას ერთი წამითაც არ შეწყვეტს და მეტი მონდომებით და გაბედულებით ეტყვის ქართველ ერს მისთვის ესოდენ აუცილებელ, გულისმოსაფხან სიტყვას.

მწერლებო!

ისტორიამ დიდი გამოცდა მოგვიწყო.

ახლა ჩვენი ვალია მთელს მსოფლიოს გავაგებინოთ, რომ ის, რაც საქართველოში ხდება, ხელისუფლების ფაფხურია ქართული ეროვნული ცნობიერების ამოსაშანთავად.

ეს საქართველოს მოსასპობად გადადგმული ყველაზე ამაზრზენი ნაბიჯია.

ამ სავალალო ფაქტზე საუკუნეები ილაპარაკებენ.

არ შევუნახოთ წამუსი გარეწრებს, დაუნდობლად ვამხილოთ ისინი ჩვენს ნაწერებში!

„უკვდავყოთ“ სისხლიანი ხელისუფლების წრეგადასული თავხედობა.

ჩვენ ვცოცხლობთ.

მრავალჭირგამოვლილ ქართულ მწერლობას, თავისუფალ ქართულ სიტყვას ასე იოლად ვერ მოერევიან“.

მწერალთა სასახლის დაკარგვისა და ქართველ მწერალთა უთავშესაფროდ დატოვების შემდეგ თხუთმეტი წელი გავიდა.

კარგა ხანია, რაც ვარდების რევოლუცია წარსულს ჩაბარდა, გამოიცვალნენ კულტურის მინისტრები და პრემიერ-მინისტრები, მაგრამ, სამწუხაროდ, ვერც ოცნების ხელისუფლებამ დაძლია ის ისტორიული შეცდომა, რაც მწერალთა სასახლის ხელყოფით გამოიხატა 2007 წლის 21 აგვისტოს.

ქართველმა მწერლებმა მსოფლიოს პროგრესულ

მწერალთა გაერთიანებებს („ბრიტანეთის მწერალთა ასოციაცია“, „პარიზის მწერალთა კლუბი“, „მიუნხენის მწერალთა სალონი“, „პენ კლუბი“...) შეატყობინეს ეს ვანდალური აქტი, იქედანაც შეშფოთების გამომხატველი პასუხები მოვიდა, მაგრამ ქართველი მწერლებისთვის სასახლის დაბრუნებას ჯერ კიდევ არ დაადგა საშველი.

კულტურისა და საგარეო ურთიერთობის მომავალი

ჯერ კიდევ ბოლომდე ვერ გაითავისა სახელისუფლებო ელიტამ, რომ სასურველი, ჭეშმარიტად დემოკრატიული სახელმწიფოს ასაშენებლად კულტურის მოღვაწეებთან ხელჩაჭიდებულმა უნდა იაროს.

კულტურას სახელმწიფო ენის მოჩლეკით, აღმზრდელისა და ხელმძღვანელის პოზიციიდან კი არ უნდა ელაპარაკოს, არამედ იურთიერთოს მასთან, როგორც ტოლმა ტოლთან, თანასწორმა თანასწორთან.

ხელოვნის ნიჭი ღვთით ბოძებული ნიჭია და კულტურის მოღვაწეს მეფეთაგან სამონყალო არაფერი სჭირს, თუნდაც ის მეფე დავით აღმაშენებელი იყოს.

თუ დავით აღმაშენებლის დროს მნიგნობართუხუცესის თანამდებობა პირველი ვეზირის რანგში იყო აყვანილი და ბრძენი მეფე მნიგნობართუხუცესის რჩევას არ გადავიდოდა, დღეს ხელისუფლების არც ერთი წარმომადგენელი კულტუროსანს ჯიუტად არ უხმობს, რათა მისგან ქვეყნის მომავალზე სასარგებლო რჩევა მოისმინოს.

ეს აუხსნელი იგნორირება ქვეყანას აქვეითებს როგორც ეკონომიურად, ისე პოლიტიკურად.

საქართველოს ეკონომიკური დაქვეითების კვალდაკვალ, სამუხაროდ, მისი სულიერი კულტურაც დეგრადაციას განიცდის.

ეკონომიკის პერმანენტული უკუსვლის მიზეზები მეტ-ნაკლებად ცნობილია:

საბჭოთა კავშირის რღვევის კვალდაკვალ საქართველო სამრეწველო-ეკონომიკურ იზოლაციაში მოექცა. რუსეთის ბაზრის დაკარგვის შემდეგ საქართველო ვერ გახდა მსოფლიოს სავაჭრო ეკონომიკის ორგანული

ნაწილი. ჩვენი ქვეყნის პროდუქცია, რომელიც რუსეთის უკიდურეს საზღვრებში დაუბრკოლებლად სალდებოდა, მსოფლიო ბაზარზე ნაკლებად მოთხოვნადი გახდა. არავინ იზრუნა დამოუკიდებლობის პირველ წლებში გაჩანაგებული ფაბრიკა-ქარხნების აღდგენაზე, რომლებიც ნაგებობათა ჩონჩხების სახით ლამის უპატრონოდ დგანან. ე. წ. „პრივატიზაციამ“ უარყოფითი შედეგი გამოიღო: კერძო პირებისთვის საწარმოთა და შენობა-ნაგებობათა სიმბოლურ ფასებში მიყიდვას ის მოჰყვა, რომ ახალმა პატრონებმა თავი ვერ მოაბეს გაყინული ობიექტების გამოცოცხლებას, ხოლო სახელმწიფომ დაკარგა მთელ რიგ დარგებზე ზემოქმედების ბერკეტი.

ამასთან ერთად, არანაკლებ სავალალო ის გახლავთ, რომ დეგრადაციას განიცდის ქართველი ერის ყველაზე საამაყო რამ — ქართული კულტურა, დღითი დღე ჩანაგდება ქართული ფენომენი.

უკანსვლა კულტურის ყველა დარგს დაეტყო: კინოს, თეატრს, მხატვრულ ლიტერატურას, მუსიკას, ქორეოგრაფიასა და სახვით ხელოვნებას.

ამ გარემოებას ძირითადად სამი მიზეზი განაპირობებს:

პირველი მიზეზი ის გახლავთ, რომ საზოგადოების დიდმა ნაწილმა დაკარგა ინტერესი და პასუხისმგებლობის გრძნობა ეროვნული ფენომენის მიმართ, დღითი დღე ცარიელდება თეატრები და საგამოფენო დარბაზები. დაიკარგა მკითხველი, საზოგადოება მასობრივად უნიგნური გახდა, ქვეყნის ბედისადმი გულგრილი დამოკიდებულების ამკარა, ამაზრზენი მაგალითი გახლდათ 12 და 13 მაისს (2019) ეგზალტირებული ახალგაზრდების მიტინგი რუსთაველის პროსპექტზე.

ამ მიტინგს ნარკორევიოლუციის სურნელი დაჰკრავ-

და. არც ერთ გამომსვლელს არ ეტყობოდა, რომ დაპყრობილი საქართველოს ბედი აწუხებდა. ეკონომიკის გაჩანაგების შედეგია ქართველი მოსახლეობის გადინება საზღვარგარეთ, რაც უკანასკნელ ორ ათწლეულში განსაკუთრებით მკვეთრად შეინიშნება. ზოგიერთისთვის სიტყვა „პატრიოტიზმი“ პროვინციალიზმის აღმნიშვნელი ტერმინი გახდა.

ეროვნული კულტურის დაქვეითების მეორე მიზეზია წამბაძველობა და აუხსნელი ქედის მოხრა უცხოური კულტურის მიმართ. ეს გარემოება ხელოვნების ყველა სფეროში შეინიშნება. განსაკუთრებით დებიუტანტმა კულტუროსნებმა ორიგინალურ, ისტორიულად ფესვებგამაგრებულ ქართულ ხელოვნებას ზურგი აქციეს და ე. წ. პოსტმოდერნიზმის ნამსხვრევებით იკვებებიან.

მესამე და მთავარი მიზეზი საქართველოს ხელისუფლებისა და სამართალდამცავი ორგანოების აგდებული დამოკიდებულებაა ქართული კულტურის მიმართ. სახელმწიფომ თითქმის მთლიანად აიღო ხელი კულტურისა და მეცნიერების განვითარებაზე, მათ ბედზე. ყოველწლიურად მცირდება კინოსა და თეატრების დაფინანსება, კომპოზიტორები ვერ ახერხებენ თავიანთი ახალი ნაწარმოებების გაორკესტრებას, დაიხურა სახელმწიფო გამომცემლობები და ჟურნალ-გაზეთები, მოიშალა სახელშეკრულებო პრაქტიკა, რამაც მხატვართა მასობრივი გაღარიბება გამოიწვია. აღარ შენდება ახალი კინოთეატრები და საგამოფენო თუ სარეპეტიციო დარბაზები, კულტურის სამინისტრო და მთავრობა ჯიუტად არ აფინანსებენ სახელოვნებო ჟურნალ-გაზეთებს.

ეროვნული ფენომენისადმი ყაჩაღური დამოკიდებულების სააკაშვილისეული პრაქტიკა (მწერლებისათვის მწერალთა სასახლის, ხოლო კომპოზიტორე-

ბისათვის ბორჯომის სასახლის წართმევა...) დღესაც წარმატებით გრძელდება.

სახელისუფლებლო ცინიზმი იქამდე მივიდა, რომ 2017 წელს საქართველოს მთავრობამ შეგნებულად ჩაშალა „იუნესკოს“ მიერ დაანონსებული შოთა რუსთველის 850 წლისთავის იუბილე.

რელიგია და მეცნიერება ერთ რამეში თანხმდებიან; გარდა ღმერთისა, ყველაფერს აქვს დასაწყისი და დასასრული, ანუ ყოველივე ადრე თუ გვიან განსრულების, დამთავრებადობის მსახვრალ კანონს ემორჩილება.

ამ ლოგიკის მიხედვით, შეიძლება კულტურაც, როგორც მხატვრული აზროვნების ფენომენი, იქნება ოდესმე დასრულდეს, მაგრამ როდის?

ისე, როგორც მეცნიერების განვითარების ტემპს ვერ შევაჩერებთ და ადამიანი გამოქვაბულებს ვერასოდეს დაუბრუნდება, კულტურაც არასოდეს მოშორდება ყოველდღიურად სრულყოფისკენ მიმსწრაფლ ადამიანის სულს.

თანდათანობით უფრო ცხადი ხდება, რომ დედამიწის თავზე დამოკლეს მახვილივით ჰკიდია ეკოლოგიური კატასტროფის საფრთხე.

დედამიწის მცხოვრებთ არა მარტო საკვები, არამედ სასმელი წყალიც აღარ ჰყოფნით. გრანდიოზული ფაბრიკა-ქარხნების ნარჩენებით გაბინძურებული წყალი ყოველდღიურად წამლავს ადამიანს და მის გარშემო არსებულ ფლორასა და ფაუნას.

ცნობა, რომ ზღვაში ნავთობი ჩაიღვარა, მაგრამ ამ კატასტროფას მსხვერპლი არ მოჰყოლია, იმდენად ცინიკური განცხადებაა, შეიძლება ამის განმცხადებელი საზოგადოების მოტყუებისათვის სამართალში იქნეს მიცემული.

განა მსხვერპლი არ არის ნავთობის ჩაღვრის მეორე

დღესვე ზღვის მიერ გამორიყული მკვდარი თევზები, მაზუთისგან ფრთებდამწვარი თოლიები, რომლებიც აფრენას ვეღარ ახერხებენ? ვინ შეიძლება განსაზღვროს ის ზარალი, რასაც ბუნებას აყენებს ჩვენი ეკოლოგიური დაუკვირვებლობა?

ჩვენ იმდენად ჩავერიეთ ბუნების კანონებში, რომ შეიძლება (ღმერთმა ნუ ქნას)! ერთ უბედურ დღეს დედამიწაზე სიცოცხლე დამთავრდეს.

მარტოოდენ სიცოცხლეს კი არა, თვით დედამიწასაც აფეთქებასა და გაქრობას უქადის სამი უდიდესი საშიშროება: კოსმოსური შავი ხვრელი, ატომური და ბირთვული ომის ყოველდღიურად მზარდი საფრთხე და კოსმოსიდან გამონატყორცნი ასტეროიდი, რომელიც ზოგჯერ ჩვენს პლანეტას ისე ახლოს ჩაუვლის, რომ დედამიწის უმწეო ბინადართ შიშისაგან გვაკანკალებს.

დამთავრდება დედამიწის არსებობა და სრულიად ბუნებრივია, სწორედ მაშინ დამთავრდება კულტურის არსებობა. ე. ი. თუ ადამიანი შეწყვეტს დედამიწის მკვიდრ არსებობას, ანუ იმას, რომ მის ბატონ-პატრონს წარმოადგენდეს, სრულიად ბუნებრივია, მის მიერ შექმნილი სინდისის მომწესრიგებელი ფენომენი — კულტურაც საჭირო აღარ იქნება.

სხვა შემთხვევაში კულტურას გაქრობა არ უწერია, რადგანაც კულტურის გარეშე ადამიანი უკვე აღარ ადამიანობს და, რაც დრო გადის, კულტურა უფრო და უფრო ხდება „საზოგადოებრივი ცხოველის“ აუცილებელი ატრიბუტი.

კულტურამ ადამიანს არა მარტო მშვენიერების განცდით სიმშვიდე მოჰგვარა და მის სულს სიავის ქარბორიები ნაწილობრივ მაინც აარიდა, არამედ მას შინაგანი თავისუფლება და სიყვარულის უნარი მიჰმადლა.

რაც უფრო კულტურულია ადამიანი, მით მეტია მასში თავისუფლების ხარისხი.

რა არის თავისუფლება?

თავისუფლება ადამიანის მოქმედების, მისი შინაგანი ბუნებით ნაკარნახევი აზრის მართვაა, ოღონდ ეს კარნახი სიკეთის შუქით უნდა იყოს განათებული.

და, განა ყოველივე, რაც სიკეთესთან ასოცირდება, კულტურის მიერ არ არის შთაგონებული?

ჭეშმარიტი თავისუფლება კაცობრიობის ნათელი იდეალებისთვის ღწვის თავისუფლებაა და იგი შორსა დგას ბოროტი ინსტინქტებით ან ქვენა გრძნობებით ნასაზრდოები თავისუფლებისაგან.

მხეცის თავისუფლება ან გამხეცებული კაცის თავისუფლება ჭეშმარიტი თავისუფლება როდია.

დღეს მთელი მსოფლიო თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლას მოუცავს. არა მარტო ერები, არამედ ცალკეული პიროვნებებიც ისწრაფვიან ნანატრი თავისუფლებისაკენ.

XXI საუკუნის ადამიანმა უკვე შეიგნო, რომ გლობალიზაციის აღთქმული ხუფი ან საერთო გლობალურ სოფელში ცხოვრება სრულიადაც არ არის იმ კაცობრიული ოცნების ახდენა, რისკენ სწრაფვასაც თაობათა სიცოცხლე შეეწირა.

როცა გლობალიზაციის მესვეურნი ფიქრობდნენ, რომ ადამიანსა თუ ერებში საბოლოოდ გააქრობდნენ სამშობლოს სიყვარულს და ყველაფერს გლობალური სამოთხის ილუზიას დაუქვემდებარებდნენ, მწარედ მოტყუებდნენ, რადგანაც პიროვნებაში თავისუფლების სიყვარულისა და სამშობლოს გრძნობის აღმოფხვრა არც ისე იოლი აღმოჩნდა.

ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ კულტურამ ადამიანს სხვა სიკეთებთან ერთად სიყვარული ასწავლა.

თითქოსდა, ერთი შეხედვით, პიროვნების გამა-
კეთილშობილებელ ამ გრძნობაში გაუგებარი არაფერი
უნდა იყოს, მაგრამ, თქვენ წარმოიდგინეთ, სიყვარუ-
ლის შესახებ დღესაც კამათობენ ფილოსოფოსნი და
არცთუ უსაფუძვლოდ.

სიყვარული ხომ უნიკალური გრძნობაა, ადამიანის
სულში კულტურის მიერ ჩანერგილი, და იგი ხომ მხ-
ოლოდ ადამიანისთვის არის დამახასიათებელი.

ამავე დროს, კამათი სიყვარულის გარშემო არ
წყდება.

ერთნი ამბობენ, რომ სიყვარული თვითონ ღმერთია
და იგი სწორედ უზენაესის მიერ მოვლენილი თვისე-
ბაა ჩვენი სულის გასალამაზებლად; მეორენი ამბობენ,
რომ სიყვარული უბრალოდ ბიოლოგიური ინსტინქტია,
ორი სქესის ერთმანეთისკენ სწრაფვაა, გამრავლების
წადილით მოტივირებული; მესამეთა აზრით, სიყვარ-
ული ასაკობრივი დაავადებაა, რომელიც ადამიანს
გარკვეულ ასაკში ემართება და ასევე გარკვეულ ასაკ-
ში უქრება.

თქვენ წარმოიდგინეთ, რამდენიმე მეცნიერი სიყ-
ვარულის ვირუსის მოძიებითაც კი იყო დაკავებული.

სხვათა აზრით კი, სიყვარული ადამიანის ამამაღლე-
ბელი, დიდებული, ესთეტიკური გრძნობაა, რომლის უნ-
არიც, რაღა თქმა უნდა, ყოველ მოკვდავს არ ამკობს.

თქვენ წარმოიდგინეთ, ისიც კი იქცა კამათის სა-
გნად — სიყვარულის ჭეშმარიტი გრძნობა ერთხელ
ენწევა ადამიანს თუ რამდენიმეჯერ.

აი, ასეთი ურთიერთგამომრიცხავი შეხედულებებით
არის დატვირთული კულტურის გამძლე ფუნდამენტზე
აღმოცენებული სიყვარულის გრძნობა.

რამდენიც არ უნდა ვიკამათოთ, ერთი რამ ცხადია -
სიყვარულის ნიჭი ადამიანს კულტურამ შთაბერა.

პიროვნებას აქვს კიდევ ერთი გრძნობა – ეს გახლავთ იუმორის გრძნობა და მისი უფრო მაღალი საფეხური — ირონიის გრძნობა.

ცნობილია, რომ განვითარების დაბალ საფეხურზე ადამიანთათვის იუმორის გრძნობა სრულიად უცნობი იყო. დღესაც ჯოგური პრინციპით მცხოვრები აბორიგენული ტომები არ იცინიან, სიცილის გრძნობა მათთვის სრულიად უცხოა.

აშკარაა, რომ განვითარების მაღალ საფეხურზე მოვიდა ადამიანთან იუმორის გრძნობა და იგი შინაგანი კულტურის მაღალი დონის მაჩვენებელია.

გამოაცალეთ ადმიანს იუმორისა და ირონიის გრძნობა და ცხოვრება დედამიწაზე უალრესად მოსაწყენი და უფერული იქნება.

სხვა ზემონახსენებ თვისებებთან ერთად კულტურამ ადამიანს შთაბერა თავისუფლების წყურვილი, სიყვარულის უნარი და იუმორის გრძნობა.

ჩვენ ზემოთ კულტურის ზიგზაგებიან გზაზე სათანადოდ ვილაპარაკეთ, ვთქვით იმის შესახებ, რომ კულტურა ზოგჯერ ასცდება კარდინალურ ხაზს, მაგრამ დროთა განმავლობაში თავის ღვთიურ ფუნქციას უბრუნდება.

შეიძლება ქარიზმატულმა ლიდერებმა კვლავ გაიტაცონ მილიონთა გონება და იგი კაცობრიობის წინააღმდეგ მიმართონ. ამის საბედისწერო მაგალითი უკვე გვქონდა გასულ საუკუნეში, როცა ჰიტლერმა ისე მაღალკულტურული ერი, როგორიც გერმანიაა, ლამის მთელი მსოფლიოს წინააღმდეგ მიმართა, აქცია იგი ნაციზმის სენით შეპყრობილ, ეგზალტირებულ ბრბოდ, რასაც მილიონობით მსხვერპლი მოჰყვა.

სად იყო მაშინ კულტურა?

კულტურას, რასაკვირველია, არ ეძინა, მაგრამ იმ-

დენად ძლიერი იყო კაცობრიობის ცაზე გადავლილი ნაციზმისა და შოვინიზმის გრიგალი, რომ სისხლის წვიმების დროს მან ადამიანის სულზე კეთილისმყოფელი გავლენა ვერ მოახდინა.

რა ხდება დღეს?

თითქოსდა, კაცობრიობას ხელთა აქვს კულტურის მიერ ჩატარებული ადამიანის სენის განმნმენდი უამრავი გაკვეთილი, მაგრამ, როგორცა ჩანს, ეს გაკვეთილები ჯერჯერობით საკმარისი არ არის.

ჩვენს საუკუნეშიც კი ადამიანი თვითონვე ანადგურებს მის მიერვე შექმნილი კულტურის უკვდავ ძეგლებს. არ ახსენდება, რომ მსოფლიოს სავალალო ფაქტებად შერჩა შვიდი საოცრებიდან უმეტესობის უმოწყალოდ განადგურება. დღესაც შესცქერიან ტურისტები სფინქსის ცხვირმოტეხილ ქანდაკებას და იმის ნაცვლად, რომ მთელი ძალისხმევა კულტურის ძეგლთა დაცვას მოახმარონ, ბრუნდებიან შინ და ერაყის ომის დროს ბაბილონის დიდებულ ძეგლებს აზიანებენ.

კაცობრიობის მიმართ უპატიებელი ბრალდებაა, ეგვიპტის რევოლუციის დროს კაიროს მუზეუმს რომ ესროლეს და საუკუნო ძილი დაუფრთხეს ოთხი ათასი წლის მუმეებს. რალა შორს წავიდეთ, ოკუპირებულ აფხაზეთში ახლახან ილორის, ბედიისა და მოქვის ქართულ მონასტრებში ათასწლოვანი ფრესკები ჩამოფხიკეს.

ახლა გლობალიზაციის შემოტევისა და ეროვნული კულტურების გაქრობის უძნელესი ეპოქაა, და, მაინც, კულტურა კვლავ გამძლე საყრდენებზე დგას და მილიონობით ადამიანთა გულებს სიკეთისა და ჰუმანიზმის გრძნობით მუხტავს.

ახლა იშვიათად დადიან მუზეუმებში, მაგრამ ხომ მაინც კითხულობენ?

ასე რომ, კულტურის მომავალი, დღესდღეობით მისთვის არასახარბიელო ვითარების მიუხედავად, ოპტიმიზმის გრძნობას ბადებს ყოველი იმედიანი ადამიანის გულში.

კულტურა არ მოკვდება, რადგანაც იგი მუდამ სჭირდება პროგრესისკენ მიმსწრაფ, გაღვიძებულ კაცობრიობას.

არასდროს არ ყოფილა ადამიანი ისე დაბნეული, როგორც არის დღეს, ინფორმაციის საშუალებათა ფეიერვერკისა და კომპიუტერიზაციის ეპოქაში.

სოციოლოგიურმა გამოკვლევებმა გვიჩვენა, რომ დედამიწაზე დღემდე არსებული ყველა ფორმაცია დამარცხდა იდეალური პიროვნების შექმნისა და, საერთოდ, ადამიანის სულის გაკეთილშობილებისკენ მიმართულ ქმედებებში.

თუ ძალისმიერი ფორმაციები ადამიანის ბნელ ინსტინქტებს ამუხრუჭებდნენ მონათმფლობლის მათრახით, ფეოდალური კარჩაკეტილობით, პოლიციური სახელმწიფოებრივი მეთოდებით (კაპიტალიზმი, სოციალიზმი), ვერც დეკლარირებული და ფაქტობრივად დამახინჯებული დემოკრატიული საკმაში აღმოჩნდა საკმარისი ჩვენი ეპოქის გართულებულ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა მოსაწესრიგებლად.

მსოფლიო მოქალაქისთვის გაუგებარი აღმოჩნდა დემოკრატიული ცხოვრების წესი.

ვერც ბერძნული და რომაული დემოკრატიის პრიმიტიული პრინციპები აღმოჩნდა საკმარისი 21-ე საუკუნის რთული მოქალაქისთვის და ვერც თანამედროვე პოლიტიკოსებმა აუღეს ალღო დემოკრატიული სახელმწიფოების მოდერნიზებულ არსს. ამიტომაც შთაბეჭდილება ისეთი რჩება, რომ დღეს მსოფლიოში არ არსებობს ჭეშმარიტად დემოკრატიული სახელმწიფო,

თვით უმაღლესი ცივილიზაციის მქონე სახელმწიფოებშიც კი (ამერიკა, ინგლისი, გერმანია, საფრანგეთი) დემოკრატია ღალატებენ კონკრეტულ მომენტამდე, ხოლო, როგორც კი კონკრეტული მომენტი დადგება, ანუ ძლიერთა ამა ქვეყნისათა ხელისუფლებაში ყოფნას საშიშროება შეექმნება, ისინი უკიდურესად არადემოკრატიული მეთოდებით ინარჩუნებენ თავიანთ სახელისუფლებო მონოპოლიას.

ამას ისიც უნდა დავუმატოთ, რომ ბოლო ორმოცდაათი წლის განმავლობაში მსოფლიო პოლიტიკოსებმა და ფილოსოფოსებმა ვერ დაწერეს ვერც ერთი მეტ-ნაკლებად ღირებული ნაშრომი, სადაც სწორად იქნებოდა გაგებული დემოკრატიის არსი, ანუ დადგენილი იქნებოდა პიროვნების თავისუფლების მასშტაბები.

თვალი შევავლოთ, როგორია იგი — დემოკრატიის გაუთავებელი ქადაგებებით ყურგამოჭედილი ახალი დროის მოქალაქე; „დაბნეული“ მოკრძალებული სიტყვაა მისი სულიერი მდგომარეობის დასახასიათებლად.

სხვათა მინების მიტაცების ტრადიციულ მეკობრეობას სახელმწიფოთა და ერთა შორის ურთიერთობის ახალი მოდელი დაემატა.

ჯერ ამ ახალი მოდელის პოლიტიკა არ გაუანალიზებიათ და შეუფასებიათ. არადა ორ სახელმწიფოს შორის ტერიტორიების გეოგრაფიული განაწილების კლასიკურ ჩარჩოში ვერ მოვათავსებთ იმას, რაც უკრაინასა და რუსეთს შორის ხდება.

ერთი მხრივ, გასაგებია, რომ მსოფლიო საერთაშორისო პოლიტიკური ინსტიტუტების (გაერო, ევროკავშირი, ნატო) სრულიად აუხსნელი სილაჩრის გამო მადგალვიძებული რუსული იმპერია საბჭოთა კავშირის რეანიმაციას ცდილობს, მაგრამ, მეორე მხრივ, რითი ავხსნათ ის გარემოება, რომ აღმოსავლეთ უკრაინის

მოქალაქეები ცეცხლითა და მახვილით ებრძვიან გა-
საჭირში მყოფ თავიანთ ახალგაზრდა სახელმწიფოს.

რუსეთ-უკრაინის საზღვარზე არაერთი დაბა-ქა-
ლაქი იწვის და მსოფლიო რუსეთის მიმართ ან „ნევი-
ჟუს“ პოლიტიკას ადგას, ანდა ვეგეტარიანელი დიპლო-
მატები გაუბედავ გაფრთხილებას უგზავნიან პუტინს.

გარდა უკრაინისა, მსოფლიო ხანძრები დანთებუ-
ლია ერაყში, პალესტინაში, ისრაელში, სირიასა და სხვა
ქვეყნებში.

რა ხდება? – კითხულობს მსოფლიოს ბედით დაინ-
ტერესებული მოქალაქე და პასუხი ვერ უპოვია. ვერ
უპოვია იმიტომ, რომ ადამიანის სულიერი აღზრდის,
მისი ბუნების სანაღმართოდ ჩამოყალიბებისთვის ოდენ
რელიგია ვერას გახდა და, როგორც არასდროს, საჭ-
ირო შეიქნა თავისი სიტყვა ეთქვა საუკუნეთა განმავ-
ლობაში ისეთ ნაცად სფეროს ადამიანის აზროვნებისა,
როგორიც გახლავთ მხატვრული შემოქმედება, კულ-
ტურა.

მე-20 და 21-ე საუკუნეებში ადამიანთა მიერ ჩადენი-
ლი გაუგონარი სისასტიკენი კაცობრიობის განვითარე-
ბის ლოგიკაში ვერა და ვერ თავსდება.

კაცობრიობის ისტორიას აღმაშფოთებელ ფაქტებად
სამუდამოდ შერჩება არა მარტო ჰიტლერული საკონ-
ცენტრაციო ბანაკები ან 21-ე საუკუნის დასაწყისში
ტერორისტების მიერ ნიუ-იორკის ორი ცათამბჯენის
თვითმკვლელთა იერიშით ბარბაროსული დანგრევა,
არამედ — ისეთი „უნყინარი“ ფაქტებიც კი, ჩვენ თვალ-
წინ რომ წამდაუნუმ ხდება კანიბალ პოლიტიკოსთა
ნაქეზებით გაბრუებული ჯარისკაცის მიერ.

ეს სწორედ იმის ბრალია, რომ ადამიანის სულიერ
სამყაროზე ხელოვნების ნაწარმოების შემოქმედების
ძალა საგრძნობლად შესუსტდა. თუ სულ რაღაც ორ-

მოცდაათიოდე წლის წინათაც მაყურებელი და მკითხველი რომანში, სპექტაკლისა ან კინოფილმში მისაბამდ გმირს დაეძებდა და მხატვრული პერსონაჟის საქციელი საზოგადოებრივი განსჯის საგანი ხდებოდა, დღეს ასე როდია.

თანამედროვე ახალგაზრდამ თითქმის მოაცილა მხატვრულ ნაწარმოებს შემეცნებითი და აღმზრდელობითი ფუნქცია და მას მხოლოდ და მხოლოდ ესთეტიკური ფუნქცია დაუტოვა.

კომპიუტერიზებული მოქალაქე ფილმს უცქერის მხოლოდ როგორც სიამოვნების მიღების წყაროს, სხვას მისგან არაფერს მოელის.

საზოგადოების მხრიდან ხელოვნებისადმი უტილიტარულმა დამოკიდებულებამ გამოიწვია ჭეშმარიტი ხელოვნების დევალაცია.

როდესაც ჭეშმარიტ კულტურაზე საზოგადოებრივი ბაზარი არ არსებობს, მართლა გენიოსური ნიჭის და ნებისყოფის უნდა იყოს ხელოვანი, რომ გემოვნებადაქვეითებული საზოგადოების საეჭვო ქარბორიებს არ აჰყვეს; დაინახა მუსიკოსმა, რომ, რასაც შთაგონება და გოლგოთისებური შრომა ჩააქსოვა და, რაც მართლა მიახლოებულია კლასიკურ ქმნილებასთან, თითქმის ყურადღებამიუქცეველი დარჩა. რალა დარჩენოდა? ადგა და გადაუხვია ჭეშმარიტი ხელოვნების ნაცად გზას. მისი სახელდახელო კაკაფონია კი ბრბომ და, ხშირ შემთხვევაში, უვიცმა კრიტიკამ ხელოვნებაში ახალი კვალის გავლებად შეაფასა.

ასეა ხელოვნების ყველა დარგში: თუ მხატვარი თვეობით იმუშავებს პორტრეტის ცალკეული დეტალების დასახვენად და პროფესიონალის კეთილსინდისიერებით მოეკიდება ხატვის ურთულეს ფენომენს, მას ტრადიციული მხატვრობის გაკვალულ გზაზე მავალს

შეარქმევენ და ეპიგონად მონათლავენ. თუ ვირის კუ-
დის „სიზუსტით“ მიაყრის ფერებს ტილოს, აი, სწორედ
მაშინ აქცევენ მას „ორიგინალობის მიმდევარი“ ხე-
ლოვნებათმცოდნეები ნოვატორად და ავანგარდისტად.

ნაიშალა ჭეშმარიტი ზღვარი ნამდვილ ხელოვნებასა
და ხელოვნების სუროგატს შორის და, ერთი მხრივ,
გემოვნების დევალვაციამ გამოიწვია ხელოვნების დე-
ვალვაცია და, პირუკუ, ხელოვნების დევალვაციამ გა-
მოიწვია გემოვნების დევალვაცია.

საჭიროდ არ მივიჩნევ, მკითხველს მოვაგონო ის
სასწაულებრივი ზემოქმედება ადამიანის სულის გა-
კეთილშობილებაზე, რაც საუკუნეთა განმავლობაში
ჭეშმარიტმა ხელოვნებამ მოახდინა.

სულის დაცარიელების შედეგია ის გარემოება,
რომ 21-ე საუკუნის პირმშო უყოყმანოდ აჭერს ხელს
ლილაკს, როცა მას ბაბილონის ათასწლოვანი ისტორი-
ული ძეგლების დაბომბვას უბრძანებენ. არ შეიძლებოდა
ქრისტიანული რწმენით ჰქონოდა განათებული გონება
იმ უგუნურ რესტავრატორს, რომელმაც ილორისა და
უბისის ტაძართა ფრესკები გაჯით შელესა.

არ შეიძლება ტოლსტოის „ომი და მშვიდობა“ ჰქონო-
და ნაკითხული რუსის ჯარისკაცს, რომელიც ქართულ
მინაზე მავთულხლართებს აბამდა და ამით ქართულ
მამაპაპურ სასაფლაოს შუაზე ყოფდა.

არ შეიძლება ლესია უკრაინკასა და ტარას შევჩენ-
კოს სახელი გაეგონა იმ სახელმწიფოს წინააღმდეგ მე-
ბრძოლ ე. წ. რუს მეამბოხეს, რომელმაც პირდაპირი
დამიზნებით გრადის ჭურვით უკრაინული საბავშვო
ბაღი ააფეთქა და ათ ალსაზრდელს სიცოცხლე მოუს-
წრაფა.

განსაცვიფრებელი ის არის, რომ, ვისაც ხელოვნების
მეცენატობა, კულტურისადმი საზოგადოების ყურ-

ადლების მიქცევის ორგანიზება ევალება, სწორედ ის ღალატობს კულტურას და მის მიმართ გაუგონარ გულგრილობას იჩენს. ხელისუფალნი თავიანთ ვრცელ, მოსაწყენ მოხსენებებში ყველაფერზე ლაპარაკობენ, გარდა კულტურისა. კულტურას კი, ადამიანის სულის გამაყვანილობილებელ ბებერ და ნაცად კულტურას, თუ გაახსენდათ, მოწყალებას მოიღებენ და თავიანთი ვრცელი ანგარიშის ბოლოს ორიოდ სიტყვით მოიხსენიებენ.

აღმაშფოთებელია სამთავრობო თუ არასამთავრობო ტელევიზიების დამოკიდებულება ჭეშმარიტი კულტურისადმი. სატელევიზიო საინფორმაციო ცნობებში მიმომხილველები, თავიანთი ჭკუით, აქტუალურ და, სინამდვილეში კი აშკარად სულელურ პოლიტიკურ ინტრიგებსა და პოზიციონერ-ოპოზიციონერთა შორის ქუჩურ გაქაჩვა-გამოქაჩვებს რომ ჩაამთავრებენ, ბოლოს, თუ დრო დარჩათ, ორიოდ სიტყვით დასძენენ, რომ ამა და ამ თეატრში პრემიერა გაიმართაო.

არავითარი შეფასება ჭეშმარიტი მხატვრული ქმნილებისა, არავითარი ხაზგასმა იმ სიახლისა, რაც ხელოვანმა თავისი საოცარი რუდუნებით ჩვენ წინაშე წარმოაჩინა. დარწმუნებული ვარ, ჩვენს დღეებში „ვეფხისტყაოსანი“ რომ დაინეროს, სატელევიზიო სიუჟეტში მისი ადგილი არ აღმოჩნდება, თუ მაინცდამაინც, ორი სიტყვით იტყვიან, რომ ვინმე რუსთველმა დაასრულა ახალი პოემის ტექსტი.

ნორმალური გონება ვერ წარმოიდგენდა, თუ კულტურის პოპულარიზაციის ამდენი საშუალება ექნებოდა ხელთ კაცობრიობას და ამ დროს ხელისუფლების მიერ ჩამოშვებული იქნებოდა გულგრილობის ფარდა საზოგადოებასა და ხელოვანს შორის. რა არის ეს — ხელისუფლის ბიჭური ქიშპი ხელოვანის მიმართ, ჩემზე

უფრო პოპულარული რატომ ხარო, თუ სხვა რამ — ჩემთვის აუხსნელი „ჭეშმარიტება“?

რაც უფრო ნიჭიერია ხელოვანი, მით უფრო მეტად ცდილობენ საინფორმაციო საშუალებანი, მას ხელი დააფარონ. ისე წავიდნენ ჩვენგან შოთა ნიშნიანიძე, ლევან სანიკიძე, ოტია იოსელიანი, ჭაბუა ამირეჯიბი, ანა კალანდაძე თუ ოთარ ჭელიძე, რომ ჩვენს საზოგადოებას არც ტელევიზიაში და არც რადიოში ამ უკვდავ ავტორთა შემოქმედებასა თუ პირად ცხოვრებაზე ამ ბოლო წლებში ერთი დასამახსოვრებელი გადაცემაც არ უნახავს. არ იყვნენ ღირსნი? რით უნდა ავხსნათ ძლიერთა ამა ქვეყნისათა პირადი განწყევნება ქართული კულტურის ძვირფას სახელთა მიმართ?

ზოგიერთი ჟურნალისტი რომ ხელმოცარული მწერალია, ეს ჩემთვის კარგა ხანია ცნობილია, მაგრამ მართოდენ მწერლებზე გაბრაზებული ჟურნალისტების ბრალი როდია ის დანაშაულებრივი გულგრილობა, რასაც ჩვენში ნიჭიერ ხელოვანთა მიმართ იჩენენ. გამოჩენილ ეროვნულ სახელთა პოპულარიზების პოლიტიკური ნება არ არსებობს, მორჩა და გათავდა!

სამაგიეროდ, ჩვენს საინფორმაციო საშუალებებში მწვანე გზა აქვს გახსნილი უნიჭობას.

დროდადრო ცისფერ ეკრანზე გაიელვებს მკითხველისათვის სრულიად უცნობი, საეჭვოზე საეჭვო ლიტერატურული მონაცემების მქონე მოპოეცო არსება, რომელსაც პოლიტიკაშიც მოეცარა ხელი, ლიტერატურაშიც და „ჰყოფნის უტიფრობა, მხატვრულ ტექსტებზე“ ილაპარაკოს. მას გვერდს უმშვენებს ასევე ხელმოცარული „თავკიტრა მხცოვანი კრიტიკოსი და „მიმომხილველის“ სისულელეებს, „ოღონდაც, ოღონდაცო“, — კვერს უკრავს.

აი, ასეთ ვითარებაში დღეს ნიჭი სრულიადაც არ

არის საკმარისი, რომ ხელოვანს ყურადღება მიექცეს.

შეიძლება ჭეშმარიტმა ხელოვანმა გაიფიქროს (და სრულიადაც სამართლიანად): „მიმიფურთხებია ამათი რადიო-ტელევიზიისთვის, მე ჩემს საქმეს ვაკეთებო“, მაგრამ, სამწუხაროზე სამწუხაროდ, გემოვნებადაქვეითებული საზოგადოების ხელოვანისადმი დამოკიდებულება სწორედ საინფორმაციო საშუალებებში მის გამოჩენა-გახმაურებაზეა დამოკიდებული.

შემოქმედებით კავშირებთან საინფორმაციო საშუალებების დიდი უმრავლესობის ურთიერთობის თანამედროვე მოდელი ასეთი გახლავთ: რეკავთ ტელევიზიაში და ეუბნებით, რომ ამა და ამ რიცხვში ტარდება ანა კალანდაძის იუბილე. ტელევიზიიდან დაუფიქრებლად გაძლევენ პასუხს, რომ ასეთი თემა მათ არ აინტერესებთ. ამიტომ გადამღებ ჯგუფს ვერ გამოუშვებენ, მაგრამ საკმარისია, ეშმაკობა იხმაროთ და უთხრათ, რომ საიუბილეო საღამოს მავანი და მავანი თანამდებობის პირი დაესწრება, ტელეკორესპონდენტები თავის ოპერატორ-იუპიტერებიანად დაუყოვნებლივ გამოცხადდებიან.

განა ვინ არის ასეთი ხელისუფლების პარტიული სიით გამძვრალი თანამდებობის პირი, რომ, თითქოს თაფლნასმული იყოს, ისე დასდევნ საინფორმაციო საშუალებები?

რა სიბრძნეს იტყვის იგი ასეთს გალაკტიონის თუ ვაჟა-ფშაველას შესახებ, რომ აუცილებლად უნდა გაიგოს ქვეყანამ?

როცა სიბრტყეები არეულია, როცა არ მოქმედებს პრინციპი „კეისარს კეისარისა“ და პირად ინიციატივასა თუ გაძრომა-გამოძრომის ნიჭზეა დამოკიდებული ხელოვანის წამატება თუ საზოგადოებრივი სახელი, სწორედ მაშინ შეიძლება გაძვრეს სახელოვნები წრეებ-

ში რომელიმე ჩიტირეკია, უნიჭო, თვითმარქვია „ხელოვანი“.

მრავალჯერ მითქვამს და აქ საჭიროდ არ მივიჩნევ გავიმეორო, რომ დასავლეთიდან ეროვნული კულტურების შესანარჩუნებლად ზურგის ქარი როდი უბერავს. აშკარადაა აღებული კურსი ეროვნული ფენომენის ნაშლისკენ, თვითმყოფად კულტურათა მასკულტურაში გათქვეფისა და იმგვარი საზოგადოების შექმნისკენ, რომელსაც თავისი გამოკვეთილი ეროვნული სახე არ ექნება.

როცა პარლამენტის წევრი გახლდით, ჩვენს ფრაქციას ეწვია ევროპარლამენტის წარმომადგენელი. დიდხანს ვესაუბრე მას პირისპირ ჩემი ქართული ნუხილით შესახებ იმისა, რომ ქართულ კულტურას გაქრობის საფრთხე ემუქრება, რომ ამერიკულმა მასკულტურამ ლამის ჩაყლაპოს ძვირფასი და განუმეორებელი, რითაც საქართველოს საუკუნეთა განმავლობაში თავი მოსწონდა, რომ კინოშიც, მხატვრობაშიც, ლიტერატურაშიც და მუსიკაშიც (განსაკუთრებით ე. წ. „საესტრადო სიმღერებში“) უკვე შემოვიდა ქართული-სათვის სრულიად უცხო, ზანგურ-ებრაულ-ამერიკული ინტონაციები, რაც ჭეშმარიტად პროფესიონალი ქართველი მომღერლების გაოცებასა და პროტესტს იწვევს.

სხვაც ბევრი რამ ვუთხარი პარლამენტის სტუმარს, საათ-ნახევარი მოწყენილი მისმენდა და ბოლოს მითხრა, რა აუცილებლობაა, რომ თქვენი ენა, თქვენი ტრადიციული მუსიკალური კულტურა და, საერთოდ, როგორც ამბობთ, თქვენი ე. წ. ეროვნული ფენომენი ან ისტორიული მიწები შეინარჩუნოთო. აი, ტიპური მაგალითი ევროპულ-ამერიკული კოსმოპოლიტის მცირე ერებთან დამოკიდებულებისა.

ერთიც უნდა ითქვას:

სკოლის პროგრამის შედგენისას მეთოდურ საბჭოებს იმდენი დილექტანტი მრჩეველი ჰყავთ, რომ ფურცლავთ ლიტერატურულ სახელმძღვანელოებს და მათში 90% უნიჭო ავტორთა იმდენი ანტიესთეტიკური ნაწარმოებია შეტანილი ქართველ კლასიკოსთა თხზულებების ამოღების ხარჯზე, რომ გული შეგიწუხდებათ.

თუ დროზე არ მოვკიდებთ ხელს იმ საქმეს, რომ აღუდგინოთ ხელოვანს ღირსება, საზოგადოებას მოვაგონოთ, რომ კულტურის წარმომადგენელი ქვეყნისთვის საჭირო და ძვირფასი კაცია, თუ პოლიტიკების მავნე ინერციებისგან არ დავასვენეთ ჩვენი დაბნეული თანამედროვე და ხელოვნების დიად იდეალებს არ ვაზიარეთ, ადამიანს გადაგვარება ემუქრება.

ეს რომ არ მოხდეს, სანამ გვიან არ არის, უნდა შევექმნათ კულტურის სამართალი, რომელიც სახელმწიფოსა და კულტურას შორის ურთიერთობას კანონით მოაწესრიგებს.

შინაარსი

1. საგნის არსი და ამოცანა	3
2. გვჭირდება კულტურის სამართალი	10
3. ყურად ვიღოთ კულტურისა და სამართლის ურთიერთობის საგულისხმო გაკვეთილები	29
4. სახელისუფლებო დაკვეთა და ხელოვანის თავისუფლება აღორძინების ეპოქაში	64
5. მხატვრული ლიტერატურა და სამართალი	82
6. ხელისუფლება და კულტურა შუა საუკუნეების საქართველოში	109
7. ხელისუფლისა და შემოქმედის ურთიერთდამოკიდებულება „ვეფხისტყაოსანში“	125
8. სად არის სამართლებრივად მწერლის ადგილი ერის ცხოვრებაში	144
9. კულტურა და სახელმწიფო პირველი დამოუკიდებელი საქართველოს ეპოქაში (1918-1921)	164
10. ხელისუფლება და მასკულტურა თანამედროვე დასავლეთში	194
11. სახელმწიფოს სამართლებრივი პოლიტიკა კულტურასთან მიმართებით	211
12. სახელმწიფოსა და კულტურის ურთიერთმიმართება საბჭოთა საქართველოში	233
13. შემოქმედებითი ზეგავლენა თუ პლაგიატი?	266
14. გვჭირდება თუ არა ცენზურა?	276
15. კულტურისა და სამართლის ურთიერთობის მომავალი	305

ირაკლი გაბისონია
რევაზ მიშველაძე
სოსო სიგუა
მურმან თავდიშვილი
თამარ ბლიაძე

კულტურა და სამართალი

დამხმარე სახელმძღვანელო საქართველოს ტექნიკური უნი-
ვერსიტეტისა და ყველა იმ სასწავლებლისათვის, სადაც
კულტუროლოგია ისწავლება (დამტკიცებულია დამხმარე
სახელმძღვანელოდ სტუ-ს სამართლისა და საერთაშორისო
ურთიერთობების ფაკულტეტის საბჭოზე 2021 წლის 01.03,
ოქმი №4)

სპეცრედაქტორი: პროფ. მურმან თავდიშვილი

გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი
2021

Ираклий Габисония
Реваз Мишвеладзе
Сосо Сигуа
Мурман Тавдишвили
Тамар Блиадзе

Культура и Право

Вспомогательное руководство для Грузинского Технического Университета и всех училищ, где преподается культурология (утверждено как вспомогательное руководство на совете факультета права и международных отношений ГТУ 01.03, протокол №4)

Спецредактор: проф. Мурман Тавдишвили

Издательство «Меридиани»
Тбилиси
2021

ავტორთა შესახებ

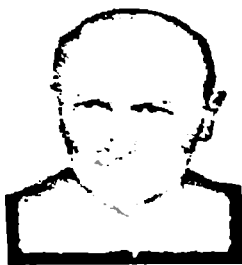
ირაკლი გაბისონია - სამართალმცოდნეობის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის დეკანი, არის არაერთი სახელმძღვანელოს, მონოგრაფიის და სამეცნიერო ნაშრომთა ავტორი.

რევაზ მიშველაძე - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის კულტურის მეცნიერებათა დეპარტამენტის უფროსი და კულტუროლოგიის კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორი, 235 სამეცნიერო ნაშრომის, 4 მონოგრაფიის, 7 სახელმძღვანელოსა და 5 დამხმარე სახელმძღვანელოს ავტორი.

სოსო სიგუა - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, სტუ-ს სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის კულტურის მეცნიერებათა დეპარტამენტის უფროსის მოადგილე, 183 სამეცნიერო ნაშრომის, 8 მონოგრაფიის, 2 სახელმძღვანელოს და 3 დამხმარე სახელმძღვანელოს ავტორი.

მურმან თავდიშვილი - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, სტუ-ს სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის კულტურის მეცნიერებათა დეპარტამენტის პროფესორი, 65 სამეცნიერო ნაშრომის, 3 მონოგრაფიის, 1 სახელმძღვანელოსა და 3 დამხმარე სახელმძღვანელოს ავტორი.

თამარ ბლიაძე - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, სტუ-ს სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის კულტურის მეცნიერებათა დეპარტამენტის პროფესორი, 41 სამეცნიერო ნაშრომის, 2 მონოგრაფიის, 1 სახელმძღვანელოსა და 2 დამხმარე სახელმძღვანელოს ავტორი.